

ESTUDIS ELECTORALS

A cura de l'EQUIP DE SOCIOLOGIA ELECTORAL (U.A.B.)

1

Sobre les eleccions legislatives
del 1977

(I Col·loqui de Sociologia Electoral
Barcelona 21-22 d'abril de 1978)

Publicacions de la **Fundació Jaume Bofill**

Barcelona, Desembre 1978

ESTUDIS ELECTORALS

A cura de l'EQUIP DE SOCIOLOGIA ELECTORAL (U.A.B.)

1

Sobre les eleccions legislatives
del 1977

(I Col·loqui de Sociologia Electoral
Barcelona 21-22 d'abril de 1978)

Publicacions de la Fundació Jaume Bofill

Barcelona, Desembre 1978

Disseny de la coberta: Anton M. Rigau

© by FUNDACIÓ JAUME BOFILL, Barcelona 1978
Rambla del Prat 21, Barcelona 12

ISBN: 84-85557-01-8

Producció: KETRES

Dipòsit legal: B-3932-1979

Imprès per Impremta Juvenil S.A., Maracaibo 11, Barcelona 30

PRESENTACIÓ

L'aparició del primer número d'*ESTUDIS ELECTORALS*, a cura de l'*Equip de Sociologia Electoral* (U.A.B.), té una justificació precisa: la de convertir-se en una eina de treball i una plataforma de trobada per a tots els qui -des de diverses aproximacions- se senten interessats en la recerca sobre el comportament polític.

Les circumstàncies del nostre passat recent no eren gens favorables als intents d'analitzar i intentar explicar les conductes individuals i collectives en el camp polític: tota indagació sobre l'exercici i els efectes del poder constituïa sovint una denúncia del qui l'exercien i un risc pels qui es veien obligats a patir-ne les conseqüències.

Però, en obrir-se noves perspectives collectives, torna a ser clar que només la llibertat en la investigació i la transparència en la comunicació són condicions d'una societat que es vol lliure i democràtica. Servint a la llibertat i la comunicació, *ESTUDIS ELECTORALS* pot fer -creiem- una contribució modesta però decidida al millor coneixement de la nostra societat.

Per tant, mantenir oberts aquests *ESTUDIS* a totes les aportacions valuoses és responsabilitat que assumeix des d'ara l'*EQUIP DE SOCIOLOGIA ELECTORAL*, de la Universitat Autònoma de Barcelona -creat l'any 1973, gràcies al generós suport de la Fundació Jau-

me Bofill a una iniciativa del Departament de Ciència Política de l'esmentada Universitat-. Ja en aquesta primera edició, *ESTUDIS ELECTORALS* incorpora un conjunt de treballs i comunicacions que són obra d'especialistes de tot l'Estat i d'investigadors reconeguts d'altres països europeus. No es tracta d'una simple coincidència amb la necessitat de deixar constància de la celebració del I Col·loqui de Sociologia Electoral, sinó que respon a una voluntat de deixar oberta la porta a tota contribució positiva a un debat que, en el nostre país, tot just comença. Aquesta voluntat i aquest oferiment són, en últim terme, els que fan possibles aquests *ESTUDIS ELECTORALS*.

Barcelona, setembre 1978

Josep M. VALLÈS
Coordinador
de l'*Equip de Sociologia Electoral (U.A.B.)*

Sobre el I Col·loqui de Sociologia Electoral

El I Col·loqui de Sociologia Electoral, celebrat a Barcelona els dies 21 i 22 d'abril de 1978 va ser organitzat per l'*Equip de Sociologia Electoral (U.A.B.)*, amb el patrocini del Departament de Ciència Política de la Facultat de Dret de la Universitat Autònoma de Barcelona i gràcies a la col·laboració de la *Fundació Jaume Bofill*.

L'acte d'obertura va ser presidit pel Dr. Víctor Reina, Degà de l'esmentada Facultat de Dret, i les sessions de treball van ser dirigides pel Coordinador del Departament de Ciència Política, Dr. Isidre Molas. També l'*Institut Alemany de Barcelona* -i, particularment, la cooperació del seu Director, Dr. Peter Hebel- contribuïren a la realització del Col·loqui.

És de justícia manifestar-los el nostre agraïment, molt especialment, al senyor Jordi Porta, director de la Fundació Jaume Bofill, i a tots els seus col·laboradors.

RELACIÓ D'ASSISTENTS AL I COL·LOQUI DE SOCIOLOGIA ELECTORAL

ABASCAL MENENDEZ, Paloma (SOFEMASA -Madrid)
ALEGRE, Pau (Universitat Autònoma de Barcelona)
De ALFONSO BOZZO, Alfonso (Universitat Autònoma de Barcelona)
AGUILÓ LÚCIA, Lluís (Universitat de València)
AJA, Eliseo (Universitat Autònoma de Barcelona)
ALGADO FERRER, M. Teresa (Barcelona)
BARAS, Montserrat (Universitat Autònoma de Barcelona)
BONAL FALGAS, Raimon (Universitat Autònoma de Barcelona)
BOSQUE SENDRA, Joaquín (Universitat de Granada)
BOTELLA, Joan (Universitat Autònoma de Barcelona)
BRIHUEGA, Mercedes (Barcelona)
CANALS, Ramon M. (Universitat Autònoma de Barcelona) (E.S.E.)
CAPO i GIOL, Jordi (Universitat de Barcelona)
CARLES MATHEU, José L. (Barcelona)
CASES MENDEZ, José Ignacio (Universitat Complutense de Madrid)
CIBRIAN UZAL; Ramiro (Universitat Complutense de Madrid)

COSTA RIBERA, Joan (Barcelona)
 CUE SANZ, Gloria (Universitat Complutense de Madrid)
 D'AMBROSIO GOMARIZ, Aldo (Barcelona)
 DIAZ LOPEZ, César (Inst. Univ. Europeo-Firenze)
 ELIAS, Josefina (Universitat Autònoma de Barcelona) (E.S.E.)
 ESTALELLA i BOADELLA, Helena (Universitat Autònoma de Barcelona)
 FERNANDEZ GUTIERREZ, Fernando (Universitat de Granada)
 GARRIGA, Xavier (Barcelona)
 GOMEZ-REINO CARNOTA, Manuel (Data-Madrid)
 GONZALEZ, M. José (Barcelona)
 GOWARD, Nicola (Besalú-Girona)
 HERNANDEZ LAFUENTE, Adolfo (Universitat Complutense de Madrid)
 INFANTE JUST, Fernando (Barcelona)
 IVERN SALVÀ, Maria Dolors (Universitat Autònoma de Barcelona)
 IZQUIERDO ESCRIBANO, Antonio (Universitat de Barcelona)
 KINDELAN JAQUOTOT, Antonio (CITEP-Madrid)
 LABOA GALLEG0, Juan M, (Universitat Complutense de Madrid)
 LANCHÀ MARTI, Carlos (Universitat Complutense de Madrid)
 LOPEZ NIETO, Lourdes (Universitat Complutense de Madrid)
 LLERA RAMO, Francisco (Universitat de Deusto)
 LLUCH i MARTIN, Enric (Universitat Autònoma de Barcelona)
 MARCET MORERA, Joan (Universitat Autònoma de Barcelona)
 MARGALEF, Rosa (Barcelona)
 MARTIN MORENO, Jaime (Madrid)
 MARTIN URIZ, M. Victoria (Universitat Complutense de Madrid)
 MARTINEZ SOSPEDRA, Manuel (Universitat de València)
 MARTINO, José Luis (Barcelona)
 DE MIGUEL, Amando (Universitat de Barcelona)
 MOLAS BATLLORI, Isidre (Universitat Autònoma de Barcelona)
 MOLINS, Joaquim (Universitat de Barcelona) (E.S.E.)
 NEBOT-NONELL, Joan Enric (Barcelona)
 NOHLEN, Dieter (Universitat de Heidelberg-Alemanya)
 NUÑEZ ASTRAIN, Luis (San Sebastián)

OLIVERAS, Josep (Universitat Autònoma de Barcelona)
ORMAZABAL ZAMANOVA, Fco José (Vitoria)
PARES, Anna (ICESB-Barcelona)
PARRA LUNA, Francisco (Universitat Complutense de Madrid)
PELAEZ ALBENDEA, Manuel (Universitat de Barcelona)
PEREZ PEÑASCO, Alfonso (EDIS- Madrid)
PETSCHEN VERDAGUER, Santiago (Universitat de Deusto)
RANGER, Jean (Universitat de Paris) Fondation Nationale des Sciences
RODES-GRACIA, Josep M. (Universitat Autònoma de Barcelona)
RUIZ DE AZUA ANTON, Miguel A. (Universitat Complutense de Madrid)
RUIZ DE OLABUENAGA, José Ignacio (Universitat de Deusto)
SALVADOR, Eugènia (Universitat Autònoma de Barcelona) (E.S.E.)
SÄRLVIK, Bo (Universitat d'Essex-Anglaterra)
SEVILLA MERINO, Julia (Universitat de València)
SILVA DE PESO, German (Barcelona)
SPREAFICO, Alberto (Universitat de Catania-Itàlia)
TAYLOR, Philip (Universitat de Houston-Texas- USA)
TERRADAS i BATLLE, Montserrat (Universitat Autònoma de Barcelona)
THIÓ DE POL, Josep Ignasi (Barcelona)
TOHARIA CORTES, José Juan (Universitat Autònoma de Madrid)
TRESERRA, Montserrat (ICESB-Barcelona)
URRUTIA ABAIGAR, Victor (Universitat de Deusto)
VALLÉS CASADEVALL, Josep M. (Universitat Autònoma de Barcelona) (E.S.E.)
VANACLOCHA BELLVER, Francisco José (Universitat Complutense de Madrid)
VAZQUEZ FERNANDEZ, Luis (Madrid)
VILA CARRO, Dario (Data-Madrid)
VIRÓS, Rosa (Universitat de Barcelona)

ÍNDIX

1. <i>Introducció</i>	11
VALLÈS, Josep M.: Sobre la sociologia electoral a Espanya: un balanç provisional.	13
2. <i>Comunicacions sobre les eleccions espanyoles de 1977</i>	35
<i>Estudis d'àmbit territorial</i>	
<i>D'àmbit estatal</i>	
MARTIN MORENO, Jaime; De MIGUEL, Amando: Memoria histórica e inteligencia sociológica en las elecciones españolas de 1977.	37
<i>D'àmbit nacional-regional</i>	
AGUILÓ LÚCIA, Lluís: El vot nacionalista al País Valencià.	47
DÍAZ LÓPEZ, César E.: Algunas hipótesis explicativas de los resultados electorales en Galicia.	81
MARTÍNEZ SOSPEDRA, Manuel: El voto socialista en el País Valenciano.	103
VIRÓS, M. Rosa: Influència d'alguns factors i variables en el comportament electoral de les comarques de Catalunya a les eleccions legislatives del 15 de juny del 1977.	125

<i>D'àmbit provincial i comarcal</i>	
BOTELLA, Joan: El Baix Llobregat: comportaments electorals a la fortalesa obrera.	145
CANALS, Ramon M.; MOLINS, Joaquim M.: El comportament electoral de la circumscripció de Tarragona a les eleccions del 15 de juny de 1977.	171
CAPO GIOL, Jordi: Variables socio-demogràfiques i polítiques a la comarca del Ripollès.	181
NÚÑEZ ASTRAIN, Luis: Base social de cada candidatura guipuzcoana en las elecciones del 15 de junio pasado.	189
TERRADAS i BATLLE, Montserrat: Anàlisi geogràfica del comportament electoral a les comarques gironines. Eleccions generals del 15 de juny del 1977.	211
<i>D'àmbit municipal</i>	
MARCEY, Joan: Les eleccions legislatives del 15 de juny de 1977 a Sabadell.	217
OLIVERAS i SAMITIER, Josep: Anàlisi de les eleccions a diputats del 15 de juny de 1977 a Manresa.	223
SALVADOR i MENCERRÉ, Eugènia: Les eleccions legislatives de 1977 a la ciutat de Barcelona. Alguns factors explicatius del comportament electoral.	251
<i>Altres estudis</i>	
KINDELÁN, Antonio: Expectativa de ganancia de escaño.	267
RUIZ de AZÚA, Miguel A.; VANACLOCHA, Francisco J.: Algunos aspectos del análisis de las elecciones para el Senado del 15 de junio de 1977.	277
3. <i>Comunicacions sobre qüestions de mètode i interpretació</i>	285
LANCHA MARTÍ, Carlos: ¿Sociología electoral o técnica para el estudio de los datos electorales?	287
PARRA LUNA, F.: La explicación del comportamiento político: hacia unos postulados básicos.	291
4. <i>La sociologia electoral a Alemanya Federal, França, Gran Bretanya i Itàlia</i>	301
NOHLEN, Dieter; SCHULTZE, Rainer-Olaf: Sociología electoral y comportamiento electoral en la República Federal de Alemania.	303
RANGER, Jean: Corrientes actuales en la sociología electoral francesa.	333
SÄRLVIK, Bo: La investigación electoral en Gran Bretaña, hoy.	341
SPREAFICO, Alberto: Algunas observaciones sobre los estudios electorales en Italia.	351

introducció

"... El senyor Samuel Pickwick, tot desensunyant-se, (...) obrí de bat a bat la finestra de la seva cambra i va dar una mirada al món, dessota d'ell. Goswell Street era als seus peus, Goswell Street era a la seva mà dreta, i tan enllà com podia atènyer la mirada; Goswell Street s'estenia a la seva esquerra, i l'altre costat de Goswell Street era a l'altra banda de la calçada. "Així són -va pensar el senyor Pickwick- les estretes perspectives d'aquells filòsofs que, aconhortant-se d'examinar les coses esteses al seu davant, no penetren les veritats que més enllà s'amaguen. Fóra com si jo m'aconhortés d'examinar Goswell Street tota la vida, sense un sol esforç per a explorar les contrades ocultes que la volten per tots cantons." I en haver esplaiat aquesta bella reflexió, el senyor Pickwick es va vestir primerament, i després va posar alguns vestits dins la maleta."

Charles DICKENS.- *Pickwick* (Documents pòstums del Club d'aquest nom), cap.II. (Trad. de Josep Carner, Barcelona 1970, 2a. edició).

SOBRE LA SOCIOLOGIA ELECTORAL A ESPANYA: UN BALANÇ PROVISIONAL

Josep M. Vallès

*Equip de Sociologia Electoral
Departament de Ciència Política
Universitat Autònoma de Barcelona*

La present edició de les comunicacions presentades al I Col·loqui de Sociologia Electoral, celebrat a Barcelona els dies 21 i 22 d'abril de 1977 ofereix una ocasió adequada a l'establiment d'un balanç sobre l'estat actual dels treballs d'aquesta disciplina al conjunt de l'Estat espanyol. Cal advertir, des del primer moment, que aquest balanç és, alhora, incomplet i provisional. Es incomplet, perquè tot i recollir una important col·lecció de notes i assaigs sobre el tema, no presenta les condicions per a representar un inventari exhaustiu. Existeixen probablement altres nuclis investigadors que, malgrat la convocatòria oberta del Col·loqui, n'hauran desconegut l'existència o no hauran tingut la possibilitat d'acollir-la. Tot i així, la mostra dels treballs presentats¹ permet una anàlisi aproximada de les característiques i orientacions que el conjunt de la recerca en aquest camp ofereix en aquest moment.

Per altra banda, diem que aquest balanç és provisional, no solament per aquest caràcter probablement incomplet de l'inventari, sinó també per l'estat efectiu de les aportacions. En realitat, el Col·loqui pretenia, no tant una discussió sobre el re-

1.- Els treballs aplegats en aquest volum són la versió, revisada per llurs autors, de les comunicacions presentades en el Col·loqui. Manquen, per tant, algunes comunicacions verbals o escrites, la versió corregida de les quals no ha sigut tramesa posteriorment pels seus autors als editors d'aquest volum.

sultat, de la recerca de cada grup o investigador individual, sinó l'intercanvi entre les diverses propostes metodològiques utilitzades, tenint en compte que la proximitat de les eleccions de juny de 1977 i les dificultats estadístiques suplementàries provocades per la no publicació dels resultats oficials impedièn molt sovint la presentació de treballs acabats i amb conclusions establertes.

L'interès, per tant, de la trobada i d'aquesta publicació rau probablement en l'exposició d'una primera confrontació metodològica, més que no pas en la discussió substantiva sobre afirmacions entorn del comportament electoral dels espanyols.

Es obvi, a més, que el material de base sotmès als investigadors -la conducta electoral espanyola en les eleccions del 15 de juny de 1977- és insuficient per a establir qualsevol afirmació que vulgui anar més enllà d'una hipòtesi provisòria necessitada de posterior confirmació amb l'examen de nous fenòmens electorals. Essent condició indispensable de la disciplina la disposició de sèries de comportaments per tal de poder arribar a destriar-ne les regularitats i les discordàncies, és clar que la història electoral de l'Espanya moderna no ofereix continuïtat suficient per a permetre la comparació. Com es pot comprovar en les anàlisis fins ara realitzades, cal remuntar al precedent de les eleccions del període republicà (1931-1936) per a trobar un punt de referència. El sentit d'una tal referència situada gairebé mig segle enrera és ja en ell mateix objecte de discussió.²

Per totes aquestes raons, hem de qualificar com incomplet i provisional el present balanç sobre la sociologia electoral espanyola. I, això no obstant, creiem d'utilitat fixar -tot i que sigui de forma precària- les línies de conjunt del material que ha pogut ser aplegat amb motiu del ja citat Col·loqui. La conveniència de remarcar algunes línies que s'apunten i les insuficiències més notables que es registren poden contribuir, en la nostra opinió, a complementar o a corregir el plantejament parcial de cadascuna d'elles. Tenir consciència del panorama general pot ajudar a situar amb més precisió els objectius de cada itinerari i les fites de progrés que cadascun d'ells necessita.

Hem cregut, doncs, que aquesta nota-balanç podia estructurar-se en tres grans apartats. En primer lloc, la referència als treballs realitzats en el període immediatament anterior que, tot i el seu caràcter predominantment històric, s'aproximen més o menys a un tractament sociològic del tema. En segon lloc, la caracterització dels treballs presentats al Col·loqui, situant-

2.- Algunes de les comunicacions presentades van suscitar un polèmic intercanvi d'opinions sobre la validesa de la referència, així com de l'ús del concepte de "memòria històrica" en relació amb el comportament electoral de febrer de 1936.

los dintre de les coordenades generals de la sociologia electoral contemporània. I, finalment, les perspectives obertes a aquest camp de la recerca sociopolítica que ha d'enquadrar-se en la renovació de la ciència política espanyola, registrada en els darrers anys.

I.

La bibliografia espanyola sobre temes electorals és, fins ara, fragmentària i incompleta. Ni existeixen obres de conjunt comparables a les que, amb orientació més directament estadística, geogràfica o sociològica, ofereix la bibliografia d'altres països. Malgrat que la història electoral espanyola és prou antiga -les eleccions a Corts de 1812 van celebrar-se en principi sobre la base de sufragi universal indirecte-, també és prou coneguda la seva essencial irregularitat, que ha d'atribuir-se obviament a les vicissituds experimentades pel règim constitucional espanyol des de la seva mateixa proclamació.

El "govern representatiu" a Espanya ha sigut objecte, alhora, d'oposició teòrica i de deformació pràctica, de tal manera que la història electoral espanyola és un seguit d'absència d'eleccions i d'eleccions falsejades, en el qual només de forma esporàdica i localitzada s'han intercalat consultes electorals relativament lliures i regulars.

Això explica fonamentalment l'escassa entitat dels estudis electorals realitzats, perquè, si des del punt de vista d'objecte material, la irregularitat de la sèrie constituïa ja una dificultat important, des del punt de vista de l'aproximació metodològica aquests estudis han quedat condicionats també a influències d'ordre contrari, però d'un mateix efecte negatiu. Per una banda, l'orientació política conservadora i, molt sovint, francament anti-liberal de la teoria política predominant ha tendit a ignorar o a criticar el mateix principi del sufragi com a origen de la legitimació del poder i, en conseqüència, ha volgut ignorar bàsicament el que els processos electorals significaven en el context de la societat política.

Però, per altra banda, una orientació científica d'inspiració progressiva i democràtica ha vist encertadament en la història electoral espanyola un panorama de la manipulació i falsificació de la voluntat popular, que reclamava sobretot una acció de denúncia de les deformacions, més que no pas l'anàlisi de la realitat deformada.

L'efecte general d'aquestes dues aproximacions de signe contrari que hem esquematitzat ha coincidit amb la negligència del tema com a objecte d'estudi, privat d'una atenció comparable

a la política dels països on la història electoral és més regular i on el principi de la representació popular per la via del sufragi ha sigut, sinó sempre respectat, al menys públicament reconegut com a fonament de l'organització política.

Aquesta consideració preliminar permet una caracterització global de la bibliografia existent, que amb preocupació bàsicament expositiva, podríem agrupar en tres capítols.³

a) Un primer capítol seria el constituït per les obres del segle XIX i principis del XX, dedicades a l'estudi d'eleccions coetànies. Aquest treballs, no massa abundants, tenen sovint una pretensió estadística -recollir dades- i en certa forma "pre-sociològica" en quant anticipen de vegades una certa explicació dels resultats del procés electoral.

Generalment, van lligades a la preocupació del sector més progressiu del liberalisme espanyol davant la sistemàtica deformació del sufragi, igualment practicat pels governs "moderats" o conservadors i pels progressistes. La denúncia del paper del Govern en l'organització i resultat de les eleccions i l'anàlisi crítica més o menys aprofundida del fenomen del "caciquisme" deixen ben clara l'actitud militant d'alguns dels estudiosos del tema, unint-se així a aquells autors i homes polítics que, amb una perspectiva més de conjunt i recolzant la seva anàlisi en anècdotes més que no pas en estadístiques, reclamaven la "pureza del sufragio" i la moralització de la vida política espanyola. Dintre del regeneracionisme polític de finals de segle l'exemple de l'obra de Joaquim Costa és probablement el més representatiu.⁴

b) Un segon capítol de la bibliografia de temes electorals és l'integrat per estudis o anàlisis retrospectius. La immensa majoria d'aquests treballs ha de situar-se ja cap a la dècada de 1960-1970, quan raons polítiques i científiques coincideixen en fer de la història recent d'Espanya -i, en conseqüència de la història electoral- un objecte d'anàlisi preferent.

3.- No existeix per ara una bibliografia exhaustiva sobre el tema, malgrat dos intents meritoris i útils, però que manifesten criteris de selecció fluctuants i també alguns buits que poden constatar-se en la mera confrontació d'ambdues relacions. Es tracta de GONZALEZ FERNANDEZ, (Juan Carlos), "Elecciones y proceso electoral: repertorio bibliográfico", *Revista Española de la Opinión Pública*, 48, 1977 pp. 283-343; MARTIN URIZ (M. Victoria), "Las elecciones en la historia. Notas sobre historiografía electoral española. Bibliografía sumaria", *Historia 16*, Extra II, 1977, pp. 156-161. Hem utilitzat i, en algun punt, hem completat, ambdues bibliografies, sense arribar probablement a una relació exhaustiva o definitiva. També cal tenir en compte AGUIAR DE DUQUE (Luis), "Bibliografía sistemática sobre el referéndum" *Revista de la Opinión Pública*, 48, 1977, pp. 273-282.

4.- En aquest apartat, caldria tenir en compte els treballs d'Andrés BORREGO; Fermín CABALLERO, Luis M. PASTOR, M. SANCHEZ DE LOS SANTOS o Práxedes ZANCADA. El document programàtic de l'anticaciquisme es el clàssic títol de COSTA (Joaquín), *Oligarquía y caciquismo*, Madrid, 1903 (nova edició, Madrid 1967).

Precedents o precursors d'aquest redescobriment del tema són, en certa forma, treballs d'autors estrangers que, només de forma parcial i com a element d'obres històriques o d'assaig històric, havien abordat la qüestió de la conducta electoral espanyola sota la II República. Obres ja clàssiques com les de Gerald BRENAN, Jean BÉCARUD o Carlos M. RAMA es troben, probablement, a l'inici de les investigacions posteriors que podem agrupar en aquest capítol.

És significatiu també que el gruix dels treballs s'interessin pel període republicà de 1931-1936: en aquest interès han influït lògicament, tant l'atenció despertada per l'experiència general de la II República, com l'opinió de què les eleccions celebrades durant aquest període significaven l'aparició d'un comportament electoral "modern" en la història d'Espanya. Si afegim, a més, que les dades electorals eren més accessibles, malgrat importantíssimes deficiències estadístiques, podrem explicar-nos la relativa abundància de referències a les eleccions de 1931 a 1936.

També existeixen, però, valuoses aportacions a l'estudi electoral del període immediatament anterior. Tant a nivell global com a nivell sectorial (unes eleccions, una ciutat o àrea geogràfica, un partit), disposem d'obres d'interès que comencen a donar una panoràmica global del procés electoral sota la Monarquia liberal, malgrat la diversitat d'enfocaments i els límits de cadascun d'ells.

En efecte, l'atenció al tema electoral ha pres formes variades. En alguns casos s'inclou en obres d'història general; en d'altres, ocupa un paper més o menys important en treballs sobre partits polítics; finalment, existeixen també obres temàticament centrades entorn del fenomen electoral.⁵

5.- Podem citar els treballs de Miguel ARTOLA -*Partidos y programas 1808-1936*, Madrid 1874 (2 vol.)-, Miguel MARTINEZ CUADRADO -*La burguesía conservadora* (1874-1931), Madrid 1973- o d'Isidre MOLAS -*Lliga catalana*, Barcelona 1972 (2 vol.), *El sistema de partits a Catalunya 1931-1936*, Barcelona 1972-.

Quant a llibres o articles amb objecte específicament electoral, cal assenyalar pel període de la Monarquia constitucional l'obra de Xavier TUSELL GOMEZ -entre la que destaquen *Oligarquía y caciquismo en Andalucía 1890-1923*, Barcelona 1976 i *La crisis del caciquismo andaluz, 1923-1931*, Madrid 1977. Cal citar també les de AGUILÓ LUCIA -*Sociología electoral valenciana 1903-1923*, València 1974-, CILLAN APALATEGUI -*Sociología electoral de Guipúzcoa (1900-1936)*, San Sebastián, 1975- GUERRERO - "El caciquismo en la provincia de Granada" a TUÑÓN DE LARA (ed.), *Sociedad, Política y Cultura en la España de los siglos XIX y XX*. RIQUER - "Les eleccions de la Solidaritat Catalana a Barcelona" *Recerques* (2), Barcelona 1972-, o VALERA ORTEGA - *Los amigos políticos: Partidos, elecciones y caciquismo político en la Restauración (1875-1900)*, Madrid 1977, entre d'altres.

Són abundants, com ja hem dit, els treballs referits a les eleccions del període republicà 1931-1936. És relativament important el nombre de monografies existents: Per Astúries -José GIRON; "Un estudio de sociología electoral: la ciudad de Oviedo y su contorno en la elecciones generales de 1933" a *Sociedad, Política y Cultura en la España de los siglos XIX y XX*, op. cit.; - del mateix autor, "Asturias ante las elecciones de la II República", a *Historia 16*, Extra II, abril 1977-, per Euskadi

D'aquesta diversitat de situacions, se'n deriva una pluralitat de tractaments: establiment estadístic de resultats, història del procés electoral i del seu sentit polític, alguna aproximació a la cartografia electoral, intent d'explicació sociològica del vot a partir de la simple observació de la seva distribució geogràfica, etc. En alguns casos, es combinen -amb més o menys resultat- algunes de les tècniques citades. Quant a principals limitacions d'aquests tipus d'estudis, cal subratllar les que deriven del seu caràcter retrospectiu i, en conseqüència de la manca total o substancial de dades polítiques i socials coetànies que permetrien una explicació del comportament individual, a més de la interpretació del sentit polític global del fet electoral.

Per contra, només quan l'àmbit territorial de la recerca es limita a zones més precises -una sola província, un districte electoral, una ciutat- és possible disposar de més dades i, per tant, és factible l'aplicació de tècniques d'anàlisi més depurades que facilitin una més gran aproximació a l'explicació de les conductes electorals. Existeixen ja alguns exemples importants d'aquesta aproximació limitada i en profunditat que permeten extreure alguna orientació sobre els factors d'influència sobre el vot.⁶ En la mateixa línia, els tractaments generals espanyols

---

-la ja citada de CILLAN APALATEGUI o la de TUSELL-GARCIA QUEIPO DE LLANO "Introducción a la sociología electoral del País Vasco durante la Segunda República" a *Revista Española de la Opinión Pública*, 48, 1977-, per Saragossa -Luis G. GERMAN "Zaragoza, 1933. De la abstención a la insurrección", a *Historia* 16, Extra II, abril 1977- o per València, -Luis AGUILÓ LÚCIA, *Las elecciones en Valencia durante la II República*, València 1974-, entre d'altres.

Són més nombroses les dedicades a ciutats o províncies de Catalunya. Per ordre alfabètic, cal citar les de Ramon CANALS "L'elecció del Parlament de Catalunya de 1932 a la ciutat de Barcelona. Un comentari des de la geografia electoral" a *Perspectiva Social* (10), Barcelona 1977-, José A. GONZALEZ CASANOVA -*Elecciones en Barcelona (1931-1936)*, Madrid, 1969-, Conxita MIR -"L'elecció del Parlament de Catalunya l'any 1932 a la circumscripció de Lleida" a *Perspectiva Social* (10), Barcelona 1977-, Isidre MCLAS -"Les elecciones parciales a Cortes constituyentes d'octubre de 1931 a la ciutat de Barcelona", a *Recerques*, (1), Barcelona 1970-, Mercè VILANOVA "Un estudio de geografía electoral: la provincia de Girona en noviembre de 1932", a *Revista de Geografía* (VIII), Barcelona 1974- o M. Rosa VIRÓS -"El comportamiento electoral de los municipios de Girona durante la II República. Una aproximación a su base económica y social" a *Perspectiva Social* (10), Barcelona 1977; "Las elecciones municipales de 14 de enero de 1934 en la provincia de Gerona" a *Perspectiva Social* (5) Barcelona 1975.

D'àmbit general espanyol, és necessari citar l'obra de Xavier TUSELL, *Las elecciones del Frente Popular en España*, (2 vol.), Madrid, 1971. També cal ressenyar J.J. LINZ -Jesús M. de MIGUEL, "Hacia un análisis regional de las elecciones de 1936 en España" a *Revista Española de la Opinión Pública*, 48, Madrid 1977.

6.- Són particularment importants, en aquesta perspectiva, els treballs ja citats de M. Rosa VIRÓS "El comportamiento electoral de los municipios de Girona...."- i de Conxita MIR "L'elecció del Parlament de Catalunya l'any 1932...."- Els citats articles són resums, respectivament, d'una tesi doctoral i d'una tesina de llicenciatura, elaborades a partir d'una densa informació socioeconòmica de caràcter estadístic i de l'aplicació de formes d'anàlisi que permeten elaborar hipòtesis explicatives d'un cert abast, desbordant els límits de la descriptiva pròpia de la geografia electoral.

a nivell provincial són meritoris pel que tenen d'establiment de dades, però són difícilment explotables de manera significativa en quant a intentar perfilar explicacions de vot.⁷

Com a última apreciació característica d'aquest capítol, cal advertir finalment que la història electoral espanyola del XIX i del XX facilita, més que en altres ocasions, la derivació dels estudis de sociologia electoral cap un terreny divers del que, de forma ordinària, se li sol assignar. Volem dir que, en general, la sociologia electoral s'aplica a definir quin és el procés de la decisió individual de l'elector i quins són els factors que la influeixen. Doncs bé, el paper central de les deformacions del sufragi a Espanya, derivades d'una estructura sociopolítica endarrerida amb tardana aparició de partits polítics moderns i amb subsistència arrelada del fenomen que coneixem sintèticament com a "caciquisme", ha fet que l'objecte de la recerca es desplaçés cap al comportament i factors determinants del comportament dels "caciques", és a dir, de l'articulació i funcionament del sistema del poder oficial i real que determinava en última instància els resultats electorals, amb independència o per damunt de la voluntat lliure dels electors individuals.

Aquest tipus de treball, cultivat amb èxit desigual, representa alhora la continuïtat i la ruptura amb els estudis electorals descrits en l'apartat anterior. Continuïtat, perquè tornen a centrar l'atenció en el fenomen del caciquisme, però també relativa ruptura, perquè aquest fenomen passa d'objecte de denúncia contemporània, a objecte d'anàlisi retrospectiva on, des d'una concepció funcional-estructural de la política, s'intenta situar-lo en un context polític global.⁸

C) El tercer capítol de la bibliografia electoral espanyola presenta un caràcter paradoxal, per quant adopta com a objecte d'estudi les consultes celebrades sota un règim polític -el franquista- que les menysprea ideològicament, les escatima ins-

7.- L'obra peonera de Miguel MARTINEZ CUADRADO, *Elecciones y partidos políticos en España (1868-1931)*, Madrid 1969 (2 vol.), presenta amb el mèrit de l'anticipació, la limitació explicativa que més endavant han revelat altres treballs a escales més localitzades, com els ja citats de TUSELL GOMEZ, entre d'altres.

8.- Aquest doble moviment és el que l'historiador José M. JOVER contraposa, indicant la necessitat de donar-li un tractament combinat. En primer lloc, l'estudi de la formació més o menys lliure de la "voluntat del cuerpo electoral", en segon lloc, l'estudi sobre la formació del "compromiso entre dos oligarquías: una que opera a escala nacional (lo que llamaríamos la "clase política"), y otra que opera a nivel provincial o local ("caciquismo" propiamente dicho), integrado por unos "notables" o "caciques" que, en los medios rurales han subrogado en sus facultades y en sus viejos instrumentos de poder al régimen señorial, formalmente desaparecido desde un siglo atrás" (pròleg a TUSELL (Javier), *Oligarquía y caciquismo en Andalucía....*, o. c. p. 15). En aquesta òptica s'inscriuen, sobre tot, les obres del ja citat TUSELL, així com la de VARELA ORTEGA.

titucionalment i les sol deformar en la pràctica. En aquest capítol, poden ser inclosos treballs referits a referèndum i eleccions celebrats entre 1939 i 1976.⁹ No són gaire abundants aquestes consultes, limitades als tres referèndum (1947, 1966, 1976), a les eleccions municipals de sufragi restringit (1970 i 1973) i a dues eleccions dels "procuradors familiars" de les Corts franquistes (1967, 1971).¹⁰ Excepte els tres referèndum les restants eleccions tampoc són políticament massa importants, donat el paper institucional que els és reservat per la legislació, en primer lloc, i per la realitat política, en segon terme.

Paradoxalment, no són estudiosos adherits a les tesis polítiques oficials qui prenen aquestes consultes com objecte d'estudi, ja sigui per la importància política secundària dintre d'un sistema de legitimitats no democràtiques, ja sigui per la seva consciència de l'escassa autenticitat d'aquest tipus d'expressió de la voluntat popular.

Però, ignorades com a objecte d'estudi per part dels nuclis més lligats al pensament polític oficial, apareixen en canvi cap a inicis dels anys 70 alguns treballs que tenen un doble origen. Per una banda, les dites consultes són convertides en tema científic per part de politicòlegs lligats al sector "evolucionista" del règim, que entreveuen en aquestes consultes -i particularment, en les eleccions municipals i de procuradors- una via de reforma gradual cap a modalitats de participació popular, fins aleshores pràcticament inexistents en el sistema.¹¹ Per altra banda, un corrent internacional de la sociologia electoral ha començat a interessar-se per la funció de les "eleccions no competitives" en l'aparell dels règims autoritaris o dictatorials, a partir del postulat de que res és gratuït en la vida política de les societats i tot té funció i justificació, sovint no coincident amb l'oficialment proclamada. Les eleccions franquistes són en conseqüència, objecte d'estudi per part d'aquests sectors.¹²

9.- Des d'una apreciació històrico-política, el referèndum de 15 de desembre de 1976, que tenia per objecte l'aprovació de la "Ley para la Reforma política", sembla pròxim a les consultes realitzades sota el franquisme. L'absència de partits polítics legalitzats, la inexistència de propaganda autoritzada a favor de les diverses posicions possibles, la manca de drets polítics i civils fonamentals, la utilització de l'aparell de propaganda estatal en pro del vot afirmatiu, etc., enquadren aquesta operació dintre del model de consulta franquista, malgrat la seva intencionalitat última i els seus efectes polítics. Sobre el tema, vegi's Equip de Sociologia Electoral, "Las Elecciones franquistas en Barcelona" *Historia* 16, abril 1977, pp. cit. Igualment, ARAGON-AGULAR, "Consideraciones sobre los resultados en Madrid del referèndum de 15-12-76" *Revista Opinión Pública*, 48, Madrid 1977.

10.- Pel que fa a les eleccions municipals i de procuradors "familiars" només registrem les celebrades després de l'extensió del sufragi a les dones casades, d'acord amb la "Ley Orgánica del Estado" de 1967.

11.- En aquesta línia podríem situar les anàlisis de MARTINEZ CUADRADO; en la obra col·lectiva dirigida per FRAGA IRIBARNE, *La España de los años 70*, tomo III, vol. 1, pp. 1371-1432.

12.- Un aparell conceptual referent a eleccions "no competitives" és elaborat

Tant els treballs fets a Espanya, com els realitzats des de l'estranger, han patit unes mateixes limitacions. Lluitant contra la dificultat d'obtenir dades oficials completes i amb la reserva sobre la seva autenticitat, aquests treballs es dediquen generalment a la caracterització de les candidatures -com a signe possible d'un cert pluralisme polític- i a la discussió de la funció dels mecanismes en el conjunt del sistema.

Pel que fa als resultats i a una possible definició del comportament de l'elector, utilitzen tècniques de comentari geogràfic i de caracterització social del vot, a partir de dades socioeconòmiques agregades. L'utilatge estadístic emprat sol ser bastant rudimentari, sovint amb consciència de la desproporció entre altres possibles mètodes d'alta sofisticació i el reduït valor de les dades disponibles.¹³

Com a línies interpretatives globals pel que fa referència més directa a les conductes electorals, els treballs d'aquest capítol han insistit, per una part, en les possibles continuïtats amb el comportament electoral anterior a la dictadura franquista, i per altra part en el significat de la conducta abstencionista com a signe d'oposició o allunyament del sistema polític en vigència. Però, treballant sempre amb dades agregades, sovint sobre la base d'àmbits excessivament amplis, l'anàlisi de diferències marginals no massa elevades produeix generalment conclusions poc definides.

És, probablement, amb l'estudi de les eleccions posteriors a 1976 i celebrades ja en un contexte democràtic, quan podrà ser jutjat més exactament el valor d'aquelles apreciacions.

---

a partir de les comunicacions presentades a la Taula Rodona de París, organitzada per la Fondation Nationale des Sciences Politiques l'any 1976, represa posteriorment a Madrid el mes de maig del mateix any, El treball de Guy HERMET, "L'analyse des élections non-concurrentielles: la problematique du Pouvoir Central", i de Alain ROUQUIE, "L'analyse des elections non-concurrentielles: controle clienteliste et situations autoritaires", situen el tema en el contexte de societats polítiques diverses de les de tradició liberal democràtica (on la pràctica electoral compleix ordinàriament funcions específiques, sovint connectades amb pràctiques socials de caciquisme, clientelisme o patronatge. L'aplicació d'aquest esquema a les consultes electorals celebrades sota el franquisme ha produït treballs de diversa envergadura com els del mateix HERMET, LOPEZ GUERRA; RUIZ DE AZUA i VANACLOCHA, així com els de l'Equip de Sociologia Electoral (Universitat Autònoma de Barcelona).

Alguns d'aquests treballs són editats en un número extraordinari de la revista *Historia 16*, *Las elecciones en España*, Extra II, abril 1977, Madrid. Vegi's també Francisco J. VANACLOCHA, "Las elecciones de representación familiar en las Cortes Españolas (1967-1974) como elecciones no competitivas", a *Cuadernos Económicos del I.C.E.*, (1), Madrid 1977. Veure també HERMET, ROSE i ROUQUIE, *Elections without choice*, Londres 1978.

13.- És el cas del treball de l'Equip de Sociologia Electoral (UAB) sobre *Les eleccions municipals del 16 d'octubre de 1973 a Barcelona*, Barcelona 1975. Igualment en els seus articles sobre "Les eleccions franquistes", publicat al número ja citat de *Historia 16*, (1977) o l'estudi sobre el referèndum de 1947 a la ciutat de Barcelona, publicat a *Perspectiva Social* (10), 1977.

II.

El caràcter fraccionat i insuficient d'aquests precedents és substancialment degut a les condicions polítiques de la societat espanyola contemporània, que determinen l'activitat científica i de manera particular, l'estudi d'un sector tan especial com és el de la participació política. No és estrany, doncs, que el restabliment progressiu entre 1976 i 1977 de les condicions aptes per a la vida democràtica hagi provocat una relativa proliferació d'estudis electorals entorn d'un objecte limitat: les primeres eleccions legislatives per sufragi universal celebrades a Espanya des de 1936.

L'expectació política produïda per l'esdeveniment del 15 de juny del 1977 ha anat consecutivament acompanyada d'una particular atenció científica, que -arrencant dels precedents citats- s'ha extès igualment a d'altres nuclis i investigadors fins ara no especialment dedicats al tema. Les condicions que han enquadrat aquests treballs són, en general, deficientes.

En primer lloc i com a fet inicial, el caràcter de novetat -dins del panorama polític i social de l'Espanya moderna- que presenten unes eleccions per sufragi universal, sobre la base de la representació proporcional corregida, no permeten establir les adequades comparacions entre elements d'una mateixa sèrie, que són típiques de la sociologia electoral. Seran possibles algunes comparacions però hem d'afirmar ja des d'ara que, en certa mesura seran inadequades.

En alguns casos -comparació entre eleccions franquistes i eleccions de 1977-, les condicions polítiques i institucionals que enquadren les consultes són clarament diverses per a permetre un contrast suficientment significatiu. En un altre cas -comparació entre les eleccions de 1936 i les eleccions de 1977- no solament hem de comptar amb la diversitat dels elements institucionals, sinó també amb la modificació profunda de l'escenari social: l'Espanya de 1931-1936 queda ja molt lluny -des del punt de vista econòmic, social i cultural- de l'Espanya de gairebé mig segle després. No volem dir que siguin inútils o absolutament insignificants les comparacions eventuais entre els diversos tipus de consultes: volem deixar clar únicament que no posseiran el valor que poden reclamar les comparacions fetes entre elements d'unes sèries regulars electorals, com es presenten en la història electoral d'altres societats.

Una segona limitació que acompanya les investigacions engendrades és la feblesa del fons estadístic espanyol. La resistència política de les dictadures a l'establiment de dades fidedignes en organismes especialitzats es situen probablement a l'origen d'aquesta situació deficitària. Però a aquests obstacles per-

manents de tota investigació social en el nostre país, s'ha acumulat en aquest cas una dificultat suplementària: la inexistència d'una versió oficial, completa i detallada de les eleccions legislatives del 15 de juny de 1977.¹⁴ La incapacitat o la resistència de l'Administració -Junta Electoral Central i/o Ministeri de l'Interior- han privat a l'opinió i als investigadors d'una font autèntica sobre la distribució del vot en aquesta primera consulta post-franquista. Tanmateix, els resultats de l'elecció han tingut una validació política en ésser acceptats sense discussió substancial per part dels partits i forces polítiques protagonistes. Però, en canvi, no han tingut validació estadística autèntica, al no ser publicats en cap document o periòdic oficial, tal com succeix ordinàriament en altres països.¹⁵

Aquesta insuficiència ha obligat sovint als investigadors a establir per si mateixos les dades electorals en l'àmbit d'interès per a la seva recerca, sigui a partir d'informacions de premsa sigui a partir dels documents oficials no publicats i consultats a les respectives Juntes Electorals Provincials.¹⁶

Aquestes dues limitacions poden explicar parcialment el caràcter temptatiu de la recerca fins ara realitzada per grups d'investigadors, una mostra de la qual s'inclou en aquest volum. Volem situar, amb aquestes observacions preliminars, el comentari i l'eventual valoració que dediquem als treballs d'aquest volum ja que, essent ambdues limitacions comunes per definició a tots ells, caldrà per tant tenir-les en compte repetidament en el curs d'aquestes notes, que podem organitzar entorn de tres apartats: l'autoria dels treballs presentats, l'àmbit territorial dels estudis i les principals característiques metodològiques. Deixariem pel final algunes observacions de conjunt sobre les principals carències i els punts més destacables en visió de prospectiva.

a) Pel que fa a l'autoria dels treballs, cal remarcar que la major part d'ells són deguts a investigadors o grups de recerca

14.- Sembla existir una versió oficiosa dels resultats, que l'Administració ha subministrat a alguns partits i institucions, però difícil d'obtenir per part del públic, i fins i tot, de nuclis investigadors qualificats. En el moment de redactar aquestes notes (agost 1978) no disposem encara d'aquesta versió.

15.- L'acceptació política dels resultats per part dels partits, malgrat deficiències en la recollida o recompte de les dades, ha tingut exemples significatius a nivell provincial. Per informació subministrada a la premsa i segons s'ha deduit d'informacions derivades de les mateixes deliberacions de les Juntes Electorals respectives, els problemes d'escrutini i recompte -produïts; per exemple, a Madrid, Barcelona o Lleida- han estat resolts més per acords polítics sobre la distribució d'escons, que no pas per la disposició de dades estadístiques incontestades.

16.- Pel que fa referència a Catalunya, podem citar la versió revisada dels resultats establerta per l'Equip de Sociologia Electoral (U.A.B.), cedida posteriorment al Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya, *Resultats de les eleccions legislatives del 15 de juny de 1977 a Catalunya*, Barcelona 1978 (7 vol.). Existeix també una versió resumida, editada pel mateix Consorci.

relacionats amb la Universitat. La radicació d'aquests investigadors o grups correspon, en línies generals, a càtedres o departaments de tres tipus: els dedicats a l'estudi de la política -Teoria de l'Estat, Dret Polític i Ciència Política-, els centrats entorn a la sociologia i, finalment, els aplicats als problemes espacials o geogràfics. Com es desprendreà més endavant de la valoració de la metodologia utilitzada, no existeixen diferències substantives entre les tècniques que uns i altres apliquen a l'estudi del fet electoral. Podem afirmar que, en conjunt, es troben "forçats" a emprar un mateix utilatge que és avui compartit en moltes parcel·les de les ciències socials, sense oblidar que cadascun d'ells pot subratllar en ocasions allò que li és més propi: per exemple, una consideració dels elements estrictament polítics o una especial atenció a la configuració d'"espais". La conclusió òbvia és que el sector d'estudi que ens ocupa torna a posar de manifest la necessitat d'aproximacions pluridisciplinars, quan es tracta d'estudiar determinats fenòmens socials, l'anàlisi dels quals seria arriscadament incompleta si es limités a enfocar-lo des de les aproximacions tradicionals de cadascuna de les disciplines acadèmiques clàssiques.

La conveniència de que estudis d'aquesta mena poguessin tren-car aquella estructura acadèmica "clàssica" de que parlàvem, integrant en un mateix equip o equips investigadors provinents de camps d'aprenentatge diversos es fa encara més palesa i, alhora, demostra un cop més l'inadequació de l'actual estructura universitària per a facilitar l'aprofitament dels escassos recursos disponibles aplicats a la recerca.

Aquesta doble limitació -pobresa de mitjans i deficient rentabilització dels mateixos per obra de la compartimentació universitària- ha estat parcialment salvada pels nuclis provinents d'entitats privades dedicades a la investigació social i, en el nostre cas, a la sociologia electoral. No massa abundosos, en aquesta mostra, els treballs provinents d'aquest sector. Creiem que això és degut, no a la inexistència dels dits treballs, sinó al caràcter poc representatiu de la mostra. La presència en el Col·loqui de representants d'aquests centres -algun dels quals també publica aquí la seva comunicació- i les informacions disponibles,¹⁷ permeten afirmar que aquestes institucions poden treballar sovint en millors condicions que els grups directament adscrits a la Universitat. Aquesta millor situació és més clara encara quan es tracta de centres o equips estrangers, finançats amb magnituds fora de l'abast i, sovint, de la imaginació dels investigadors del país, si bé la quantitat de recursos materials disponibles no va sempre acompanyada d'una proporcional capacitat per a enfrontar-se amb l'especificitat dels problemes de la nostra societat.

17.- Ens referim a DATA, EDIS, i SOFEMASA, que van assistir al Col·loqui.

Un tercer possible nucli de la recerca electoral, que tampoc es troba directament present en aquesta mostra és el constituït pels equips de treball directament o mediatament lligats als mateixos protagonistes de la lluita electoral, és a dir, als propis partits polítics que de vegades intenten incorporar elements provinents de l'anàlisi científica del comportament electoral als seus plantejaments estratègics i, més sovint, de tàctica electoral. La recent organització dels partits polítics espanyols no els ha fet ignorar en alguns casos la conveniència d'aquesta ajuda, tot i que no és conegut públicament el grau d'aprofundiment aplicat a aquesta tasca.

Tant en aquest últim cas com en el de les institucions privades i universitàries, seria important poder disposar del resultat de la seva recerca, per a completar el panorama i evitar la repetició d'errors o el malbaratament de recursos ja escassos. Tot i ser comprensible que existeixi encara la preocupació per a mantenir la reserva sobre determinats aspectes d'investigacions de les que se'n pretenen extreure en exclusiva alguns beneficis operatius, seria convenient establir l'inventari dels treballs en curs, en un intent de racionalitzar un mica més l'aplicació de les possibilitats investigatives del país.

b) Pel que fa a l'àmbit dels treballs, és possible remarcar el predomini de la recerca acotada a àrees sub-estatals (nacionalitats-regions, províncies i comarques, municipis) i la manca d'estudis que pretenguin abastar el conjunt de l'Estat espanyol.¹⁸

Aquesta situació és deguda, en part, a les condicions estadístiques ja esmentades. Per una banda, no són massa abundants ni massa fiables les dades existents a nivell estatal per a tots els municipis o totes les províncies. Per altra banda l'absència de resultats electorals detallats a nivell estatal constitueix un obstacle important, que només pot ser superat quan es disposa de mitjans per a la recollida pròpia de les dades de tot l'Estat.

Però, aquestes raons de tipus "tècnic" no poden, al meu parer, considerar-se exclusives. Cal afegir-hi probablement amb tota probabilitat l'existència d'un previ "polític": en l'elecció de l'àmbit de recerca juguen també els "prejudicis" dels investigadors que en bona part parteixen de la hipòtesi de que en el conjunt de l'Estat espanyol coexisteix una diversitat de societats polítiques o, dit en expressió més acceptable per altres tendències, una pluralitat de "subcultures polítiques", al si de les quals es donen hipotèticament comportaments electorals peculiars dignes de ser estructurats amb el necessari aparell metodològic.

18.- Val la pena fer constar que de les comunicacions presentades, només una sola pot ser considerada com intent d'interpretació del comportament electoral a escala estatal.

Així doncs, la preponderància d'estudis nacional-regionals, juntament amb els provincial-comarcals i els municipals, cal atribuir-la, per una banda, a la dificultat de disposar de dades vàlides pel conjunt de l'Estat, però també, per l'altra, a una presa de posició inicial en virtut d'una hipòtesi formada a partir d'altres elements de coneixement de la realitat socio-política.

Anticipant alguna de les observacions que volem formular al final d'aquestes notes, podem remarcar des d'ara que el tractament dels estudis nacional-regionals i altres d'àmbit inferior a l'estatal són probablement més útils en el moment de perseguir una més afinada explicació del comportament dels electors. Cal però treballar igualment -sobre la base d'aquestes recerques- en estudis d'àmbit estatal, no solament en la línia dels "cross-national research", sinó també en la necessitat de verificar des d'una altra perspectiva la hipòtesi d'una Espanya plural. Els "cross-national studies" són -quan es realitzen amb l'indispensable discerniment i precaució que exigeix tot tractament comparatiu de les realitats socials- considerablement enriquidors, si més no, com estimulants de la formulació de noves hipòtesis per a ser aplicades en cada estudi individual. I, per altra part és difícil ignorar que l'aproximar-se a la realitat política espanyola des de la plataforma de la sociologia electoral pot contribuir a un millor coneixement de la seva estructuració.

c) La mostra de treballs aplegats en aquest volum permet també de forma temptativa un comentari sobre els enfocaments metodològics utilitzats. Com és sabut, la sociologia electoral s'origina i evoluciona sobre el fonament de línies metodològiques diverses que, preferides o privilegiades segons tradicions acadèmiques, conveniències operatives o facilitats materials, continuen coexistint en aquesta parcel·la de l'activitat d'investigació social.¹⁹

Així ho demostren també les aportacions dels comunicants estrangers recollides en aquest mateix volum, en les quals s'exposa la tendència o tendències dominants en la recerca electoral dels respectius móns científics.²⁰

Entre els treballs reunits en aquest volum, dues comunicacions es centren fonamentalment sobre el tractament estadístic de les pròpies dades electorals -el de KINDELAN sobre expectativa de guany d'escó i el de RUIZ de AZÚA-VANACLOCHA sobre las elecciones

19.- Existeixen varies introduccions a l'estat actual de les tendències en recerca electoral. Citem únicament, com a exemple, l'article de SALVADOR (Eugènia), "Modernas tendencias de la sociología electoral", publicat a *Perspectiva Social* (10) Barcelona 1977, pp. 1-19.

20.- Ens referim a les comunicacions dels professors Nohlen, Ranger, Särilvik i Spreafico que complementen aquest volum.

al Senat-. Però, la major part de les aportacions pretén una aproximació a l'explicació de conductes electorals.

Aquest bloc principal depèn fonamentalment de la geografia electoral²¹ i en diferents graus d'intensitat, de l'anàlisi estadística. Combinant sovint les dues aproximacions, tots els treballs -amb les excepcions que assenyalarem- apunten a una explicació ecològica del vot electoral, a partir de la descripció del marc geogràfic i/o de la relació amb variables quantificades.

Predominantment geogràfiques són les comunicacions de DIAZ LOPEZ per Galícia, i de MARTINEZ SOSPEDRA i AGUILO LUCIA pel País Valencià. La primera, reuneix una important informació general d'ordre històric, que li permet formular algunes hipòtesis i explicitar relacions amb el conjunt del sistema polític gallec, accentuant la divisòria urbanització-ruralitat. Les dues comunicacions sobre el País Valencià es centren sobre el vot de determinades orientacions polítiques -el vot socialista i el vot nacionalista, respectivament-, amb una detallada descripció de la seva implantació territorial i amb una preferent relació a la dimensió dels hàbitats com a variable principal.

Aquest factor, tractat de forma diversa, és també un element important del treball de MARTIN MORENO-DE MIGUEL, que recull la preocupació per l'influència de la urbanització i els seus tipus sobre la conducta social i, en aquest cas, de la conducta electoral. La comunicació de RANGER sobre l'estat de la sociologia electoral francesa és també un signe d'aquesta atenció preferent al tema.

Sense descuidar-se o pressuposant ja la descripció geogràfica, altres treballs intenten més directament l'anàlisi estadística tant a nivell nacional-regional, com a nivells provincial, comarcal i municipal. Utilitzant variables demogràfiques i socioeconòmiques, s'apliquen generalment les correlacions simples amb les variables electorals, a fi de caracteritzar l'entorn de les respectives implantacions polítiques.

En aquest apartat, s'inclourien les comunicacions de NUÑEZ ASTRAIN sobre Guipúzcoa, CANALS-MOLINS sobre Tarragona, OLIVERAS sobre Manresa i SALVADOR sobre la ciutat de Barcelona.

Només en dos casos s'ha utilitzat l'anàlisi multivariant, que possibilita la formulació d'hipòtesis més riques i suggestives, si bé no del tot verificades en el present estadi de la recerca. Es tracta de les comunicacions de VIRÓS sobre el conjunt de Ca-

21.- Com a primer intent d'una geografia electoral del 15 de juny de 1977 a Catalunya i a la ciutat de Barcelona, vegi's el treball de l'Equip de Sociologia Electoral (UAB) "Notes per a una geografia electoral de Catalunya" a *Perspectiva Social* (10)., Barcelona 1977, pp. 175-212.

talunya (anàlisi factorial) i de TERRADES sobre la "província" de Girona (anàlisi de regressió múltiple). També el ja esmentat treball de SALVADOR sobre la ciutat de Barcelona introdueix un element estadístic de més precisió, a l'utilitzar com a unitat d'anàlisi la secció censal, degudament enquadrada d'acord amb una tipologia d'elaboració estadística acurada.

Dos treballs d'àmbit comarcal -el de CAPO sobre el Ripollès i el de BOTELLA sobre el Baix Llobregat- es mouen també dintre de l'àrea de la investigació ecològica i del tractament estadístic. En ambdós treballs, cal subratllar l'intent d'introduir la consideració d'algunes variables polítiques a l'hora d'explicar comportaments que l'entorn socio-econòmic no permet de caracteritzar suficientment.

Aquest intent és valuós i significatiu perquè de la lectura d'altres comunicacions es fa palesa la insuficiència dels tractaments exclusivament socioeconòmics quan es tracta de localitzar factors influents sobre les conductes electorals. Però la dificultat que planteja la definició i quantificació de les dites variables polítiques no és fàcil de resoldre: ni són sempre conceptualment acceptades de forma general, ni són susceptibles de traducció a nivell matemàtic com poden ésser-ho altres dades de tipus demogràfic, econòmic, cultural, etc.

Les utilitzades en aquestes dues comunicacions són senzilles i ponderades, però al nivell d'exàmen que es proposen, resulten prou il·lustratives. En canvi, l'estimació de variables més complexes o la seva utilització a nivell global presenten més problemes, tal com es revela en el treball de MARTIN MORENO-DE MIGUEL quan utilitzen la noció de "memòria històrica" per a qualificar al precedent electoral de 1936.

A aquest nivell, la sociologia electoral segueix essent subsidiària dels plantejaments generals de la ciència política, és a dir, de l'aparell conceptual i metodològic aplicat a l'estudi dels fenòmens polítics. Aquesta dependència natural és examinada des d'òptiques parcialment diverses, en les comunicacions de PARRA i LANCHÀ que amb el seu caràcter de propostes interpretatives, haurien d'emmarcar el conjunt de treballs empírics.

Després d'aquesta descripció, que no pretén resumir les conclusions de tots els treballs, podem formular algunes observacions de caràcter general i dibuixar, alhora, possibles perspectives de futur.

III.

Tota valoració de conjunt sobre els treballs presentats ha

d'arrencar de les constatacions evidenciades en el comentari precedent: predilecció per estudis d'àmbit infra-estatal, absència de treballs basats en dades individuals recollides per enquesta, correlativa dedicació a estudis sobre la base de dades agregades, incipient sofisticació d'algunes tècniques estadístiques emprades, etc.

Això ens permet apuntar alguns eixos sobre els quals s'inscriuria la perspectiva dels estudis electorals al país. Tenim present que existeix un risc d'extrapolació en algunes de les conseqüències derivades, ja que les comunicacions presentades són més una mostra que no pas un inventari complet i, per altra part, es troben en fase temptativa i generalment inacabada d'elaboració. Tot i així, creiem útil anticipar -amb el mateix esperit temptatiu- la definició provisional d'aquells eixos, que podríem situar entorn de tres problemes.

a) En primer lloc, la necessitat de superar els límits a la recerca motivats per la deficiència de dades estadístiques, polítiques i històriques. Aquesta feblesa crònica de gran part de l'activitat científica del país ha de ser progressivament atenuada per l'esforç conjunt d'institucions oficials i de centres investigadors públics i privats. La sociologia electoral haurà d'adherir-se enèrgicament a les peticions que es facin a les entitats responsables dels serveis d'estadístiques en el sentit d'augmentar i millorar els fons existents. Aquesta petició ha de fer-se extensiva a les organitzacions polítiques, que disposen de dades valuoses per a la recerca referents a la seva pròpia estructura, composició i activitats. Per altra banda, la mateixa sociologia electoral no ha de ser únicament beneficiària d'aquesta informació, sinó que per ella mateixa pot i ha de contribuir a l'ampliació del cabdal informatiu amb el resultat de les seves pròpies recerques, que òbviamment haurien de ser posades a l'abast de l'opinió.

b) En segon lloc, la urgència d'accedir a la disposició de recursos investigatius adequats als seus objectius, tant des del punt de vista financer, com des del punt de vista de dotació personal i utilitat material. Es clar que, amb aquesta proposició, no es suggereix més que adherir-se a la permanent reivindicació que tots els sectors investigadors exerceixen per tal d'ampliar l'abast i millorar el rendiment de les respectives activitats. Tant des del punt de vista públic -Universitat, Centres investigadors en la seva forma actual o futura-, com des del punt de vista privat -Fundacions, entitats dedicades totalment o parcialment a la recerca-, la investigació en sociologia electoral hauria de ser considerada en peu d'igualtat amb altres camps de l'estudi de la realitat social i política. La necessitat de complementar l'obra en curs amb programes de més llarga durada i amb l'ús d'altres tècniques i utilitat -com la recollida de dades individuals

per "survey"-, requereix un recolzament material de més envergadura, sense el qual part dels esforços actuals podrien ser poc rendables per manca de coherència o de continuïtat.²²

c) Finalment, i en un ordre més substantiu, és necessari un esforç cap a l'aprofundiment progressiu dels mètodes, per una banda i cap a resituar els resultats de la recerca en el context de la ciència política, per l'altra. L'aprofundiment dels mètodes obliga a tenir presents els límits de tota aproximació unilateral al problema, sobretot, quan tal aproximació unilateral descansa sobre bases incompletes o insuficients.

En el cas de la geografia electoral -instrument útil per a tota recerca posterior-, cal evitar el risc de prendre la mera descripció per possible explicació, incorrent en obvietats i tautologies. En el cas de l'anàlisi ecològica amb tractament estadístic, cal tenir present la deformació produïda quan s'aplica a àmbits geogràfics excessivament amplis i de composició heterogènia, o quan s'utilitza només amb les variables disponibles que no coincideixen sempre amb les variables potencialment més explicatives.

Tot i que el recull de treballs no inclou cap investigació sobre enquesta, l'experiència d'altres casos demostra també la inutilitat relativa de les investigacions realitzades sobre mostres inadequades o a partir d'esquemes conceptuals inaplicables a l'univers específic sobre el que es pretén actuar. Cal remarcar, però, que -sense la recollida de dades individuals-, la investigació sobre conductes electorals queda decisivament privada d'una eina de valor reconegut, especialment pel que fa a l'estudi de la influència dels factors i elements conjunturals sobre l'orientació del vot. La manca de programes de recerca en aquest camp -que poguessin ser avalats per la independència científica, la competència tècnica i la publicitat dels resultats- hauria de ser subsanada en el futur, per tal de completar el que s'obté a partir de mètodes menys exigents en recursos econòmics.

En qualsevol cas, les reserves que és necessari formular sobre cadascuna de les orientacions metodològiques ressenyades no impliquen una minusvaloració del seu resultat potencial. Pretenen tan sols posar de manifest la seva parcialitat explicativa i la necessitat de l'anàlisi "pluridimensional" que NOHLEN esmenta en la comunicació publicada en aquest mateix volum.

22.- Programes de continuïtat semblant als que es porten a terme a Gran Bretanya o a Alemanya Federal o als estudis periòdics que, fins fa poc, s'elaboraven a la Fondation Nationale des Sciences Politiques de París, són punts de referència en direcció dels quals s'hauria de situar la recerca, quant a magnitud i complementació d'aproximacions.

Com tants altres camps del comportament social, el comportament electoral no és susceptible d'explicació a partir d'una única via d'aproximació que deixaria a les fosques bona part dels elements -permanents i circumstancials- que influeixen en la decisió de l'elector.

Aquesta consideració pluridimensional es l'única que pot ajudar a situar la sociologia electoral en el contexte més ampli de la Ciència Política ²³, sense que la sofisticació de les tècniques utilitzades i l'extrema segmentació de possibles explicacions no la converteixi en inintel·ligible, no ja per l'home corrent, sinó de vegades pel mateix politicòleg no especialitzat en aquest camp, tal com NOHLEN posa de manifest.

Aquesta resituació d'un determinant sector de l'estudi de la vida política no deriva d'una mera especulació d'acadèmics preocupats per a posar al dia el clàssic "arbre de la ciència". Es tracta, per contra, d'explicar al màxim la connexió dels diferents factors i nivells de la vida política entesa com un sol objecte d'anàlisi. Posar en relació els estudis electorals amb les institucions jurídiques -el quadre constitucional o la normativa electoral-, amb els agents polítics -els partits, la seva composició i estructuració, els sistemes de partits-, o amb els mecanismes de legitimació ideològica del sistema polític -valoració del fet electoral en les comunicacions, la propaganda, els programes-, no és únicament convenient, sinó que es fa indispensable per a la mateixa comprensió del fet electoral, primer, i de la realitat política global, després. I, en aquest sentit, la temptació de fer de la sociologia electoral una mena d'apèndix de la Ciència Política tindria resultats igualment negatius, tant per la primera com per la segona.

És evident que el moment present de la sociologia electoral espanyola és pràcticament d'iniciació, si tenim en compte els condicionants que han actuat sobre estudis precedents com els que hem esmentat anteriorment. I, per tant, la pretensió d'arri-

23.- Des d'aquest punt de vista, es tracta de considerar la sociologia electoral "com una anàlisi concreta d'un aspecte fonamental de la totalitat política, en definitiva, com el resultat d'una conjugació intel·ligent entre els factors materials, psicològics i jurídics." (GONZALEZ CASANOVA, J. A., "Presentación", *Perspectiva Social*, Barcelona, 1977, núm. 10, pàg. 5).

Només tenint present aquesta "totalitat política", que SÄLRVIK -en el treball publicat aquí- també reclama com a marc de la sociologia electoral, poden evitar-se els riscos dels tractaments utilitzats per alguns experts: "Enfront de tot determinisme econòmic, propi del pensament polític burgès i enfront de la seva altra cara que és el psicologisme falsament liberal, resulta esperançador comprovar que una utilització lliure, intel·ligent i imaginativa de les tècniques d'anàlisi en relació amb un coneixement no superficial de la història i del context social, polític i jurídic, permet demostrar la llibertat humana, fins i tot dins dels més fons condicionaments col·lectius, i conforma la sospita de que, per apatia o per frivolitat, moltes anàlisis electorals dedueixen conclusions mecàniques, tòpiques o excessives de dades mal correlacionades i pitjor interpretades." (GONZALEZ CASANOVA, o.c.).

bar a un tractament de conjunt, capaç de sintetitzar els resultats de la recerca pròpiament electoral, relacionar-los amb els diferents pressupòsits del sistema polític i derivar-ne modificacions sobre la concepció de la mateixa realitat electoral o del mateix sistema polític, és probablement prematura.

No serà prematur, en canvi, demanar als cultivadors de la sociologia electoral en aquest país que intentin d'evitar l'actitud constatada -i censurada- pel senyor Pickwick en alguns filòsofs del seu temps, satisfets d'observar perspectives tan estretes com les de Goswell Street, "sense un sol esforç per a explorar les contrades ocultes que la volten per tots cantons".²⁴

24.- DICKENS (Charles), *Pickwick. Documents pòstums del Club d'aquest nom*, cap II (traducció de Josep Carner, Barcelona 1970, 2a. ed.)

comunicaciones sobre les eleccions espanyoles de 1977

Estudis d'àmbit territorial

D'àmbit estatal

MARTIN MORENO, Jaime; De MIGUEL, Amando: Memoria histórica e inteligencia sociológica en las elecciones españolas de 1977.

D'àmbit nacional-regional

AGUILÓ LÚCIA, Lluís: El vot nacionalista al País Valencià.

DÍAZ LÓPEZ, César E.: Algunas hipótesis explicativas de los resultados electorales en Galicia.

MARTÍNEZ SOSPEDRA, Manuel: El voto socialista en el País Valenciano.

VIRÓS, M. Rosa: Influència d'alguns factors i variables en el comportament electoral de les comarques de Catalunya a les eleccions legislatives del 15 de juny del 1977.

D'àmbit provincial i comarcal

BOTELLA, Joan: El Baix Llobregat: comportaments electorals a la fortalesa obrera.

CANALS, Ramon M.; MOLINS, Joaquim M.: El comportament

electoral de la circumscripció de Tarragona a les eleccions del 15 de juny de 1977.

CAPO GIOL, Jordi: Variables sòcio-demogràfiques i polítiques a la comarca del Ripollès.

NÚÑEZ ASTRAIN, Luis: Base social de cada candidatura guipuzcoana en las elecciones del 15 de junio pasado.

TERRADAS i BATLLE, Montserrat: Anàlisi geogràfica del comportament electoral a les comarques gironines. Eleccions generals del 15 de juny del 1977.

D'àmbit municipal

MARCET, Joan: Les eleccions legislatives del 15 de juny de 1977 a Sabadell.

OLIVERAS i SAMITIER, Josep: Anàlisi de les eleccions a diputats del 15 de juny de 1977 a Manresa.

SALVADOR i MENCERRÉ, Eugènia: Les eleccions legislatives de 1977 a la ciutat de Barcelona. Alguns factors explicatius del comportament electoral.

Altres estudis

KINDELÁN, Antonio: Expectativa de ganancia de escaño.

RUIZ de AZÚA, Miguel A.; VANACLOCHA, Francisco J.: Algunos aspectos del análisis de las elecciones para el Senado del 15 de junio de 1977.

MEMORIA HISTÓRICA E INTELIGENCIA SOCIOLÓGICA EN LAS ELECCIONES ESPAÑOLAS DE 1977

Jaime Martín-Moreno
Amando de Miguel

Facultad de Ciencias Económicas
Departamento de Sociología
Universidad de Barcelona

Las elecciones españolas de 1977 nos permiten verificar algunas hipótesis derivadas del conocimiento que tenemos de la estructura social y política. El voto es una conducta particularmente racional al tener en cuenta una especie de "memoria histórica" (el recuerdo del voto anterior de la misma persona o la misma clase) y una cierta "inteligencia sociológica" (la lógica conexión de los intereses de clase con la expresión del voto).

Según eso, lo primero que hay que esperar es que el mapa electoral de 1977 tenga una relación estrecha, *ceteris paribus*, con el de 1936, la fecha de las elecciones anteriores. Entre una y otra fecha han tenido lugar muchas cosas, entre ellas un extraordinario proceso urbanizador. Allí donde la urbanización sea más intensa, tanto más claro será el peso de los votos de la izquierda. Se supone que en un ambiente urbano la información política se hace más diáfana, el caciquismo se reduce, y sobre todo aumenta el peso numérico de los estratos de trabajadores manuales y de los servicios dependientes de organizaciones complejas.

Algunas definiciones operativas

Veamos ya los datos que nos van a permitir verificar y matizar esas hipótesis. Una advertencia metodológica. No es nuestra intención la descripción cartográfica del voto. Suponemos que son

Tabla 1

EN CADA UNA DE LAS "SEIS ESPAÑAS" % DE VOTOS EN LAS ELECCIONES DE 1936 Y 1977 QUE CORRESPONDEN A LAS

	DERECHAS			CENTRO			IZQUIERDAS		
	TOTAL ESPAÑA	TOTAL ESPAÑA	ESPAÑA URBANA	TOTAL ESPAÑA	TOTAL ESPAÑA	ESPAÑA URBANA	TOTAL ESPAÑA	TOTAL ESPAÑA	ESPAÑA URBANA
	1936	1977	1977	1936	1977	1977	1936	1977	1977
<hr/>									
"SEIS ESPAÑAS"									
<hr/>									
PERIFERICA									
Barcelona	13.3	19.3	20.1	26.2	22.2	19.0	60.5	58.5	59.6
Obrera-norte	36.5	40.1	38.2	23.1	16.8	14.7	40.4	43.1	47.0
Obrera-mediterránea	30.3	39.8	39.6	18.1	9.7	7.2	50.6	50.5	54.1
Subtotal	28.8	33.3	30.6	22.3	16.2	15.3	48.9	50.5	54.1
CENTRAL									
Madrid	39.4	44.0	45.4	9.8	2.7	2.8	55.3	53.3	51.8
Clases medias	38.3	62.3	53.1	25.6	4.7	4.4	36.1	33.0	42.5
Señorial	31.6	48.9	44.4	21.1	2.0	2.6	46.6	49.1	53.0
Subtotal	33.1	52.5	47.2	21.6	3.1	3.2	45.3	44.4	49.5
TOTAL ESPAÑA	31.4	44.8	40.4	21.9	8.4	8.2	46.6	46.8	51.4

- NOTA:**
- El total de votos para 1936 incluye Ceuta y Melilla, y están excluidas para 1977.
  - Para 1977 las izquierdas integran los partidos marxistas y las derechas las fuerzas reconocidas en el franquismo. El centro lo compone el resto.
  - La España urbana está integrada por las capitales de provincia y los municipios de más de 50.000 habitantes.
- 1936: Amando de Miguel, *40 millones de españoles 40 años después* (Barcelona: Grijalbo, 1976), p. 315.
- 1977: Jaime Martín Moreno, *Las ciudades españolas y su estructura social* (Tesina para la obtención de la licenciatura en la Facultad de Ciencias Políticas, Madrid 1978).

conocidas las grandes distribuciones regionales de los comicios de 1977 partido por partido. Por ello vamos a manejar datos muy agregados y sintéticos, definiciones fácilmente reproducibles con datos objetivos que permitan un análisis del marco más general. No es este análisis una sustitución del estudio más canónico de ecología electoral por unidades territoriales de tipo administrativo, sino otra manera de ver las cosas como prueba de un determinado razonamiento sociológico. Estas son las principales reducciones que vamos a emplear, con su imprescindible carga de arbitrariedad pero con su indudable utilidad heurística como se deduce de las otras publicaciones donde las hemos empleado:

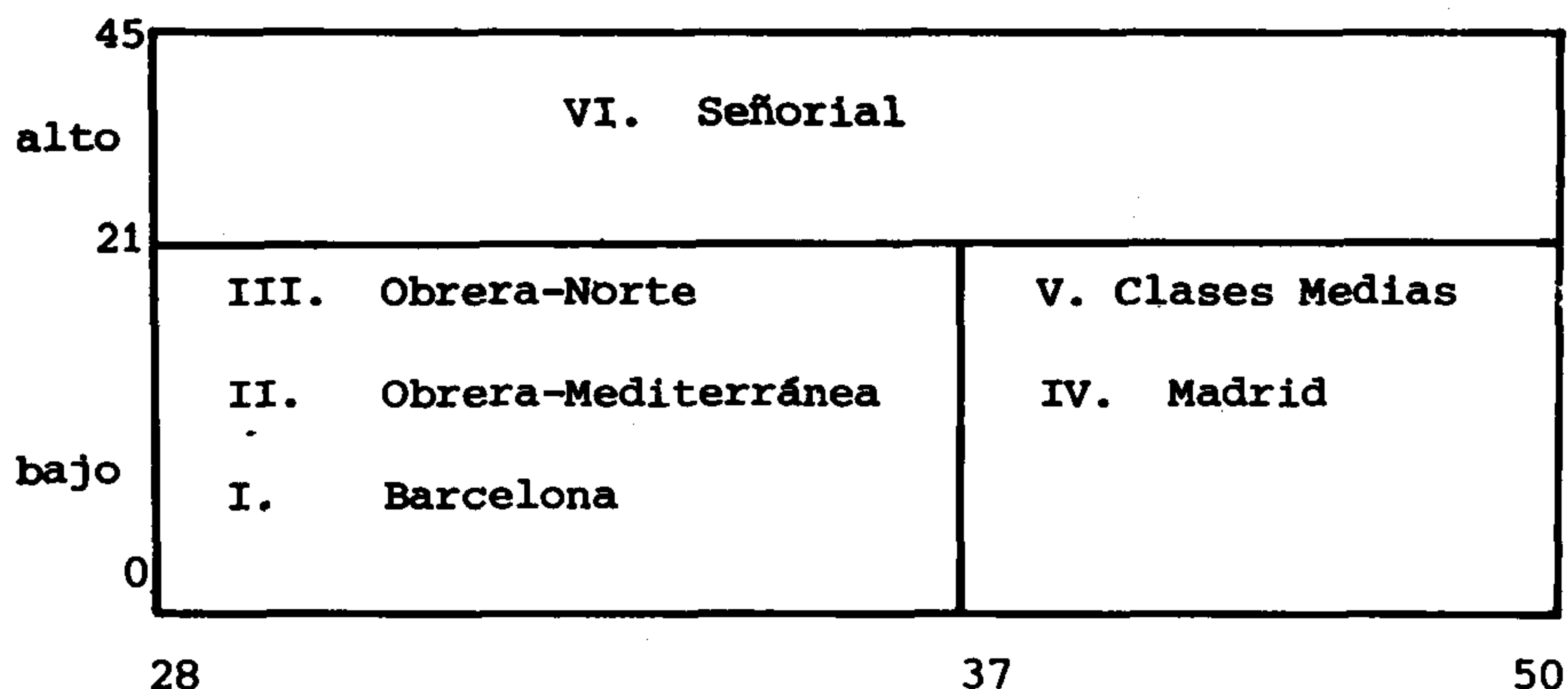
Elecciones de 1936. El abanico electoral se resume muy bien en tres posiciones, *izquierda, centro y derecha* según las definiciones acordadas por el trabajo de J.J. Linz y J. de Miguel, "Las elecciones de 1936 en España: Un análisis regional", *Revista Española de la Opinión Pública* (Abril-junio 1977), 27-68.

El *centro* lo constituyen los partidos no marxistas pero que se decidieron normalmente por el bando republicano en la Guerra Civil.

Elecciones de 1977. Manejamos aquí también una clasificación tripartita de *izquierda, centro y derecha*. La definición es clara en los grandes partidos y harto convencional para la miríada de "partículos" e independientes. Básicamente la *izquierda* comprende los partidos de filiación socialista o comunista, la *derecha* abarca los grupos expresa o tácitamente reconocidos en el franquismo (UCD, Alianza Popular fundamentalmente), y el *centro* funciona como un resto de algunas fuerzas democristianas y regionalistas varias. Los datos han sido recalculados directamente de los resultados proporcionados por la Subdirección General de Política Interior y los cálculos más detallados pueden verse en la publicación de J. Martín-Moreno citada en la tabla 1.

Tipología de las "seis Españas". Se basa en el cruce de algunos datos provinciales de la estructura ocupacional según el censo de 1970, de acuerdo con este esquema:

Nivel de
proletarización
obrera.

Peso de la clase media urbana

La España *señorial* comprende normalmente las provincias en que predomina el latifundio (Extremadura, Andalucía, Murcia y la parte meridional de Castilla la Nueva). La España de *clases medias* abarca fundamentalmente el bloque de provincias septentrionales e interiores de predominio rural. La España *obrera* agrupa las provincias más industriales. Para más detalles puede verse A. de Miguel, *40 millones de españoles 40 años después* (Barcelona: Grijalbo, 1976), p. 312 y ss. El esquema aparece en el mapa 1.

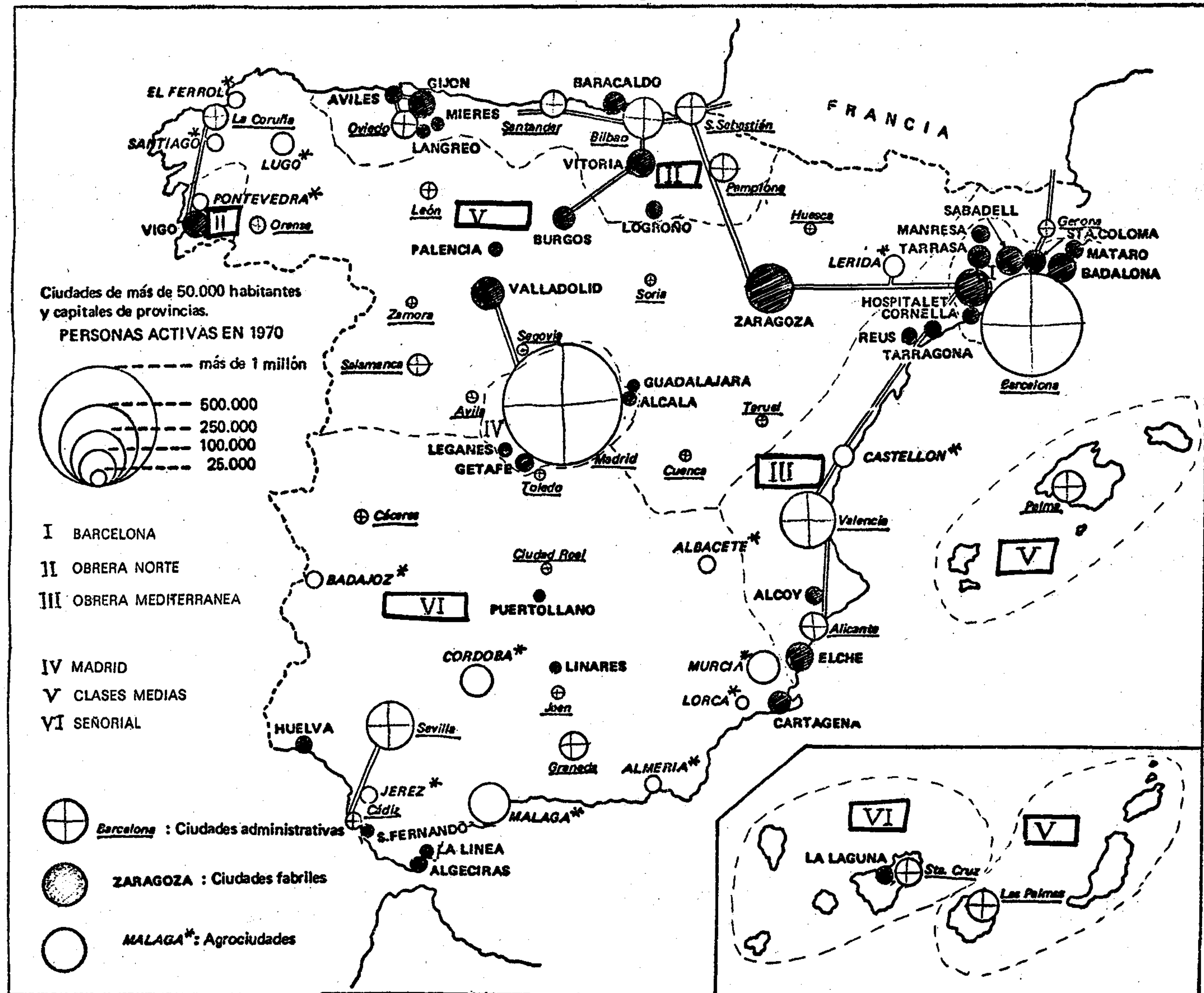
España urbana y tipología de ciudades. El Censo nos permite afinar en una clasificación de las ciudades dentro de la España *urbana* (capitales de provincia y municipios de más de 50.000 habitantes). Las ciudades *administrativas* son las que superan la media española en "personal de oficina" (esto es, profesionales, personal directivo, comerciantes, fuerzas armadas y resto de personal de servicios). Las ciudades *fabriles* son las restantes que superan la media española "personal de fábrica" (no de servicios, ni campesinos). Para más detalles ver A. de Miguel, *Recursos humanos, clases y regiones en España* (Madrid: Cuadernos para el Diálogo, 1977), p. 236 y ss.

La memoria histórica

Se ha hablado de la especial bipolaridad de las elecciones del 36 y de la excepcional importancia que tuvo en ellas el voto izquierdista del Frente Popular, hasta el punto de que el alzamiento franquista consideró a esos comicios como "ilegítimos" en una singular ironía histórica. La lógica del mapa electoral de 1936

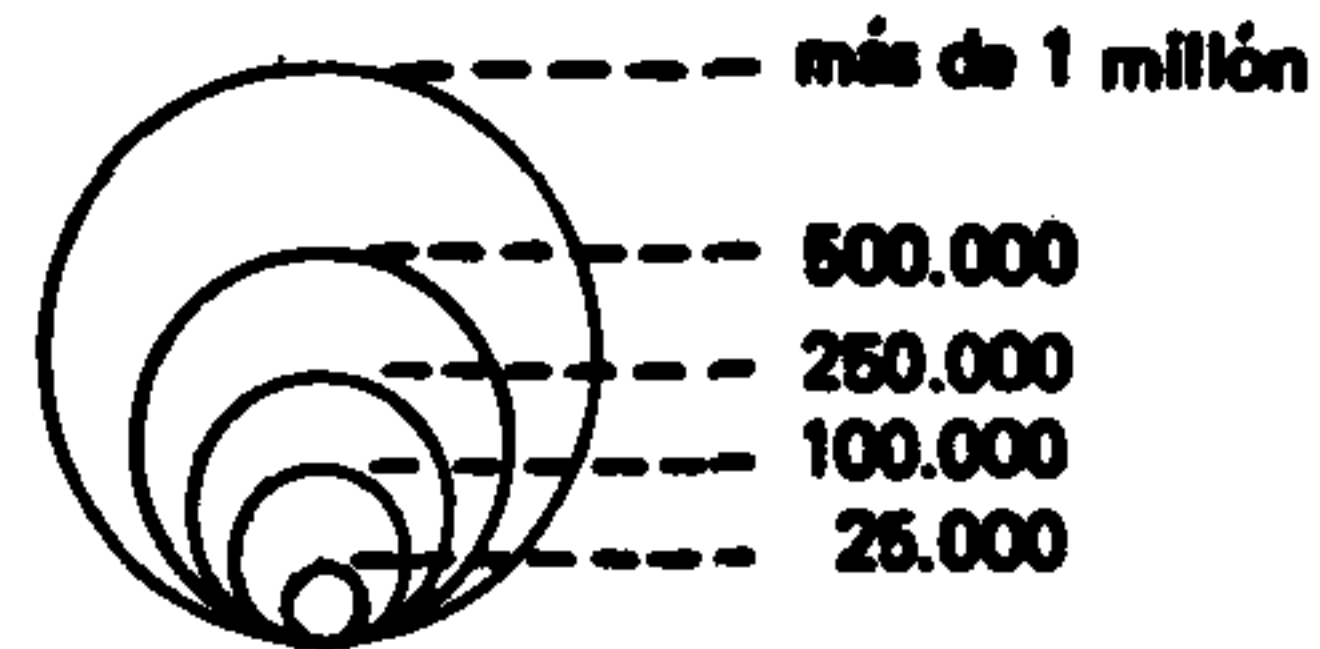
MAPA 1

MAPA ELECTORAL
DE LAS CIUDADES
(1977)

Ciudades de más de 50.000 habitantes
y capitales de provincias.

PERSONAS ACTIVAS EN 1970

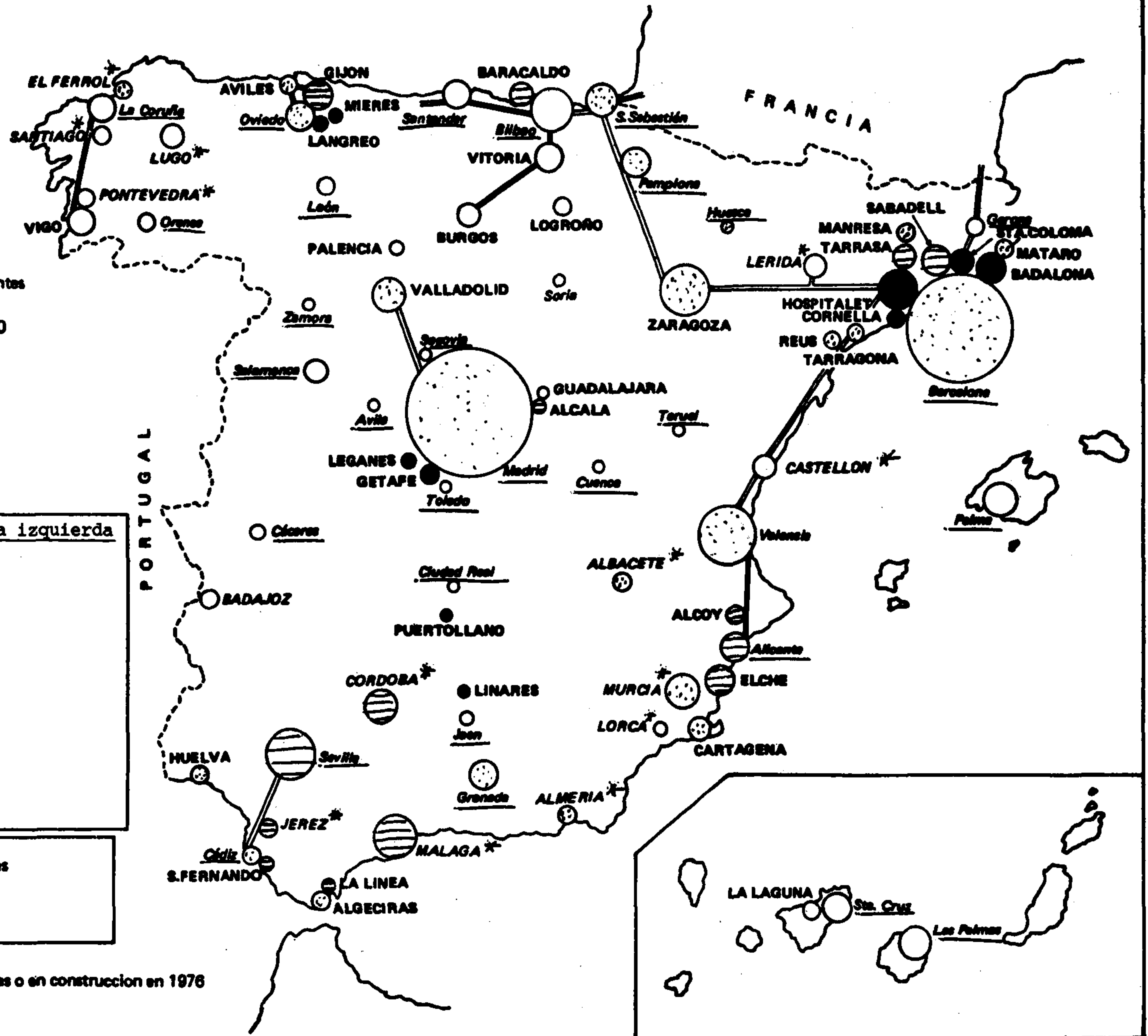

% de votos de la izquierda

Barcelona : Ciudades administrativas
ZARAGOZA : Ciudades fabriles
MALAGA : Agrociudades

==== Red de autopistas construidas o en construcción en 1976

es tal que incluso mantiene su sentido si lo superponemos a la tipología de espacios resultante del Censo de 1970. Es decir, la izquierda se ve más representada en Barcelona y Madrid y luego en las provincias de la zona obrera-mediterránea. No es casualidad que esos fueran los últimos reductos del bando republicano en la Guerra Civil (tabla 1).

Cuarenta años después la lógica de ese mapa electoral es aún más clara y la polarización más evidente entre la "España roja" y la "España azul", al menos sobre el mapa y en términos de sociología electoral. Curiosamente los porcentajes de votos conseguidos por los partidos de izquierda son los mismos en ambas fechas: 47%. Las provincias de Madrid y Barcelona siguen siendo los polos de atracción de la izquierda, que en 1977 también se impone en el resto de la España obrera-mediterránea y en la España señorial. Vistos los resultados, desde el otro polo, es todavía más claro en 1977 que la España de clase media es la que polariza el voto de la derecha, con un 62% de los votos, frente a un 45% del conjunto español. No hay que olvidar que esa España de clases medias fue el núcleo de donde surgió y en el que se apoyó el régimen franquista. En 1977 el voto de la izquierda no ha dado lugar a un gobierno de izquierda porque, como es notorio, la ley electoral favorece la coalición de partidos y votos en los distritos menos populosos, que son los más caciquiles.

Ese voto de la izquierda no ha podido ser mayor en 1977 por las obvias desventajas de una corta campaña electoral, la general desinformación y el escaso hábito electoral, la no legalización de algunos partidos de extrema izquierda, y las extremas dificultades para el voto de los emigrantes en el exterior. Todo ello es muy conocido y hemos de volver a nuestro argumento.

La inteligencia sociológica

El comportamiento electoral no se explica sólo por una especie de persistencia o inercia histórica. Responde a relaciones de clase actuales y actuantes en el momento de la consulta electoral.

En el conjunto español la izquierda recoge el 47% de los votos, pero en el sector urbano ese porcentaje sube al 51%. Dentro de él oscila entre un 56.5% para las ciudades fabriles y un 49% para las administrativas. Es decir, la propensión izquierdista del voto no se deriva tanto del *hecho* urbano como del *proceso* urbano, puesto que son las ciudades fabriles -que han crecido más- las que, por lo general, aparecen como más izquierdistas. No es el carácter populoso lo que confiere la propensión izquierdista, sino el tipo de estructura social que califica a un núcleo urbano el que determina el comportamiento colectivo del voto (ver mapa 2). La izquierda se destaca en las ciudades fabriles que forman el cinturón industrial de las grandes áreas metropolitanas. Estos son, en concreto, los diez núcleos más izquierdistas:

<u>municipio</u>	<u>% de votos a la izquierda</u>
Santa Coloma	82
Cornellá	78
Hospitalet	74
Leganés	73
Badalona	72
Puertollano	70
Getafe	70
Mieres	69
Langreo	68.5
Linares	66

Todos ellos son núcleos fabriles de acuerdo con la tipología antes expuesta. Son sobre todo ciudades enormemente homogéneas por el predominio de la clase obrera inmigrante.

Veamos a título de comparación la estructura del voto de diversas parejas de ciudades próximas en el espacio, comparables de tamaño, pero muy diferentes por su estructura, en cada caso una administrativa (subrayada) y otra fabril:

<u>% de votos a la</u>			
	<u>derecha</u>	<u>centro</u>	<u>izquierda</u>
<u>Oviedo</u>	49	3	48
Langreo	29	3	68.5
<u>Bilbao</u>	28.5	30	41
Baracaldo	22	19	59
<u>Gerona</u>	22	35	43
Santa Coloma	13	5	82
<u>Avila</u>	67	10	22
Leganés	25	2	73
<u>Ciudad Real</u>	62	0.3	38
Puertollano	30	0.2	70

Es evidente que lo que determina el voto en las ciudades no es la región donde se ubican, ni siquiera el tamaño del núcleo, sino el tipo de estructura social que las caracteriza.

Ya hemos visto que en el conjunto de la España urbana (en donde

el caciquismo es menor y el grado de información es mayor) la izquierda consigue en 1977 algo más de la mitad de los votos. Retengamos ahora el alcance de ese voto izquierdista para cada uno de los tipos que resultan de combinar las "seis Españas" y los tres tipos de ciudades:

"SEIS ESPAÑAS"	% de votos que van a la izquierda en las ciudades:			
	Adminis- trativas	Fabriles	Agrociu- dades	Total
Barcelona	53.9	68.0	-	59.6
Obrera norte	44.7	50.1	36.0	47.0
Obrera mediterránea	53.3	56.6	41.1	53.2
Madrid	50.2	68.8	-	51.8
Clases medias	53.6	47.5	41.8	42.5
España señorial	49.8	53.2	55.9	53.0
Total	49.0	56.5	52.0	51.4

Es claro que el voto izquierdista se polariza en las ciudades fabriles de la España obrera y muy en especial en los "cinturones rojos" de Barcelona y Madrid. Fuera de ella, es decir, en la España de clases medias y señorial, el tipo de ciudad discrimina menos, si bien se observa que en la zona señorial las agrociudades dan el máximo de izquierdismo y el mínimo el resto. Esto es así porque las agrociudades de la mitad meridional de la Península se componen de una población predominantemente obrera con una larga tradición de movimientos de reivindicación; en cambio, las agrociudades fuera de esa zona responden más bien a municipios grandes con zona de huerta o minifundio en los que destacan los agricultores por cuenta propia. Por una y otra vía se confirma la prueba de la "inteligencia sociológica" que precipita el voto de la izquierda allí donde se aglomera en ciudades la población obrera. En la tabla 2 figuran los datos con más detalle para que el lector pueda establecer sus propias conclusiones. No es la menor la que lleva a sospechar que, si tales condiciones existen, el proceso de urbanización irá ampliando el atractivo de los partidos de la izquierda casi con prescindencia de lo que éstos se gasten en propaganda. Pero con ello entramos en el capítulo de la "voluntad política" que dista un trecho de los modestos objetivos de esta comunicación.

Tabla 2 Distribución del voto en 1977 según las tipologías de ciudades y de las "seis Españas"

	DERECHA	CENTRO	IZQUIERDA	TOTAL
I. Barcelona provincia				
1. Administrativas	24.1	22.0	53.9	962,601 (100%)
2. Fabriles	15.2	16.7	68.0	646,068
3. <u>Total</u>	20.6	19.9	59.6	1,608,669
II. Obrera-norte				
4. Administrativas	34.6	20.6	44.7	574,954
5. Fabriles	40.9	9.0	50.1	545,668
6. Agrociudades	59.3	4.7	36.0	27,254
7. <u>Total</u>	38.2	14.7	47.0	1,147,876
III. Obrera-mediterránea				
8. Administrativas	40.2	6.5	53.3	558,205
9. Fabriles	33.6	9.7	56.6	192,692
10. Agrociudades	54.0	5.0	41.0	60,930
11. <u>Total</u>	39.6	7.2	53.2	811,827
12. <u>Total España periférica</u> ..	30.6	15.3	54.1	3,568,372
IV. Madrid provincia				
13. Administrativas	46.9	2.9	50.2	1,765,472
14. Fabriles	29.1	2.0	68.3	171,903
15. <u>Total</u>	45.4	2.8	51.8	1,937,375
V. Clases medias				
16. Administrativas	58.1	3.3	38.6	712,727
17. Fabriles	48.1	4.4	47.5	571,162
18. Agrociudades	48.8	9.3	41.8	163,353
19. <u>Total</u>	53.1	4.4	42.5	1,447,242
VI. Señorial				
20. Administrativas	48.5	1.7	49.8	675,279
21. Fabriles	43.2	3.6	53.2	311,067
22. Agrociudades	41.1	3.0	55.9	163,353
23. <u>Total</u>	44.4	2.5	53.0	1,701,550
24. <u>Total España central</u>	47.2	3.2	49.5	5,086,167
TOTAL ESPAÑA URBANA	40.4	8.2	51.4	8,265,539

EL VOT NACIONALISTA AL PAÍS VALENCIÀ

Lluís Aguiló Lúcia

Departament de Dret Polític

Facultat de Dret

Universitat Literària de València

Les eleccions del 15 de juny al País Valencià varen suposar fonamentalment, dues coses prou importants: el manteniment de les tendències polítiques del poble valencià de l'època monàrquica i republicana, i l'aparició electoral del nacionalisme. L'evolució del valencianisme ha estat lenta però progressiva. Si a principis de segle va començar -des de la Renaixença cultural- el pas del "provincianismo" al regionalisme, la Segona República i el Franquisme, ben al contrari, han suposat el pas del Regionalisme al Nacionalisme. Si el Regionalisme Valencià fou sols la protesta en front de l'abandonament centraliste i l'afirmació d'uns trets puraments folklòrics, el Nacionalisme Valencià ha estat i és, a més, l'afirmació de la consciència d'un poble que vol autogovernar-se i participar en eixe Autogovern.

Històricament el Valencianisme polític aparegué a principis de segle, després de la reimplantació del sufragi universal (1890). Després, fins la guerra civil hi havien al País uns partits polítics nacionalistes valencians. Els primers foren els predominants durant el regnat d'Alfons XIII, i part de la Segona República fins la situació de crisi que varen patir al llarg dels anys republicans. Al contrari, els nacionalistes valencians anaren creixent fins el tall que suposà el final de la guerra civil.

Fruit d'aquest panorama polític, davant el que podríem anomenar "qüestió valenciana", es crearen uns espais polítics ben definits: un regionalisme d'esquerra, un regionalisme de dreta, un nacionalisme d'esquerra i un nacionalisme de dreta. En aquest sentit, les forces polítiques que es presentaren a les eleccions del 15 de juny han ocupat -sols ocupat- clarament eixos espais polítics.

	ESQUERRA	DRETA
REGIONALISME	PSOE PSP (US) (majoria) PCPV	UCD (majoria): PPRV PDLPV (en part)
NACIONALISME	PSPV PSP (US) (minoria) PCPV (minoria)	UDPV UCD (minoria): PDLPV (en part)

Amb aquest quadre no pretenem dir que un partit o candidatura concreta siga regionalista o nacionalista, bé d'esquerra, bé de dreta. Únicament volem assenyalar quins espais polítics del Valencianisme han estat ocupats pels partits que més vots obtingueren a les eleccions. Hem deixat fora a "Alianza Popular", puix que la seua propaganda gens tenia que vore amb allò que el Valencianisme ha representat en la nostra història contemporània.

Si en aquest treball solament anem a parlar de dues candidatures -UDPV i PSPV- cal dir perquè ho fem així. És evident que totes les candidatures que es presentaven al País Valencià demanaven l'Autonomia, amb les úniques excepcions de l'"Alianza Nacional 18 de Julio" que es presentava a Alacant i València, i "Fuerza Nueva" i "Falange Española" que es presentaven a Castelló. Per altra banda, és clar que dins del nacionalisme d'esquerra encara que hi havia una candidatura estrictament nacionalista -PSPV-, hi havien també el PCPV i el PSP (US), sectors nacionalistes. A més, com que a Alacant el PSPV no es va poder presentar, els nacionalistes votaren fonamentalment a eixes dues candidatures. Pel que fa a la dreta cal dir el mateix: malgrat que la UDPV representava prou bé els plantejaments nacionalistes, també dins de la UCD -sector liberal- hi havien grups nacionalistes. Finalment, cal afegir que també es presentaren altres candidatures amb plantejaments regionalistes o nacionalistes, però que els seus vots foren pocs. Eixe és el cas del FUT, PRSV, ECPV, FDI i AET. Per tot això hem volgut centrar el vot nacionalista en les dues candidatures abans esmentades: UDPV i PSPV.

ELS ÒBSTACLES ELECTORALS DEL NACIONALISME VALENCIÀ

Així doncs, l'opció nacionalista tenia a les eleccions del 15 de juny, fonamentalment, dues candidatures: UDPV i PSPV. UDPV representava, dins de les candidatures no marxistes, tota la tradició de lluita per la Democràcia i per l'Autonomia sota el Franquisme. Encara que la UDPV era -i ho és- un partit democrata-cristià, la veritat és que ha representat i avui representa molt més que això. La UDPV era una candidatura nacionalista i així apareixia al seu Programa Electoral. De totes les candidatures no marxistes era la més radical, la més explícita, la més sincera i la més clara en aquest sentit.

Dins l'esquerra, la candidatura PSPV -en realitat PSPV-MCPV- representava tota la tradició del nacionalisme valencià. La idea primitiva d'anar a les eleccions tots els partits nacionalistes d'esquerra junts -primer com un Bloc Autonòmic i Valencià d'Esquerres (BAVE), després com un Bloc per l'Autonomia i el Socialisme- fracassà per dos motius. En primer lloc, perquè únicament -i amb no poques dificultats- s'havia aconseguit la legalització del PSPV. En segon lloc, perquè hi hagué problemes interns al Bloc: enretirada activa dels carlins (PCV), problemes interns del PSPV i el no recolzament clar de les forces polítiques com el PSAN. Per tot això la candidatura aparegué com "PSPV" i estava integrada per membres del PSPV i del MCPV. En qualsevol cas, eixa candidatura era per l'elector "sabut", la candidatura nacionalista d'esquerra. A Alacant, per problemes purament administratius, el PSPV, al darrer moment no es va poder presentar. Els nacionalistes d'esquerra varen votar fonamentalment PCPV i PSP (US).

D'aquesta manera, tant UDPV com PSPV, es presentaren, de fet, com les dues alternatives nacionalistes. Una interclassista, capitalista i populista; l'altra marxista, progressista i classista. Tanmateix ambdues candidatures patiren uns inconvenients perfectament clars que, sense cap dubte, perjudicaren en gran mesura els resultats obtinguts.

A. La UDPV

El primer inconvenient d'aquesta candidatura fou aparèixer com "democràcia-cristiana", dins l'"Equip Demòcrata-Cristià de l'Estat Espanyol". Si la Federació de la Democràcia Cristiana (FDC) i la mateixa Unió Democràtica de Catalunya eren estrictament unes candidatures demòcrata-cristianes, la UDPV i el Partit Nacionalista Basc no ho eren sols, però, a més, eren unes candidatures nacionalistes. El PNV ho va tindre en compte i la UDPV no.

Un segon inconvenient fou la nefasta utilització de la RTVE, especialment les desafortunades intervencions de Vicent Ruiz Monrabal. Altres candidats de la mateixa candidatura, com és el cas de Vicent Miquel i Diego, hagueren donat una major i millor impressió de la UDPV per mitjà de la RTVE.

Finalment, un tercer inconvenient fou la mateixa propaganda de la campanya electoral. Fins uns pocs dies abans de la jornada electoral, la UDPV va realitzar una propaganda dirigida al mateix espai polític que la UCD. Sols als darrers dies, la UDPV va canviar la seua perspectiva i realitzà una campanya més estrictament nacionalista. Possiblement de no fer-se aquest canvi en el darrer moment, la desfeta de la UDPV haguera estat semblant a la de la FDC en tot l'Estat Espanyol.

B. El PSPV

El primer inconvenient fou la pròpia legalització del partit. Per raons, encara avui, incomprensibles, el Ministeri de la Governació -a hores d'ara de l'Interior- negà en un principi la legalitat del PSPV, creant-se un precedent de confusió davant el partit.

El segon inconvenient, més greu, fou l'escissió interna que va tindre lloc dins el període electoral. No hi ha dubte que aquest fet va produir una impressió negativa al seu possible electorat.

Relacionat amb el cas anterior es troba el tercer inconvenient: el retard de l'inici de la seua campanya. La presentació de dues candidatures "PSPV" -una a soles i l'altra amb el PSP-, provocà que, en principi, es negara al PSPV la possibilitat de participar, encara que el recurs que es va interposar es guanyà. Per fi participà a les eleccions, però quan la campanya electoral havia començat i, fins i tot, quan s'havia dit que el PSPV no podia participar-hi.

Un quart inconvenient fou la manca de mitjans econòmics. Enfront de les candidatures "riques", el PSPV formava part de les "pobres". No coneixem, a hores d'ara, les despeses de cada campanya electoral, però -sense dubte- la del PSPV es trobà dins de les més modestes.

Finalment, un cinquè inconvenient fou la no reducció de la majoria d'edat electoral als 18 anys. Encara que aquest fet va perjudicar les altres candidatures també, és clar que una de les més afectades al País Valencià fou la del PSPV, en tant en quant la reivindicació nacional valenciana ha estat assumida

especialment per la joventut -més a les comarques que a les ciutats de Castelló, València i Alacant-.

C. Inconvenients de les dues candidatures: UDPV i PSPV

El primer inconvenient patit per UDPV i PSPV conjuntament fou la mateixa Llei Electoral. La normativa electoral era molt centralista, afavoria els partits centralistes en perjudici dels nacionalistes i regionalistes, i creava greus desequilibris regionals, essent els més perjudicats el País Valencià i Catalunya. Si s'haguera aplicat un sistema proporcional real -sense regalar dos Diputats a cada circumscripció- amb distribució d'escons per un mètode més democràtic i representatiu -el de la resta més àmplia- a hores d'ara hi hauria a les Corts un Diputat de la UDPV i un altre del PSPV.

El segon inconvenient fou la campanya preparada contra els partits i candidatures nacionalistes. La vella campanya anticalana va tindre expressió clara durant les eleccions. De totes maneres no podem oblidar que, malgrat que possiblement perjudicà les candidatures nacionalistes, no beneficià els grups que les havien llançat.

UNIÓ DEMOCRÀTICA DEL PAÍS VALENCIÀ (UDPV)

La candidatura UDPV va tindre una característica important que cal dir a l'inici de l'examen del seu vot. Es tracta de que a la circumscripció d'Alacant la presència d'un grup important d'"Izquierda Democrática" va plantejar la necessitat d'anar UDPV i ID juntes a les eleccions. A efectes d'organització, UDPV va fer el seu treball al nord de la circumscripció (Les Marismes, El Comtat i L'Alcoià), mentre que ID es va encarregar especialment de la zona sud (L'Alacantí, Baix Segura, etc.). Això és important perquè els resultats reflexen perfectament eixa divisió.

La UDPV va obtindre al País Valencià el següents resultats.

Quadre I

Vots totals UDPV

Circumscripció	VVE	UDPV	%
Alacant	554,207	8,477	1.52
Castelló	237,284	5,511	2.32
València	1,077,665	34,658	3.20
PAÍS VALENCIÀ	1,869,156	48,646	2.60

Malgrat el fracàs que suposen aquests resultats no podem oblidar -com dèiem adés- que amb un sistema realment proporcional la UDPV ja haguera tingut un Diputat per la Circumscripció de València.

1. El vot UDPV a València-Ciutat

La gran concentració urbana a la Ciutat de València fa necessari analitzar separatament aquest cas. Els resultats a la Ciutat de la UDPV foren 12,121 vots, xifra que suposava el 3.02% del total de vots de la Ciutat. Eixa proporció es queda per baix dels vots de la circumscripció, però per damunt de la del País. En principi aquest fet és perfectament explicable des de la perspectiva nacionalista, puix que València-Ciutat s'ha caracteritzat sempre per un baix nivell de "valencianisme".

El resultat per districtes fou el següent.

Quadre II

Districtes	vots	%
Patriarca	677	5.32
Catedral	648	4.54
Gran Via	1,116	5.65
Russafa	681	3.62
Devesa	1,045	2.54
Jesús	1,477	2.67
Botànic	1,959	3.42
Zaidia	1,056	2.66
Exposició	2,355	2.86
Marítim	1,107	1.84

Davant aquests resultats hi ha un aspecte que destaca: l'èxit als districtes del centre de la ciutat i el fracàs als districtes perifèrics. Dins dels pocs vots obtinguts en el conjunt de la ciutat, tanmateix observem com amb la candidatura UDPV -candidatura de dretes- s'ha repetit el que històricament fou norma en totes les eleccions, tant de l'època monàrquica com de la republicana. Es tracta del triomf de la dreta als districtes burgesos i el fracàs als altres. El cas de Patriarca i Catedral és clar. També ho és Gran Via. Finalment el cas de Russafa i Botànic s'explica per dos motius: al primer cas tenim l'Avinguda José Antonio i al segon la Gran Via de Ferran el Catòlic i la de Ramon i Cajal. Al contrari, la desfeta als altres és evident. Fins i tot, els vots importants obtinguts al barri de Jaume Roig-Botànic Cavanilles no han pogut compensar el vot

massiu a l'esquerra a Benimaclet, Orriols o al final de l'Avinguda Blasco Ibáñez-Barri de Sant Josep.

En qualsevol cas, UDPV esperava una major votació a la Ciutat de València. En aquest sentit hem de dir que els vots obtinguts a la ciutat foren vots més demòcrata-cristians que nacionalistes. Potser que aquesta siga l'explicació del fracàs UDPV a la ciutat.

2. El vot per nuclis de població

Analitzarem ara els vots UDPV per nuclis de població, de més xicotets a més grans.

2.1. El vot als municipis amb menys de 100 habitants

La proporció de vots UDPV en aquest tipus de municipis és molt baixeta. Són 12 vots que suposen el 2.28%. De totes maneres com que el número d'electors és molt baix, als pobles on hi ha vots, la proporció -a nivell de poble- és alta. Destaquem El Boixar -Baix Maestrat-, amb l'11.11%; Carrícola -La Vall d'Albaida-, amb el 5.66%; Fredes -Baix Maestrat-, amb el 5.55% i Castell de Cabres -Baix Maestrat-, amb el 5.00%. Altre resultat interessant és el de Castellonet -La Safor-, amb el 5.28%.

2.2. El vot als municipis de 100 a 500 habitants

En aquest tipus de municipis la proporció de vots es queda per baix de la mitjana del País Valencià.

Quadre III

Circumscripció	vots	%VVE
Alacant	229	3.64
Castelló	108	1.71
València	108	1.89
PAÍS VALENCIÀ	445	2.43

Com pot observar-se destaca molt el cas d'Alacant. Dins d'aquesta circumscripció és on s'abasta una proporció més alta. L'explicació rau en l'alta proporció de vots en moltes poblacions: Lliber -Marina Alta-, amb el 24.40%; Benifallim -L'Alcoià-, amb el 20.18%; Benimasot -El Comtat-, amb el 12.50%; Fa-

checa -El Comtat-, amb el 9.67%; Tormos -Marina Alta-, amb el 9.50%; Benifato -Marina Baixa-, amb el 7.84%. No oblidem que dins aquest tipus de municipis es troben molts que pertanyen al Comtat, Marina Alta i Marina Baixa, és a dir, comarques que electoralment corresponien al sector UDPV dins de la coalició UDPV-ID.

A la circumscripció de Castelló, malgrat el baix resultat destaquen els resultats d'Ortells -Els Ports-, amb el 15.94%; L'Alcudia de Veo -Plana Baixa-, amb el 6.60%; La Serratella -L'Alt Maestrat-, amb el 5.88%; Vall d'Almonacid -Alt Palància-, amb el 4.87%; i Paviàs -Alt Palància-, amb el 4.61%. Cal dir que aquests dos darrers municipis són castellanoparlants.

Finalment a la circumscripció de València també la proporció és molt baixa. De totes maneres cal destacar els resultats de Lloc nou de La Corona -L'Horta-, amb el 24,05% (aquest poble està al costat de Sedaví on viu el número 1 de la llista de UDPV, Vicent Ruiz Monrabal); Torrella -La Costera-, amb el 5.46%; Algar -Camp de Morvedre-, amb el 4.74%; i La Granja de la Costera -La Costera-, amb el 4.46%.

2.3. El vot als municipis de 500 a 1,000 habitants

També es queda la proporció de vots per baix de la mitjana del País.

Quadre IV

Circumscripció	vots	%VVE
Alacant	166	2.05
Castelló	195	1.53
València	380	2.05
PAÍS VALENCIÀ	741	1.88

Així doncs, els vots UDPV arriben a la proporció més baixa en aquest tipus de municipis, malgrat que a Alacant el resultat siga prou acceptable.

A la circumscripció d'Alacant destaquen els resultats de Penàguila -L'Alcoià-, amb el 7.97%; Setla i Mira-rosa -La Marina Alta-, amb el 7.12%; i Alcalalí -La Marina Alta-, amb el 5.13%.

A la circumscripció de Castelló tan sols cal assenyalar els resultats de Tirig -L'Alt Maestrat-, amb el 7.51%; La Pobla.Tor-

nesa -La Plana Alta-, amb el 4.55%; i Benafigos -L'Alcalatén-, amb el 4.28%.

A la circumscripció de València no hi ha resultats espectaculars. Únicament destaquen El Ràfol de Salem -La Vall d'Albaida-, amb el 9.89%; Olocau -El Camp de Túria-, amb el 8.49%; Algímia d'Alfara -El Camp de Morvedre-, amb el 7.79%; i Alfara d'Algímia -El Camp de Morvedre-, amb el 6.29%.

2.4. Els vots als municipis de 1,000 a 2,000 habitants

Enfront del cas anterior, ara la proporció de vots puja.

Quadre V

Circumscripció	vots	%VVE
Alacant	204	1.02
Castelló	391	1.88
València	1,540	2.63
PAÍS VALENCIÀ	2,135	2.15

A la circumscripció d'Alacant únicament en un sol poble -l'Orxa, El Comtat- se supera el 3% -3.69-. En tots els altres la proporció de vots és mínima, encara que la UDPV tinga vots en tots els pobles.

A la circumscripció de Castelló sí que hi ha alguns resultats importants. Tal és el cas de Benassal -L'Alt Maestrat-, amb el 7.28%; o el de Rossell -Baix Maestrat-, amb el 3.53%.

Finalment, a la de València destaquen els resultats de Genovés -La Costera-, amb el 8.62%; Bonrepòs i Mirambell -L'Horta-, amb el 7.77%; Quartell -Camp de Morvedre-, amb el 7.34%; Ròtova -La Safor-, amb el 6.95%; i Barxeta -La Costera-, amb el 6.23%.

2.5. Els vots als municipis de 2,000 a 3,000 habitants

En aquest tipus de municipis continua l'ascens del vot UDPV, malgrat que encara es quedi per baix de la mitjana del País. De manera relativa sols és important el resultat de la circumscripció d'Alacant.

Quadre VI

Circumscripció	vots	%VVE
Alacant	193	2.01
Castelló	302	2.30
València	1,135	2.92
PAÍS VALENCIÀ	1,630	2.52

A la circumscripció d'Alacant hi ha dos resultats prou interessants: L'Alfàs del Pi -Marina Baixa-, amb el 5.88%; i La Nucia -Marina Baixa-, amb el 4.37%. No oblidem que en aquests dos pobles hi ha una correspondència amb una forta incidència del vot PSP (US).

A la circumscripció de Castelló hi ha tres pobles on se supera el 3%: es tracta d'Artana -La Plana Baixa-, amb el 3.42%; Borriol -Plana Alta-, amb el 3.03%; i Viver -Alt Palància-, amb el 3.21%. Aquest darrer poble és castellanoparlant.

Finalment, a la circumscripció de València cal destacar els resultats de La Pobla del Duc -Vall d'Albaida-, amb el 9.57%; Vinalesa -L'Horta-, amb el 9.15%; Casinos -Camp de Túria-, amb el 5.68%; i Quatretonda -La Vall d'Albaida-, amb el 5.25%.

2.6. El vot als municipis de 3,000 a 5,000 habitants

En aquesta categoria, malgrat la baixa proporció d'Alacant i Castelló, els bons resultats de València fan que la proporció total de vots es quedi per damunt de la mitjana del País.

Quadre VII

Circumscripció	vots	%VVE
Alacant	471	1.37
Castelló	385	1.77
València	2,243	3.70
PAÍS VALENCIÀ	3,099	2.66

A la circumscripció d'Alacant -amb molts pobles de la comarca castellanoparlant més important: el Baix Segura- únicament destaquen els de Gata de Gorgos -La Marina Alta-, amb el 5.67%; i el de Verger -La Marina Alta-, amb el 3.64%.

A la circumscripció de Castelló destaquen els resultats de Betxí -La Plana Baixa-, amb el 4.81%; i el de Vilafranca del Maestrat -L'Alt Maestrat-, amb el 3.08%.

A la circumscripció de València destaquen els pobles següents: Almàssera -L'Horta-, amb el 15.23%; L'Alcúdia de Crespins -La Costera-, amb el 11.50%; Bellreguard -La Safor-, amb el 8.90%; La Llosa de Ranes -La Costera-, amb el 8.47%; i Xelva -Els Serrans-, amb el 7.53%.

2.7. El vot als municipis de 5,000 a 10,000 habitants

La UDPV obtingué en aquest tipus de municipis alguns dels seus millors resultats. A totes les circumscripcions se supera la mitjana de la mateixa circumscripció. Aquesta situació no es dona en cap dels altres tipus de municipis.

Quadre VIII

Circumscripció	vots	%VVE
Alacant	1,325	1.67
Castelló	444	2.85
València	3,759	3.59
PAÍS VALENCIÀ	5,564	2.78

A la circumscripció d'Alacant destaquen els resultats de Pedreguer -La Marina Alta-, amb el 5.30%; Pego -La Marina Alta-, amb el 4.04%; Xàbia -La Marina Alta-, amb el 3.20%; i Benisa -La Marina Baixa-, amb el 3.01%.

A la circumscripció de Castelló, dels tres pobles que es troben dins d'aquest tipus de municipis destaca especialment el cas de Nules -La Plana Baixa-, amb el 4.38%.

Finalment, a la circumscripció de València és molt important el resultat de Sedaví -L'Horta-, amb el 23.89%. No oblidem que en aquest poble viu el número 1 de la llista de la UDPV, Vicent Ruiz Monrabal. Altres resultats també prou importants són els següents: Picanya -L'Horta-, amb el 8.61%; La Pobla de Vallbona -Camp de Túria-, amb el 6.57%; L'Olleria -La Vall d'Albaida-, amb el 5.36%; Massanassa -L'Horta-, amb el 5.27%; Canals -La Costera-, amb el 4.56%; i Enguera -La Canal de Navarrés-, amb el 4.64%.

2.8. El vot als municipis de 10,000 a 20,000 habitants

Malgrat l'acceptable resultat de València, a les circumscripcions de Castelló i Alacant els resultats es queden per baix de les seues mitjanes.

Quadre IX

Circumscripció	vots	%VVE
Alacant	1,561	1.41
Castelló	686	1.89
València	5,461	3.23
PAÍS VALENCIÀ	7,708	2.45

A la circumscripció d'Alacant els resultats són molt fluixos, amb l'excepció dels de Benidorm -La Marina Baixa-, amb el 3.57%; i de Dènia -La Marina Alta-, amb el 3.26%.

A la circumscripció de Castelló tan sols cal parlar dels resultats de Benicarló -Baix Maestrat-, amb el 2.88%; i d'Almassora -La Plana Alta-, amb el 2.14%.

Pel que fa a la circumscripció de València els resultats més espectaculars són els d'Oliva -La Safor-, amb el 8.83%; Catarroja -L'Horta-, amb el 6.38%; Silla -L'Horta-, amb el 5.20%; i Picassent -L'Horta-, amb el 4.24%.

2.9. El vot als municipis de 20,000 a 30,000 habitants

Malgrat que els resultats d'Alacant i Castelló no són massa importants, l'impacte del vot UDPV en aquest tipus de municipis dins de la circumscripció de València fa que arribi a la proporció més alta de vots UDPV.

Quadre X

Circumscripció	vots	%VVE
Alacant	225	1.53
Castelló	467	1.58
València	3,607	4.62
PAÍS VALENCIÀ	4,299	3.54

En el cas d'Alacant, el resultat es deu a un poble -Villena (Alt Vinalopó)-. En el cas de Castelló, a dos pobles de la Plana Baixa -Borriana i La Vall d'Uixó-, al primer dels quals -malgrat el 2.67% dels vots- era d'esperar un resultat millor.

Finalment, el cas de València és molt bo. Destaquen els resultats de Xàtiva -La Costera-, amb el 12.01%; Sueca -La Ribera Baixa-, amb el 5.52%; Algemesí -La Ribera Alta-, amb el 4.41%; i Ontinyent -La Vall d'Albaida-, amb el 3.17%.

2.10. El vot als municipis de 30,000 a 50,000 habitants

Quadre XI

Circumscripció	vots	%VVE
Alacant	649	1.25
Castelló	461	2.15
València	3,295	3.46
PAÍS VALENCIÀ	4,405	2.62

Únicament cal destacar els resultats de Sagunt -El Camp de Morvedre-, amb el 5.80%; i el de Gandia -La Safor-, amb el 3.62%.

2.11. El vot als municipis de més de 50,000 habitants

Quadre XII

Circumscripció	vots	%VVE
Alacant	3,439	1.55
Castelló	2,044	3.60
València	12,121	3.02
PAÍS VALENCIÀ	17,604	2.58

A València i Castelló solament es troben dins d'aquest tipus de municipis les capitals. En canvi, a Alacant es troben Alacant-Ciutat, Elx i Alcoi. Tan sols destaca la capital de L'Alcoià amb el 2.99% dels vots.

3. El vot per Comarques

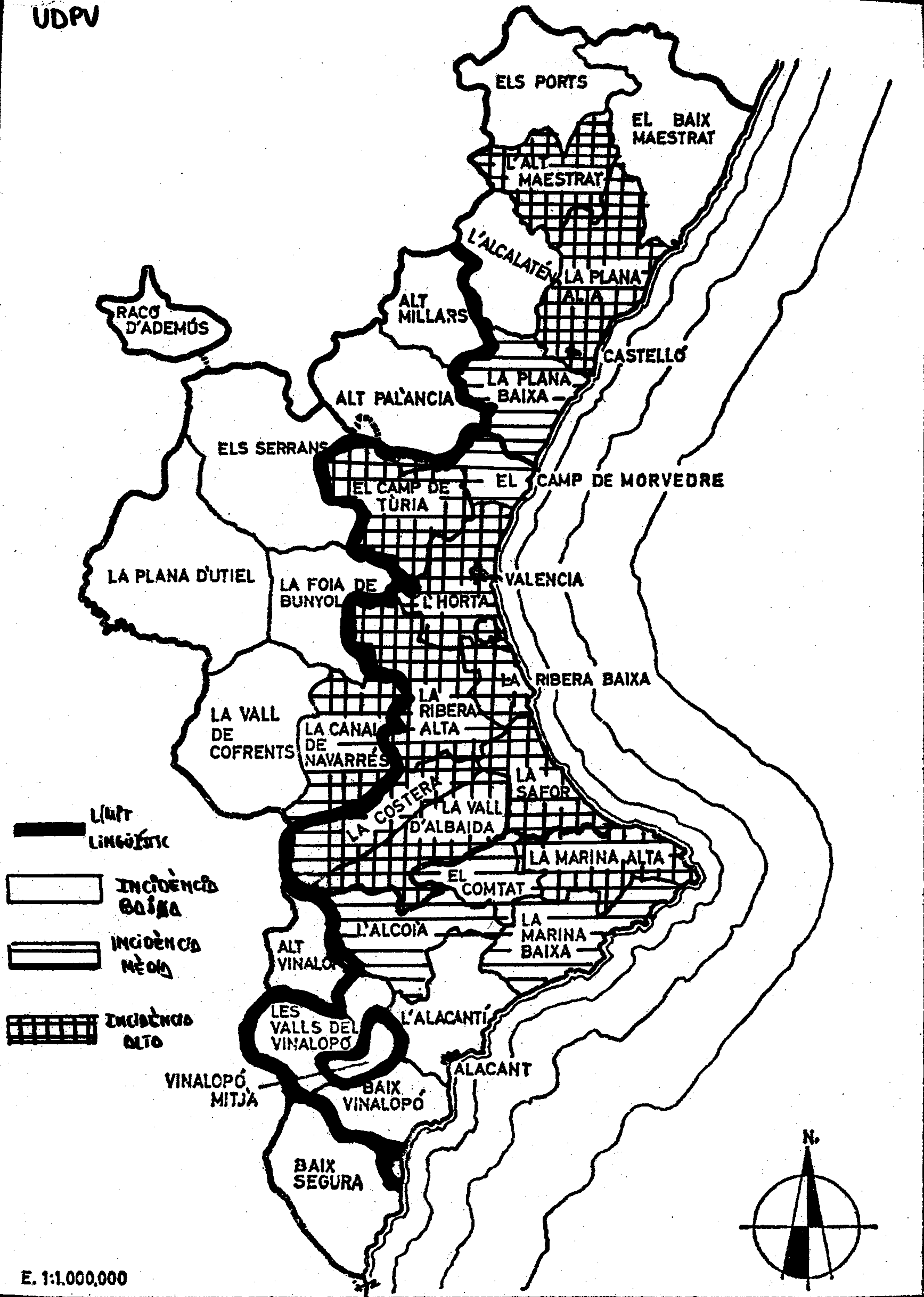
Si ara observem el vot per Comarques vorem com hi ha una especial distribució del vot UDPV que coincideix amb el vot PSPV.

Quadre XIII

Comarca	vots	%VVE
El Comtat	328	2.14
Vinalopó Mitjà	131	1.29
La Marina Baixa	901	2.09
El Baix Segura	696	0.95
L'Alcoià	1,306	2.21
L'Alacantí	1,986	1.38
Les Valls del Vinalopó	440	1.30
Baix Vinalopó	744	0.81
L'Alt Vinalopó	516	1.12
La Marina Alta	1,429	3.49
La Plana Alta	2,541	3.02
L'Alt Millars	30	0.73
L'Alt Palància	251	1.59
Els Ports	78	1.71
L'Alcalatén	175	1.83
L'Alt Maestrat	232	3.42
El Baix Maestrat	589	1.84
La Plana Baixa	1,615	1.99
La Vall d'Albaida	1,222	2.90
La Safor	2,731	4.03
La Ribera Baixa	1,519	4.19
La Ribera Alta	2,767	2.70
El Camp de Túria	1,007	3.10
La Costera	2,497	7.64
La Foia de Bunyol	187	1.11
Els Serrans	221	1.86
El Camp de Morvedre	786	2.05
La Plana d'Utiel	298	1.37
La Vall de Cofrents	48	0.72
La Canal de Navarrés	291	2.80
El Racó d'Ademús	10	0.51
L'Horta	21,148	3.22

De les 32 Comarques del País Valencià, amb el vot UDPV podem fer una classificació. Hi ha un primer grup on se supera la mitjana del País. Són les Comarques següents: La Costera, La Ribera Baixa, La Safor, La Marina Alta, L'Alt Maestrat, L'Horta, El Camp de Túria, La Plana Alta, La Vall d'Albaida, La Canal de Navarrés i La Ribera Alta. Un altre grup és el de les Comarques

UDPV

que s'acosten a la mitjana: L'Alcoià, El Comtat, La Marina Baixa, El Camp de Morvedre i La Plana Baixa. A la resta de les Comarques el fracàs de la UDPV és molt gran. Hi ha una gran coincidència amb les Comarques on l'incidència del vot PSPV és més forta.

PARTIT SOCIALISTA DEL PAÍS VALENCIÀ (PSPV)

Per a l'anàlisi del vot PSPV utilitzarem el mateix mètode que en el cas anterior. En tot cas, és avinent de destacar o bé d'insistir en alguns aspectes. En primer lloc cal recordar que, a conseqüència dels problemes exposats al principi d'aquest treball, el PSPV tan sols pogué concórrer a les circumscripcions de València i Castelló. Per això, sempre que parlem de "vot PSPV", a nivell de País Valencià, farem referència sempre al vot acumulat de les circumscripcions de València i Castelló. Pel que fa a Alacant, com ja hem exposat anteriorment, el PSPV indicà als seus militants el recolzament a la candidatura d'Unitat Socialista, la qual cosa explica, fins a un cert punt, la incidència major de la mateixa força de la concentració urbana d'Alacant i de les localitats on existia organització del PSP. En segon lloc, interessa repetir que les dades utilitzades per a l'estudi -provinents dels resultats oficiosos de les pròpies Junes Electorals del 15 de juny- no quadren sempre ni concorden exactament. Però, al cap i a la fi, aquest és un mal que pesa damunt la sociologia electoral espanyola, des de que aquesta va aparèixer.

El PSPV va obtenir al País Valencià els resultats que apareixen recollits en el Quadre I.

Quadre I			
Circumscripció	VVE	PSPV	%
Castelló	237,284	3,715	1.56
València	1,077,665	27,520	2.54
PAÍS VALENCIÀ	1.315,149	31,235	2.37

Amb aquests resultats cal tenir en compte que, en el cas que hom hagués aplicat un sistema electoral més racional i democràtic (proporcionalitat real i distribució d'escons per la fórmula de la resta més àmplia), el PSPV hauria aconseguit un escó per la circumscripció de València. Aquest és un detall que no és escaient d'oblidar, més encara si parem esment en els obstacles -sospitosament coincidents, dèiem- que el PSPV va trobar durant les setmanes que precediren les eleccions del 15 de juny.

1. El vot a València-Ciutat

A les raons adduïdes abans per a estudiar separatament el vot a la Ciutat de València, en el cas del PSPV cal tenir-ne en compte, per la seva importància, una altra. En els darrers anys, determinats sectors polítics o/i socials consideraven que la postura nacionalista corresponia a uns intel·lectuals que vivien a la Ciutat de València, i que romanien totalment desconnectats de la resta del País Valencià. A les acusacions ja tòpiques de "catalanistes", adreçades als qui havien lluitat durant els darrers anys per la recuperació nacional del País Valencià, s'havien sumat la de ser "elitistes" i "intel·lectuals" -aquesta acceptió presa en el seu sentit pejoratiu. D'acord amb aquestes premisses, el vot PSPV hauria d'haver estat un vot urbà -un vot de la Ciutat de València- i ben poc més. Tanmateix, com veurem, això no esdevingué així, sinó tot el contrari.

El nombre de vots obtinguts pel PSPV a la Ciutat de València era de 9,170, el qual suposava el 2.28% del total de la Ciutat. És a dir, una quantitat enormement baixa, especialment si la comparem amb els vots aconseguits a nivell, tant de circumscripció com de País. Així queda reflectit en el quadre II.

Quadre II

	VVE	vots	%
Ciutat de València	400,599	9,170	2.28
Circumscripció de València	1,077,665	27,520	2.54
País Valencià	1,315,149	31,235	2.37

En conseqüència, la proporció de vots del PSPV resta no solament per sota de la proporció de vots de la circumscripció, sinó àdhuc també per sota de l'obtinguda a nivell de tot el País Valencià; el qual fet és ben important si tenim en compte -com veurem-, la baixa proporció aconseguida a la circumscripció de Castelló.

Si ens atenem al resultat per districtes, en el quadre III queda perfectament reflectida la distribució dels vots del PSPV.

Quadre III

Districtes	vots
Patriarca	245
Catedral	268
Gran Via	379
Russafa	367
Devesa	819
Jesús	1,306
Botànic	1,184
Zaidia	902
Exposició	2,253
Marítim	1,147

A la vista d'aquests resultats observem com es produeix un augment progressiu dels vots a partir dels districtes del centre cap a la perifèria de la ciutat, acomplint-se la regla ja clàssica de les eleccions de la Ciutat de València, en les quals enfront d'un centre de dretes, existeix una perifèria clarament d'esquerres. En qualsevol cas, no podem ignorar que la distribució dels districtes, a més d'irracional, fa que no tots tenen una proporció d'habitants semblant. Per això, és adient d'examinar les dades proporcionalment a nivell de districte, així com les seves variacions respectives amb relació a la mitjana de la circumscripció (VMV) i a la mitjana del País (VMPV), tal com surt reflectida en el quadre IV.

Quadre IV

Vots PSPV per districtes a la Ciutat de València

Districtes	%	VMV	VMPV
Patriarca	1.92	75.90	81.01
Catedral	1.87	73.62	78.90
Gran Via	1.92	75.90	81.01
Russafa	1.95	76.77	82.02
Devesa	1.99	78.34	83.96
Jesús	2.36	92.91	99.57
Botànic	2.06	81.10	86.91
Zaidia	2.27	89.37	95.78
Exposició	2.74	107.87	115.61
Marítim	2.41	94.88	101.68

Així doncs, als tres districtes cèntrics i burgesos de València -Patriarca, Catedral i Gran Via- la proporció de vots PSPV és molt baixa. En canvi, augmenten a la perifèria, on aconsegueixen la seva màxima incidència al districte d'Exposició. El cas d'Exposició pot ser explicat per dues causes distintes. En primer lloc, el districte esmentat compren Benimaclet i zones adjacents on la influència MCPV -especialment a partir de les Associacions de Veïns- és important. En segon lloc, perquè també abasta la zona universitària -Passeig al Mar i prolongament, Barri de Sant Josep, Barri del Col·legi Alemany-, on s'han anat localitzant les residències de professors d'Universitat i d'Instituts, membres de professions liberals tot just acabada llur carrera i nombrosos estudiants.

Quant a la mitjana de la circumscripció i a la mitjana del País, s'observa com tota la Ciutat resta per sota d'ambdues, amb l'única excepció del districte d'Exposició -ambdues mitjanes-, i el de Marítim -respecte a la del País.

És ben palesa la poca incidència que el vot PSPV de la Ciutat de València va tenir en relació amb el total general de la citada candidatura. Donat que això es repeteix de forma semblant amb la candidatura nacionalista de dretes (UDPV), podem afirmar que el sentiment nacionalista valencià es troba en un punt molt baix a la Ciutat.

2. El vot per nuclis de població

A l'igual que en els casos anteriors realitzarem tot seguit l'examen del vot PSPV per nuclis de població.

2.1. *El vot als municipis amb menys de 100 habitants*

Els resultats obtinguts als municipis més petits del País Valencià -concentrats a les Comarques interiors subdesenvolupades de la circumscripció de Castelló i a la Vall d'Albaida i La Safor de la de València- és força sorprenent, puix que només aconsegueix vots a tres municipis. Es dona la paradoxa que es troba, entre ells, la població del País que més vots proporcionals va donar al PSPV: Carrícola (Vall d'Albaida), amb el 37.53%. En els altres dos, la proporció és igualment alta, tot superant-se, en ambdós casos, la mitjana del País. Es tracta de Vallat (L'Alt Millars), amb el 8.69% i de La Puebla de San Miguel Racó d'Ademús), amb el 2.85%. És també curiós d'indicar que aquests dos darrers municipis es troben en zones castellanoparlants.

Com a conseqüència de tot això, la mitjana de vots obtinguda en el conjunt d'aquest tipus de municipis pel PSPV és la més alta, en aconseguir el 4.38%.

2.2. El vot als municipis de 100 a 500 habitants

El PSPV aconsegueix la seva proporció més baixa de vots, a nivell de País, en aquest tipus de municipis.

Quadre V

Circumscripció	vots	%VVE
Castelló	42	0.66
València	165	2.89
Total	207	1.72

Com pot observar-se la proporció és particularment baixa a la circumscripció de Castelló, on el gran impacte de Vallibona -Els Ports-, amb el 10.79%, o els èxits relatius de la Torre d'En Besara -L'Alt Maestrat-, amb el 2.39%, i de Toga -L'Alt Millars-, amb el 2.06%, no assoleixen de compensar el fracàs a la resta de municipis.

Pel que fa referència a la circumscripció de València, és evident que els resultats són més acceptables. Destaquen alguns resultats de localitats de La Costera (Cerdà, La Granja de la Costera i Torrella), La Safor (Alfahuir) i La Ribera Alta (Cotes).

2.3. El vot als municipis de 501 a 1,000 habitants

Els resultats obtinguts en aquest tipus de municipis és força acceptable, en superar-se la mitjana del País. De fet, a les dues circumscripcions se superen les seves respectives mitjanes:

Quadre VI

Circumscripcions	vots	%VVE
Castelló	222	1.74
València,	573	3.09
Total	795	2.54

Dels 78 municipis compresos en aquesta categoria, el PSPV aconseguix votació a tots, llevat de 7 (Cortes d'Arenós, Sucaina i Montant en l'Alt Millars; Teresa en l'Alt Palància; Alpont en els Serrans; Cases Baixes en el Racó d'Ademús; i Fuenterrobles en La Plana de Utiel). Cal destacar els alts percentatges assolits a Otos -La Vall d'Albaida-, amb el 16.61%; Bèlgida -La Vall d'Albaida-, amb el 10.75%; i Tirig -L'Alt Maestrat-, amb el 13.63%. En conjunt els resultats són més acceptables a València que no a Castelló, malgrat que a ambdues circumscripcions s'inclouen una gran quantitat de poblacions de Comarques castellanoparlants, com l'Alt Millars, L'Alt Palància i Els Serrans.

2.4. El vot als municipis de 1,001 a 2,000 habitants

Els resultats obtinguts en aquesta categoria municipal suposen un retrocés en relació amb el cas anterior. Aquesta reculada és més perceptible a Castelló que no a València. A aquesta darrera circumscripció, i a desgrat del retrocés, encara se supera la mitjana de la circumscripció i del País.

Quadre VII

Circumscripció	vots	%VVE
Castelló	208	1.00
València	1,779	3.04
Total	1,987	2.50

A l'hora de detallar aquests resultats cal indicar que, a la circumscripció de València, els resultats són molt semblants a tots els municipis, i hi abunden aquells on se supera el 3% dels vots. De forma concreta, podem destacar els resultats de Barxeta -La Costera- (20.67%), Sumacàrcer -La Ribera Alta- (11.42%), i Benimodo -La Ribera Alta- (11.37%). Pel que fa a Castelló, els resultats són més inferiors, destacant només Rossell -Baix Maestrat-, amb el 5.25% i Vilanova d'Alcolea -La Plana Alta-, amb el 3.82%.

2.5. El vot als municipis de 2,001 a 3,000 habitants

El vot PSPV torna a pujar en relació amb els municipis de la categoria anterior. Ara bé, tot i que en el seu conjunt sigui així, si desglossem tanmateix el vot per circumscripcions observem que, mentre a València es registra un fort impuls, a la de Castelló disminueix feblement.

Quadre VIII

Circumscripció	vots	%VVE
Castelló	149	0.92
València	1,349	3.47
Total	1,498	2.72

Entre els resultats concrets és important de destacar els de la Pobla del Duc -Vall d'Albaida-, amb el 23.42% i Xeresa -La Safor-, amb el 15.73%. A Castelló els resultats són molt baixos, si bé el PSPV obté vots a tots els municipis. Quant a Alacant -encara que el PSPV no pogué presentar-se-, convé recordar que en aquesta categoria de municipis es troben La Nucia -La Marina Baixa- i Beneixama -L'Alcoià-, on el PSP-US va obtenir el 30.81% i el 17.24% respectivament. És possible que una gran part d'aquests vots tinguin un alt component nacionalista, més que no PSP.

2.6. El vot als municipis de 3,001 a 5,000 habitants

És en aquest tipus de municipis on, en el seu conjunt, el vot PSPV té major impacte -excloent el cas dels menors de 100 habitants-, en coincidir el seu major impacte a València amb un dels més alts de Castelló.

Quadre IX

Circumscripció	vots	%VVE
Castelló	387	1.78
València	2,262	3.73
Total	2,649	3.22

A la circumscripció de València, els bons resultats vénen donats per la votació força regular del PSPV a tots els municipis, i, especialment, a dos de La Safor (Simat de Valldigna, amb el 25.28%, i Xeraco, amb l'11.32%) i un de La Costera (La Llòsa de Ranes, amb el 12.87%).

A la circumscripció de Castelló, l'impacte més relatiu procedeix de la forta incidència que va tenir a dos municipis de La Plana Alta: Vilafamés, amb el 9.71% i Torreblanca, amb el 5.67%. En relació amb el primer, cal destacar que, a desgrat de la incidència del PSP a Vilafamés, amb un 6.12%, el PSPV va superar aquesta proporció.

2.7. El vot als municipis de 5,001 a 10,000 habitants

Els resultats d'aquests municipis són més baixos. Destaca, sobretot, la disminució a Castelló, on els vots aconseguits als tres municipis compresos dins d'aquesta categoria són mínims.

Quadre X

Circumscripció	vots	%VVE
Castelló	96	0.61
València	2,767	2.62
Total	2,863	2.36

A la circumscripció de València -on sí que hom arriba a superar la mitjana de la circumscripció i la del País-, destaquen els resultats de la Pobla de Vallbona en el Camp de Túria, amb el 8.23%, Canals en La Costera, amb el 6.52% i Castelló de la Ribera -La Ribera Alta-, amb el 6.51%.

En tot cas, els resultats totals suposen una proporció de vots gairebé igual a la mitjana del País.

2.8. El vot als municipis de 10,001 a 20,000 habitants

En aquest tipus de municipi el vot del PSPV aconsegueix -a nivell de País- la cota més baixa, malgrat el millor resultat de Castelló.

Quadre XI

Circumscripció	vots	%VVE
Castelló	655	1.89
València	3,532	2.09
Total	4,187	2.05

Referent a Castelló, el major impacte prové de la forta incidència que el PSPV assoleix a Vinaròs -Baix Maestrat-, en aconseguir el 3.71%. A València la forta baixa és ocasionada per dos motius concurrents. D'una banda, entre aquests municipis es troben les poblacions-dormitori de L'Horta, on el nombre d'immigrants és alt, com són Paiporta, Alfafar, Alaquàs i Aldaida. D'altra banda, formen part també d'aquest grup de municipis les dues concentracions urbanes més grans castellanoparlants, que són

Requena i Utiel, en la Plana d'Utiel. Tot això fa que alguns resultats acceptables, com els d'Alginet, amb el 5.09%, o Silla -L'Horta- i Tabernes de Valldigna -La Safor-, ambdues amb el 3.78%, no poden compensar els de les altres poblacions.

2.9. El vot als municipis de 20,001 a 30,000 habitants

Millorant-se la mitjana de forma concreta, el desglossament per circumscripcions s'inverteix. En aquesta avinentesa, l'enfonsada correspon a Castelló i la recuperació a València.

Quadre XII

Circumscripció	vots	%VVE
Castelló	383	1.34
València	2,498	3.20
Total	2,881	2.70

Els resultats obtinguts a les dues poblacions de Castelló incloses són molt baixos. Ambdues són de la Plana Baixa. Si bé en el cas de La Vall d'Uixó es trobaria una certa explicació en l'impacte de grups com el PCPV, a Borriana hom podia esperar més vots dels obtinguts.

En canvi, a València és fruit del fort impacte aconseguit a quatre dels sis municipis inclosos. A Xàtiva el 8.07%, a Algemés el 3.87% i, en menor mesura, Ontinyent, amb el 2.61% i Sueca, amb el 2.74%. Recordem que tres d'aquestes poblacions són les capitals respectives de La Costera, La Vall d'Albaida i La Ribera Baixa, i l'altra -Algemés- és un dels municipis principals de La Ribera Alta -Comarques on el vot PSPV va tenir, a totes elles, una major incidència.

2.10. El vot als municipis de 30,001 a 50,000 habitants

En aquests municipis es repeteix de bell nou el cas anterior: baixa proporció a Castelló i bona -no tant com en el cas anterior- a València.

Quadre XIII

Circumscripció	vots	%VVE
Castelló	284	1.32
València	2,468	2.59
Total	2,752	2.36

La mitjana, com veiem, es queda a frec de la mitjana del País. A Castelló, els resultats es redueixen als de Vila-real, on la proporció és mínima: 1.32%. En canvi, a València, de les quatre poblacions tres són també capitals de Comarques. A dues poblacions els vots són baixos: Torrent -L'Horta-, amb l'1.10% i Alzira -La Ribera Alta-, amb l'1.42%. Tanmateix, a Gandia -La Safor- s'aconsegueix el 4.56% i a Sagunt -El Camp de Morvedre- el 2.96%. En qualsevol cas, no deixa de sorprendre el resultat d'Alzira, on la capital dona una proporció de vots molt baixa -més del que hom podia esperar-, davant d'altres localitats de la pròpia Comarca, que hem destacat anteriorment.

2.11. *El vot dels municipis de més de 50,000 habitants*

A diferència d'Alacant -on es troben Alcoi i Elx-, a les altres dues circumscripcions -que són les que ens ocupen- es redueix a les dues capitals "provincials".

Quadre XIV

Circumscripció	vots	%VVE
Castelló	1,282	2.26
València	9,170	2.28
Total	10,452	2.27

No deixa de ser curiós que, si bé en relació amb cada circumscripció el vot augmenta a Castelló i disminueix a València, el vot sigui gairebé igual a ambdues circumscripcions. És l'única ocasió en que aquest vot gairebé s'iguali. De totes maneres, les circumstàncies que, a ambdues ciutats, portaren a aquesta proporció de vot foren ben divergents.

2.12. Resum

Com a resum del vot PSPV podem afirmar que aquest se centra fonamentalment als municipis compresos entre 500 i 5.000 habitants. Per tant, és un vot rural, però de les zones rurals més desenvolupades o en vies d'industrialització. D'altra banda -com tindrem després ocasió de comprovar-ho, en examinar el vot per comarques-, és un vot que augmenta si la Comarca és valencianoparlant i si es troba una mica allunyada de la Ciutat de València.

A més, existeixen dues excepcions, l'una falsa i l'altra real. La falsa és la dels municipis amb menys de 100 habitants, que dona una proporció alta de vots: ja indicàvem abans que això es deu a aquest fet: als tres pobles on ha rebut vots el PSPV que donen un percentatge molt alt, especialment a Carrícola. L'Excepció veritable correspon a què el vot PSPV també té una certa incidència important als municipis compresos entre 20.000 i 30.000 habitants, en trobar-se, entre ells, algunes capitals de les Comarques que més vots han donat al PSPV: Xàtiva, Ontinyent i Sueca.

Quadre XV

Grups de municipis	vots	%VVE	VMPV
Amb menys de 100 h.	23	4.38	184.81
De 100 a 500 h.	207	1.72	72.57
De 501 a 1,000 h.	795	2.54	107.17
De 1,001 a 2,000 h.	1,987	2.50	105.48
De 2,001 a 3,000 h.	1,498	2.72	114.76
De 3,001 a 5,000 h.	2,649	3.22	135.86
De 5,001 a 10,000 h.	2,863	2.36	99.57
De 10,001 a 20,000 h.	4,187	2.05	86.49
De 20,001 a 30,000 h.	2,881	2.70	113.92
De 30,001 a 50,000 h.	2,752	2.36	99.57
Més de 50,000 h.	10,452	2.27	95.78

El vot PSPV s'ha recollit als municipis mitjans del País, on la immigració o les trafiques de la burgesia de la Ciutat de València no han fet forat. No hi ha cap mena de dubte que l'existència de militants o la realització d'actes electorals -en els que tantes dificultats trobà el PSPV-, tot això unit a les condicions socioeconòmiques i culturals abans esmentades, ha fet disparar el vot PSPV, a determinats pobles, de forma important.

Veiem ara els coeficients de representació del PSPV.

Quadre XVI

Municipis	%VVE	%v. PSPV	R
Amb menys de 100 h.	0.41	0.07	0.17
De 101 a 500 h.	0.94	0.70	0.74
De 501 a 1,000 h.	2.46	2.71	1.10
De 1,001 a 2,000 h.	6.24	6.78	1.08
De 2,001 a 3,000 h.	4.33	5.11	1.18
De 3,001 a 5,000 h.	6.48	9.04	1.39
De 5,001 a 10,000 h.	9.54	9.77	1.02
De 10,001 a 20,000 h.	16.04	14.29	0.89
De 20,001 a 30,000 h.	8.40	9.83	1.17
De 30,001 a 50,000 h.	9.18	9.39	1.02
Més de 50,001 h.	37.37	35.67	0.98
	100.00	100.00	

A diferència de les altres dues forces socialistes estatals, el PSPV té una proporció de vots repartida per municipis força concordants amb les proporcions de vots vàlids emesos. Únicament es troba el cas dels municipis amb menys de 100 h. -que ara es veu perfectament la seva poca incidència- i l'engegada cap amunt als de 3,001 a 5,000, que no es dona al PSOE en cap tipus de municipis i que solament és superat pel PSP, en el cas dels municipis més grans de 50,000 habitants.

3. El vot per Comarques

Per a l'anàlisi del vot comarcal utilitzarem la mateixa sistèmica que en els casos del PSOE i del PSP-US.

3.1. El vot per Comarques; imatge de conjunt

Una volta més cal recordar que tràmits merament burocràtics impediren el PSPV de presentar la seva candidatura per la circumscripció d'Alacant. Per això el vot nacionalista d'esquerra en aquesta zona del País Valencià va diluir-se entre altres candidatures -fonamentalment en la del PSP-. En tot cas, no podem oblidar el triomf del candidat al Senat, l'independent i nacionalista Josep Bevia. Potser si hom volgués esbrinar la incidència del nacionalisme d'esquerra en aquesta circumscripció, seria bo d'analitzar els vots de l'esmentat Senador, però aquest aspecte supera els límits d'aquest treball.

Els resultats generals del PSPV per Comarques foren els següents:

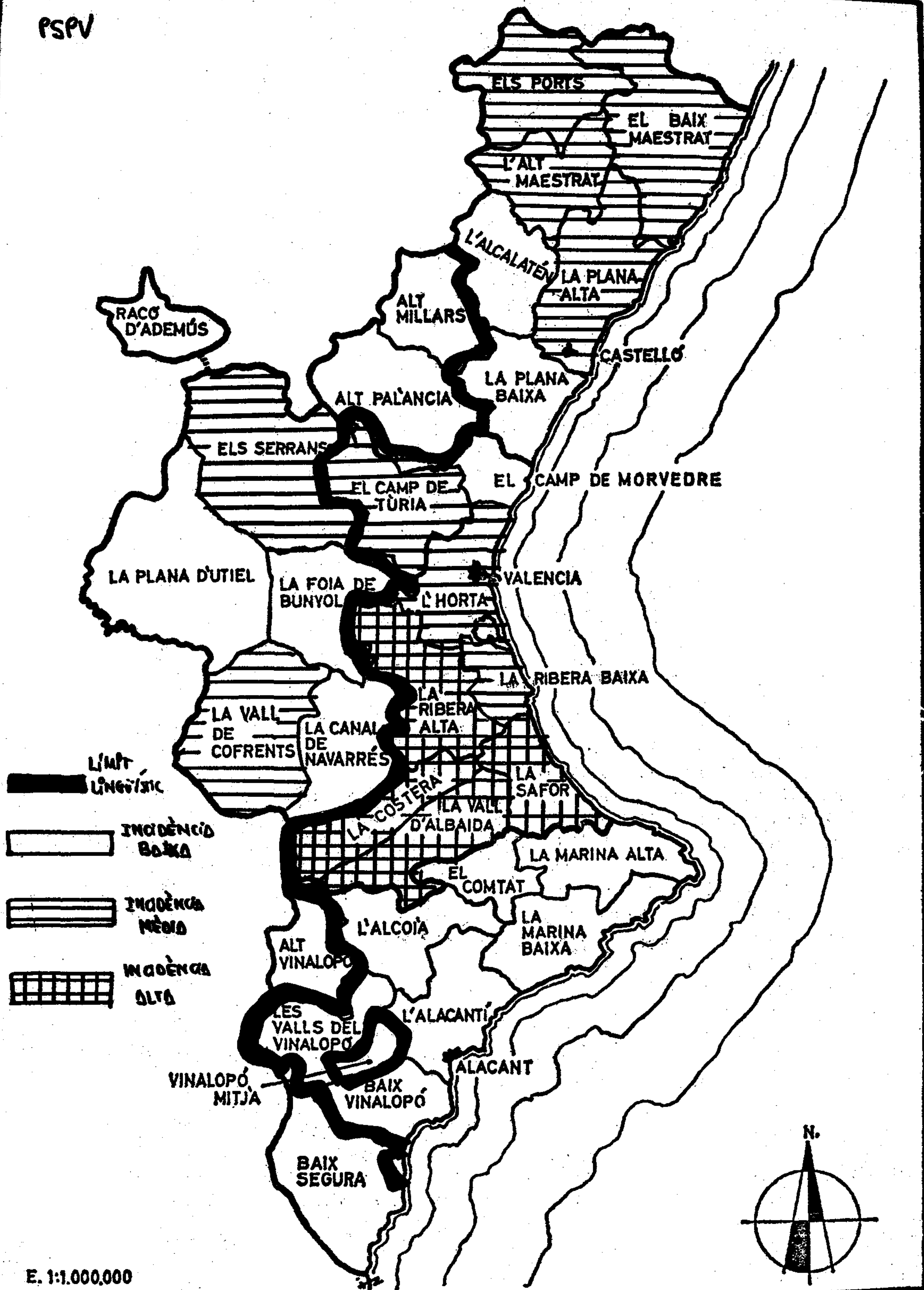
Quadre XVII

Circumscripció	vots	%VVE
La Plana Alta	1,817	2.16
Alt Millars	22	0.53
Alt Palància	86	0.54
Els Ports	91	2.00
L'Alcalatén	108	1.13
L'Alt Maestrat	125	1.84
El Baix Maestrat	554	1.73
La Plana Baixa	912	1.12
La Vall d'Albaida	1,780	4.23
La Safor	3,420	5.05
La Ribera Baixa	754	2.08
La Ribera Alta	3,019	2.95
El Camp de Túria	741	2.28
La Costera	2,286	6.99
La Foia de Bunyol	65	0,38
Els Serrans	158	1.33
El Camp de Morvedre	995	2.59
La Plana d'Utiel	116	0.53
La Vall de Cofrents	90	1.35
La Canal de Navarrés	91	0.95
El Racó d'Ademús	16	0.82
L'Horta	14,065	2.14

La primera conclusió que extraïem és la baixa incidència del PSPV a la circumscripció de Castelló -com s'esdevé amb el PSOE, el PSP i tota l'esquerra en general. D'altra banda, s'observa una concentració del vot PSPV a les comarques on s'han conservat millor les característiques valencianes, és a dir, les Comarques que essent valencianoparlants es troben més allunyades de la Ciutat de València. No és convenient d'oblidar que la dependència de Madrid, que les classes dirigents de València-Ciutat han manifestat des de la divisió en "províncies", ha redundat pejorativament en la seva àrea d'influència -L'Horta especialment-. De fet, les darreres polèmiques llançades curosament, a través de determinats mitjans de difusió, suposen senzillament el darrer intent d'aquestes classes dirigents totalment castellanitzades, per mantenir la seva hegemonia i la seva dominació damunt la resta del País Valencià.

Si observem les variacions comarcals respecte a la mitjana del País, encara veiem millor aquestes característiques generals:

PSPV

Quadre XVIII

Comarca	VMPV%
La Plana Alta	91.13
L'Alt Millars	22.36
L'Alt Palància	22.78
Els Ports	84.36
L'Alcalatén	47.67
L'Alt Maestrat	77.63
El Baix Maestrat	72.99
La Plana Baixa	47.25
La Vall d'Albaida	178.48
La Safor	213.08
La Ribera Baixa	87.76
La Ribera Alta	124.47
El Camp de Túria	96.20
La Costera	294.93
La Foia de Bunyol	16.03
Els Serrans	56.11
El Camp de Morvedre	109.28
La Plana d'Utiel	22.36
La Vall de Cofrents	56.96
La Canal de Navarrés	40.08
El Racó d'Ademús	34.59
L'Horta	90.29

Efectivament, el vot PSPV se centra de forma radical -la qual cosa no s'esdevé en els casos del PSOE i del PSP- a cinc Comarques: La Costera, La Safor, La Vall d'Albaida, La Ribera Alta i El Camp de Morvedre. En una mesura menor és important la incidència també a El Camp de Túria, La Plana Alta, L'Horta, La Ribera Baixa, Els Ports. A la resta, el vot PSPV és baix, encara que arriba a obtenir uns pocs vots a les Comarques castellano parlants. La forta incidència del PSPV en la zona sur de la circumscripció de València podria haver tingut una lògica continuació a Comarques tals com La Marina Alta, La Marina Baixa, L'Alcoià, El Comtat i Les Valls de Vinalopó, si s'hagués pogut presentar a Alacant.

3.2. *Les Comarques que no aconsegueixen el 50% de la Mitjana del País Valencià*

Són les Comarques següents: L'Alt Millars, L'Alt Palància, L'Alcalatén, La Plana Baixa, La Foia de Bunyol, La Plana d'Utiel, La Canal de Navarrés i el Racó d'Ademús. Totes, menys dues -L'Alcalatén i La Plana Baixa-, són castellanoparlants. En general

abasta alguna de les zones més pobres dels país: L'Alt Millars, L'Alt Palància i el Racó d'Ademús.

Pel que fa a les Comarques de la circumscripció de Castelló cal indicar que, malgrat la proporció baixa de vots obtinguts, existeixen municipis on el PSPV assoleix el 8.69%. Donat que es tracta d'una de les poblacions més petites del País Valencià, en aconseguir 2 vots el PSPV, s'enfila a una proporció tan alta. A banda d'aquest cas, cal destacar-se el cas de Sot de Ferrer (L'Alt Palància), amb el 4.93% -on la influència del Camp de Morvedre ha pogut pesar-hi-, Benafigos (L'Alcalatén), amb el 3.11%, Fontdeguilla (La Plana Baixa), amb el 2.67% -on existeix un important nucli nacionalista-, i Navaixes (L'Alt Palància), amb el 2.45%.

A la circumscripció electoral de València només destaquen dos municipis, en els quals se supera la mitjana del País. Un és La Pobla de Sant Miquel (Racó d'Ademús), on un sol vot per al PSPV -atesa la baixa població del municipi- li ha donat una proporció del 2.85%. L'altre municipi -aquest més important- és Enguera on el PSPV aconseguix el 2.46% dels vots. Enguera és la capital de La Canal de Navarrés, amb una certa indústria, i castellanoparlant. La seva proximitat a La Costera, junt amb els restants factors abans esmentats, han donat aquesta proporció de vots als PSPV, que coincideix curiosament amb una alta proporció de vots a la UDPV -el 4.64%-.

3.3. Les Comarques entre el 51% i el 100% de la Mitjana del País Valencià

Abasta aquest apartat les Comarques següents: La Plana Alta, Els Ports, L'Alt Maestrat, El Baix Maestrat, La Ribera Baixa, El Camp de Túria, Els Serrans, La Vall de Cofrents i L'Horta. Ens trobem, per primera vegada, amb dues Comarques que, malgrat ser castellanoparlants, aconseguixen una proporció de vots acceptable. Són dues Comarques subdesenvolupades -Els Serrans i La Vall de Cofrents-, però on la bona campanya electoral del PSPV -especialment del MCPV- donà els seus fruits. Com a resultats concrets cal destacar en aquestes dues Comarques els de Xarafull -La Vall de Cofrents-, amb el 5.27% -per influència del MCPV- i els de La Iessa -5.82%-, Miguieruelas -4.63%-, i Loriguilla -2.55%- a La Serrania.

En segon lloc, existeixen tres Comarques, la proporció de les quals en relació amb la mitjana del País es troba entre el 70 i el 85%. Són Els Ports, L'Alt Maestrat i El Baix Maestrat. Les tres corresponen a la circumscripció de Castelló i a totes hom supera la mitjana de la circumscripció de Castelló. Desta-

quen, sobretot, els resultats de Tírig -L'Alt Maestrat-, amb el 13.63%, i Vallibona -Els Ports-, amb el 10.79%. En ambdós casos la presència de grups nacionalistes ha donat els seus fruits. D'altra banda, també cal destacar els resultats de Cinctorres -Els Ports-, amb el 5.50%; Rossell -El Baix Maestrat-, amb el 5.25%; Vinaròs -El Baix Maestrat-, amb el 3.71%; i La Torre d'En Besora -L'Alt Maestrat-, amb el 2.39%. De totes aquestes Comarques és adient de destacar el resultat de Vinaròs, on el PSPV guanyà 326 vots -que contrasten amb la baixa proporció aconseguida a localitats properes com Benicarló (0.84%) o Penyíscola (0.65%).

Finalment, es troben aquelles Comarques on s'ha rondat la mitjana del País. Són El Camp de Túria, La Plana Alta, L'Horta i La Ribera Baixa. Es tracta, doncs, de les dues Comarques en les quals es troben les capitals "provincials", i d'altres dues -El Camp de Túria i La Ribera Baixa- on, a desgrat de ser valencianoparlants, la influència nefasta de la Ciutat de València és més palpable. Com a resultats destacables cal afegir els de Vilafamés (La Plana Alta), amb el 9.71%; Rocafort (L'Horta), amb el 8.71%; La Pobla de Vallbona (El Camp de Túria), amb el 8.23%; Torreblanca (La Plana Alta), amb el 5.67%; Picanya (L'Horta), amb el 5.64%; Albuixech (L'Horta), amb el 5.24%; Olocau (El Camp de Túria), amb el 5.09%; Godella (L'Horta), amb el 4.40%; i Al-mussafes (La Ribera Baixa), amb el 4.14%.

3.4. Les Comarques en les que se supera àmpliament la Mitjana del País Valencià

Totes corresponen a la circumscripció de València i són les següents: La Costera, La Safor, La Vall d'Albaida, La Ribera Alta i El Camp de Morvedre.

3.4.1. La Costera

La Costera és la Comarca del País Valencià que més vots dona proporcionalment al PSPV. En coincidir aquest fet amb què també aquesta Comarca és la que dona proporcionalment més vots a la UDPV, es converteix en la més nacionalista de tot el País Valencià. De forma concreta, cal indicar que els vots del PSPV se concentren al nord-est de la mateixa, i disminueixen en acostar-se a La Mancha. Destaquen els resultats de Barxeta (20.67%), Cerdà (13.01%), La Llosa de Ranes (12.87%), La Granja de la Costera (10.99%), Torrella de la Costera (10.93%) i els de la pròpia ciutat de Xàtiva (8.07%). A tots els restants municipis de La Costera, se supera la mitjana del País, amb les tres úniques excepcions d'Estubeny -on no s'aconsegueix cap vot-, La Font de la Figuera i Moixent.

3.4.2. La Safor

També aquesta Comarca dóna un alt percentatge al PSPV. El vot és uniforme a tota la Conca, amb l'excepció de la seva zona sud-oest. Entre els resultats més importants es troben els següents: Simat de Valldigna (25.28%), Xeresa (15.73%), Guadamar (11.90%), Almoines (11.76%), Xeraco (11.32%), Alfauir (8.29%), i Benifairó de Valldigna (7.42%). Únicament hom no arriba a aconseguir la mitjana del País a Castellonet -sense cap vot-, Ador, Almiserat, Barx, Benirredrà, Palma de Gandia, Piles, Rafelcofer i Villalonga de La Safor. Dins d'aquesta Comarca, cal destacar el resultat obtingut a la subcomarca de La Valldigna.

3.4.3. La Vall d'Albaida

A la Vall d'Albaida el vot PSPV és força uniforme, tot destacant la seva incidència en la seva zona central (carreteres Xàtiva-Albaida i Canals-Ontinyent). Els percentatges més alts s'obtenen a Carrícola (37.73%), La Pobla del Duc (23.42%), Otos (16.61%) i Bèlgida (10.75%). Poblacions importants de la Comarca també donen percentatges alts. Tal és el cas d'Ontinyent (2.61%), Albaida (6.02%), L'Olleria (4.15%), Bocairent (2.52%), Quatretonda (7.16%), Castelló de Rugat (6.37%) i Agullent (4.62%). A desgrat de ser històricament una Comarca conservadora, la presència de grups nacionalistes d'esquerres ha donat un resultat acceptable per al PSPV.

3.4.4. La Ribera Alta

En aquesta Comarca el vot PSPV és molt desigual. Tal com succeeix amb la UDPV és la zona del sud-oest de la Comarca la que dóna més vots al PSPV. És una Comarca amb grans contrastos, enfront del major uniformisme de les tres anteriors. Destaquen els resultats de Sumacàrcer (17.74%), Alcàntara (11.41%), Benimodo (11.37%), Cotes (8.36%), Benimuslem (7.90%), Sellent (6.90%) i Castelló de La Ribera (6.51%). Al contrari, destaca la baixa proporció de vots a Alzira (1.42%), malgrat les bones comunicacions i la proximitat de localitats. No hi ha dubte que la presència de militants del PSPV, MCPV, o l'existència de grups nacionalistes, així com la realització o no de campanya electoral, han influït en els resultats.

3.4.5. El Camp de Morvedre

En aquesta Comarca l'impacte del PSPV se concentra a la zona industrial, turística i tarongera de la mateixa. Si bé resultats que cal destacar són els de Gilat (3.50%) o Canet (2.40%), tanmateix l'alt percentatge de vots -867 vots que suposen un 2.96%-correspon a Sagunt. No podem ignorar que l'escissió del PSPV,

prèvia a les eleccions, va tenir un dels seus majors impactes precisament en aquesta Comarca. Atès que a Sagunt i Canet, el PSP obtingué respectivament el 4.78 i el 5.05%, és possible de pensar que, en el cas que no s'hagués produït l'escissió, els resultats del PSPV haurien estat molt acceptables.

3.5. Consideració final

A la vista dels resultats que hem obtingut podem afirmar que el vot PSPV és un vot socialista -la majoria del poble valencià va decantar-se per aquesta postura política-, nacionalista. És un vot comarcal -no urbà-. La seva major incidència es correspon amb les comarques valencianoparlants i, al mateix temps, més allunyades de la Ciutat de València. La seva clientela han estat els sectors més polititzats dels municipis del País i fermament compromesos amb la problemàtica nacional dels valencians. En algunes zones, es nota la influència del MCPV i de USO del País Valencià (Barris de la Ciutat de València, La Vall d'Albaida, comarques castellanoparlants).

CONCLUSIONS

1. En primer lloc, hem de manifestar la relativitat dels resultats. No solament per la mateixa llei electoral, sino també perquè encara avui desconeixem de forma absoluta els resultats de les eleccions del 15 de juny.
2. Al País Valencià, el vot nacionalista està molt interrelacionat amb les zones lingüístiques, encara que tant UDPV com PSPV tenen vots a les Comarques castellanoparlants.
3. Davant la possible "Unidad Socialista" al País Valencià hem de manifestar que el vot PSPV és vot nacionalista i esquerrà; que el seu electorat difícilment votarà una "unidad socialista española" i que la clientela del PSPV és diferent de la del PSOE i del PSP.
4. La UDPV, malgrat el seu fracàs a les eleccions, resta com a força de recanvi per una dreta valenciana sense partit. Les divisions de l'anomenat partit "UCD" i la política franquista i antivalenciana d'AP, poden donar pas en un futur pròxim a una mena d'aliança política -tipus Pacte Democràtic de Catalunya- on la UDPV podria jugar un paper prou important.
5. És clar que el 15 de juny votar UDPV o votar PSPV eren dos vessants de votar nacionalisme al País Valencià.

ALGUNAS HIPÓTESIS EXPLICATIVAS DE LOS RESULTADOS ELECTORALES EN GALICIA*

César E. Díaz López

*Instituto Universitario Europeo
Firenze (Italia)*

Galicia, la población gallega, da muestras de encontrarse -o de percibirse- en una situación de conflictividad creciente. De ser esto cierto quebraría la idílica versión de una Galicia "balsa de aceite" dormida en un sueño de siglos. En definitiva podríamos preguntarnos, Galicia ¿es o no es conflictiva? La pregunta es susceptible de diversas respuestas según el ángulo socio-político en que se sitúe el respondente. En principio, parecería razonable pensar que el grado de conflictividad en la sociedad y política gallegas debería de estar atenuado por la estructura de la propiedad rural -muy repartida- y por su escasa y muy localizada industrialización. Tal impresión, sin embargo, es susceptible de importantes matizaciones. Permitaseme adelantar ya la siguiente hipótesis de trabajo: Galicia, a pesar de su relativamente baja explicitación, es una sociedad polarizada y por tanto potencialmente conflictiva.

Nos conduciría a ella el análisis -en el que no podemos entrar aquí- de las polarizaciones en el seno de la sociedad gallega: campo-ciudad, lingüística, socio-económica, cultural e

(*) Este ensayo forma parte de un trabajo más amplio del autor presentado con el título "Un Primer Análisis de los Resultados Electorales en Galicia" en el Primer Coloquio de Sociología Electoral celebrado en Barcelona (Abril 1978). Por razones de espacio aparecen aquí reproducidas sólo las últimas páginas del mismo junto con una breve introducción.

ideológica, cuyos ejes de cristalización, lejos de entrecruzarse, lo que contribuiría a amortiguar sus efectos, tienden a reforzarse mutuamente (1). Así, por ejemplo, el factor lengua tiende a poseer un alto valor discriminante ya que aparece fuertemente asociado con el nivel de estudios y de ingresos y con el hábitat. De tal manera que la categoría "gallego-parlante" -mayoritaria entre la población- tiende a correlacionarse positivamente con un menor grado de educación, menor nivel de ingresos y con la localización en hábitat geográfico rural o semi-rural. Por el contrario, la categoría "castellano-parlante" aparece directamente asociada con un mayor grado de educación, nivel de ingresos más alto y hábitat urbano.

La sociedad gallega es, pues, una sociedad fundamentalmente polarizada. Que el conflicto potencial -entre los sectores rurales gallego-parlantes cuantitativamente mayoritarios pero social, económica y culturalmente deprimidos y los urbanos de tendencia castellano-parlante, numéricamente minoritarios pero detentadores de un relativamente mayor nivel educativo, influencia cultural y privilegio económico y social- no se haya explicitado aún, es otro problema.

Existen dos tipos de factores que contribuirían a explicar tal latencia, de orden subjetivo unos y de carácter objetivo otros. Entre los primeros cabría destacar el escaso desarrollo entre la población de la dimensión política de su, por otra parte, arraigada conciencia de identidad gallega (2). De entre los factores sociales u objetivos resaltaríamos tres: la pervivencia en ciudades de valores adscriptivos típicamente rurales, el bajo índice de rivalidad económica campo-ciudad y la estructura minifundista de la propiedad rural. La aparición sincrónica de todos estos elementos produciría un efecto amortiguador del conflicto susceptible de explicar por ejemplo, la no aparición de partidos o de movimientos de defensa del agro, activos en otro tiempo.

(1) Se trata, en terminología politológica, no de "cross-cutting" sino de "mutually reinforcing cleavages". Véase por ejemplo, Seymour Martin Lipset y Stein Rokkan "Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction" en "Party Systems and Voter Alignments: Cross National Perspectives". The Free Press. New York. 1967. (Collier-Macmillan Ltd. London). Véase de Stein Rokkan "Nation Building, Cleavage Formation and the Structuring of Mass Politics" en "Citizens Elections Parties - Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development" Universitets-forlaget. Oslo. 1970. (págs. 72-144). Véase también, desde el punto de vista teórico, "The Analysis of Political Cleavages". Douglas W. Rae y Michael Taylor. New Haven and London. Yale University Press. 1970.

(2) Sobre todo cuando se la compara con el fuerte sentimiento de defensa, afecto, o con la conciencia de diversidad lingüística y socio-económica. Véanse al respecto los trabajos dirigidos por los profesores Salustiano del Campo, Manuel Navarro y J. Félix Tezanos "La cuestión regional española", Edicusa, Madrid 1977 (págs. 226-237) y Jiménez Blanco "La conciencia regional en España", Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid 1977 (págs. 81-84).

En nuestra clasificación de los partidos se adoptarán -a pesar del carácter artificioso de la misma en algunos casos- *dos dimensiones analíticas*: la *territorial* y la *ideológica*. La territorial los clasifica en *Partidos Gallegos* y en *Partidos Españoles* dependiendo de la ubicación geográfica -gallega o madrileña- de sus respectivas direcciones así como de su proyección electoral sobre el territorio. Por su parte la dimensión y el eje ideológico los agrupa en "Derecha": enfatiza el orden y el "status quo", "Centro": las libertades democráticas y liberales e "Izquierda": subraya la necesidad de cambio socio-económico.

Se analizarán a continuación tres de los rasgos en mi opinión más característicos de las elecciones en Galicia: los relativos al alto índice de abstención como característica general y preliminar de las elecciones, el voto a favor del "centro" como dato más destacado dentro de la "dimensión ideológica" y el voto a favor de los "partidos españoles", aspecto más sobresaliente dentro del "eje territorial".

HIPOTESIS EXPLICATIVAS

1. De la abstención
2. Del voto al "centro"
3. Del voto "español"

1. Hipótesis Explicativas de la Abstención

El porcentaje de abstención puede considerarse, sobre todo en elecciones críticas -y nadie duda que las de 1977 lo fueron- como indicador aproximado del grado de conciencia política de la población. En el caso gallego, el relativamente bajo porcentaje de votantes en junio de 1977 aparece confirmado por el alto índice de abstención en el Referendum celebrado seis meses antes. De todo ello podrían derivarse al menos dos hipótesis: o que un importante sector del electorado gallego consideraba poco o nada relevantes estas elecciones (hipótesis que desde alguna perspectiva individual puede resultar plausible) o que no ha votado sencillamente porque su bajo nivel de conciencia política le impedía distinguir con claridad entre las distintas opciones aquella que mejor representaría sus intereses o, incluso, el sentido general de todo el "rito" electoral. Entregarse a la primera de las hipótesis equivaldría a conferir al electorado gallego un grado de escepticismo despreciativo en el sentido de "estar de vuelta de todo", impropio en una sociedad en la que la inmensa mayoría de sus miembros no se habían estrenado democráticamente. La segunda hipótesis del *bajo nivel de conciencia política* parece más ajustada a la realidad de un país que se despereza tras cuarenta años de ayuno

político, larga cuaresma para tan cortas carnestolendas. En efecto, tres semanas de campaña electoral se revelaron totalmente insuficientes para neutralizar tan largo período de apatía y desmovilización políticas (3) máxime en un territorio con población tan dispersa como el gallego (4).

Intentemos, sin ánimo de ser exhaustivos, una "check-list" de las distintas hipótesis explicativas del *alto índice de abstención*.

1. La cuestión del *nivel de concienciación del electorado gallego* es, en primer lugar, merecedora de mayor profundización ya que está íntimamente unida:
  - a) al problema de la *ruralización* (un 69% de la población gallega vive en zonas consideradas rurales).
  - b) al bajo nivel de estudios.
  - c) a las posibilidades de asociación en general que en Galicia "se ven muy afectadas por *la forma de asentamiento rural* de su población, ya que la diseminación de la misma es un hecho que dificulta la integración social". De hecho *el bajísimo nivel de asociacionismo* voluntario, sobre todo entre la población rural, mayoritaria en Galicia, se observa en el siguiente gráfico producto de una encuesta; las cotas menores las alcanzan las provincias de Lugo y Orense.

Proporción de personas(*) que pertenecen a alguna asociación de carácter formal, por provincias (estratos urbano e intermedio). Año 1969. (En %.)

PROVINCIAS	SI	NO	NR	TOTAL	Nº DE CASOS
La Coruña	60	35	5	100	(120)
Lugo	40	52	8	100	(25)
Orense	35	55	10	100	(26)
Pontevedra	59	40	1	100	(63)
GALICIA	55	41	4	100	(234)

(*) Cabezas de familia.

Fuente: Encuestas S.I.E., 1969 en "Situación Actual y Perspectivas de Desarrollo en Galicia". Tomo III. Madrid. 1975. (pág. 378).

(3) Características ambas de los regímenes autoritarios. Cfr. Juan J. Linz. "Una teoría del régimen autoritario. El caso de España". "El Estado y la Política", Vol. 3 de "La España de los años 70". Moneda y Crédito. Madrid. 1974.

(4) "Una imagen muy sintética del grado de dispersión de nuestro hábitat nos la proporciona el hecho de que, en cifras referidas a 1960, mientras que la extensión superficial de Galicia representaba menos del 6% de la española, y su

- d) por la *escasez de canales de comunicación y de información* (lectura de diarios, etc.) que, si arroja porcentajes modestos en las zonas urbanas, éstos revelan un auténtico subdesarrollo informativo -en términos cualitativos y cuantitativos- en las áreas rurales.
- e) por el *modelo de economía practicado* que al superponerse al tipo de asentamiento, multiplica los efectos aislacionistas del mismo. Para expresarlo con palabras ajenas: "Este aislamiento de la población (rural) constituye también un aislamiento económico, pues la economía rural gallega es todavía una economía de "trueque", en la que la familia es normalmente autosuficiente, en el sentido de que es a la vez unidad de producción y de consumo. Y, por consiguiente, la familia gallega no necesita entablar relaciones económicas permanentes con otras personas. Le basta con hacer unas cuantas compras (o bien cambios de unos bienes por otros) el día de la feria que suele celebrarse dos veces al mes en cada pueblo (5). De otro lado, el campo de relaciones sociales que se ofrecen al campesino gallego está circunscrito a la comunidad rural típica; esto es, a la parroquia. El círculo social es numéricamente muy reducido y además el grupo suele tener entre sus elementos grados de parentesco (6)".
2. El alto grado de *dispersión de la población rural* -cuya incidencia no se limitaría pues al nivel de concienciación política- conllevaría además la consiguiente dificultad de acceso físico a los distantes colegios electorales.
3. La *falta de interés político* (no porque se "esté de vuelta") sino porque se trata de un eslabón de un proceso -el polí-

---

población menos del 9%, en el territorio gallego se asentaban el 46,5% de las entidades de población de toda España (32,415 entidades en Galicia de las 68,157 españolas). Resulta así un promedio de ochenta habitantes por entidad de población en Galicia, frente a 446 para todo el conjunto español" Cfr. X.M. Beiras "O atraso económico de Galicia". Galaxia, Vigo. 1972.

- (5) Dentro de la economía rural gallega el "dinero desempeña un papel de simple medio de cambio o de atesoramiento, no cumpliendo las restantes funciones, más dinámicas, que asume en una economía moderna". X.M. Beiras. *ibid.* (pág.48). Por otra parte Stein Rökkan ha insistido en la importancia, para el desarrollo social y político de un país, del paso de los modelos económicos autárquicos a otros de monetización de los intercambios y de entrada en grandes circuitos de comercialización, financiación y crédito. Véase, por ejemplo, "Mobilization, Competition and Integration" en "Political Parties and Political Development". J. La Palombara y M. Weiner. Princeton University Press. 1966. (págs. 258-259).
- (6) Las implicaciones de este aislamiento pueden revestir enorme gravedad, no sólo socialmente sino incluso a niveles individuales y personales, sobre todo de ser cierto que "la pendiente de disminución del coeficiente de inteligencia (CI) está en relación con el grado de aislamiento de la comunidad". Cfr. Anaya Santos, "La Depresión cultural gallega". Fundación Penzol. Ed. Galaxia, Vigo. 1970. (pág. 46).

tico- que tiene lugar a considerable distancia (en Madrid) y al cual no tiene acceso ni medios de intervención directa la inmensa mayoría de la población (y no sólo la gallega, claro está). Esta lejanía espacial sería proporcional a la comprensión que se tiene del interés despertado, escaso, sobre todo entre el electorado rural (7). ¿Será por este motivo que los gallegos viven en su mayoría volcados hacia la esfera privada, dejando de lado la "pública" con el "pragmatismo" que caracteriza su aguzado sentido común? Si esto es cierto -y aquí apenas podemos hacer más que jugar con la hipótesis- no sería solamente suya la responsabilidad del abandono de la "cosa pública". Sin necesidad de referirnos al período histórico inmediatamente anterior, la incapacidad sistemática -históricamente comprobable- de los procesos de decisión política tomados al más alto nivel para resolver alguno de los problemas de fondo arrastrados por Galicia desde tiempos muy pretéritos puede estar a la base de ese rasgo de la cultura política gallega que lleva al campesino a ese sentimiento de desconfianza o, en el mejor de los casos, de profunda (y a veces calculada) reserva frente a políticos y funcionarios. Tal sentimiento resulta, en el caso gallego, si no justificable sí, al menos, ampliamente explicable. (8)

Sin embargo el grado de abstención no presenta en Galicia una distribución uniforme por toda su geografía. Por el contrario, si nos fijamos en la Tabla 1, observamos -y ya no nos sorprende el dato- como supera el cuarenta por ciento: 47.77 y 43.50 respectivamente en las provincias de Orense y Lugo, no alcanzando tal porcentaje en las de La Coruña (36.40) y Pontevedra con "solamente" un 34.30. Una primera *dicotomía* aparece ya entre las provincias costeras más pobladas y ricas con un porcentaje comparativamente menor que las dos "interiores" (aunque Lugo, como es sabido, tiene costa) con más bajo índice de ingresos "per capita" (9) sumidas en un proceso de rápido envejecimiento de la población como gráficamente muestra la inversión de sus pirámides (Véase Cuadro 1). Urbanización y relativa industrialización por una parte, ruralismo y fundamental ten-

(7) Como ha observado S.M. Lipset, refiriéndose a los campesinos alemanes pero perfectamente aplicable a gallegos, aislamiento social e informativo, con bajos porcentajes de asociación a sindicatos y otras organizaciones de carácter voluntario, tienden a constituir el sector más pasivo de la población, arrojando los porcentajes de votantes más bajos. Cfr. S.M. Lipset. "Political Man". Anchor. Doubleday. New York. 1963. (pág. 189).

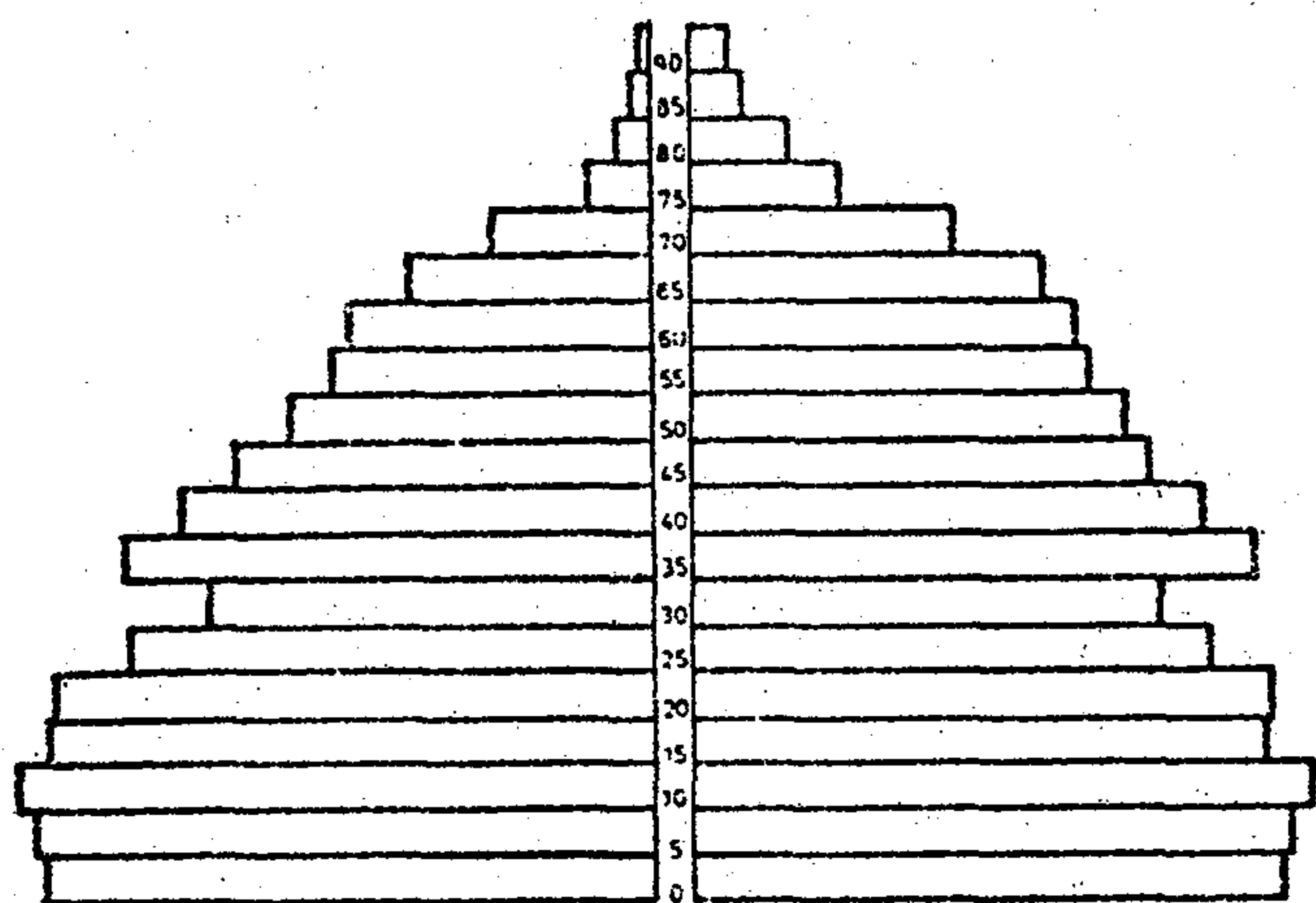
(8) Sentimiento de desconfianza y reserva que, por otra parte, no parece ser privativo del "paisano" gallego. "La actitud de severo recelo frente a todo lo nuevo o desconocido es pauta normal de la mayor parte de los campesinos de civilización occidental". Cfr. K. Horney. "The Neurotic Personality of our Time". Routledge and Kegan. 1977. (pág. 23).

(9) Cfr. "Renta Nacional ...". Banco de Bilbao. 1973. y "Los Gallegos". Edic. Istmo. Madrid. 1976. (págs. 82-3)

Cuadro 1

POBLACION POR SEXO Y GRUPOS DE EDAD
(censo de 1970)

LA CORUÑA

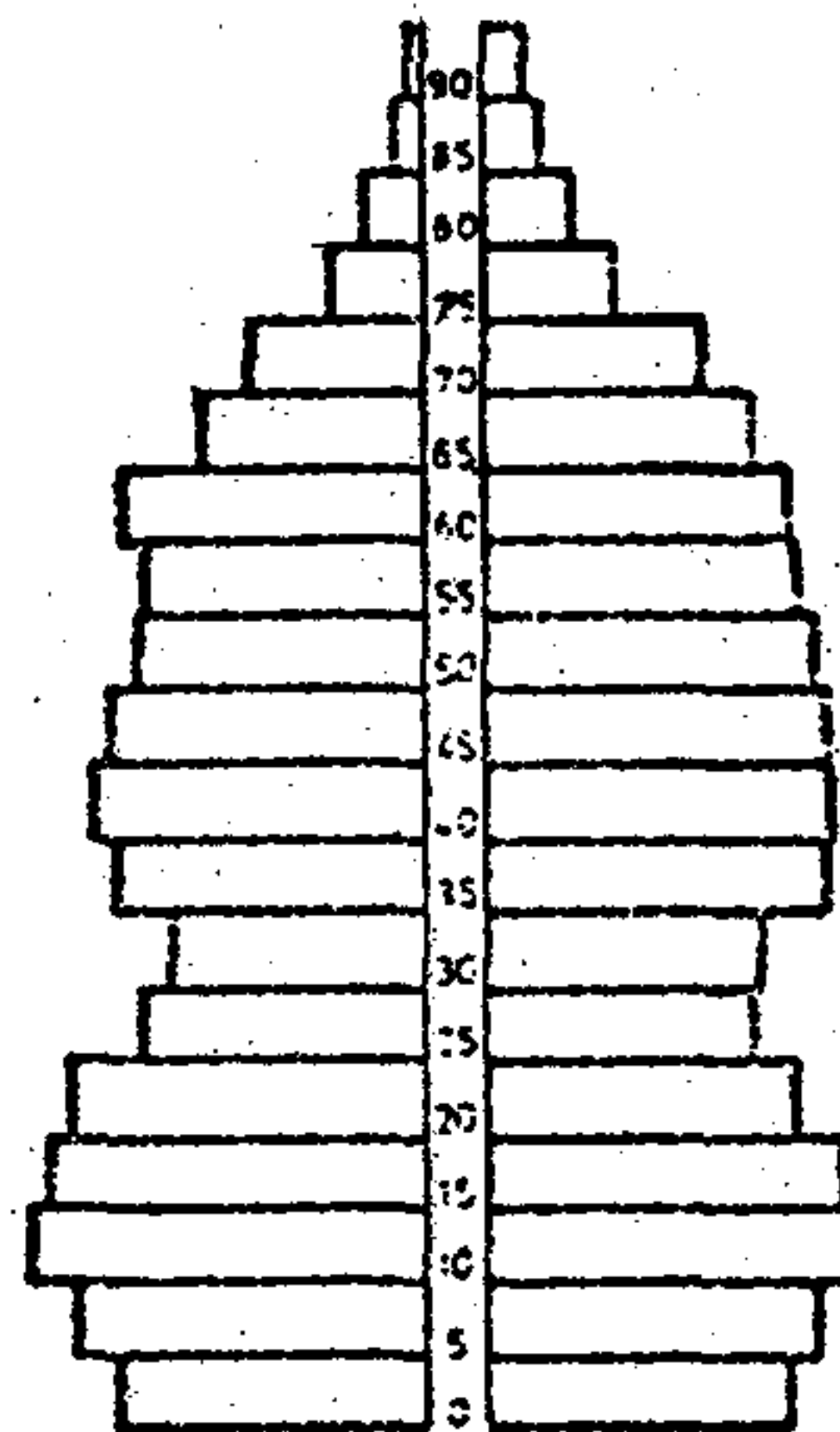

40 000 30 20 10 10 20 30 40 000

HOMBRES

MUJERES

LUGO

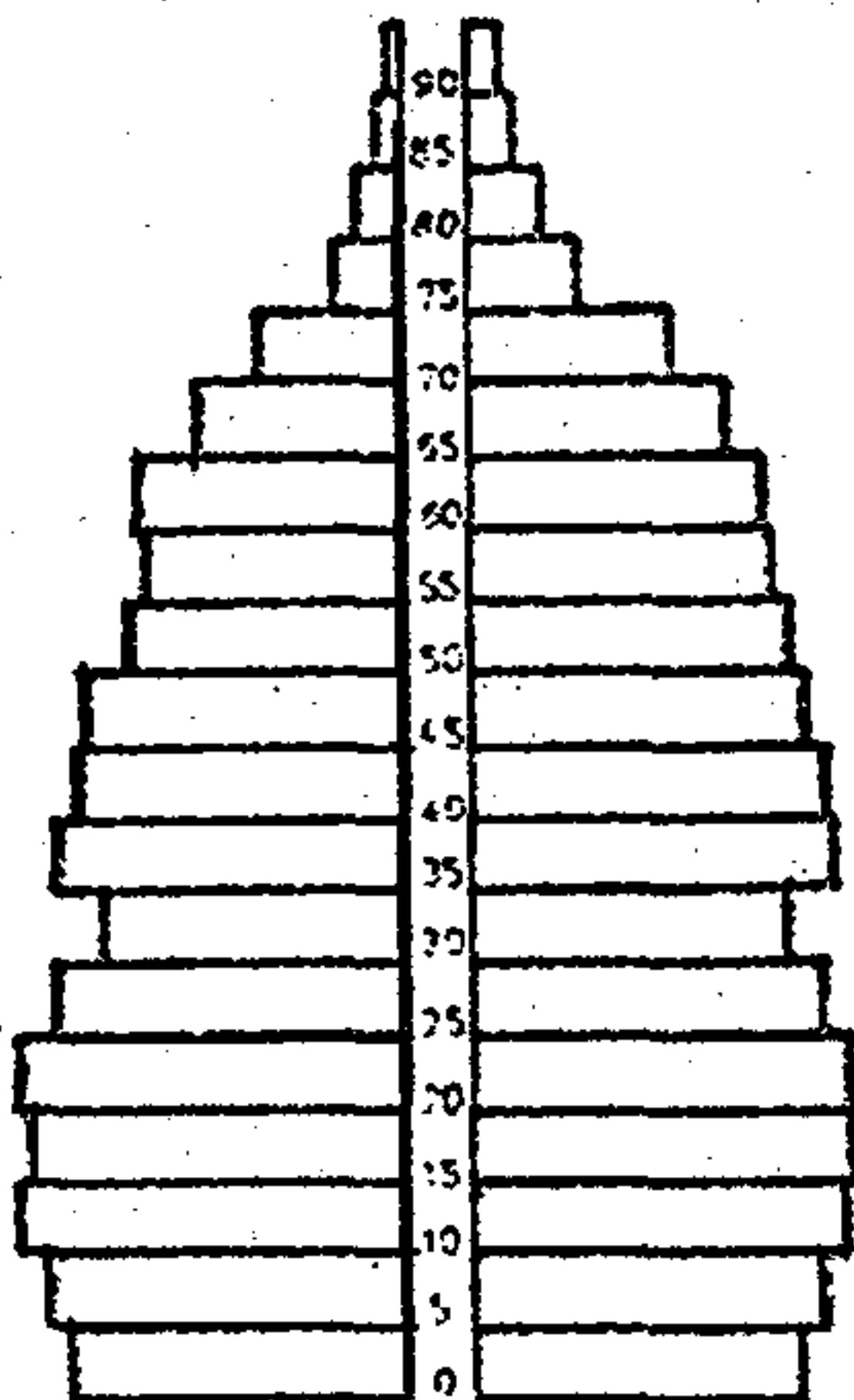

20 000 10 10 20 000

HOMBRES

MUJERES

ORENSE

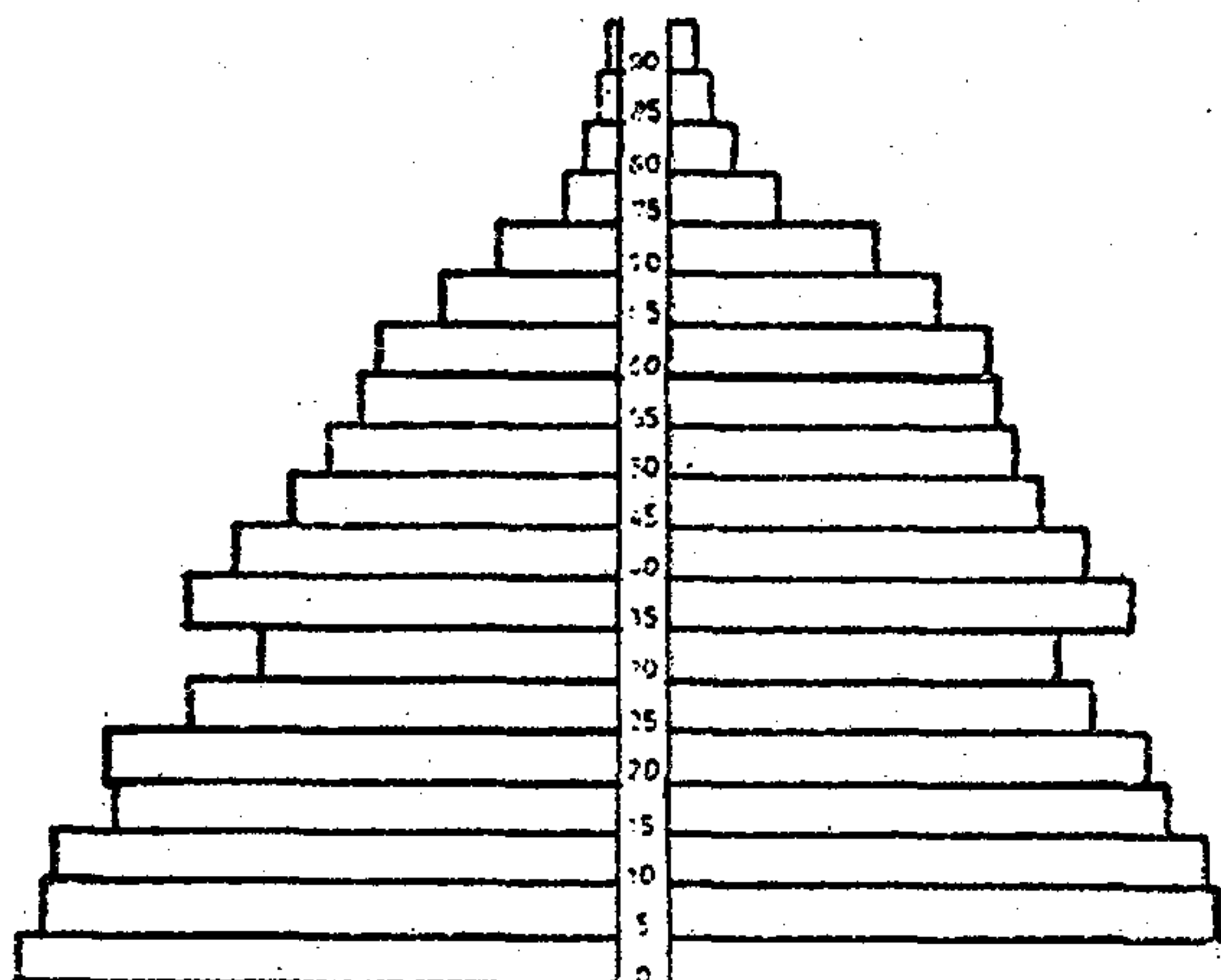

20 000 10 10 20 000

HOMBRES

MUJERES

PONTEVEDRA

20 000 20 10 10 20 000

HOMBRES

MUJERES

Fuente: Situación actual y perspectivas de desarrollo de Galicia.
Tomo III. Madrid. 1975.

dencia agrícola -en las condiciones que hemos visto- por la otra. Finalmente una fuerte asociación entre la participación electoral y el nivel de asociacionismo voluntario aparece clara, subrayando una vez más la diferencia entre las dos parejas de provincias.

Un estudio más detallado del índice de abstención correlacionado con los municipios urbanos y rurales así como con los índices de emigración, por una parte, y de envejecimiento de la población, por otra, resultaría sin duda muy fructífero, ya que permitiría verificar empíricamente algunas de las hipótesis aquí sumariamente expuestas.

2. Hipótesis Explicativas del Voto al "Centro"

Nuestra próxima tarea consiste en la propuesta de plausibles hipótesis explicativas de la victoria electoral de lo que hemos denominado genéricamente "centro" y que, prácticamente coincide con Unión de Centro Democrático.

Dadas, por una parte, la morfología social y cultural gallega: nivel de conciencia política, etc. y por otra, la presencia -no de un partido "gallego" claramente de "derecha" (siempre en nuestra terminología) pero sí de un partido de "derecha español" con líder gallego, bien relacionado y con importante campaña electoral en su propia tierra, nada tendría de sorprendente el esperar una victoria de Alianza Popular en Galicia y, a este respecto, conviene recordar su situación de favorita en la línea de salida pre-electoral. A lo largo de la campaña, sin embargo, su popularidad y posibilidades parecían decrecer en la misma medida en que aumentaban las de UCD. Se ha mencionado el error estratégico que supuso su insistencia en reivindicar el régimen anterior y el valor de tal argumentación en nada perdería su vigor cuando aplicada a Galicia (10).

Pero la razón más poderosa del colosal éxito de UCD no hay que buscarla tanto en los posibles errores de AP cuanto en el hecho -señalado por algunos observadores de la "derecha" y por todos los de la "izquierda"- de que la estructura clientelar o de poder en Galicia ha funcionado masivamente y, como no podía ser menos, en beneficio de la entonces coalición pro-gubernamental. No es papel del sociólogo el señalar condenatoriamente con el dedo (si esa función compete a alguien, asunto dudoso y tanto más en política, sería en todo caso al moralista), pero

(10) Que según los sondeos de opinión, posteriormente confirmados tras las elecciones, arrojaba un bajo porcentaje de intención de voto -no alcanzaba el 10%- al conglomerado carlistas-falangistas-Movimiento, asociados en la mente de la mayoría de los entrevistados como las tres fuerzas políticas sostenedoras del anterior régimen. Cfr. Jiménez Blanco. *op. cit.* (pág. 129).

sí intentar comprender con el mayor grado posible de objetividad, los problemas sociales. El apoteósico barrido electoral en toda Galicia en donde obtuvo veinte del total de los veintisiete escaños para el Congreso totalizados por las cuatro provincias gallegas (11) es tanto más sorprendente cuanto que ni siquiera se trataba de un partido -y menos aún de un partido con implantación en el tejido social- sino de una coalición de pequeños partidos de notables, no de masas, en estado, por demás, embrionario, y por un conjunto de independientes, cuya reputación -por muy prestigiosos que fueran algunos de ellos profesionalmente- no se extendía en general más allá de un relativamente reducido círculo. Ni siquiera la buena imagen prestada por el Presidente Suárez puede justificar tan abultado resultado. No queda más remedio que recurrir al análisis de la vieja estructura caciquil, clave de primera magnitud para entender e interpretar correctamente los resultados electorales en Galicia. Pero antes de detenernos en su análisis conviene recordar las "credenciales" con las que se presentó en Galicia la Unión de Centro Democrático y las posibilidades de incidencia electoral de su oferta.

En lo ideológico se presentaba -al igual que en el resto de España- como una coalición de fuerzas políticas moderadas que pretendía cubrir el espacio político situado a la izquierda de la "derecha autoritaria" siendo frontera, por el otro extremo, la "izquierda marxista". Este moderantismo encontraba su proyección en el espectro político en un alegado centrismo "equidistante" entre ambos extremos, reforzado por su sincretismo y eclecticismo ideológicos. El "centrismo ideológico" de UCD encuentra su correlato sobre la dimensión territorial auspiciando "regionalismo" autonomista teóricamente equidistante entre el "centralismo a ultranza" y el "separatismo desintegrador", respectivamente atribuidos -con justicia o sin ella- a la derecha autoritaria y a los partidos izquierdistas de las nacionalidades. Sus métodos gradualistas y reformistas -difícilmente susceptibles de producir sobresaltos a la ciudadanía- pero más decididamente comprometida con una opción de cambio político que AP, así como su composición humana (desde social-demócratas ex-militantes en la oposición democrática hasta ex-fran-

(11) Del total de municipios computados por el autor en Galicia (311) UCD ganó en todos menos en nueve, llegando a obtener por ejemplo, en el municipio de Blancos en la provincia de Orense, el 89.75% del total de los votos emitidos, lo que se comprende al constatar que la segunda mesa, de las dos que componían el municipio, obtuvo el 100% del total de votos. En doce municipios de la misma provincia UCD sacó más del 80% de votos. Obteniendo más del 50% del total de votos en 65 de los 93 municipios coruñeses, 52 de los 66 lucenses, 85 de los 92 orensanos y 56 de los 60 computados en la provincia de Pontevedra. (Cfr. Tablas 5 y 6). A los que sostienen que en la Galicia actual el caciquismo es un fenómeno periclitado, a la luz de estos resultados, habría que responderles con la "retranca" de aquel conocido dicho gallego sobre las "meigas": "Eu creer, o que se dice creer nelas, naturalmente non creo, pro habelas hainas".

quistas del ala liberal y aperturista, como su mismo líder) hacía de ella una fuerza con notables posibilidades electorales en Galicia, territorio de población actitudinalmente centrista, (centro-izquierdista en las zonas urbanas) (12). Pero si a esta fuerza le añadimos cuantiosos medios económicos, le hacemos capitalizar el prestigio que poseía entonces el Presidente Suárez y, sobre todo, la ponemos a disposición gubernamental, el éxito estaría, como de hecho estuvo, asegurado. Veamos por qué.

La indagación de ese por qué nos reconduce inevitablemente al punto de partida: el caciquismo. Pero ¿qué es el caciquismo? ¿cómo se origina? ¿cuál es su estructura? ¿cómo funciona?. Intentemos contestar a estas preguntas una a una. El caciquismo es, en primer lugar, un reflejo -o si se prefiere una herencia- de la vieja relación feudal de vasallaje. En la Edad Media el señor ofrecía protección al vasallo a cambio de la sumisión y lealtad de éste. En Galicia, cuyo medio rural desconoce en plenitud "el capitalismo moderno", muchos pequeños líderes locales, y otros no tan pequeños a nivel provincial, han interiorizado, consciente o inconscientemente, esta pauta cultural. El caciquismo(13) presupone, por tanto, la existencia de un (aparentemente nuevo pero en substancia el mismo) mecanismo voluntario de "vasallaje" en el que el voto por el cacique o por el partido por éste recomendado se trueca por su protección clientelar(14). El caciquismo se produce ante la necesidad de recabar, ante unas elecciones y más aún si estas comportan extensión de la base de sufragio, el apoyo de una población despolitizada. Lo origina, por consiguiente, el divorcio entre las instituciones rurales (con reminiscencias feudales) y las liberales, o si se prefiere, una situación de desfase, entre estructuras políticas y situación socio-económica, simbóli-

(12) Véase "La conciencia regional...". Cuadro III. (pág. 118).

(13) Ultimamente se ha hablado, sobre todo en Italia, de la diferencia entre el viejo y el nuevo caciquismo. El primero invertiría recursos personales mientras que el segundo invertiría los de todos, es decir los del estado; del efecto inflacionista que origina como consecuencia de la dispersión de fuerzas que produce y de la contradicción entre el caciquismo y todo esfuerzo de programación, así como de las implicaciones que este fenómeno presenta para el funcionamiento de los partidos políticos, distinto por ejemplo en Italia, si consideramos zonas de tan desigual desarrollo económico como el triángulo industrial formado por los vértices Milán-Turín-Génova y el deprimido "mezzogiorno". Véase "Friends, Followers and Factions. A Reader in Political Clientelism". S. Schmidt y J. Scott. University of California Press. Berkeley. 1977.

(14) En este sentido resulta muy significativa la anécdota, referida al autor por un testigo presencial de la máxima confianza, según la cual al día siguiente de conocerse los resultados, la sala de espera del bufete legal de un recién elegido diputado en una villa gallega, se encontraba atestada de "paisanos" en solicitud de recomendaciones y favores, en general para familiares o amigos suyos. El retraso de más de dos horas del titular hizo que los "clientes" se franqueasen durante la espera. De entre la abigarrada clientela sólo dos personas esperaban al abogado; el resto, al diputado.

zada en unas elecciones de corte liberal en un contexto de atraso social y económico, en que la que el ciudadano medio no ha podido asimilar e incorporar todavía a su bagaje cultural y concepción general de la vida la esencia de la "nueva" modernidad política, ni los nuevos líderes de las "clases ascendentes" organizarlas políticamente de modo adecuado. El vacío de estructuras intermedias (partidos, sindicatos, etc.) entre el ciudadano y los órganos de dirección política del estado viene a ocuparlo, en estas condiciones, la relación caciquil. Conviene que nos preguntemos ya cuál es su estructura y a través de que canales ha operado en Galicia. Su *estructura* se asienta sobre *dos pilares fundamentales*: su *relación privilegiada con el poder central* y su *influencia en la vida local* a través de las únicas organizaciones que poseen en Galicia en el momento electoral una red lo suficientemente capilar como para alcanzar el último rincón provincial: Cámaras Sindicales Agrarias, Hermandades de Labradores y Ganaderos, Cofradías de Pescadores... al frente de las cuales se encontraban en el período pre-electoral personalidades en muchos casos "afectas" al antiguo régimen. La presencia de estos dos pilares es fundamental, al faltar uno de ellos todo el entramado se viene abajo(15).

La clamorosa victoria electoral de UCD no se explica, en conclusión, sólo en términos de caciquismo, pero resulta muy difícil, si no imposible, entenderla fuera de un contexto de despolitización general y de una situación socio-económica abonada por unas pautas culturales que proporcionan el caldo de cultivo adecuado para el desarrollo de una estructura de tipo clientelar.

Como no podía ser menos, el apabullante éxito electoral de UCD en Galicia explica "a contrario" el menos brillante resultado de los demás partidos. Ya nos hemos referido a Alianza Popular. Por lo que respecta a los partidos de izquierda, sus moderados resultados -ninguno, excepto el PSOE, consiguió escaños- (Cfr. Tabla 4B) se explican a partir de su excesiva ideologización (vistos desde la perspectiva del "elector medio") y, sobre todo, de su excesiva fragmentación. Creo no se ha insistido lo suficiente, por ejemplo, en el carácter de "suicidio electoral" (en aras de una pretendida o real clarificación del peso electoral de cada partido) que supone en un área de las características socio-económicas de Galicia y con una cultura política lastrada de adherencias del pasado el presentar tres candidaturas socialistas (PSOE, PSP y PSG) máxime cuan-

(15) Esto explica, entre otras cosas, el paso de algunas personalidades anteriormente vinculadas al líder de AP, a UCD, así como el fracaso electoral de candidatos presentados en listas de AP, alguno de ellos reputado "dueño de la provincia" durante los últimos cuarenta años. Para comprender este "aparente sinsentido" conviene recordar que el líder de AP había dejado el poder un año antes, exactamente en julio de 1976.

do existe una ley electoral penalizadora, en última instancia, de fraccionalización. Cabe decir al respecto -ignorando las posibles consecuencias políticas que hubiera podido tener en Galicia- que en el hipotético supuesto de que las tres candidaturas obtuviesen en coalición la suma del número de votos obtenido separadamente por cada una de ellas y aplicando escrupulosamente el método d'Hondt hoy se sentarían en el Congreso siete diputados socialistas gallegos en lugar de los tres que actualmente posee el PSOE, es decir, uno más por provincia(16). En descargo de la izquierda -en general más preparada entonces para la oposición que para la negociación- conviene apuntar las dificultades para superar los condicionamientos ideológicos y estratégicos inherentes a la lucha clandestina que es preciso tener presentes a la hora de analizar el comportamiento, tachado en ocasiones de "inmaduro", de alguno de sus componentes, que ha llevado a más de un crítico a acusar a algunos de sus líderes de un excesivo afán protagonista que les llevaría a anteponer "intereses de partido" a los "intereses de clase". Por último las dificultades del PCE y de todos los partidos a su izquierda para superar en pocas semanas una imagen negativa propagada durante años desde el poder, unido a la carencia de medios y a su no legalización en el caso de éstos últimos e independientemente de su dimensión territorial: "Unión del Pobo Galego", PTE, ORT, LCR, obligándoseles a presentarse en coaliciones electorales ("Bloque Nacional Popular Galego", etc.). En cualquier caso, dadas las características del electorado, la mayor incidencia electoral "debería" corresponder a los partidos moderados, como efectivamente sucedió.

3. Hipótesis Explicativas del Voto "Español"

Una rápida ojeada a la Tabla 3 servirá para persuadir inmediatamente al lector de la derrota de los partidos gallegos, y en contraste, de la neta victoria de los partidos (o coaliciones) "españoles" o de ámbito estatal. Y sin embargo, podemos preguntarnos ¿la derrota de unos y la victoria de los otros ha sido tan clara como sus porcentajes respectivos 6.38 y 93.08 nos inducen a suponer(17)?

(16) De haberse verificado tal hipotético supuesto, y los demás partidos hubieran obtenido el mismo número de votos que les ha correspondido en realidad, el resto de los escaños se hubieran distribuido como sigue: La Coruña: UCD 5, AP 1; Lugo: UCD 3, AP 1; Orense: UCD 4, AP 0; Pontevedra: UCD 4, AP 2; con lo cual UCD hubiera obtenido en Galicia 16 escaños en el Congreso, en vez de los 20 y AP 4, es decir, los mismos que obtuvo pero distribuidos diversamente. Cfr. Douglas W. Rae, "Leyes Electorales y Sistema de Partidos Políticos. Estudio Comparado". Ediciones CITEP. Madrid. 1977. (págs. 31-33).

(17) En el estudio del Profesor Pérez Vilarinho, "Actitudes políticas en Galicia: Un estudio de Sociología Electoral", Cuadernos Económicos de ICE, Nº 1, 1977, aparece "una clara preferencia en Galicia por un partido gallego (50 por 100), frente a un partido español (26 por 100)", en dicho estudio, las variables que

En puridad -y siempre que aceptemos la clasificación aquí propuesta de "partidos gallegos" y "españoles"- la tesis es incontestable. Las cifras son bien elocuentes a este respecto. Sin embargo un esfuerzo suplementario de precisión nos llevaría a proponer algunas matizaciones que suavicen la impresionante rotundidad de las cifras.

1. Conviene recordar en este sentido la composición de la UCD gallega: "Partido Gallego Independiente" (La Coruña y Pontevedra) que se confesaba "netamente gallego", el "Partido Popular de Orense", vinculado a un conocido político gallego y un conjunto de independientes -algunos de ellos confesados galleguistas. Todos ellos hicieron campaña electoral "pro-regionalista" y pro-estatutista pero su posterior disolución en el unitario partido "español" nos exige incluir la coalición dentro de esa categoría. Otro tanto puede decirse del PSOE y del PCG por lo que respecta a la defensa de un estatuto de autonomía gallego.
2. En otro lugar hemos mencionado el hecho de que el líder del tercer partido en términos electorales (AP) fuera gallego, con todo lo que esto implica en el terreno "relacional" y de influencia política.

Todos estos elementos y algún otro que ahora seguramente se nos escapa nos obligan, pues, a reconsiderar bajo una luz nue-

---

responden a las preguntas "¿Dónde nació Vd.?" (ciudad, villa, aldea) y "¿Qué lengua se habla en casa?" (gallego o castellano), serían las que tendrían mayor peso en la identificación política del entrevistado por lo que a la opción -partido gallego o partido español- se refiere. Según este estudio el mayor porcentaje de votos a favor de partido gallego frente a español corresponde a la "villa gallega" con 16.62 y, sobre todo a la "aldea" con 24.22. Ahora bien, los resultados electorales:

1. han mostrado a nivel global la tendencia opuesta: mayor voto a los partidos españoles que gallegos en la proporción que conocemos
2. el mayor peso del voto a favor de los partidos gallegos parece proceder de las zonas urbanas y no de las más ruralizadas como el citado estudio nos inclina a suponer.

Ante tal desfase caben cuatro hipótesis:

1. que algo ha fallado en el estudio que comentamos
2. que el electorado ha cambiado de opinión (hipótesis poco probable)
3. que el electorado ha percibido UCD como un "partido gallego" y no "español"
4. que los factores que verdaderamente han jugado aquí son los apuntados en el apartado relativo a las hipótesis explicativas del voto al "centro", con lo cual tendríamos que concluir subrayando la mucho menor relevancia de la "dimensión territorial" debido fundamentalmente al perfil que parece presentar la conciencia de identidad gallega en la mayor parte del electorado.

Esta última hipótesis parece la más plausible de todas.

va el abultado porcentaje de votos obtenido por los "partidos españoles" y consecuentemente a relativizar la, en apariencia, aplastante derrota de los partidos "gallegos". Y ello por dos razones.

1. Porque desde una perspectiva gallega -o si se prefiere galleguista- existían dos opciones políticas: la "moderada", partidaria de conseguir un estatuto de autonomía y la más "radical" sostenida por la extrema izquierda nacionalista reivindicadora de la necesidad de "autodeterminación para la nación gallega" y de redactar sus "bases constitucionales". Si alguna opción ha salido derrotada en estas elecciones sería la nacionalista pero en ningún caso la autonomista asumida y reivindicada, como hemos visto, por los partidos "españoles" vencedores.
2. Pero es que ni siquiera está del todo claro que los partidos nacionalistas gallegos hayan sufrido una derrota -viéndolo con más perspectiva y en sentido amplio- ya que su intransigencia en este punto ha ejercido muy probablemente un importante papel como catalizador del proceso de acercamiento -genuino en muchos casos pero más forzado en otros- de las fuerzas políticas operantes a nivel estatal a las posiciones defendidas por los galleguistas, contribuyendo a elevar así a la categoría de normal (actitud generalmente pro-galleguista) lo que hasta épocas todavía recientes no era sino excepcional.

La debilidad estructural y falta de implantación de los partidos gallegos de "centro" ("Partido Popular Galego" y "Partido Galego Socialdemócrata") no presentados en todas las provincias, junto con su escasez de medios y la teórica neutralidad de la Iglesia (el PPG pertenece al EDC del EE), han sido factores que han favorecido indirectamente a UCD al dejarle el campo prácticamente libre.

En conclusión, los gallegos votaron -en la súbita lluvia de siglas- por "lo conocido" o mejor, por los conocidos y éstos eran líderes de partidos españoles más promocionados por la televisión, radio y prensa (y desde tiempo atrás) y por una campaña de grandes medios de tipo personalista "americana" que los partidos gallegos no pudieron o se negaron a secundar.

CONCLUSION

El análisis preliminar de los resultados electorales a que nos hemos entregado parece confirmar algunas de las "leyes sociológicas" consagradas por la doctrina clásica.

Así, la división territorial en dos "Galicias", la rural y la urbana, o entre provincias "litorales" e "interiores" y su reflejo electoral, no ofrecía grandes dificultades de predicción. La tendencia general: a mayor urbanización e industrialización mayor voto de izquierda, aparece confirmada por el hecho de que los únicos diputados de izquierda gallegos resultaron elegidos en La Coruña y Pontevedra, dos y uno respectivamente.

Por lo que respecta al eje campo-ciudad, el mayor peso demográfico-cuantitativo del agro, y su mayor especificidad (respecto al resto de España) y por tanto relevancia a la hora de explicar globalmente los resultados gallegos, ha inclinado al autor a dedicar atención preferente al mismo en perjuicio de las áreas urbanas que presentan un problema más homologable al de similares zonas del resto de España.

La tendencia general del voto ha seguido en Galicia un modelo que aunque comparado con la media española resulta desmesuradamente escorado hacia UCD, sigue, sin embargo, una pauta en términos cuantitativos, más próxima a ella que a la conseguida en el País Vasco y Cataluña. En este sentido se han barajado primordialmente las siguientes hipótesis:

1. que Galicia votó -al igual que la mayoría de los españoles- "por opciones de gobierno y éstas se situaban evidentemente a nivel estatal y no gallego". Así se explicaría el abultado voto favorable a los partidos "españoles".
2. que los gallegos votaron por el partido gubernamental como corresponde a su tradición histórica.
3. que votaron por el cambio político "con las máximas garantías de seguridad", es decir, sin traumas, (caballo de batalla electoral de UCD).
4. que dada la extrema despolitización del país y la confusión, aumentada con la súbita "sopa de letras", votaron -sobre todo en la zona rural- de acuerdo con los consejos del cacique local.
5. que como la reforma agraria en Galicia ya está hecha, votaron "por lo que tenían que votar", es decir, por quien mejor puede defender sus intereses.

Decir que todas ellas poseen quizá parte de la verdad pero que ninguna la explica probablemente del todo sería la salida más fácil. Como tampoco se trata de escoger la más difícil, me permitiría añadir otra más a la lista junto con un comentario global.

Los resultados arrojados tras el escrutinio han puesto de manifiesto lo que ya se conocía en parte a través de estudios previos. Que la conciencia de identidad gallega, a pesar de la existencia de pequeños grupos y partidos altamente concienciados y radicalizados, no alcanza su dimensión política a las grandes masas en la misma medida y proporción en que se manifiesta, por ejemplo el sentimiento de cariño, de defensa o incluso el ligüístico-cultural o el de subdesarrollo económico. Podemos pensar -y ésta sería mi hipótesis- que la percepción del subdesarrollo político de Galicia en el sentido de un excesivo centralismo estatal en las decisiones que afectan a Galicia y la conciencia por tanto de alcanzar un mayor grado de autonomía política, va ganando terreno en la medida en que los partidos autonomistas se organizan, incrementando su capacidad de movilización en este sentido, pero todo nos inclina a pensar que en el momento pre-electoral tal percepción era patrimonio casi exclusivo de los gallegos -y no de todos- con mayor nivel de estudios concentrados en las zonas urbanas y sólo en mucha menor medida del mayoritario sector rural. Por esta razón, como decimos, la tendencia del voto en Galicia se aproximó más a la media española -aún contando con los efectos inflacionarios del resultado UCD- que a la del País Vasco o Cataluña donde el voto masivo por los partidos nacionalistas se apoyaba en un fuerte desarrollo de la dimensión política de sus respectivas "conciencias nacionales" detectada, en mucho mayor grado que en Galicia, en todos los sondeos de opinión.

De ser cierta, esta hipótesis subrayaría aún más la "coherencia" de los resultados electorales en Galicia en donde han funcionado a la vez: la "memoria histórica" traducida en este caso por el voto pro-gubernamental y lo que algún sociólogo denomina la "inteligencia sociológica" que en Galicia equivaldría a decir en armonía con la estructura de la propiedad rural y cultura política (aunque no se tenga mucha fe en el poder, conviene estar en buenos términos con él "por si acaso").

La alta dosis del excipiente especulativo vertido en este trabajo -cuyas hipótesis precisan de una rigurosa y sistemática verificación empírica- unida a la consideración del riesgo implícito, perfectamente asumido, que suele acompañar tal tipo de acrobacias, me consienten a embarcarme en un breve ejercicio no de futurología (para lo que se precisan dotes adivinatorias que no poseo) pero sí de exploración de algunas "posibles" orientaciones futuras.

1. En la medida en que se acelere el proceso de urbanización e industrialización y sobre todo de acceso de jóvenes a la enseñanza cabe esperar un descenso del voto de "derecha" y "centro" y un incremento gradual del voto de "izquierda". Su rit-

mo estará íntimamente relacionado con las curvas de envejecimiento de la población, progresivo retorno de emigrantes jóvenes, etc.

2. El alto índice de correlación positiva existente entre el voto de "izquierda" y la dimensión política (y no solo económica y lingüístico-cultural) de la conciencia de identidad gallega nos conduce a esperar razonablemente un progresivo auge de los partidos galleguistas o "gallegos" y a augurar -dicho sea de modo totalmente desinteresado- notables éxitos electorales en un futuro a un partido genuinamente gallego de "centro-izquierda" o de "izquierda" moderado capaz de realizar reformas en profundidad sin sobresaltos revolucionarios con los que, al menos por el momento, no parece comulgar la mayoría del electorado. Cabe esperar a la luz de la tradición histórica que las posibilidades electorales de tal hipotético partido se incrementarían de estar conectado (¿federado?) a un partido o federación de partidos operante a nivel de todo el estado.

Las posibilidades de que no se actualice el conflicto potencial latente en la sociedad gallega a que me refería al principio estarán en gran medida en función de la seriedad, inteligencia y eficacia con que se promuevan y realicen las transformaciones urgentes y profundas que Galicia necesita.

Tabla 1

Censo, votos y abstención en Galicia.

	<u>C</u>	<u>Lu</u>	<u>Or</u>	<u>Po</u>	<u>Ga</u>
Censo	705,129	295,833	307,281	529,598	1,837,841
Votantes	448,426	167,142	160,491	347,899	1,123,958
Abstención	256,703	128,691	146,790	181,699	713,883
Porcentaje	36.40%	43.50%	47.77%	38.84%	38.84%

Tabla 2

Distribución de los partidos españoles y gallegos en el continuum derecha-izquierda.

	Partidos Gallegos	Partidos Españoles(*)	
Derecha		AN-18 J AP	
Centro	PDG PPG-PGSD	UCD RSE ASD	
Izquierda	PSG BNPG	PSOE PSPG PCG	FDI AET FUT

(*) Falange Española de las JONS (auténtica) -no clasificable.

Tabla 3

Distribución ideológica y territorial de votos en Galicia
Elecciones generales 1977.

Distribución ideológica	Votos	Porcentaje
Derecha	150,355	13.37
Centro	647,149	57.57
Izquierda	324,982	28.52
TOTAL	1,122,486	99.46*
Distribución territorial		
Partidos gallegos	76,178	6.38
Partidos españoles	1,046,308	93.08
TOTAL	1,122,486	99.46*

(*) Falange Española de las JONS (auténtica) 1,640 votos.

Tabla 4A

Peso electoral de los partidos en Galicia.			
Partidos Españoles	Votos	Partidos Gallegos	Votos
UCD	606,726	PSG	27,197
PSOE	175,127	PPG (-PGSD)	23,014
AP	148,239	BNPG	22,771
PSPG	53,444	PDG	3,196
PCG	34,296		
RSE	9,485		
FDI	7,373		
ASD	4,728		
AET	2,724		
FUT	2,427		
AN-18 J	2,116		
FE de las JONS (aut.)	1,640		

Tabla 4B

Partidos con representación en el Congreso de Diputados

	<u>C</u>	<u>Lu</u>	<u>Or</u>	<u>Po</u>	<u>Ga</u>
UCD	6	4	4	6	20
AP	1	1	1	1	4
PSOE	2	0	0	1	3
TOTAL	9	5	5	8	27

Tabla 5

Porcentaje de votos obtenidos por la UCD en Galicia(+)

	La Coruña		Lugo		Orense		Pontevedra	
% votos	Nº	%	Nº	%	Nº	%	Nº	%
Más 80%	3	3.22	1	1.51	12	13.04	2	3.33
Más 75%	10	10.75	2	3.03	27	29.34	12	20.00
Más 60%	45	48.38	29	43.93	66	71.73	45	75.00
Más 50%	65	69.89	52	78.78	85	92.39	56	93.33
TOTAL	93		66		92		60(*)	

(+) *clave*

Nº = número de municipios

% = porcentaje sobre el total de municipios

(*) Hay que registrar la falta de resultados del municipio de Puenteceas (Pontevedra) entre los amablemente cedidos por la Junta Provincial Electoral correspondiente. De ahí que el total de municipios computados en Galicia sea de 311 y no de 312. Por otra parte, según mis cálculos, a partir de los facilitados por la citada Junta Provincial, el PSOE aparece con 3.000 votos de menos.

Tabla 6

Número de municipios en los que no ganó la UCD

La Coruña	Lugo	Orense	Pontevedra	Galicia
4	3	2	0	9
Ganó:				
PSOE (2)	AP (3)	AP (1)		
AP (2)		PSG (1)		

Fuente: Datos elaborados por el autor a partir de los resultados recogidos en las Juntas Electorales de La Coruña, Lugo, Orense y Pontevedra.

BIBLIOGRAFIA FUNDAMENTAL DE REFERENCIA

- *Análisis y proyecciones de los recursos humanos en Galicia.* Instituto Nacional de Estadística y OERGA. Madrid. 1975.
- *Estudios sociológicos sobre la situación social de España 1975.* Fundación Foessa. Madrid. 1976.
- "Galicia: La región pobre que podía ser rica". *Revista Sindical de Estadística.* Nº extraordinario 124. 4º trimestre. 1976.
- *La agricultura gallega en 1976.* Estudio económico. Servicio de Estudios. Caja Rural Provincial de Orense. Orense. 1977.
- "La sociedad y la economía". Valentín Paz Andrade en *Los gallegos.* Ediciones Istmo. Madrid. 1976. (págs. 45-93).
- *Renta nacional de España y su distribución provincial 1973.* Banco de Bilbao. Bilbao. 1975.
- *Síntesis estadística de Galicia.* Instituto Nacional de Estadística. Madrid. 1976.
- *Situación actual y perspectivas de desarrollo de Galicia.* Tomo III. Análisis sociológico. Fondo para la Investigación Económica y Social de la Confederación Española de Cajas de Ahorros. Madrid. 1975.

EL VOTO SOCIALISTA EN EL PAÍS VALENCIANO

Una aproximación

Manuel Martínez Sospedra

*Departamento de Derecho Político
Facultad de Derecho
Universidad Literaria de Valencia*

I. INTRODUCCION

1. Esta comunicación forma parte de un trabajo más amplio sobre el tema objeto de la misma, que se realiza actualmente en el Departamento de Derecho Político de la Universidad Literaria de Valencia.
2. El trabajo mencionado tiene como objetivos prioritarios:
  - a) averiguar los resultados exactos obtenidos por los partidos socialistas en el País Valenciano, así como su distribución.
  - b) elaborar en base a los mismos algunas hipótesis de trabajo sobre el electorado socialista.
3. Aunque las candidaturas socialistas en el País Valenciano han sido tres: PSOE, Unitat Socialista y PSPV aquí se prescinde del estudio de la última por:
  - a) la candidatura PSPV es de facto una candidatura de coalición del Partit Socialista del País Valencià y de algunos grupos de extrema izquierda asociados a la reivindicación nacionalista, especialmente el MCPV.
  - b) la significación política de dicha candidatura es antes el nacionalismo que el socialismo, razón por la

cual el estudio de su votación debe ser incluido en el marco del voto nacionalista.

4. La implantación de los partidos en cuestión es muy distinta. De un lado el PSOE contaba antes del 15 de Junio con una implantación extendida aunque desigual, centrada sobre todo en las comarcas industrializadas del PV y hallándose prácticamente ausente de las restantes.

Por su parte los dos integrantes de la candidatura US contaban con una implantación muy distinta. En el caso del PSP ésta se centra en las tres capitales provinciales, en algunos municipios costeros (Benidorm p. ej.) y en algunas comarcas del interior, en municipios en los que el PSP ha sido el primer partido socialista en hacer acto de presencia. El otro componente de la coalición está formado por un grupo escindido del PSPV, partidario del mantenimiento del pacto PSP-FPS a nivel del PV, sin implantación en Castellón con una presencia reducida en Alicante y con una presencia significativa en algunos municipios de Valencia (Carlet, Sagunto).

5. En general cabe afirmar que la candidatura de U.S. ha estado hegemonizada por el PSP hasta el punto que el voto a la misma puede ser considerado como voto a dicho partido, con la sola salvedad de aquellos municipios en los que existía cierta implantación de la USPV.
6. La propaganda de ambas candidaturas ha estado condicionada fuertemente por fenómenos de clara significación personalista, siendo el mismo más acusado en el caso del PSP (US) y girando en todo caso en torno a las figuras de los respectivos secretario general y presidente.

II. El voto socialista a nivel de PV

En ambos casos la votación obtenida por las candidaturas socialistas es muy superior a la media nacional:

Tabla I

Partido	VVE	% VVE	% M.N.
PSOE	676,777	36.24	123.93
PSP (US)	86,748	4.63	103.34

lo que supone no sólo que la familia política socialista es dominante en el País Valenciano, sino también un neto triunfo de la izquierda pese a la relativa debilidad del voto PCPV y de las candidaturas de extrema izquierda.

Sin embargo la distribución del voto socialista en las circunscripciones es distinta. El voto socialista es minoritario en las provincias de mayor población activa agraria, de mayor edad, de menor peso relativo de la industria y los servicios y de tradición política conservadora: Castellón. A sensu contrario es ampliamente mayoritaria en la provincia de menor importancia del sector agrario y más industrializada y de más joven población activa: Alicante. Valencia ocupa una posición intermedia entre ambas, acusando un mayor peso del sector servicios, si bien hay que hacer constar su mayor afinidad con Alicante.

Tabla II

Provincia	PSOE	%PSOE	%MN PSOE	PSP(US)	%PSP(US)	%MN PSP(US)
Castellón	69,826	25.20	86.18	6,441	2.71	60.49
Valencia	390,727	36.70	125.51	58,672	5.42	120.98
Alicante	216,224	38.94	133.17	21,635	3.89	86.83

De la tabla anterior se deduce claramente lo anteriormente afirmado en lo que al PSOE respecta. Sin embargo es preciso destacar que la distribución del voto PSP es distinta y es curiosamente paralela a la influencia de sector servicios en la respectiva economía provincial, siendo su carácter "valenciano" sumamente marcado.

III. El voto por núcleos de población

Se han seguido dos criterios: el de clasificación por grados de ruralismo empleado en el FOESSA y el utilizado por el equipo redactor del estudio sobre la estructura socioeconómica del País publicado por la Confederación de Cajas de Ahorro. Los resultados, en ambos casos, son sumamente instructivos, en la medida en que revelan una estrecha afinidad entre el grado de urbanización y el nivel obtenido por las candidaturas socialistas, confirmando de paso la mayor afinidad del voto PSP (US) con el peso del sector servicios:

Tabla III

<u>PSOE</u> C.M.	% VVE	id. Castellón	id. Valencia	id. Alicante
R. disperso	20.85	13.19	25.44	24.28
R. Intermed.	25.82	22.63	28.37	25.23
R. concen.	28.06	24.68	30.35	24.82
Semi-rural	32.23	26.96	25.12	29.32
Semi-urbano	33.39	30.96	34.25	32.94
Urbano	38.52	36.92	37.76	41.36

Como se ve, mientras el índice general asciende constantemente, los provinciales muestran desviaciones significativas. Conviene observar que la distancia entre los estratos extremos es mayor en Castellón -lo que refleja el fracaso de la candidatura PSOE en las comarcas deprimidas del interior- dándose el otro extremo en Alicante y la situación intermedia en Valencia. Por otra parte en éste se observa un bache en el paso de los municipios semi-rurales a los urbanos, que refleja el fracaso del partido en algunas zonas del S. de la provincia. Por último destaca el enorme salto que se registra en Alicante entre el estrato semi-urbano y el urbano, explicable por la localización industrial en la provincia.

El caso del PSP es mucho más claro:

Tabla IV

<u>PSP (US)</u>				
C.M.	% VVE	id. Castellón	id. Valencia	id. Alicante
R. disperso	1.80	1.35	1.98	2.09
R. intermed.	2.01	1.08	2.72	1.84
R. concen.	2.21	1.43	2.46	2.27
Semi-rural	4.59	1.80	5.17	6.92
Semi-urbano	3.27	1.96	3.66	3.13
Urbano	5.45	3.39	6.52	4.22

Dos rasgos diferencian la distribución del voto PSP (US) del anterior, de un lado la gran importancia del voto urbano, del otro la cresta que se registra en los municipios semi-rurales. La segunda es debida a que en dicho estrato se encuentran tanto la mayor parte de los municipios en los que el PSP cuenta con implantación cuanto el hecho de que el mismo comprende algunos municipios turísticos en los que la votación PSP (US) es notable. Respecto del primero cabe anotar que sólo se supera la media nacional en Valencia, pero que en este caso el voto urbano supone el 82,6% del voto provincial y el 55,8% del total obtenido en el País, superándose ampliamente tanto el porcentaje de población que habita en el estrato como el de VVE del mismo, lo que reafirma si cabe el carácter urbano y capitalino de la votación PSP (US).

Sin embargo, las tablas anteriores ocultan diferencias muy notables en orden a la distribución del voto, especialmente por agrupar en un solo estrato todos los municipios de más de 10.000 h. que, en el PV, ofrecen un perfil muy variado. Si recurrimos a la clasificación del estudio antecitado (datos de población de hecho 1970), los resultados son los siguientes:

Tabla V

<u>PSOE</u> Mun.	% VVE	V. Mn%	R (% PSOE/% VVE)
menos de 100 h.	15.42	52.73	0.50
de 100 a 500 h.	20.99	71.78	0.57
de 501 a 1,000 h.	25.82	88.30	0.71
de 1,001 a 2,000 h.	28.06	95.96	0.77
de 2,001 a 3,000 h.	32.23	110.22	0.88
de 3,001 a 5,000 h.	30.46	104.17	0.83
de 5,001 a 10,000 h.	34.20	116.96	0.96
de 10,001 a 20,000 h.	44.01	150.51	1.21
de 20,001 a 30,000 h.	39.26	134.26	1.07
de 30,001 a 50,000 h.	40.71	139.22	1.11
más de 50,000 h.	35.32	120.79	0.97

Como se ve la votación asciende con el tamaño de los municipios, pero la curva deja de ser regular para marcar unos dientes bien diferenciados. Así la cresta más alta corresponde a los municipios comprendidos entre 10,000 y 20,000 habitantes que concentran buena parte de la industria y de los centros de comercialización de agrios del País. A mayor abundamiento cabe anotar que el PSOE se encuentra sobrerrepresentado en todos los estratos que van de los 10,000 a los 50,000 habitantes, estratos que comprenden no sólo todos los centros comerciales de importancia, los mayores núcleos industriales, casi todas las poblaciones importantes del cinturón industrial de Valencia y los municipios principales productores y/o exportadores de productos agrarios, sino que, además, se corresponden con las zonas en las que la tradición política es predominantemente laica, progresista y republicana.

Por lo que al PSP (US) respecta las cosas son más claras todavía:

Tabla VI

<u>PSP (US)</u>			
Cat. Mun.	% VVE	V. Mn%	r
menos de 100 h.	0.57	12.72	0.15
de 100 a 500 h.	1.81	40.40	0.38
de 501 a 1,000 h.	2.01	44.86	0.42
de 1,001 a 2,000 h.	2.21	49.33	0.46
de 2,001 a 3,000 h.	4.59	102.45	1.002
de 3,001 a 5,000 h.	2.93	65.40	0.61
de 5,001 a 10,000 h.	3.47	77.45	0.72
de 10,001 a 20,000 h.	4.30	95.98	0.90
de 20,001 a 30,000 h.	2.98	66.51	0.62
de 30,001 a 50,000 h.	3.31	73.88	0.69
más de 50,000 h.	6.95	155.13	1.46

Si exceptuamos al estrato que va de los dos mil a los tres mil habitantes, en el que existen municipios en los que el PSP cuenta con implantación significativa, puede verse que el voto US se concentra en las poblaciones mayores de 50,000 habitantes. Es decir poco menos que en las capitales de provincia dados los pobres resultados obtenidos en Alcoy y Elche y, muy especialmente, en el cap i casal del País.

III. El voto en Valencia-ciudad

Especial relevancia tiene el voto en la capital del País, no sólo por lo que representa en sí, sino por lo que supone unida a su área de inmediata influencia. En el caso del PSOE hay que advertir que, aunque el nivel alcanzado sea netamente inferior a la media del País y a la de la circunscripción, el partido socialista se constituye en el partido de la mayoría relativa, si bien la distancia que le separa de UCD es muy escasa (32.26 frente a 32.10). Los resultados alcanzados en los distritos de la capital son los siguientes:

Tabla VII

Distrito	PSOE % VVE	PSP(US) % VVE
Patriarca	16.50	8.11
Catedral	20.63	8.08
Gran Vía	10.28	9.33
Ruzafa	22.75	11.05
Dehesa	34.35	8.54
Jesús	32.70	9.23
Botánico	29.17	9.90
Zaidía	38.34	7.36
Exposición	33.95	8.22
Marítimo	43.14	6.88

Los resultados resultan bastante reveladores. Por de pronto cabe anotar que la distribución del voto PSP (US) es notablemente uniforme, mientras que, por el contrario, la del PSOE tiende a reproducir con notable fidelidad la estructura de clases tal y como se plasma en la estructura urbana. Así, por ejemplo, el mínimo se alcanza en Gran Vía, sede de la burguesía ciudadana, le siguen Patriarca y Catedral, distritos conservadores que cuentan con una población de edad avanzada y en los que reside la burguesía más tradicional y los restos de la aristocracia (a destacar que los dos barrios populares en ellos contenidos, el Pilar y el Carmen, comprenden las únicas secciones en las que triunfa la izquierda). Sorprende el bajo resultado de Ruzafa -distrito "mestizo" pero de dominante carácter pequeño burgués, en el cual la votación PSP (US) alcanza su máximo- resultando coherente el alza de Dehesa, que contiene fuertes núcleos obreros. Lógico y esperable el triunfo en Zaidía y Marítimo, los dos distritos más obreros de la ciudad, concentrándose en el voto en las zonas obreras en el caso de Exposición y Botánico.

Por el contrario, el voto PSP supera las medias nacional y del País en todos los distritos, con un mínimo de 153.57% en Marítimo. Resulta instructiva la alta votación obtenida en los distritos del centro y la caída relativa en las zonas de fuerte implantación obrera, así como su regularidad, que inducen a pensar en el carácter marcadamente policlasista de su clientela, así como el peso del voto burgués en la misma. A destacar que existe una muy escasa competencia por el voto entre los partidos en cuestión, cuya clientela se dibuja como netamente diferenciada.

IV. El voto por comarcas

Mucho más ilustrativa es la distribución del voto por comarcas, dada la vitalidad de la realidad comarcal en la vida social y económica del País y el notable grado de homogeneidad de la mayor parte de las mismas.

Tabla VIII

Comarcas	PSOE		PSP (US)	
	%VVE	V. Mn. %	%VVE	V. Mn %
Els Ports	10.77	36.83	1.38	30.80
Alt Maestrat	13.99	47.84	0.95	21.20
Baix Maestrat	34.28	117.23	2.10	46.87
Plana Alta	28.58	97.74	4.33	96.65
Plana Baixa	33.81	115.62	1.82	40.62
Alt Millars	7.82	26.74	0.80	17.85
L'Alcalatén	14.17	48.46	1.79	39.95
Alt Palància	27.55	94.22	2.31	51.56
Racó d'Ademús	20.78	56.25	2.52	56.25
Els Serrans	21.01	71.85	5.42	120.98
Camp de Túria	29.17	99.76	5.17	115.40
Camp de Morvedre	39.22	134.13	4.49	100.22
L'Horta	36.51	124.86	6.39	142.63
Foia de Bunyol	41.32	141.31	3.81	85.04
Plana d'Utiel	41.35	141.41	3.30	73.66
Vall de Cofrents	27.87	95.31	3.32	74.10
Canal de Navarrés	37.80	129.27	2.06	45.98
La Costera	28.09	96.06	2.32	51.78
Ribera Alta	45.48	155.54	3.02	67.41
Ribera Baixa	44.19	151.12	2.19	47.88
Vall d'Albaida	27.90	95.41	2.91	64.95
La Safor	34.19	116.92	2.54	56.69
Alt Vinalopó	47.56	162.65	6.09	135.93
Valls del Vinalopó	45.46	155.47	2.62	58.48
Vinalopó Mitjà	46.35	158.51	1.78	39.73
El Comtat	25.02	85.56	2.20	49.10
L'Alcoià	35.43	121.16	2.93	65.40
Marina Alta	31.06	106.22	2.66	59.37
Marina Baixa	33.54	114.70	5.99	133.70
L'Alacantí	42.14	144.11	5.71	127.45
Baix Segura	28.64	97.94	1.81	40.40

El cuadro es suficientemente expresivo: en el caso del PSOE se percibe claramente el fuerte contraste entre las comarcas costeras y desarrolladas -que dan porcentajes muy próximos a la media o superiores a ésta- y las dos bolsas de subdesarrollo: las serranías del NE de Alicante y el interior deprimido de Castellón y Valencia. Tan sólo en dos casos: Vall d'Albaida y La Costera el nivel es inferior al que lógicamente debería esperarse. En lo que a la candidatura de Unitat Socialista respecta, las cosas son todavía más claras: votación muy escasa en Castellón, algo más elevada en Alicante en donde tres comarcas superan la media nacional: Alt Vinalopó, Marina Baixa y L'Alacantí, polarización del voto valenciano en torno a la capital y su área de influencia. En líneas generales cabe apuntar que el voto PSP se centra en dos núcleos: uno valenciano en torno a la capital y otro alicantino, en torno a la zona turística Benidorm-Alicante.

Un caso se revela un tanto anómalo: l'Horta. En ambos casos el peso de la capital es determinante, en el caso del PSOE si hacemos abstracción de aquella el índice pasa del 124.86 al 147.56, en el caso del PSP el nivel baja de un 6.39% VVE a un 4.22.

V. Las comarcas en particular:

V.1. *Els Ports*. Antiguo granero de Castellón, comarca regresiva que ostenta la menor densidad del País. La media comarcal es muy baja tanto en el caso del PSOE (10.77) como en el del PSP(US): 1.38. Tan sólo el antiguo centro textil de Cinctores se salva de la atonía general de la votación socialista.

V.2. *Alt Maestrat*: población regresiva y economía agraria, el nivel obtenido es similar al anterior (PSOE 13.99; PSP(US) 0.95) sólo Tírig supera la media nacional en el caso del PSOE.

V.3. *Baix Maestrat*: comarca netamente dividida en un sector costero muy poblado y dotado de una agricultura de regadío y un interior deprimido en el que tan sólo la industria textil actúa, y de modo insuficiente, como freno a la emigración. Mientras que el voto PSP (US) sólo es significativo en los municipios costeros (Benicarló y Vinaroz) en el caso del PSOE se supera la media nacional a nivel comarcal, registrándose las mayores votaciones en aquellos y en los industriales del interior (Traiguera, 44.23; S. Mateo, 40.23).

V.4. *Plana Alta*: comarca dividida en una zona costera con fuerte influencia del cultivo de cítricos y un interior marcado por una industria de sustitución. Las medias de ambas candidaturas quedan algo por debajo de la Nacional, pese a lo cual se observan resultados aceptables tanto más notables por la tradición conservadora de la comarca, siendo su distribución muy desigual: en el

caso del PSOE la baja relativa obedece al peso de Castellón (28.08) mientras que el mueble en Borriol (33.90), la cerámica y los cítricos en Almazora (32.95) y la combinación entre la cerámica, el textil y la gran propiedad en Cuevas de Vinromá (64.76) dan buenos dividendos.

El caso del PSP(US) es distinto, destacando la votación de Castellón (5.13), Villafamés (6.12) y Benicásim (5.76), siendo el máximo el 8.21 de Benlloch. A destacar el peso del factor personal en Villafamés, donde cuenta con arraigo e influencia el presidente de la azulejera de Ribesalbes-Onda-Bechí (43.14; 48.41; 47.06).

V.5. *Plana Baixa*: existe un neto contraste entre las dos candidaturas socialistas: mientras que US se hunde con 1.82%, bastante fiel a la realidad, el PSOE supera la media nacional (33.81) siendo su votación paralela a la implantación industrial, pese a la competencia del voto PCPV en la Vall d'Uixó. El voto en este caso se articula en torno a dos polos: uno mixto (calzado y cítricos) que gira en torno a la Vall y Almenara y el otro industrial que gira en torno al núcleo de la azulejera de Ribesalbes-Onda-Bechí (43.14; 48.47; 47.06).

V.6. *L'Alcalatén*: comarca fuertemente conservadora, integrada en el área deprimida de la provincia de Castellón, supone votaciones muy bajas (PSOE 14.17; PSP(US) 1.79), que reflejan la tónica general, incluso en el núcleo industrial de L'Alcora.

V.7. *Alt Millars* de características similares a la anterior, registra unos resultados anómalos que inducen a pensar en la existencia de caciquismo en favor de alguna candidatura de derecha.

V.8. *Alt Palància*: población regresiva y agricultura de secano. El PSP (US) sólo alcanza algún resultado aceptable en la faja que gravita sobre Els Serrans. Por el contrario el PSOE obtiene resultados aceptables en la cabecera (Segorbe, 37.25) y en aquellos municipios con una implantación industrial significativa: Gavota (56.23), Soneja (45.04) o que reciben una fuerte influencia exterior merced a ser lugares residenciales: Navajas (39.34)

V.9. *Racó d'Ademús*: comarca deprimida y mal comunicada. En ambos casos la media gira en torno al 50% de la nacional. Sólo la cabecera destaca en el caso del PSOE (30.81).

V.10. *Els Serrans*: comarca muy similar a la anterior, pero mejor comunicada. Si en el caso del PSOE la votación obtenida es comparable a la anterior, con la sola excepción de los municipios del S. que gravitan sobre Requena-Utiel, no ocurre lo mismo en el caso del PSP (US), en el que la presencia de militantes, en la parte SE de la comarca especialmente, supone votaciones no-

tables (Titaguas 14.25, Pedralba 12.65, Villar del Arzobispo 9.91) que elevan la media comarcal por encima de la nacional (5.42).

V.11. *Camp de Túria*: fuerte tradición conservadora, cuenta con una agricultura de secano y una industria escasa de carácter familiar, junto a zonas de agrios en Betera, Eliana y Ribarroja, poblaciones que, con Liria, superan la media nacional, registrándose los mínimos en los pueblos de la Sierra Calderona.

Por su parte el PSP (US) presenta una imagen semejante. Junto a una mayoría de municipios de tal votación hay un número reducido en los que ésta se dispara haciendo que la media comarcal supere la nacional. Así Liria (7.59), los centros veraniegos de Olocau y La Eliana (8.49 y 9.57) y, sobre todo, Casinos, sede de una agrupación PSP muy activa que proyecta su influencia en la zona y que obtiene un 22.73%.

V.12. *Camp de Morvedre*: comarca centrada en la capital -Sagunto- que absorbe la mayor parte de la población y la actividad económica. La agricultura se halla en una auténtica situación de monocultivo de cítricos que tienen comercialización y salida en la industria y servicios de Sagunto, sede de una acería. La media es superior a la nacional en ambos casos, pero mientras en el del PSP el voto se centra en Sagunto -en donde hay un núcleo activo USPV- el voto PSOE se centra en los barrios obreros de ésta (pese a un notable voto PC: 21.2), 39.66 y en los municipios citrícolas del Valle del Palància.

V.13. *L'Horta*: supone el primer núcleo industrial, la primera plaza comercial y financiera y la mayor aglomeración urbana del País. Su estructura, muy simple, comprende el centro urbano capitalino y una serie de ciudades dormitorio y núcleos industriales secundarios. Aunque ambas candidaturas han logrado resultados superiores a la media nacional las dos votaciones tienen una estructura bien distinta. Así en el caso del PSP sus mejores resultados se obtienen en Valencia y en algunos municipios de la parte N. de la comarca, de menor industrialización, en los que existe implantación del partido, siendo el mejor resultado el de El Puig -donde existe agrupación- con un 13.85%. Por el contrario el voto PSP es muy bajo en el cinturón industrial, si hacemos abstracción de Picaña (6.04) y Alcacer (7.09) no se alcanza la media en ningún otro municipio.

En lo que al PSOE respecta la media comarcal es superior a la nacional, muy superior si hacemos abstracción de Valencia (43.18), siendo en líneas generales la votación más baja la obtenida en la zona N. de la comarca y alcanzándose las máximas en las ciudades-dormitorio del cinturón industrial (Alacuás, 48.92; Albal, 51.61; Sedaví, 57.45; Chirivella, 51.21).

V.14. *Foia de Bunyol*: aunque demográficamente estancada en su conjunto hay que destacar que la votación PSOE es superior a la

media nacional en todos los municipios que ganan población. Cuenta con una fuerte tradición izquierdista, cierta implantación industrial, cítricos y el últimamente conflictivo cultivo de la vid. Salvo Cheste, en donde la combinación PSP-PCPV ha hundido el voto PSOE al 24.74, la media comarcal (41.23) es reveladora. A destacar el voto en Siete Aguas (56.68), uno de los escasos municipios en que domina la gran propiedad. El voto PSP sólo es considerable en Cheste, en donde el partido recoge parte de la tradición izquierdista de la localidad.

V.15. *Plana d'Utiel*. Dominada por el cultivo de la vid y con notable presencia de la industria en Requena y Utiel la comarca registra una votación PSP (US) muy baja mientras que el PSOE supera la Media en todos los municipios, pese a la fuerte incidencia del voto PCPV en la comarca, con cifras muy notables (Utiel, 49.23) siendo el mínimo el voto de Venta del Moro (30.25).

V.16. *Vall de Cofrents*: Zona deprimida caracterizada por la agricultura de secano, la votación es inferior a la media nacional y no es aún más baja por el peso de la cabecera, Ayoral (30.17), único municipio que la supera.

V.17. *Canal de Navarrés*. Comarca compleja que une zonas deprimidas con municipios en desarrollo. Superan la media nacional todos los municipios salvo Quesa. A destacar la influencia de la industria textil en el voto socialista (Enguera, 35.74; Navarrés, 52.22). Por lo que al PSP(US) respecta, tan sólo Bicorp alcanza la media nacional.

V.18. *La Costera*: comarca de estructura dual: de un lado la parte alta registra la presencia de industria del mueble y plásticos, dando niveles altos de voto PSOE (Font de la Figuera, 41.71; Vallada, 37.55); la parte baja, más poblada, gira en torno a la agricultura de exportación, registrando un bajo nivel de voto socialista en función de la fuerte tradición conservadora de la zona.

V.19. *Ribera alta*: la combinación de la zona de mayor importancia en el cultivo y comercialización de cítricos, de una estructura netamente urbana en la mayor parte de los municipios y de una implantación industrial de nota en algunos municipios da como resultado una media altísima -la mayor de su circunscripción-, no siendo raros los casos de voto PSOE que suponen mayoría absoluta y suponiendo la mayoría de la población aquellos en los que supera el cuarenta por ciento. Alcira (57.70), Alginet (52.76) o Carcagente (45.24) pueden ser buenos ejemplos. Por el contrario fuera de Carlet, lugar donde existe implantación USPV, el voto US es bajo.

V.20. *Ribera Baixa*. Comarca netamente agraria cuya economía gira en torno a la naranja y el arroz. Pese a la fuerte incidencia del voto PCPV la media comarcal es muy similar a la anterior, registrándose incluso dos casos de mayoría absoluta PSOE: Fortaleny (56.00) y Cullera (56.07). El voto PSP sólo alcanza valores aceptables en el centro turístico que esta última supone.

V.21. *Vall d'Albaida*: la tradición política conservadora frena el voto de la izquierda en general y de los partidos socialistas en particular, pese a la notable y creciente potencia industrial de la comarca. Tan sólo en la orla N. se alcanzan resultados notables para el PSOE (Ollería), mientras que el voto PSP sólo destaca en algún municipio en el que existen militantes (Bocairente, Pobla del Duc).

V.22. *La Safor*: Comarca compleja y desigual, el voto socialista está dividido fuertemente por la incidencia del voto PSPV en el N. (la Vall d'igna). Mientras que la votación PSP es baja, la del PSOE mantiene una tónica similar -salvadas las distancias- salvo en aquellos municipios donde hay notable incidencia industrial amén de las grandes poblaciones -centros de comercialización de agrios- (Oliva, 43.33; Gandía, 37.64).

V.23. *El Comtat*: área deprimida con votaciones muy bajas para ambos partidos socialistas, con la única excepción de Benilloba para el caso del PSP.

V.24. *Alt Vinalopó*: comarca fuertemente industrializada en la que ambas candidaturas socialistas alcanzan resultados superiores a la media nacional. En el caso del PSOE la industria del calzado se muestra particularmente favorable: la media comarcal (47.56) se sobrepasa en Villena (48.22) y Sax (53.55). A destacar la presencia en candidatura US de un conocido militante de USO residente en la comarca.

V.25. *Valls de Vinalopó*: en la comarca cabe distinguir dos sectores: al E. una zona industrial (calzado) fuertemente urbanizada, al O. municipios rurales en regresión. Si la votación US es muy baja en ambas zonas no ocurre igual con el voto PSOE que siendo inferior a la media en la zona agraria es muy superior a ésta en la industrial, como acredita la media comarcal (46.35), superándose esta en Monovar, Novelda y Petrel, los tres municipios más poblados.

V.26. *Vinalopó Mitjà*: comarca industrial muy reducida. Aspe con el 45.86 marca la mínima votación PSOE.

V.27. *Baix Vinalopó*: comarca totalmente urbana e industrial, cuenta con una media bastante reveladora (45.70 PSOE) más ilustrativa si se piensa que encierra núcleos de fuerte votación comunista.

El voto oscila entre el 34.08 de Crevillente y el 48.10 de Elche. La votación PSP es muy baja.

V.28. *L'Alcoià*: comarca compleja pero en ecelerado proceso de industrialización contando con un núcleo de vieja tradición industrial. El impacto del voto comunista en Alcoy y del voto UCD en los municipios rurales reduce la media a un 35.43, registrándose los máximos en Biar e Ibi con más del 40% de los sufragios. El voto PSP (US) tan sólo es notable en Benejama.

V.29. *Marina Alta*: comarca dividida en dos sectores netamente diferenciados: una zona costera muy poblada en la que se concentra la industria y la agricultura de exportación, que da un elevado voto PSOE (Pego, 41.18; Denia, 43.06) y un interior deprimido en el que el voto socialista cae en picado incluso a niveles propios del interior castellonense.

V.30. *Marina Baixa*: comarca de fuerte tradición progresista, en la que el turismo tiene un peso determinante. Tanto el PSOE como US superan la media nacional, pero mientras en el caso del primero la media comarcal (33.54) expresa con bastante fidelidad la distribución a nivel municipal, en el segundo el voto se concentra en los núcleos turísticos de la costa y los municipios donde existen militantes (Benidorm, la Vila, La Nucia, Callosa).

V.31. *L'Alacantí*: de fuerte tradición progresista, al igual que en el caso anterior, es una comarca altamente urbanizada y terciarizada aunque con importante presencia industrial. En ambos casos se supera la media nacional, pero mientras en el caso del PSOE dicho fenómeno se da en todos los municipios menos dos -los más pequeños y de mayor carácter rural-, con votaciones muy altas (55.57 en S. Vicente del Raspeig), en el caso del PSP (US) la votación se concentra en los municipios con presencia de militantes y en la capital.

V.32. *Baix Segura*: comarca de tradición conservadora, de economía agraria, fundamentalmente dedicada a los productos hortofrutícolas. La votación obtenida es baja no alcanzando la media nacional ninguna de las dos candidaturas en los escasos municipios en los que es importante la industria conservera.

HUERTA DE VALENCIA

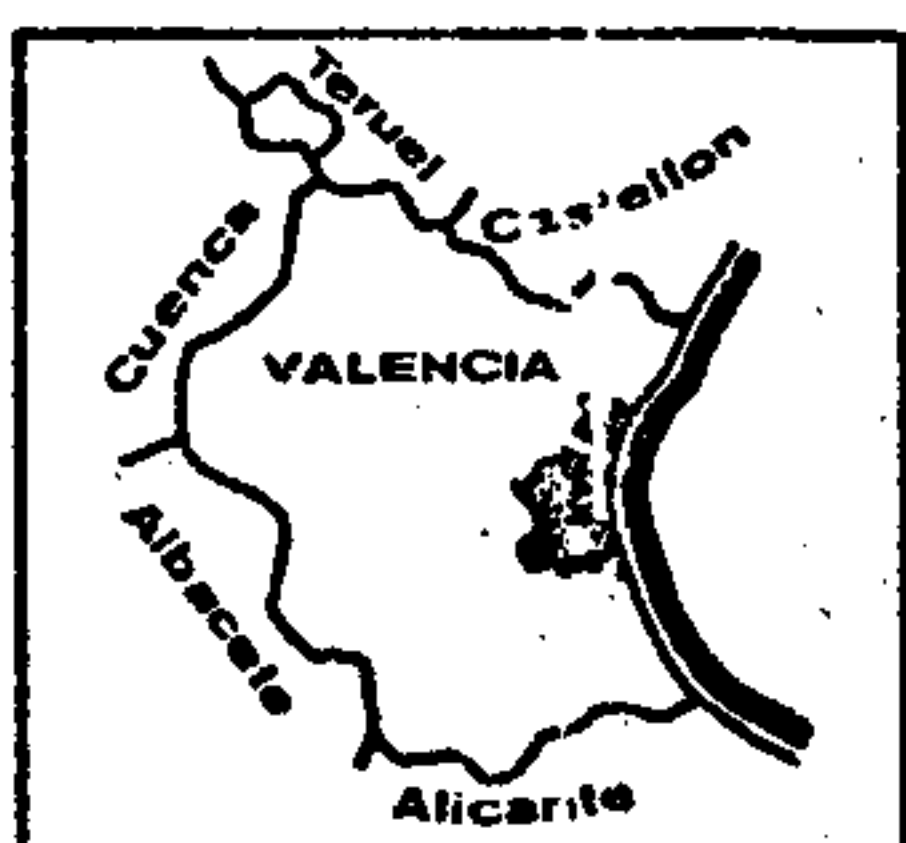
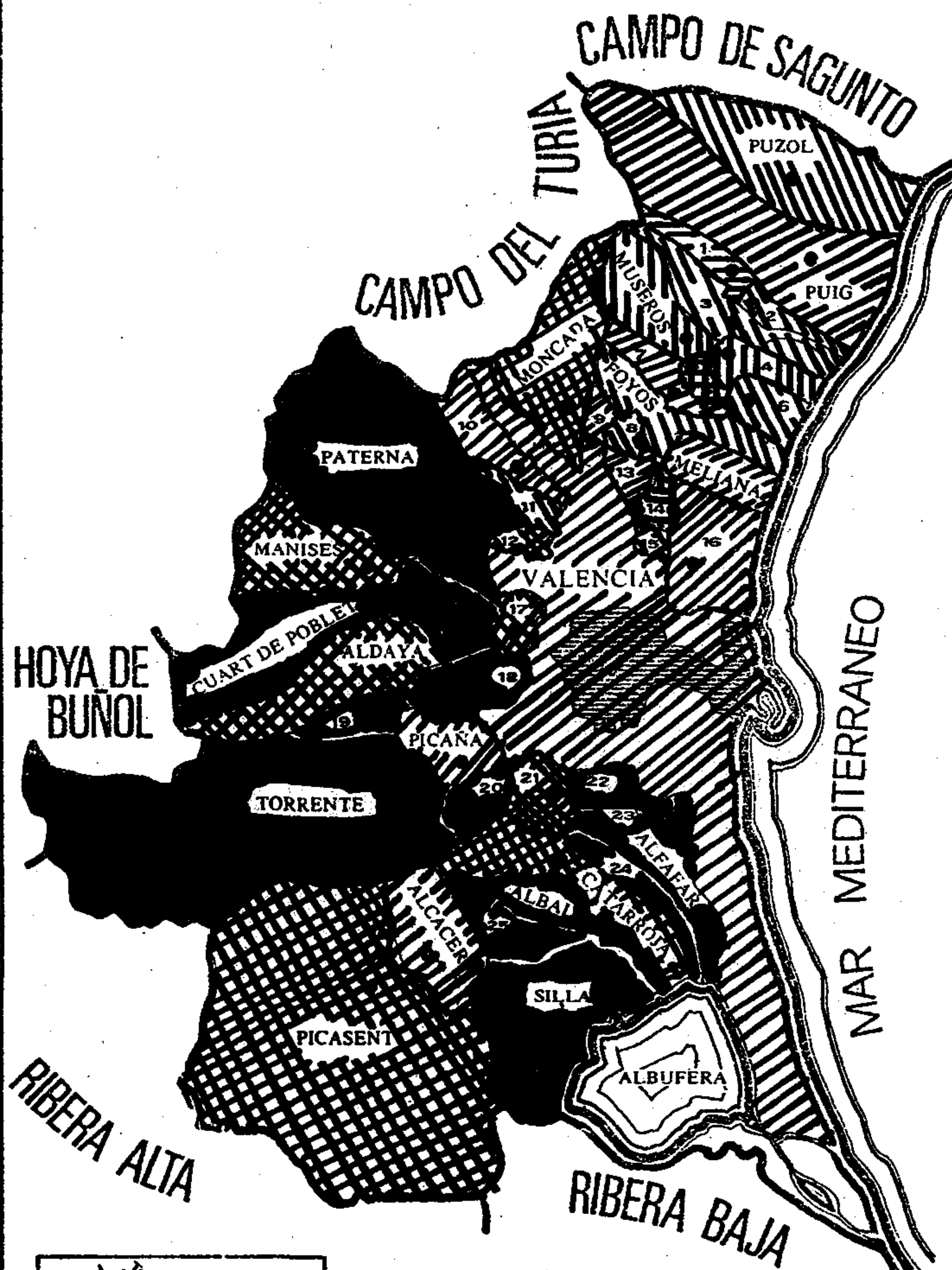
- 1 RAFELBUÑOL
- 2 PUEBLA DE FARNALS
- 3 MASAMAGRELL
- 4 MASALFASAR
- 5 EMBAJADOR
- 6 ALBUIXECH
- 7 ALBALAT DELS SORELLS
- 8 VINALESA
- 9 ALFARA DEL PATRIARCA
- 10 ROCAFORT
- 11 GODELLA
- 12 BURJASOT
- 13 BONREPOS

- 14 ALMACERA
- 15 TABERNES BLANQUES
- 16 ALBORAYA
- 17 MISLATA
- 18 CHIRIVELLA
- 19 ALACUAS
- 21 PAIORTA
- 21 BENETUSER
- 22 SEDAVI
- 23 LUGAR NUEVO DE LA CORONA
- 24 MASANASA
- 25 BENIPARRELL

PSOE: % VVE:

El caso de L'Horta.

0 al 5%	
5 al 10%	•••••
10 al 15%	XXXXXX
15 al 20%	=====
20 al 25%	
25 al 30%	\\\\\\\\\\
30 al 35%	///////
35 al 40%	#####
40 al 45%	XXXXXXXX
45 al 50%	■■■■■■

- LIMITE DE COMARCA
- LIMITE DE MUNICIPIO
- MUNICIPIO
- CABEZA DE PARTIDO

PSOE: % Votos Válidos Emitidos

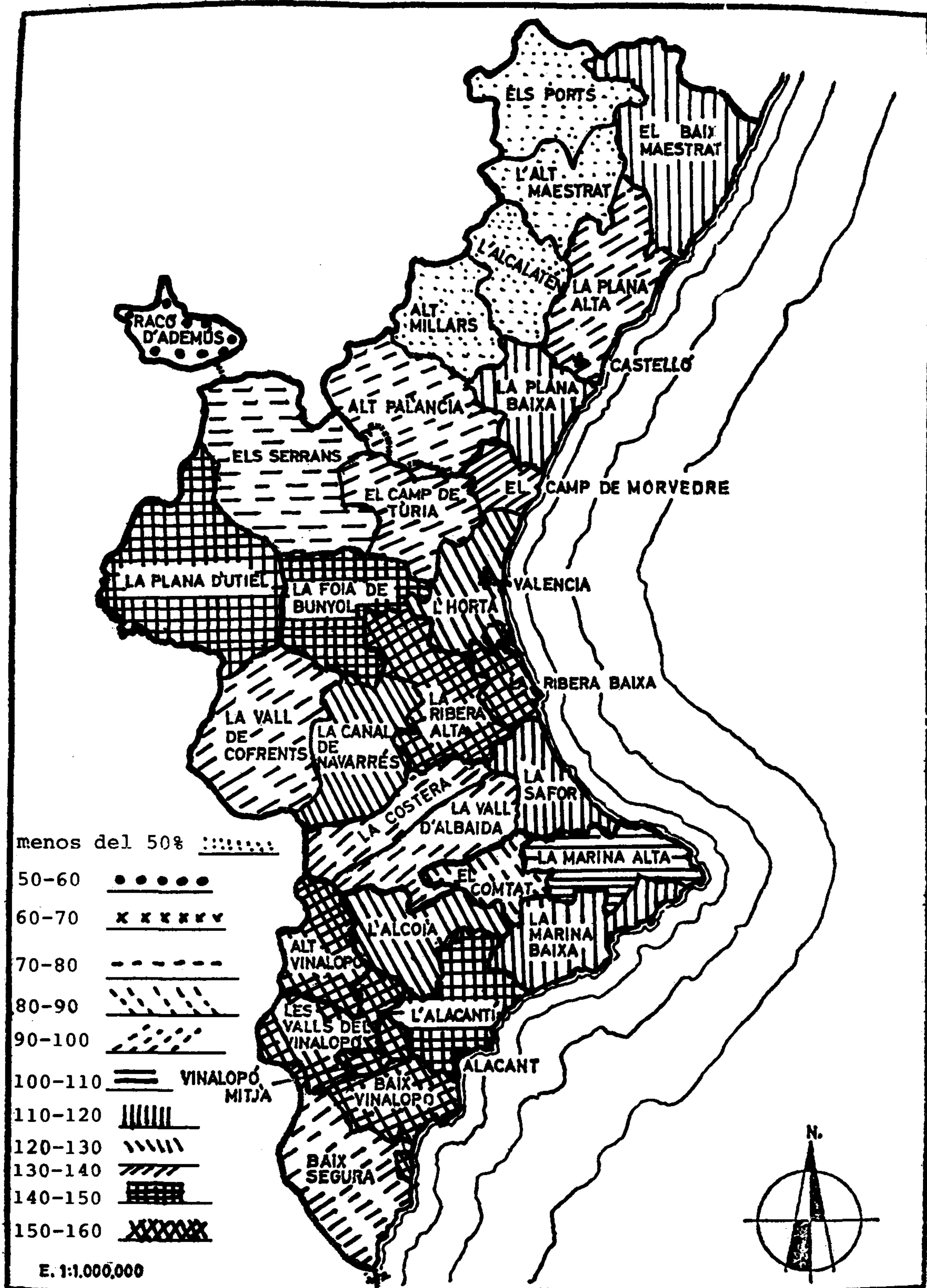

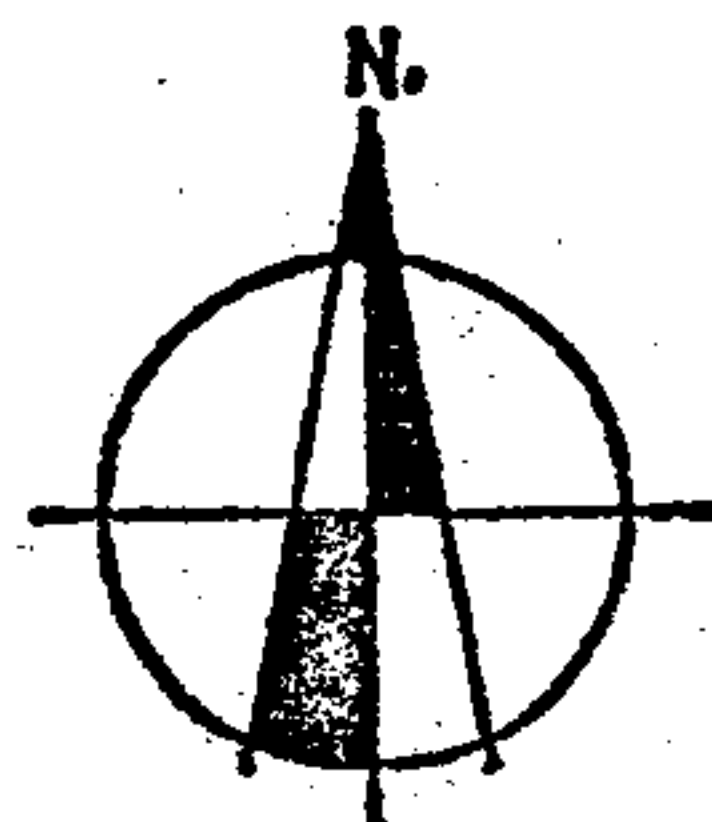
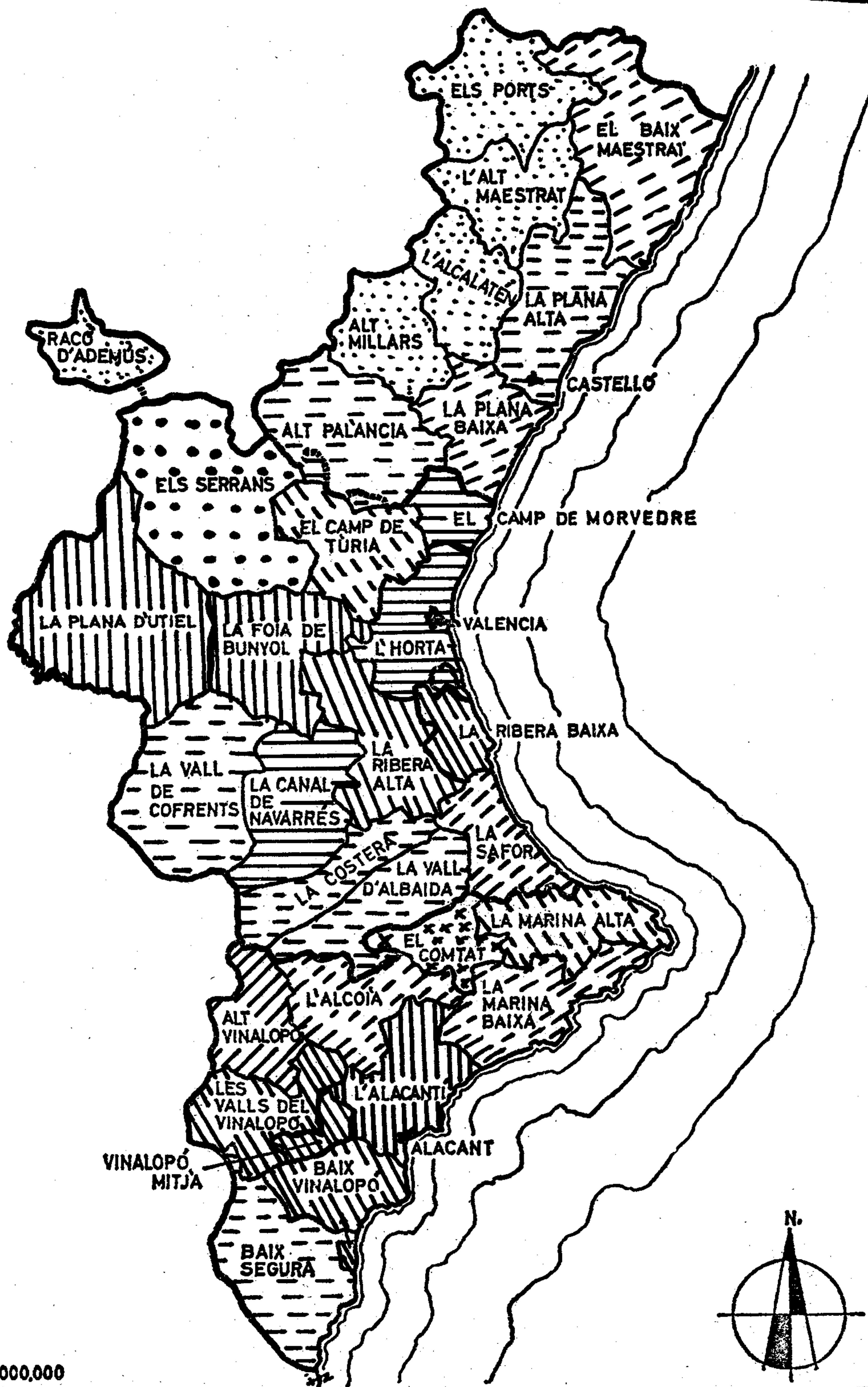
5): % Votos Válidos Emitidos

The map shows the following distribution of valid votes by region:

Region	% Votos Válidos Emitidos
Galicia	~45%
Castilla y León	~45%
Castilla-La Mancha	~45%
Extremadura	~45%
Madrid	~45%
Valencia	~45%
Murcia	~45%
Andalucía	~45%
Canarias	~45%
País Vasco	~45%
N Navarra	~45%
La Rioja	~45%
Aragón	~45%
Cataluña	~45%
Baleares	~45%
Comunidad Valenciana	~45%
Región de Murcia	~45%
Región de Andalucía	~45%
Región de Aragón	~45%
Región de Castilla-La Mancha	~45%
Región de Castilla y León	~45%
Región de Galicia	~45%
Región de Madrid	~45%
Región de Murcia	~45%
Región de Valencia	~45%
Región de Extremadura	~45%
Región de Canarias	~45%
Región de País Vasco	~45%
Región de Navarra	~45%
Región de La Rioja	~45%
Región de Aragón	~45%
Región de Cataluña	~45%
Región de Baleares	~45%

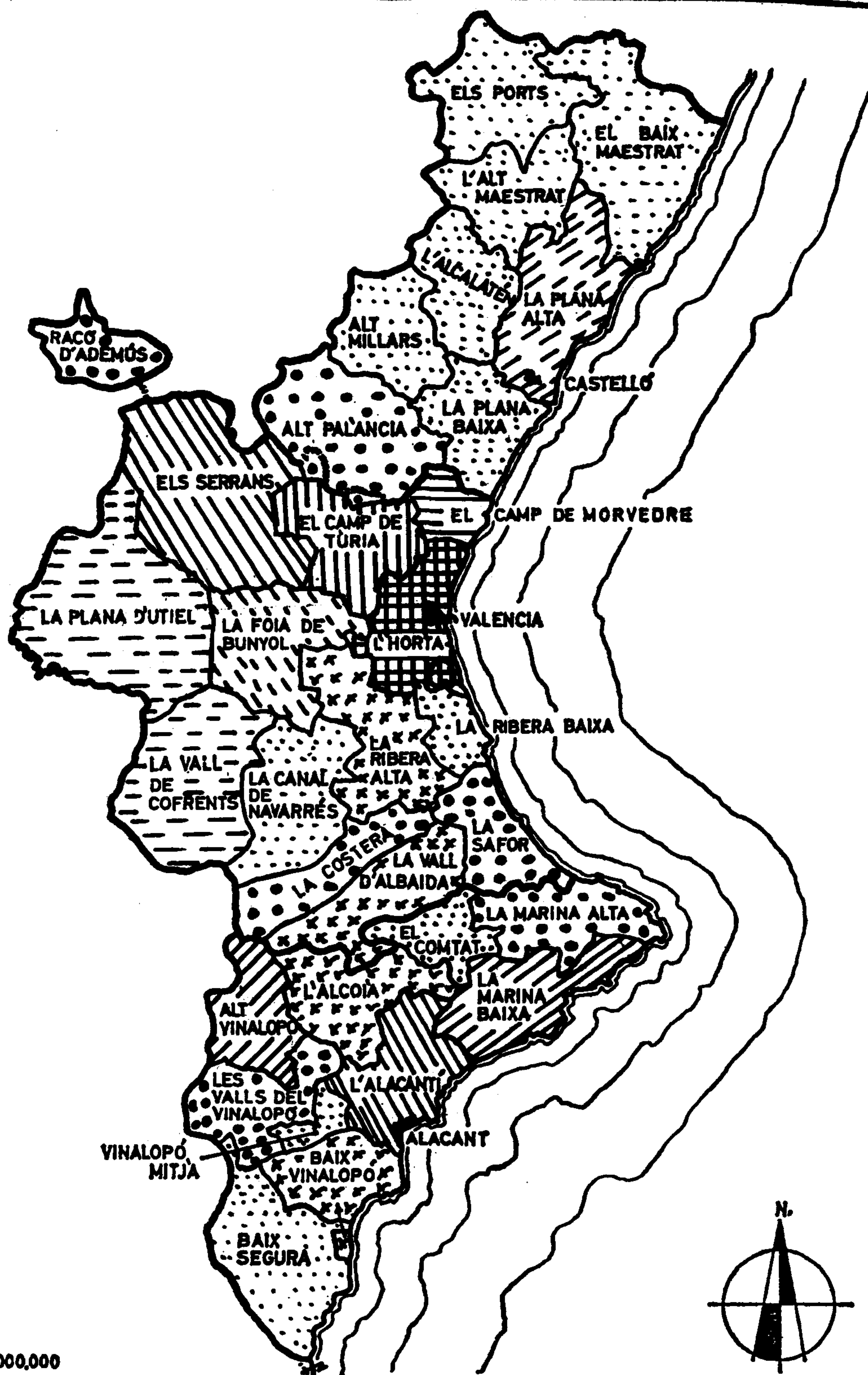
VOTO PSOE: Implantación; variaciones sobre la media nacional

VOTO PSP(US): Implantación; variaciones sobre la media nacional

VI. Algunas Hipótesis

En líneas generales la distribución del voto en el País, de la cual son expresión los mapas adjuntos, en lo que a las dos candidaturas respecta, es muy desigual. Mientras que en el caso del PSP (US) los sufragios se concentran en los municipios en los que existe implantación PSP anterior al PSOE y en aquellos otros en los que existe una participación relevante del sector servicios en la estructura municipal, cabiendo la distinción de dos núcleos básicos: uno que gira en torno a la ciudad de Valencia y otro definido por la zona turística Benidorm-Alicante (Marina Baixa), siendo por tanto un voto netamente urbano, el PSOE presenta un perfil mucho más variado.

El PSOE aparece votado en casi todos los municipios del País, registrando los mínimos en el interior deprimido de Castellón (Els Ports, Alt Maestrat, Alt Millars, Alcalatén) y los máximos en la zona industrial del Vinalopó y en la Ribera Alta, amén del cinturón valenciano. En líneas generales el voto PSOE es mayor en la orla costera -que concentra la mayor parte de la población, la industria y los servicios del País, así como la práctica totalidad de los municipios progresivos- que en el interior, en los municipios mayores de 10,000 habitantes, en las comarcas bien comunicadas y en las más importantes zonas de producción/exportación de cítricos, siendo en todo caso notablemente elevada la porción de votos válidos emitidos recibidos por sus candidaturas aún en las zonas situadas fuera del área mencionada.

Las observaciones anteriores permiten apuntar las siguientes hipótesis de trabajo:

1. El Voto PSP (US) es un voto urbano, interclasista, en el que la componente que supone el electorado burgués es muy importante.
2. El PSOE es, en el País Valencià y a nivel electoral, un partido fundamentalmente obrero, ligado a la industrialización reciente y a la inmigración.
3. Ello no obstante se hace preciso constatar que el electorado PSOE tiene un componente de campesinado pequeño-proprietario muy fuerte, única explicación posible de su fuerte incidencia en las zonas agrarias.
4. Que la atracción que ejerce el partido sobre las clases medias es fuerte, pero inferior al que se registra en los dos casos anteriores, lo que podría explicar su caída relativa en las capitales de provincia. Ello puede ser especialmente válido respecto de los trabajadores de la Administración Pública.

5. Que la incidencia del voto agrario PSOE es mayor en los sectores agrarios más dinámicos (agrios) o que unen a una situación crítica una organización de tipo cooperativo (viticultores de la Plana d'Utiel).
6. Que el PSOE puede haberse beneficiado de una tradición política favorable a la izquierda moderada, laica y republicana, especialmente en las comarcas agrarias costeras, mientras que su impacto se ve frenado tanto por el nacionalismo como por la pervivencia de una tradición política católico-conservadora.

INFLUÈNCIA D'ALGUNS FACTORS I VARIABLES EN EL COMPORTAMENT ELECTORAL DE LES COMARQUES DE CATALUNYA A LES ELECCIONS LEGISLATIVES DEL 15 DE JUNY DEL 1977

M. Rosa Virós

Equip de Sociologia Electoral (UAB)

*Departament de Teoria de l'Estat
Facultat de Ciències Econòmiques
Universitat de Barcelona*

Dintre del programa de recerca de l'Equip de Sociologia Electoral de la Universitat Autònoma de Barcelona estem portant a terme una anàlisi del comportament electoral dels municipis catalans en les eleccions del 15 de juny del 1977.

La unitat d'anàlisi és el municipi dintre del marc de cada circumscripció electoral i hem utilitzat com a mètode l'anàlisi ecològica.

Per tal d'establir una tipologia de municipis, hem recollit una sèrie de dades demogràfiques i socio-econòmiques i, en un segon moment, comprovarem la coincidència o no dels diferents tipus amb unes determinades estructures de vot.

Les fonts existents a nivell municipal tenen algunes limitacions. Tant la condició socio-professional com el percentatge d'immigració són en base a una mostra que el Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya va realitzar sobre el cens de 1970. Aquesta mostra té un percentatge d'error progressivament important per als pobles amb menys de 5.000 habitants, mentre que a partir d'aquí només té una desviació aproximada de 1.1%. Altres índexs utilitzats com els de renda per càpita (Banesto 1975), pràctica dominical (ISPA), percentatge d'obrers que treballen en la petita, mitjana i gran em-

presa (INP) i distribució i règim de tinença de la terra (Cens Agrari 1972), tenen també les seves limitacions i si bé són vàlids per a una anàlisi estadística general, posen en relleu la necessitat d'aconseguir unes fonts més fiables per a estudis monogràfics de comarques i municipis.

En aquesta comunicació presento unes notes breus sobre alguns factors i variables que han influït en el comportament electoral de les comarques de Catalunya el passat 15 de Juny. Aquesta anàlisi complementa el de geografia electoral que va realitzar l'Equip al seu dia.¹

Utilitzem com a unitat d'anàlisi la comarca. Si bé és cert que avui sembla necessària una certa correcció de la divisió territorial de Catalunya que va fer la Generalitat l'any 1936, les comarques ens semblen una divisió prou vàlida per al nostre estudi.² Aquestes comarques no coincideixen del tot amb els partits judicials ni amb els antics districtes electorals de la Restauració, però una anàlisi realitzada amb referència a l'any 1936 i a la província de Girona, per esbrinar quina agrupació de municipis era més homogènia, no mostrà diferències significatives.³

TÈCNIQUES D'ANÀLISI EMPRADES

1. ANÀLISI DE CORRELACIONS

Hem realitzat una anàlisi de correlacions simples entre partits i coalicions que es varen presentar a les eleccions legislatives del 15 de juny i algunes variables socio-econòmiques (veg. taules 1 i 2), i també de les variables electorals entre si (veg. taula 3).

1.1. Correlació entre variables socio-econòmiques i electorals

Creixement 1970-75

La variable creixement de població té tendència a estar ne-

1. Vegeu "Notes per a una geografia electoral de Catalunya", *Perspectiva social* núm. 10, Barcelona, ICESB, 1977, pàgs. 174-197.

2. L'any 1936 la Generalitat va dividir Catalunya en 38 comarques i per al seu establiment es va basar fonamentalment en la geografia física i els mercats. Vegeu: *La divisió territorial de Catalunya*, Barcelona, 1937. *La divisió territorial de Catalunya*, Pau Vila, Barcelona, Curial, 1977.

3. Vegeu: M. Rosa Virós i Ramon Solé "Assaig d'aplicació d'una sèrie de tècniques d'anàlisi multivariant per tal d'interpretar el comportament electoral de la circumscripció de Girona durant la II República", *Perspectiva social* núm. 10, ICESB, Barcelona, 1977, pàgs. 85-86.

gativament correlacionada amb les candidatures dretanes i de centre i es presenta fortament correlacionada amb PSUC (.59) i sobretot amb Socialistes de Catalunya (.68). També existeix una correlació positiva amb la participació electoral.

% d'agricultors

Hi ha una correlació positiva forta entre aquesta variable i AP (.62) i UCD (.54), i negativa amb PSUC (-.40) i Socialistes de Catalunya (-.67). També és negativa la correlació amb la participació electoral (-.48).

% d'empleats

Correlació negativa amb AP, UCD, UCDCC; Pacte i EC, i positiva amb socialistes i comunistes.

% d'obrers

Associació fortament negativa amb AP (-.66) i UCD (-.61), i positiva amb PSUC (.41) i PSC-PSOE (.68).

% d'assalariats

Si sumem empleats i obrers es reforcen les correlacions obtingudes per cada variable per separat.

Taula 1. Correlació entre variables socio-econòmiques i candidatures que obtingueren representació parlamentària.

	AP	UCD	UCDCC	Pacte	PSC/ PSOE	PSUC	EC	Parti- cipa- ció
Creixement 1970/75	-.43	-.32	-.22	-.34	.68	.59	-.21	.48
% agricultors	.62	.54	.17	.04	-.67	-.40	.28	-.48
% empleats	-.47	-.34	-.35	-.14	.50	.43	-.21	.25
% obrers	-.66	-.61	-.16	.38	.68	.41	-.26	.55
% assalariats (empleats + obrers)	-.68	-.60	-.23	-.00	.70	.46	-.28	.53
% immigrants	-.54	-.39	-.22	-.30	.64	.68	-.21	.35
Renda per càpita	-.23	.00	-.28	-.23	.32	.17	-.24	.13
Pràctica dominical	.43	.07	.42	.44	-.59	-.67	.23	-.50

Hi ha una clara correlació negativa amb AP (-.68) i UCD (-.60), i positiva amb la participació electoral (.53), els comunistes (.46) i els socialistes (.70).

% d'immigració

Tendència general a una associació negativa amb candidatures dretanes i de centre, i molt positiva amb PSUC (.68) i PSC-PSOE (.64).

Renda per càpita

Tendència a una associació negativa amb AP, UCDCC, Pacte i EC, i positiva amb Socialistes de Catalunya.

Si sumem comunistes i socialistes augmenta la correlació positiva esquerra-renda per càpita.

Pràctica dominical

Hi ha una correlació positiva entre AP, UCDCC, Pacte, i EC i índex de pràctica dominical. La correlació és fortament negativa amb socialistes (-.59) i comunistes (-.67) i també amb la participació electoral.

Tamany de les explotacions agràries

Les explotacions de menys d'1 ha.-que acostumen a donar-se en contextos més urbans i industrialitzats- tenen una associació de tendència negativa amb UCD i Pacte, i positiva i més forta amb socialistes (.48) i comunistes (.65). La ma-

Taula 2. Correlació entre divisió de la terra i principals candidatures.

ha.	UCD	Pacte	PSC/PSOE	PSUC
menys d'1 ha.	-.35	-.20	.48	.65
d'1 a 4.9 ha.	-.08	-.30	.53	.49
de 5 a 19.9 ha.	.37	.11	-.48	-.46
de 20 a 49.9 ha.	.15	.19	-.54	-.49
de 50 a 99.9 ha.	-.14	.29	-.20	-.40
més de 100 ha.	-.12	.43	-.26	-.43

teixa tendència es manté per a les explotacions d'1 a 4,9 ha. A partir de les 5 ha. i fins a les 50 s'inverteix el signe de la correlació que és lleugerament positiva per UCD i Pacte però sense arribar a un nivell suficient de significació, i clarament negativa amb PSUC i PSC-PSOE. A partir de les 50 ha. hi ha una certa associació positiva amb Pacte (.43) i negativa amb el PSUC (-.43).

Població rural i població urbana

El percentatge de població que viu en nuclis amb menys de 2.000 habitants -població rural- està correlacionat negativament amb socialistes i comunistes, mentre que el percentatge de població que viu en nuclis de més de 10.000 ho està positivament.

De tota l'anàlisi de correlacions deduïm que AP, UCD, UCDCC, Pacte i EC tenen, en general, una tendència associativa del mateix signe amb les variables socio-econòmiques estudiades, tendència de signe invers a la que presenten, amb les mateixes variables, socialistes i comunistes.

També podem dir que *Aliança Popular* sembla haver obtingut els seus vots en zones predominantment agràries amb pràctica dominical forta, *La Unió del Centre Democràtic* obté els seus millors resultats en contextos amb forta presència d'agricultors i amb absència d'indústria. *La Unió del Centre i de la Democràcia Cristiana de Catalunya* només presenta una associació significativa amb la pràctica dominical. El *Pacte Democràtic* també està correlacionat positivament amb la pràctica dominical i negativament amb la immigració. Té una correlació positiva amb explotacions agràries grans i amb percentatge d'obrers. La implantació del Pacte sembla relacionada amb contextos amb propietaris agraris benestants i on, gràcies a una acumulació de riquesa, es va crear indústria. Són comarques mixtes -amb agricultura i indústria- i amb un cert predomini de població que viu en nuclis amb menys de 10.000 habitants. *Socialistes de Catalunya* és una candidatura correlacionada positivament amb contextos industrials amb immigració i fort índex de creixement de població entre 1970 i 1975. Correlació negativa amb l'índex de pràctica dominical. El *Partit Socialista Unificat de Catalunya* presenta unes correlacions molt semblants a les dels Socialistes de Catalunya. Cal remarcar que la té molt intensa amb la immigració i negativa amb la pràctica dominical.

Respecte a la *participació electoral* direm que es dibuixen com a més participatius els contextos amb forta presència d'obrers, mentre que aquells amb més treballadors agraris, i més pràctica dominical són més propensos a l'abstenció.

1.2. Índex de correlació entre les variables electorals

AP i UCD estan correlacionades positivament entre si (.70) i negativament amb les restants candidatures.

El Pacte Democràtic per Catalunya està correlacionat negativament amb totes les candidatures i sobretot amb UCD (-.45) i amb el PSUC (-.43).

Les candidatures dels socialistes i comunistes estan correlacionades positivament entre si (.47) i negativament amb totes les altres.

Quant a la participació electoral està associada negativament amb la dreta i el centre, i positivament amb socialistes i comunistes.

En el darrer apartat d'aquest treball intentarem de representar les distàncies entre els electorats d'aquests partits i coalicions més importants.

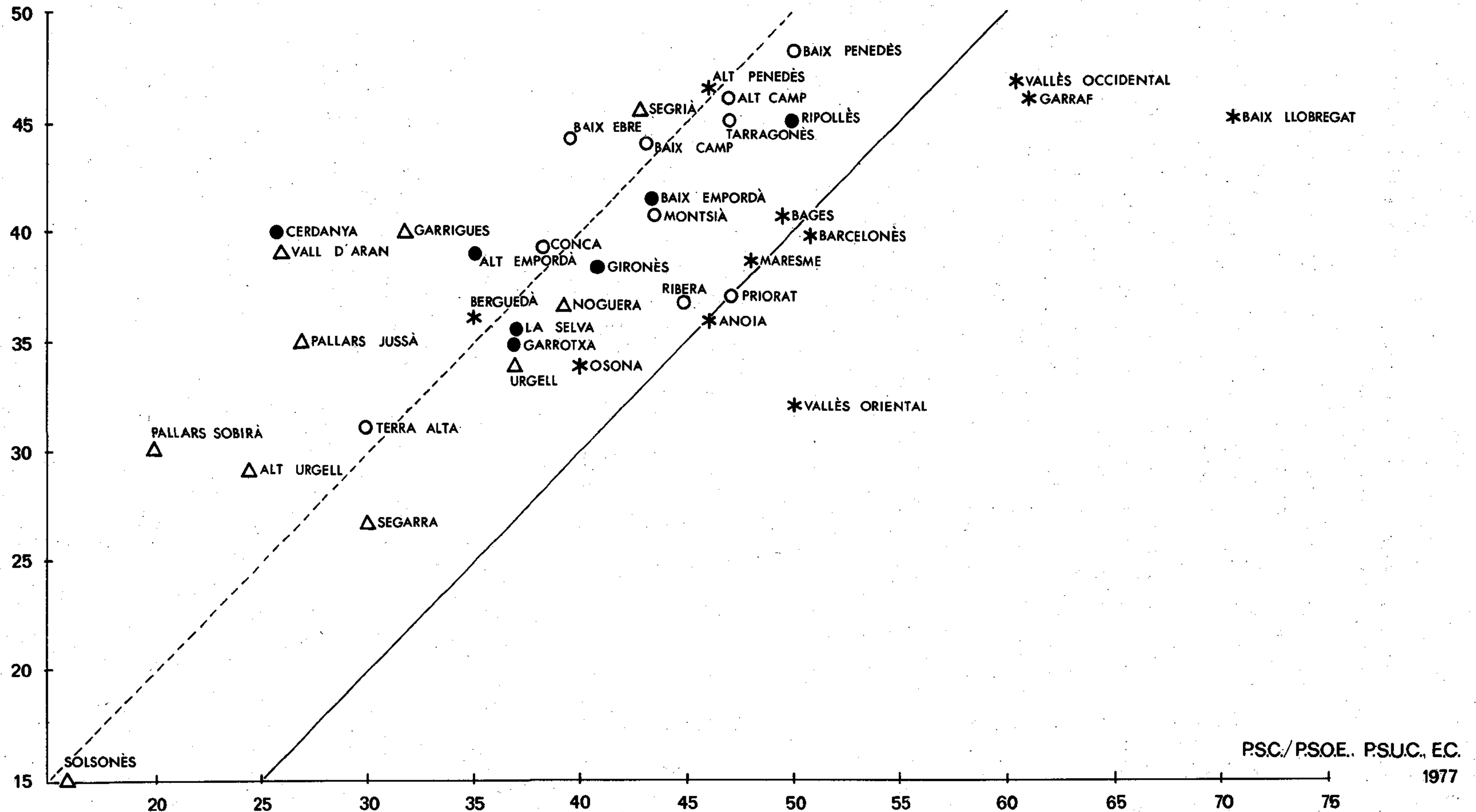
Taula 3. Grau d'Associació d'algunes candidatures entre si. Correlació dels resultats de Juny de 1977 i febrer de 1936.

AP	AP								
UCD	.70	UCD							
Pacte	-.25	-.45	Pacte						
PSC/PSOE	-.59	-.46	-.34	PSC/PSOE					
PSUC	-.40	-.31	-.43	.47	PSUC				
Participació	-.47	-.34	-.31	.66	.35	Participació			
Front d'Ordre 36	.18	-.02	.16	-.21	-.10	.14	Front d'Ordre 36		
Front d'Esquerres 36	-.46	-.23	-.33	.66	.56	.55	-.54	Front d'Esquerres 36	
Participació 36	-.30	-.16	-.24	.47	.50	.69	.25	.63	Participació

FORCES D'ESQUERRA DEL 1977 I FRONT D'ESQUERRES DEL 1936

FRONT D'ESQUERRES
1936

PSC./PSOE., PSUC., EC.
1977

1.3. Correlació entre el comportament electoral de juny de 1977 i el de febrer de 1936

A partir dels resultats d'ambdues eleccions hem representat gràficament (diagrama) la tendència de la relació entre el Front d'Esquerrres de 1936 i les forces d'esquerra de 1977 (EC, PSUC i PSC-PSOE). Observem que el 1977 hi ha augment de l'esquerra a les comarques més industrialitzades de la circumscripció electoral de Barcelona, on hi viu més del 60% de la població de Catalunya. A la resta hi ha un "swing" generalitzat cap a la dreta especialment fort a les comarques tradicionalment pobres de Lleida i sud de Tarragona. D'aquest grup de comarques cal remarcar aquelles (Vall d'Aran, Pallars Sobirà i Cerdanya) en les que damunt una economia totalment agrària, l'Estat ha fomentat la creació d'una important infraestructura turística. Pensem que la Vall d'Aran és, segons dades de 1975, la segona comarca catalana en renda per càpita.

Si observem els coeficients de correlació entre les principals candidatures del 1977 i els dos fronts del 1936 copsem una correlació clara entre socialistes (.66) i comunistes (.56) i el Front d'Esquerrres, mentre que no n'hi ha cap de prou significativa entre partits de centre i dreta per separat i el Front d'Ordre del 1936.

Si tenim en compte que hi ha una correlació forta entre participació del 77 i del 36 podem fer la hipòtesi de què els contextos participatius i esquerrans del 1936 es mantenen ara en aquesta línia, mentre que l'abstenció que afectava intensament les zones dretanes, el 36, i la diversitat de candidatures en què es presentava ara dividida la dreta anul·len qualsevol correlació significativa (vegeu quadre núm. 3)

2. ANÀLISI FACTORIAL

Dintre de l'anàlisi general de dades hem realitzat una anàlisi factorial que ens permet de substituir les variables per uns quants factors principals, que són síntesi estadística de les variables originals. Aquesta tècnica d'anàlisi ens permet de descobrir els factors que formen el rerafons del conjunt de variables utilitzades.

2.1. Anàlisi factorial de variables electorals i socio-econòmiques

En una primera anàlisi hem tingut en compte 27 variables.⁴

Indiquem a continuació els cinc primers valors propis, amb el percentatge acumulat de la varianza total que representen.

Valors propis	10.6095	3.4733	2.8959	2.1778	1.5402
% varianza	0.39	0.52	0.62	0.70	0.75

El primer factor explica un 39% de la varianza total, el segon un 12%, el tercer un 10% i el quart i cinquè un 8 i un 5% respectivament.

El primer factor o eix està correlacionat positivament amb percentatge d'obriers i empleats i també amb població immigrada, i negativament amb percentatge de població dedicada a l'agricultura. És un eix que separa les zones urbanes de les rurals. Una anàlisi factorial realitzada amb els resultats electorals de la II República a Girona ens mostrava també a aquest, com a primer factor explicatiu.⁵ El segon factor està correlacionat positivament amb l'índex de pràctica dominical, la Lliga i el Pacte Democràtic, i negativament amb AP, UCD i PSUC. Aquest seria un eix de "Catalanitat tradicional conservadora". El tercer factor és "l'Abstenció" i està correlacionat amb contextos pobres -poca renda per càpita- i de població reduïda. El quart factor podria ser un factor o eix "d'Extrema dreta" correlacionat negativament amb la resta de partits democràtics. El cinquè factor és un factor de "Desarrelament". Està correlacionat positivament amb el percentatge de creixement 1970-75 (immigració recent) i amb vots blancs i nuls, així com amb una abstenció relativament important.

Dintre de l'anàlisi general de dades⁶ hem calculat la matriu dels factors de les variables i les comarques i a partir d'aquí ens és possible de representar la seva situació respecte als eixos o vectors. Aquesta tècnica d'anàlisi ens permet d'obtenir descripcions de quadres de dependència i és considerada com un sistema de reducció de dades que proporciona imatges simplificades de la realitat multidimensional amb la menor pèrdua possible d'informació, talment que es poden reconstruir les estructures reals a partir de les estructures representades.

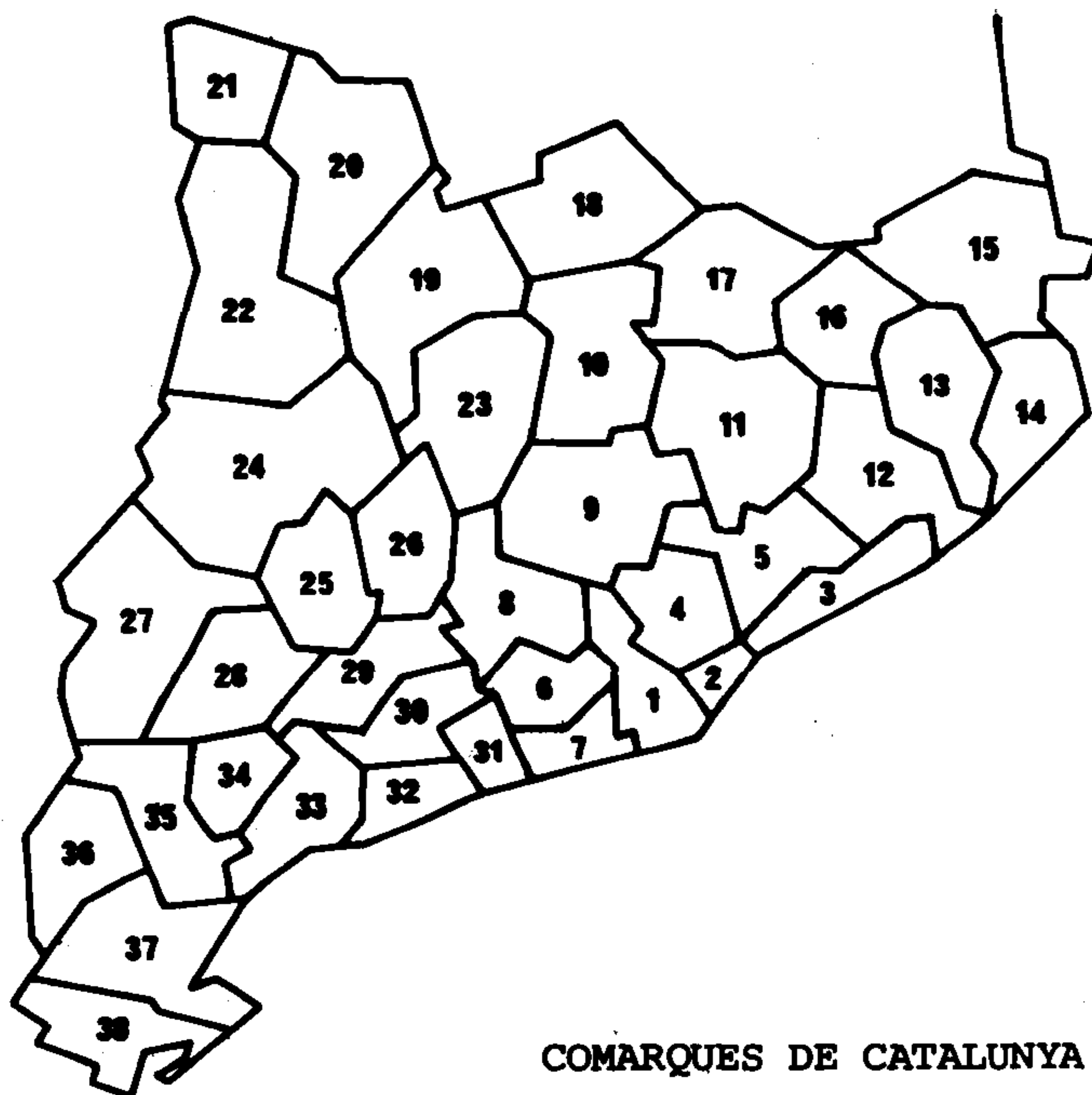
Com a exemple, reproduïm el gràfic dels factors 1 i 2 (gràfic núm. 1) que corresponen als eixos X i Y i que, com hem vist, expliquen conjuntament el 51% de la inèrcia total.

4. Les variables són: Cens electoral, A. 18 de Juliol, AP, Lliga, UCD, UCDCC, PDC, PSP; PSC-PSOE, PSUC, EC, Extrema Esquerra, Altres, Vots blancs i nuls, Participació Front d'Ordre del 1936, Front d'Esquerrers del 1936, Participació del 1936, Actius, Pràctica dominical, Creixement 70-75, Agricultors, Empleats, Obriers, Assalariats, Immigració i Renda per càpita.

5. R. Virós i R. Solé, *op. cit.*, pàgs. 80-84.

6. Benzècri, *L'analyse des données*, Dunod, París, 1976. Alcántara, Bordier et Obadia, *Analyse factorielle des scrutins nationaux du printemps 1969*, París, 1970.

COMARQUES DE CATALUNYA

Circumscripció de Barcelona

1. Baix Llobregat
2. Barcelonès
3. Maresme
4. Vallès Occidental
5. Vallès Oriental
6. Alt Penedès
7. Garraf
8. Anoia
9. Bages
10. Berguedà
11. Osona

Circumscripció de Girona

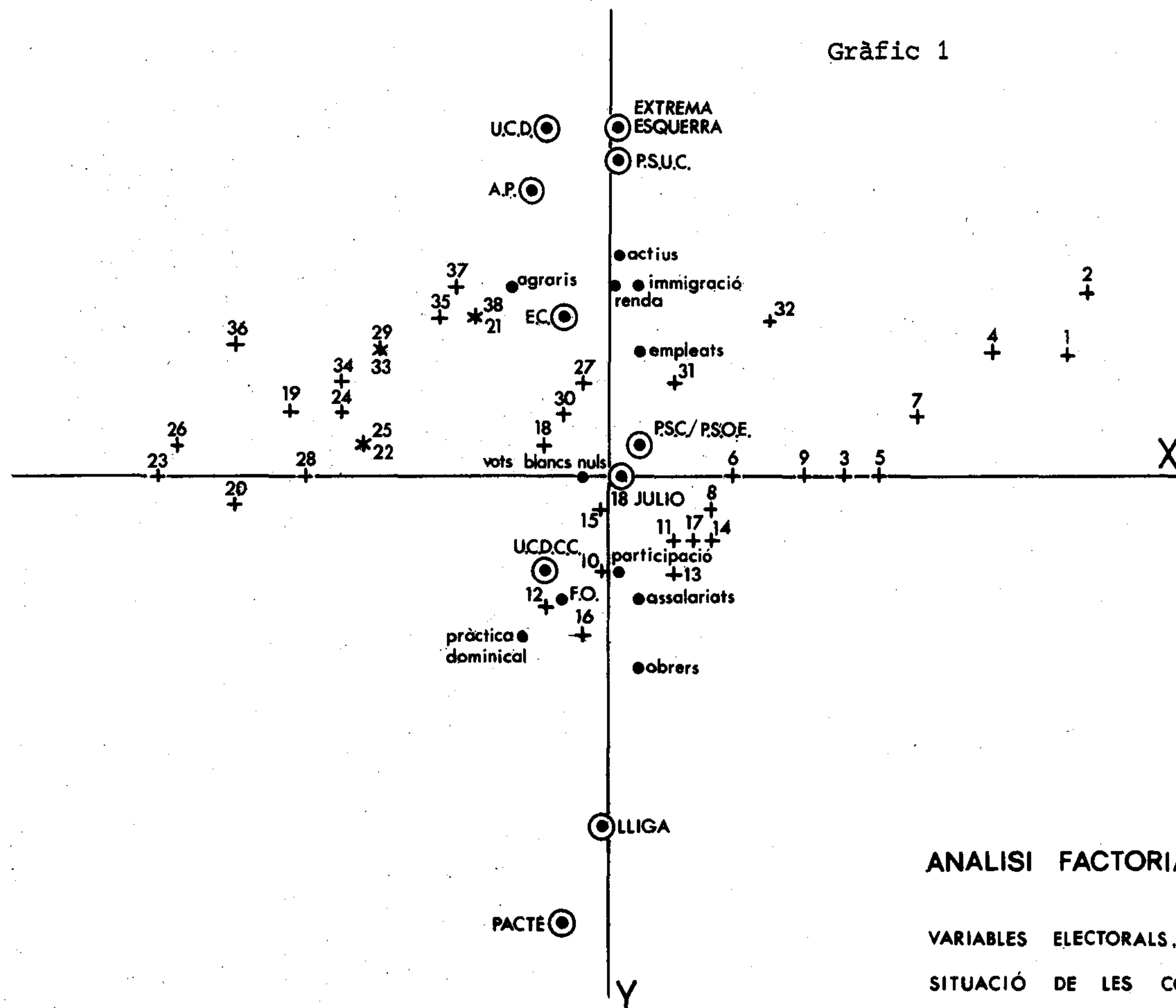
12. La Selva
13. Gironès
14. Baix Empordà
15. Alt Empordà
16. Garrotxa
17. Ripollès
18. Cerdanya (G.)

Circumscripció de Lleida

18. Cerdanya (Ll.)
19. Alt Urgell
20. Pallars Sobirà
21. Vall d'Aran
22. Pallars Jussà
23. Solsonès
24. La Noguera
25. Urgell
26. Segarra
27. Segrià
28. Les Garrigues

Circumscripció de Tarragona

29. Conca de Barberà
30. Alt Camp
31. Baix Penedès
32. Tarragonès
33. Baix Camp
34. Priorat
35. Ribera d'Ebre
36. Terra Alta
37. Baix Ebre
38. Montsià

ANALISI FACTORIAL I

VARIABLES ELECTORALS, SOCIOECONÒMIQUES I

SITUACIÓ DE LES COMARQUES

(FACTORS 1 i 2)

El factor primer ens separa, com ja hem dit, zones urbanitzades i zones rurals i el factor segon ens marca les zones on predomina o no un factor de catalanitat moderadament conservadora. En els valors positius d'X i negatius d'Y trobem les comarques en les quals el sector secundari i terciari hi tenen gran importància -entre elles el Barcelonès i el Tarragonès-. En aquest quadrant estan situades les variables percentatge d'actius, immigració, renda per càpita, empleats, PSC-PSOE, extrema dreta, PSUC i extrema esquerra i les comarques barcelonines més industrialitzades. En valors negatius d'X i d'Y es troben situades una sèrie de comarques rurals, pobres, en les quals hi tenen un pes important les forces de dreta. Són comarques que pertanyen a les circumscripcions electorals de Tarragona i Lleida. En aquest quadrant trobem AP, UCD i percentatge de població dedicada a l'agricultura. En el quadrant de valors positius d'Y i negatius d'X es troben situades comarques agràries tradicionals amb UCDCC -Democràcia cristiana- el Front d'ordre de 1936, l'índex de pràctica dominical i el Pacte Democràtic. Aquí se situen algunes comarques de Girona. En valors positius d'X i d'Y hi trobem comarques mixtes amb presència de població agrària i treballadors industrials. No és estrany que la variable *obrers* estigui en aquest quadrant -domini de la conservació moderada catalana- perquè la indústria es troba situada on va donar-se originàriament una acumulació de riquesa, és a dir en antigues zones agràries riques -resta de comarques de Barcelona i Girona-.

En una segona anàlisi factorial varem introduir, junt als resultats electorals de les principals candidatures, dades agràries per tal d'interpretar amb més precisió la situació de les comarques amb predomini de l'agricultura.

Les variables introduïdes són 20⁷ i els valors propis dels primers factors i el percentatge acumulatiu de la inèrcia total que representen són:

Valors propis	0.7897	0.3874	0.2378	0.1844
% acumulatiu de la varianza	0.34	0.50	0.60	0.68

El primer factor explica doncs un 34% de la varianza, el segon un 12%, el tercer un 10% i el quart un 8%. El primer eix correlacionat amb socialistes i comunistes, amb petites explotacions agràries, amb sector indústria i serveis i amb població urbana és l'eix *Urbanització*. El segon factor està correlacionat positivament amb UCD, i negativament amb Pacte i PSC-

7. UCD, Pacte, PSC-PSOE, PSUC, Superfície llaurada, ha. en propietat, ha. en arrendament, ha. en parceria, ha. en altres règims de tinença, Explotacions de menys d'1 ha., d'1 a 4.9 ha., de 5 a 19.9 ha., de 20 a 49.9 ha., de 50 a 99.9 ha., de més de 100 ha., Sector agrari, Sector industrial, Sector serveis, Població rural, Població intermèdia, Població urbana i Increment acumulatiu de renda.

PSOE, havent-hi una lleugera tendència associativa positiva amb PSUC. Està correlacionat també amb explotacions d'1 a 20 ha, amb sector agrari i amb percentatge de terra llaurada i presenta una forta associació negativa amb el sector industrial. Seria aquest un eix o factor de ruralitat que separaria zones de petites explotacions en règim de propietat o parceria de contextos més rics, amb explotacions grans i rendables i presència d'indústria. Aquest eix és el que correspon en la nostra primera anàlisi factorial al de Catalunya tradicional conservadora. És un eix de *Conservació* i de *Riquesa*, que oposa zones riques i progressives on hi domina el Pacte Democràtic a zones pobres i d'agricultura tradicional on hi aconsegueix bons resultats la UCD. L'oposició a aquesta conservació sembla córrer a càrrec primordialment dels socialistes a les zones més riques i de comunistes i socialistes a les més pobres i endarrerides. Si acceptem com un índex d'estancament la no disminució del número d'explotacions agràries entre 1962 i 1972,⁸ veurem que la majoria de comarques que es troben en aquest cas i que acostumen a pertanyer a la denominada Catalunya pobra, són zones de domini d'UCD, amb una presència de PSUC relativament important.⁹

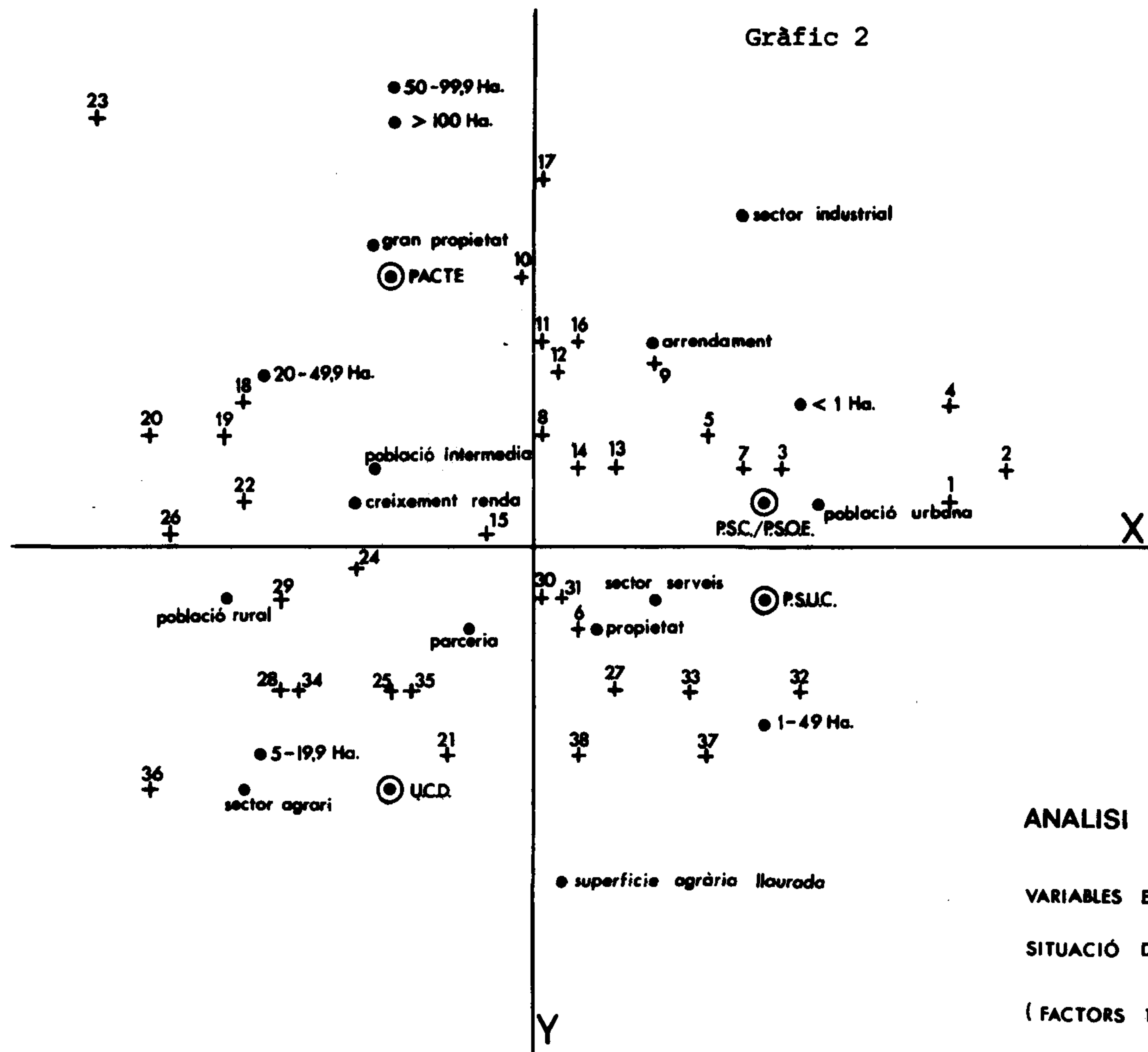
Si examinem el gràfic núm. 2 en els valors positius d'X i negatius d'Y, hi trobem les comarques més industrialitzades amb població urbana important, explotacions agràries mínimes (inferiors a 1 ha. i implantació de PSC-PSOE. En els valors negatius d'Y i d'X, hi trobem comarques mixtes -amb indústria i agricultura- i agràries riques, amb un cert pes de les explotacions intermèdies (més de 20 ha.) i de les grans (més de 100 ha.); en aquest quadrant trobem les variables població intermèdia, creixement acumulatiu de la renda i Pacte Democràtic. En valors negatius d'X i positius d'Y, es troben un grup de comarques pobres, amb economia agrària tradicional, estancades, les quals, des del 1962, no han sofert cap canvi important; en aquest quadrant, trobem les variables sector agrari, parceria, població rural i propietat relativament petita (5-19.9 ha.). En valors positius d'X i d'Y, hi trobem comarques agràries o de recent industrialització, amb un pes relativament important del sector terciari; en aquest quadrant s'hi troben el sector de serveis, propietat molt petita (1-4.9 ha.) i el PSUC.

2.2. Anàlisi factorial amb les principals candidatures

Descoberts ja un factors principals que expliquen fins a

8. Josep Oliveras, *La dimensió de les explotacions agràries a Catalunya, 1962-1972*, Barcelona, 1977.

9. La Noguera, Segrià, Baix Ebre, Ribera, Montsià i la Terra Alta.

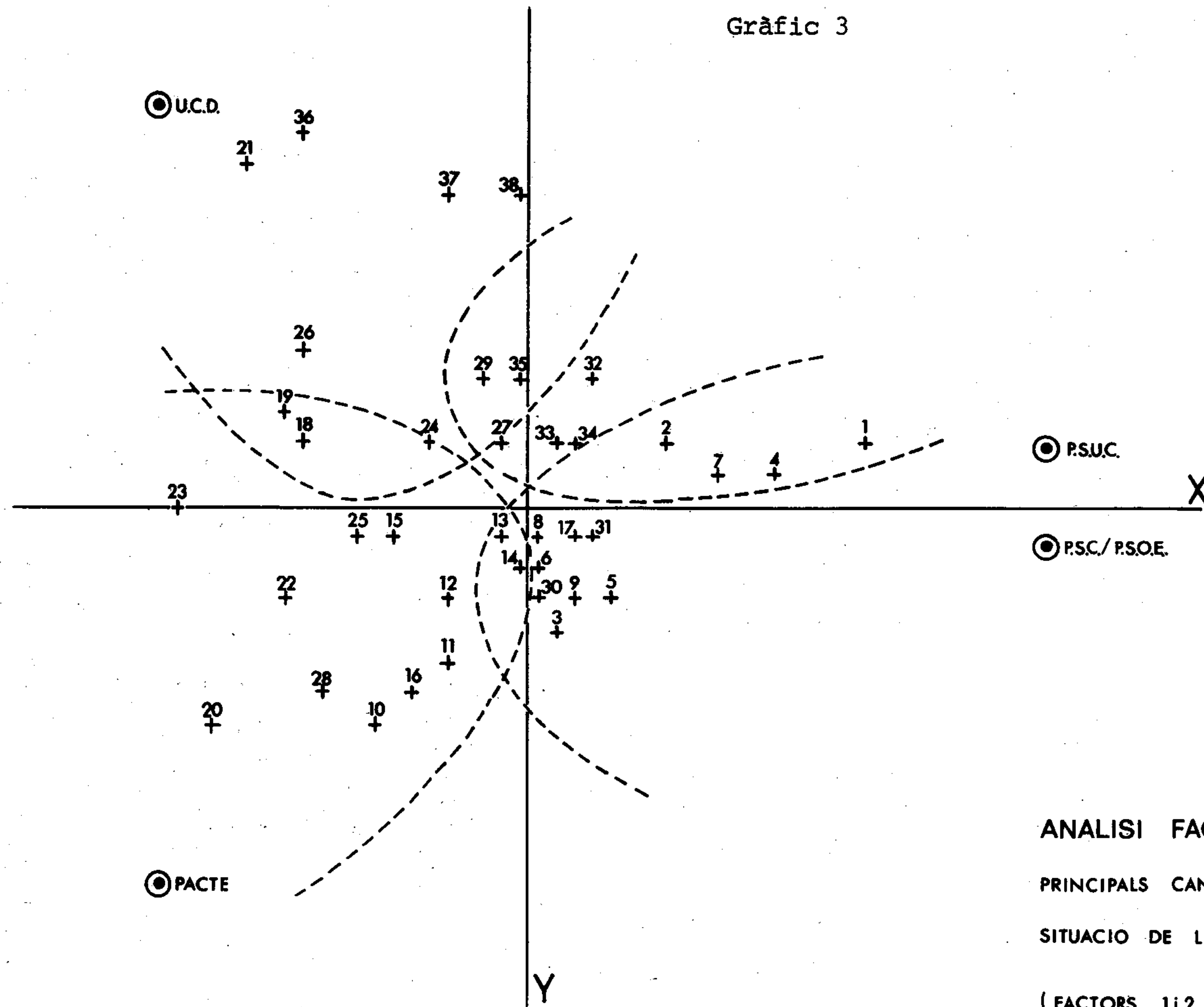
ANALISI FACTORIAL II

VARIABLES ELECTORALES, AGRÀRIES

SITUACIÓ DE LES COMARQUES

(FACTORS 1 : 2)

Gràfic 3

ANALISI FACTORIAL III

PRINCIPALS CANDIDATURES I

SITUACIO DE LES COMARQUES

(FACTORS 1 i 2)

un cert grau el comportament electoral,¹⁰ em va semblar interessant de trobar una estructura relacional entre les comarques i les candidatures que obtingueren més vots. Realitzada l'anàlisi factorial, les comarques queden adscrites als partits o coalicions de la manera següent:

A la UCD: Cerdanya, Alt Urgell, Vall d'Aran, la Noguera, Segarra, Ribera d'Ebre, Terra Alta, Baix Ebre i Montsià.

Al Pacte Democràtic: Maresme, Berguedà, Osona, la Selva, Gironès, Baix Empordà, Alt Empordà, Garrotxa, Pallars Sobirà, Pallars Jussà, Solsonès, Urgell i les Garrigues.

Al PSC-PSOE: Barcelonès, Vallès Oriental, Alt Penedès, Garraf, Anoia, Bages, Ripollès, Alt Camp i Baix Penedès.

Al PSUC: Baix Llobregat, Vallès Occidental, Segrià, Conca de Barberà, Tarragonès, Baix Camp i Priorat.

Així doncs, hi han 13 comarques adscrites al Pacte, 9 a UCD, 9 als socialistes i 7 als comunistes.¹¹

Hem de puntualitzar, però, que l'adscripció de les comarques a una candidatura no vol dir forçosament que aquesta hi hagi guanyat, sinó que depèn més aviat de l'estructura relacional entre els quatre partits o coalicions dintre de cada comarca o, per dir-ho més senzillament, de les distàncies entre les votacions obtingudes per les diverses candidatures al seu sí.

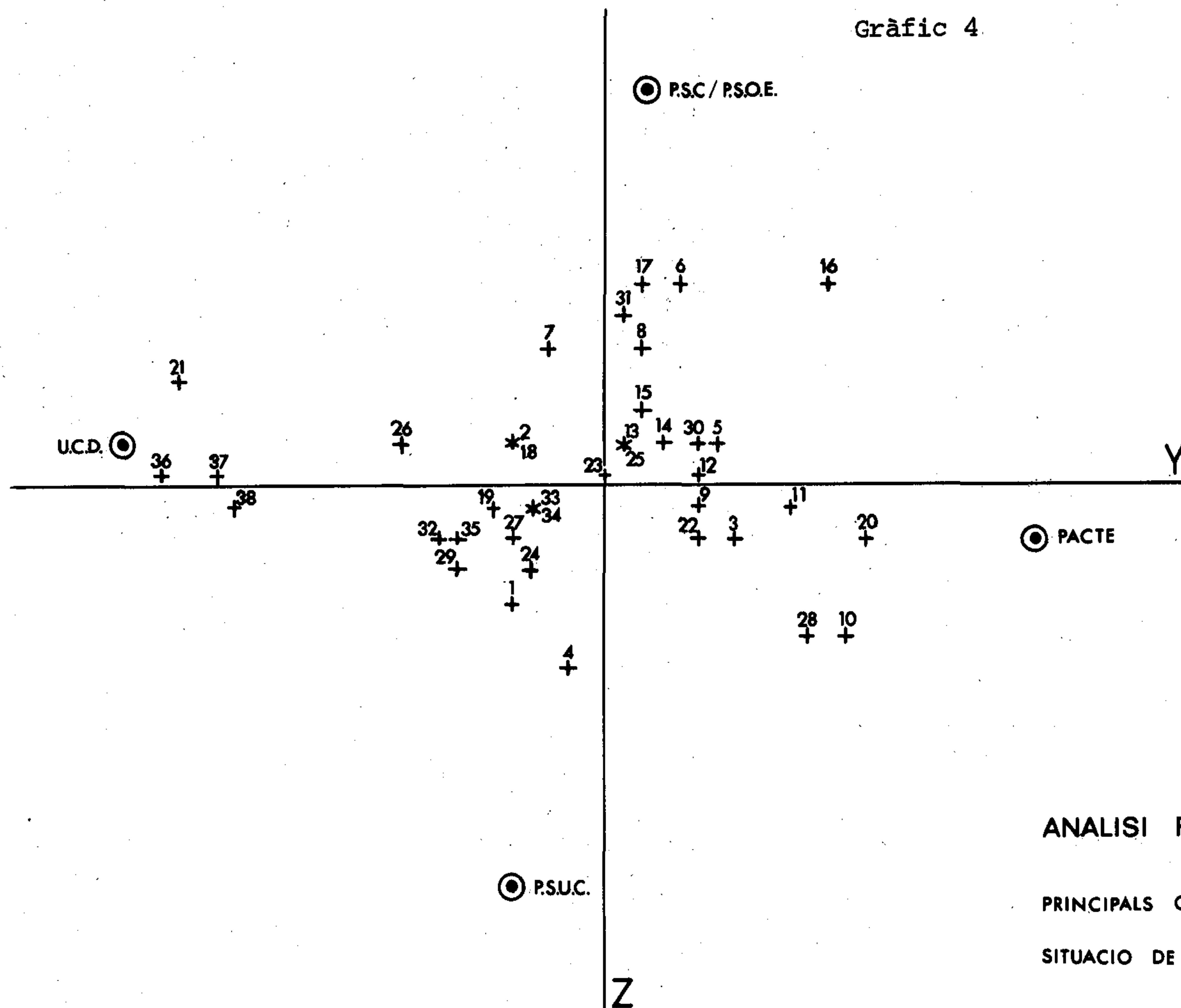
En el gràfic núm. 3 podem observar com els eixos 1 i 2 -Factors d'Urbanització i de Riquesa de la Terra- discriminen les candidatures entre sí. Hem assenyalat aproximadament les respectives zones d'influència i veiem com socialistes i comunistes, socialistes i Pacte, i Pacte i UCD comparteixen en major o menor mesura la seva influència en algunes zones.

El gràfic núm. 4 -factors 2 i 3- ens discrimina fortament les quatre candidatures que queden pràcticament equidistants. Si l'eix 2 és un factor que hem denominat de Riquesa de la Terra i de Conservació i ens separa Pacte i UCD, l'eix 3 podria representar un factor d'esquerra que ens separaria PSC-PSOE i PSUC. Tot al llarg de l'eix 2 es distribueixen les comarques segons la major o menor incidència en elles d'un factor de conservació tradicional catalana, i al llarg de

10. No oblidem que en el nostre model d'anàlisi no hem inclòs variables estrictament polítiques o culturals, no pas per menysprear-ne la importància, sinó per la dificultat de quantificar-les amb un cert rigor per a tota Catalunya.

11. Les comarques adscrites al Pacte representen un 15% del cens electoral de Catalunya, les d'UCD un 5%, les de PSC-PSOE un 56% i les de PSUC un 24%.

Gràfic 4

ANALISI FACTORIAL III

PRINCIPALS CANDIDATURES I

SITUACIO DE LES COMARQUES

(FACTORS 2 i 3.)

l'eix 3 ho farien segons el major o menor pes que tenen els comunistes en elles.

Podríem dir que en les zones conservadores -tant estancades com progressives- hi domina la UCD o el Pacte segons la incidència o no de determinats factors socio-econòmics i culturals, mentre que en les zones amb més fortes aspiracions reivindicatives i transformadores es vota, preferentment, pels socialistes i comunistes.

CONCLUSIONS

Acabo aquestes notes breus sobre sociologia electoral de les comarques catalanes, posant en evidència alguns punts que em semblen especialment interessants:

1. Quant al mètode, es confirma l'interès de l'anàlisi ecològica, per tal d'establir una tipologia d'unitats territorials que al seu dia pugui facilitar el disseny de mostres realment significatives per a sondatges d'opinió.
2. Pel que fa a les *tècniques d'anàlisi emprades*, l'anàlisi de correlacions ha fet ben palès que hi ha una associació significativa entre algunes variables socio-econòmiques i el comportament electoral. Aquestes correlacions generals a nivell comarcal hauran de ser matisades quan acabem l'anàlisi per municipis. Quant a l'anàlisi factorial se'ns ha revelat molt interessant per incitar-nos, en base a les proximitats situacionals de les variables, a una reflexió més pregonada per tal de descobrir i d'interpretar formes de connexió o dependència més complexes.
3. Una de les conclusions més interessants d'aquest estudi ha estat comprovar la permanència, a través del temps, dels factors que incideixen damunt les variables i que són a la vegada síntesi d'aquestes. Ara, com durant la II República, els factors "Urbanització-Ruralitat" i "Riquesa-Pobresa" -estretament lligat aquest amb el menor o major pes del sector agrari- es revelen com a molt explicatius de la variació del comportament electoral. El factor que per a la segona República jo denominava de "domini de la dreta" i que volia dir, no tant triomf com sòlida implantació d'aquesta, és ara també un factor de conservació catalana moderada. El factor "Abstenció" també resulta significatiu el 1977 com ho era el 1936, si bé la seva importància és molt menor.

4. En les unitats territorials estudiades s'apunta un lligam entre les tendències de vot del 1936 -una conservadora, i progressiva l'altra- i les que s'han manifestat el 1977. El desequilibri econòmic i cultural de les diferents zones de Catalunya que ja existia el 1936 s'ha agreujat el 1977 i, tal vegada per això, no és estrany que es mantingui en general una línia coherent de comportament electoral, malgrat el temps que ha passat entre una i altra elecció. Línia que cal entendre en profunditat i que no es pot confondre amb el vot permanent a unes sigles idèntiques.

EL BAIX LLOBREGAT: COMPORTAMENTS ELECTORALS A LA FORTALESA OBRERA

Joan Botella

*Departament de Ciència Política
Facultat de Dret
Universitat Autònoma de Barcelona*

I

El curs baix del riu Llobregat defineix la comarca denominada Baix Llobregat. Geogràficament discutible, de gran heterogeneïtat interna, hom n'ha fins i tot negat l'existència (1). L'atracció tentacular exercida per la metròpolis barcelonina, el contrast entre les zones rurals i escassament poblades del sud-oest de la comarca i el caràcter industrial de la zona més propera al riu, l'oposició mar/muntanya i l'absència d'un pol comarcal definit, dibuixen una estructura geogràfica i social difícilment susceptible d'un estudi unitari.

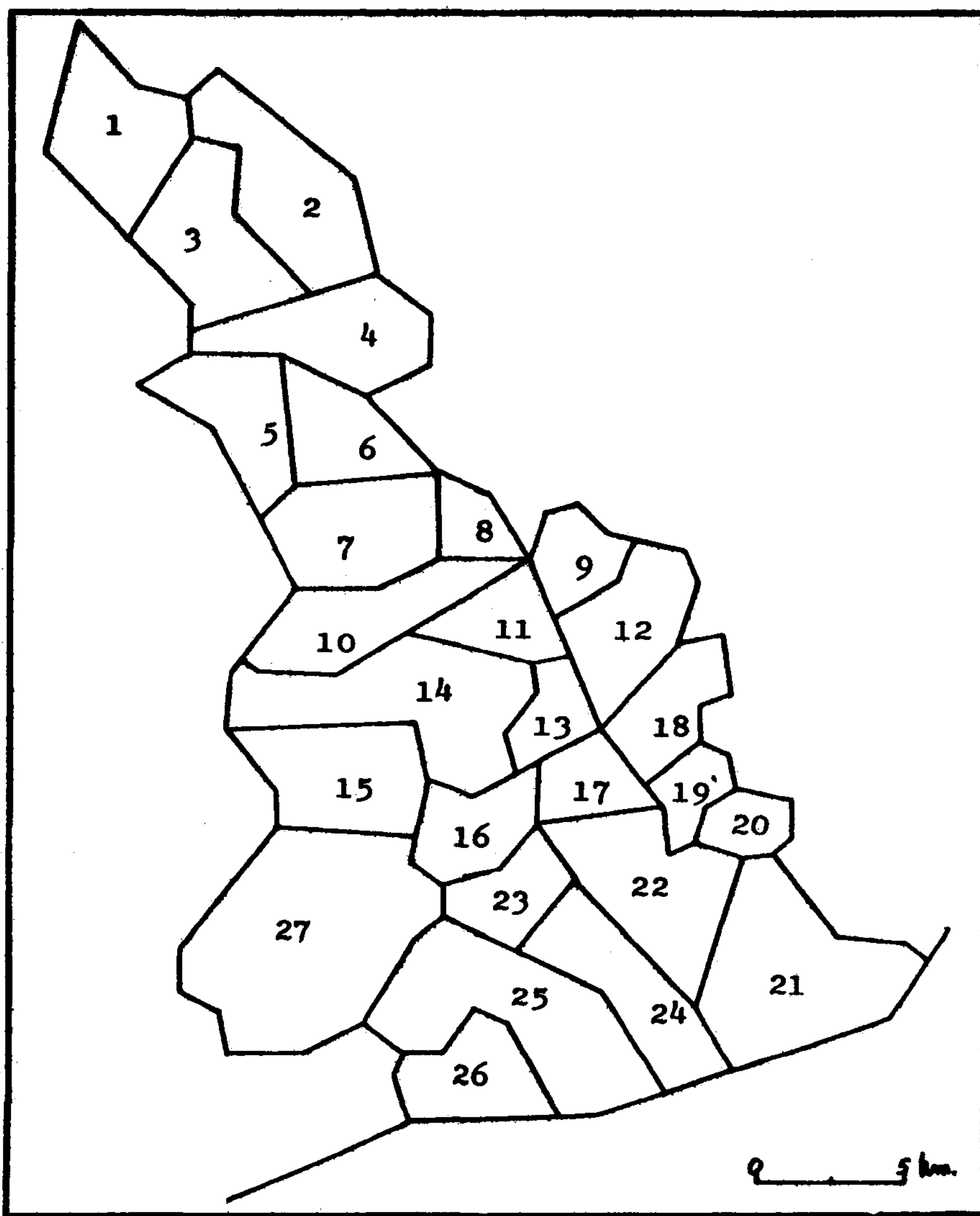
Fins fa relativament poc, la riquesa hidràulica de la comarca li havia donat un caràcter essencialment agrícola. (2) Segurament aquest fet explica l'estabilitat demogràfica de la comarca, trencada només recentment. Prenent com a base 100 la població del Baix Llobregat l'any 1877, l'evolució demogràfica ha estat aquesta:

(1) Vegeu J. Rebagliato, "Baix Llobregat", en l'obra col·lectiva dirigida per Ll. Solé Sabarís, "Geografia de Catalunya", vol. III, Barcelona (Ed. Aedos) 1968 p. 449: "...geògrafs prestigiosos n'han posat en dubte l'existència mateixa."

(2) "(...) horta ubèrrima, una mica com la versió catalana de l'Horta de València" (J. Rebagliato, op. cit., p. 471).

MUNICIPIS DEL BAIX LLOBREGAT

1. Collbató	15. Vallirana
2. Olesa de Montserrat	16. Torrelles de Llobregat
3. Esparreguera	17. Sta. Coloma de Cervelló
4. Abrera	18. St. Feliu de Llobregat
5. St. Esteve Sesrovires	19. St. Joan Despí
6. Martorell	20. Cornellà de Llobregat
7. Castellví de Rosanes	21. El Prat de Llobregat
8. St. Andreu de la Barca	22. St. Boi de Llobregat
9. Papiol	23. St. Climent de Llobregat
10. Corbera de Llobregat	24. Viladecans
11. Pallejà	25. Gavà
12. Molins de Rei	26. Castelldefels
13. St. Vicenç dels Horts	27. Begues
14. Cervelló	

Quadre 1: Evolució demogràfica del Baix Llobregat

Any	Població
1877	100
1920	136.2
1930	192.2
1950	236.3
1970	859.2
1975	1,134.8 (3)

S'aprecien dos punts d'inflexió en aquesta evolució: el primer durant els anys 20, en què un cert corrent migratori, lligat als treballs de l'Exposició Universal (1929), s'estableix en els municipis més propers a Barcelona. El segon, que serà el que configurarà definitivament la realitat actual de la comarca, es produeix durant els anys 60. Cal observar com, mentre la població de 1950 amb prou feines duplicava la de 1877, la de 1970 ja era vuit vegades superior i la de 1975, més d'onze vegades superior.

Tots dos punts d'inflexió vénen determinats per corrents migratoris (el 1970, el 53% dels habitants de la comarca havien nascut fora de Catalunya) (4), que s'han traduït en la formació d'una important concentració industrial i obrera: en el mateix any (1970) més del 60% de la població activa de la comarca estava format per capataços i obrers (especialitzats i no especialitzats) (4). Als quals s'ha d'afegir la important quantitat de treballadors residents a d'altres nuclis del "cinturó" barceloní no pertanyents a la comarca (com L'Hospitalet, Esplugues, etc.), però que treballen a indústries del Baix Llobregat, accentuant aquell "to" fortament obrer.

El resultat d'aquest procés és una comarca essencialment immigrant, industrial, obrera i molt "jove" en termes socials, ja que aquests canvis s'han produït en no més de 20 anys, tractant-se, majoritàriament, d'immigrants "de primera generació"

Aquesta "base" sociològica va expressar-se durant els últims anys del franquisme, i particularment durant la primera meitat dels anys 70, en actituds socials i polítiques forta-

(3) Font: fins al 1970, veu "Catalunya" de la "Gran Enciclopèdia Catalana", vol. IV, Barcelona (Ed. 62), 1973, p. 715; per 1975, elaboració pròpia, a partir de les dades del padró de 1975.

(4) En tots dos casos, elaboració pròpia a partir de les dades del cens de 1970.

ment combatives, tant per part del moviment obrer (5) com en l'àmbit ciutadà més general (citem, per posar només un exemple, les intenses lluites produïdes entorn de les periòdiques inundacions causades pel Llobregat).

És important d'assenyalar que aquests moviments reivindicatius no han estat només quantitativament notables, sinó també qualitativament específics, amb característiques pròpies respecte d'altres nuclis obrers: l'ocupació massiva dels sindicats verticals (en les eleccions sindicals de 1971 i 1975), un cert "estil" en les vagues i reivindicacions, de característiques molt obertes fins i tot en els moments més durs, tendint a desbordar l'estricta marc de l'empresa per a estendre's, no només a d'altres empreses, sinó per a impregnar el conjunt de la vida social, més enllà fins i tot dels límits municipals, tot arribant-se en certes ocasions a "vagues generals comarcals".

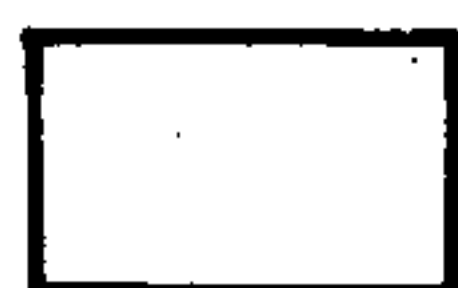
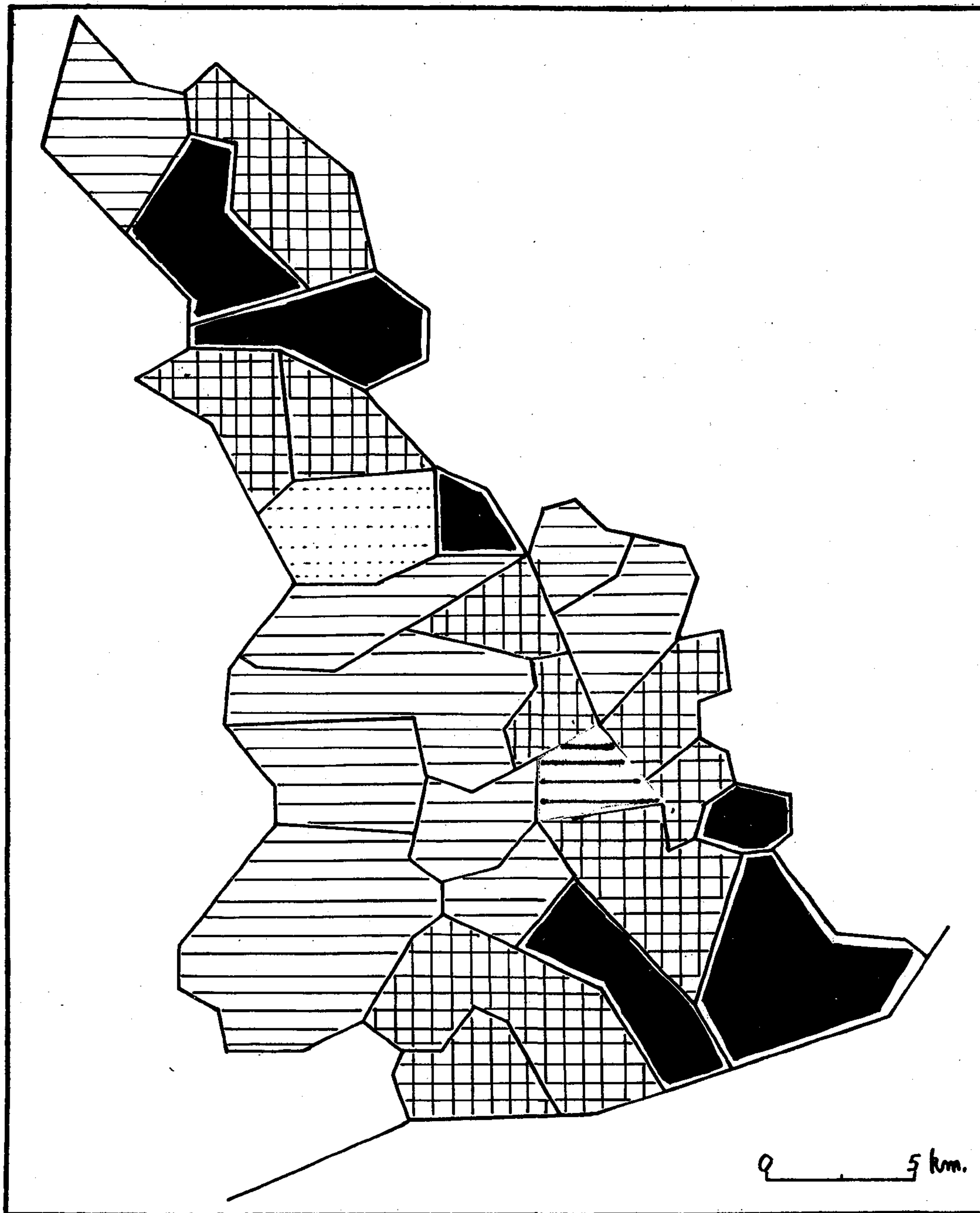
Aquests elements sociològics i aquesta ja considerable tradició de lluites amb característiques pròpies han donat a la comarca un caràcter global de "fortalesa obrera" i expliquen el paper destacat que "el Baix" juga dins la mitologia del moviment obrer de Catalunya, fins i tot per damunt de zones amb més tradició, com poden ser el Barcelonès o el Vallès Occidental. (6).

(5) "Parece existir una cierta unanimidad a la hora de calificar al Baix Llobregat como la punta de lanza del movimiento obrero no sólo a nivel de Catalunya sino también a nivel del Estado español." (I. Riera, J. Botella, "El Baix Llobregat. 15 años de luchas obreras". Barcelona (Ed. Blume), 1976, p. 11).

(6) Vegeu, per exemple, Gregorio López Raimundo, "La experiencia del Bajo Llobregat", a "Nuestra Bandera", nº 76 (1974), pp. 35-40. Es tracta d'un fragment de l'informe adreçat per López Raimundo al Comitè Central del P.S.U.C.

RESULTATS OBTINGUTS PEL PSC-PSOE
en percentatge sobre els electors inscrits

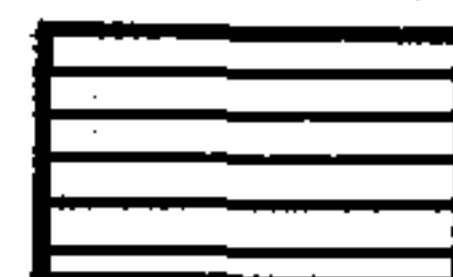

menys del 5%

del 5 al 10%

del 10 al 20%

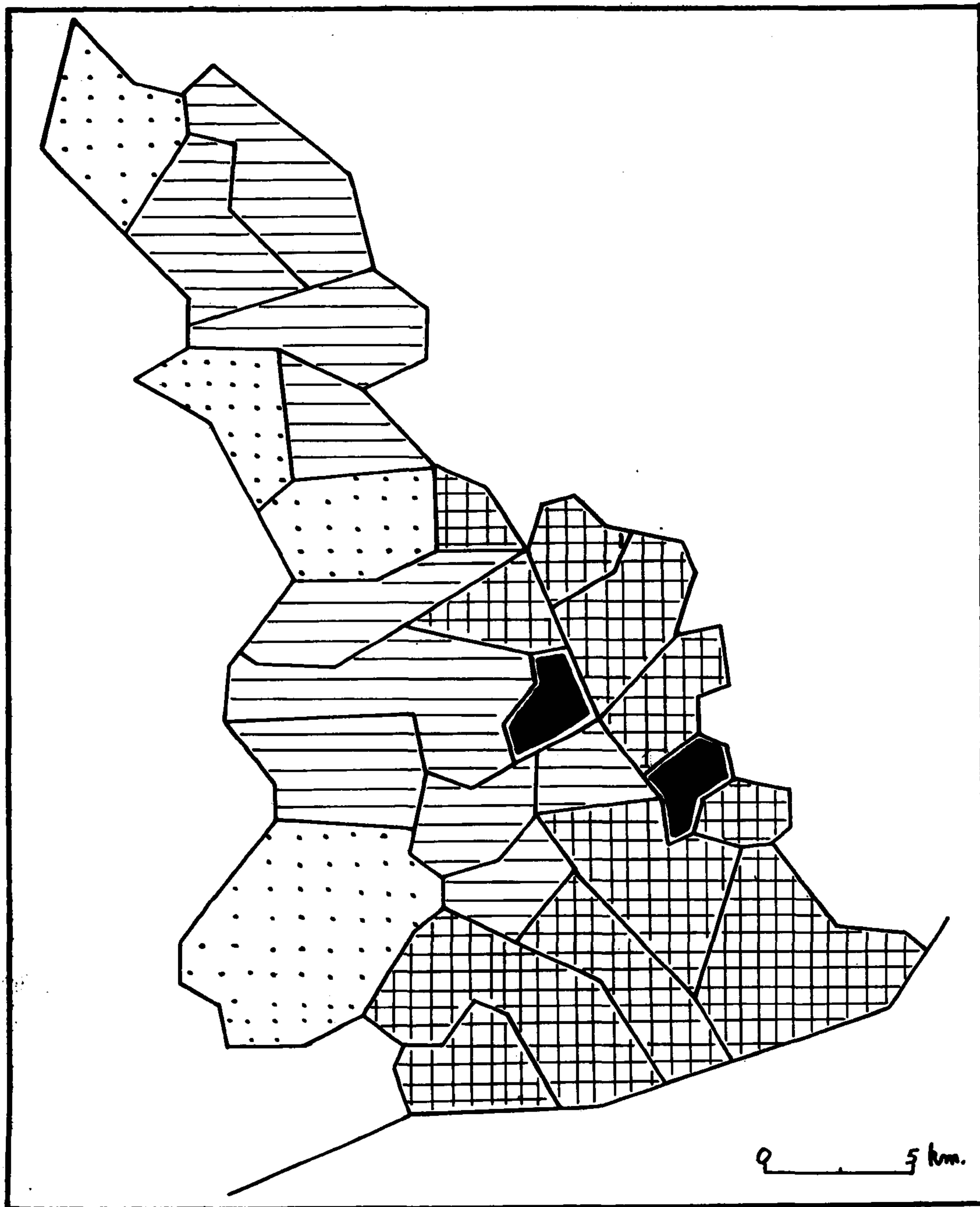
del 20 al 30%

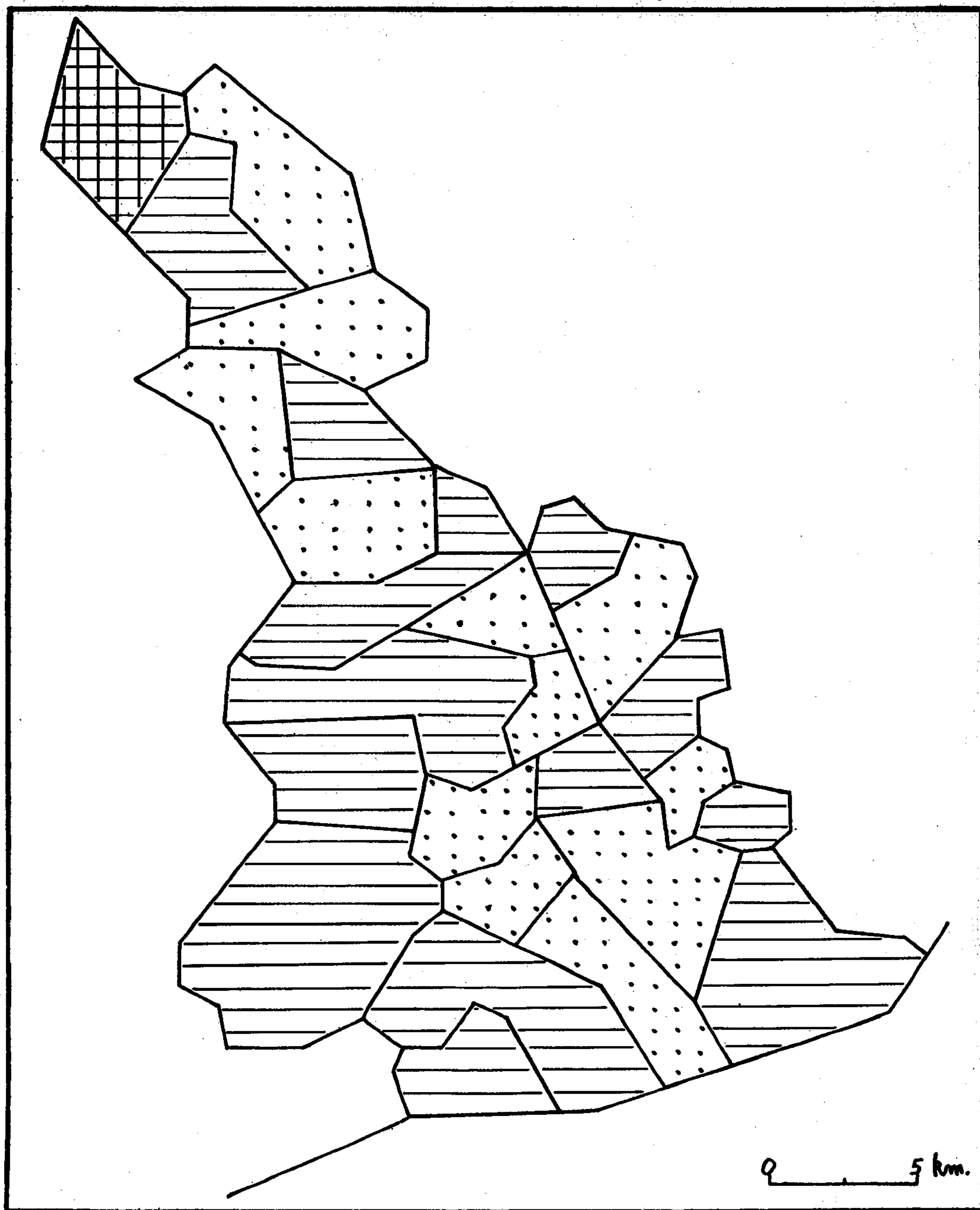
30% o més

**RESULTATS OBTINGUTS PEL PSUC
en percentatge sobre els electors inscrits**

RESULTATS OBTINGUTS PER LA UCD
en percentatge sobre els electors inscrits

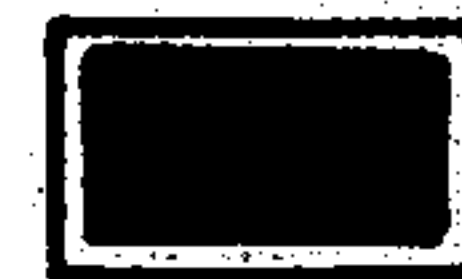
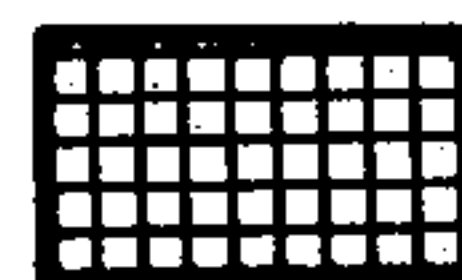
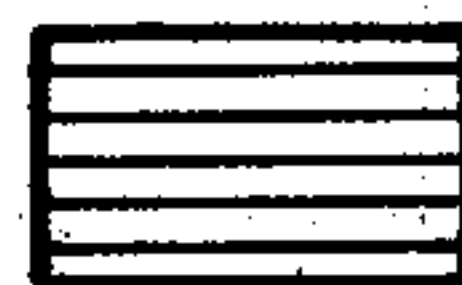
 menys del 5%

 del 5 al 10%

del 10 al 20%

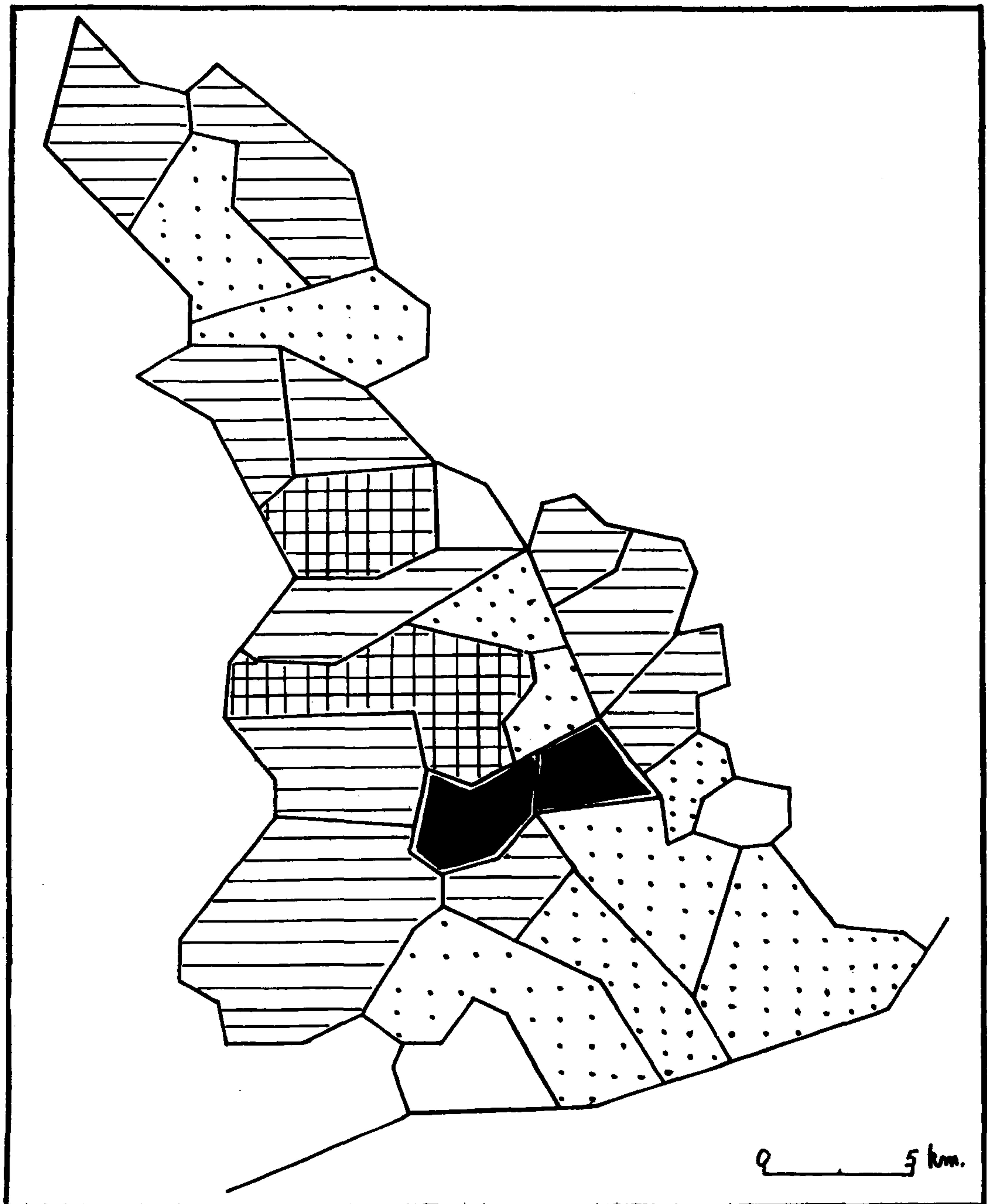
del 20 al 30%

30% o més

RESULTATS OBTINGUTS PEL PDC
en percentatge sobre els electors inscrits

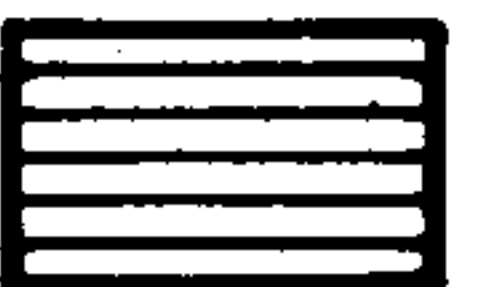
 menys del 5%

 del 5 al 10%

del 10 al 20%

del 20 al 30%

30% o més

II

El 15 de juny, el Baix Llobregat es va orientar decididament cap a l'esquerra. Els resultats obtinguts per cada candidatura, per cada cent electors inscrits, van ser aquests:

Quadre 2: Resultats electorals del 15/6/77

"Socialistes de Catalunya"	28.84
"P.S.U.C."	24.01
"U.C.D."	10.21
"Pacte Democràtic per Catalunya"	8.07
"Esquerra de Catalunya".	3.11
"Unió de Centre i Democràcia Cristiana de Catalunya" .	2.65
"Alianza Popular".	1.24
"P.S.P. - Català".	1.02
Varis extrema-esquerra	1.37
Varis centre-esquerra.	0.51
Varis dreta.	0.51
Varis extrema dreta.	0.42

(7) (8)

Aquí limitarem la nostra atenció als resultats obtinguts per les quatre primeres candidatures, que, conjuntament, van rebre el 86% del vots emesos. Però això no ha de fer oblidar que en determinats contextos locals, altres forces polítiques són decisives. Es el cas de *Begues*, on és guanyadora la U.C. D.C.C., amb el 21% de vots, o l'Esquerra de Catalunya, amb resultats importants a *Castellví* (16.19%) i a *Sant Climent* (16.04%), o, finalment, Alianza Popular, guanyadora a *Sant Esteve Sesrovires* amb el 22.18% dels vots. Excepcions d'aquesta magnitud han de tenir-se en consideració en anàlisis més detallades, però en el nivell en què ens mourem aquí haurem de prescindir-ne.

(7) Font: *Equip de Sociologia Electoral* (Departament de Ciència Política, Universitat Autònoma de Barcelona) i *Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya*, "Resultats de les eleccions legislatives del 15 de juny de 1977 a Catalunya", vol. II, Barcelona, 1977, pp. 1-74.

(8) He agrupat algunes candidatures, amb els següents criteris:

- "Varis extrema esquerra" inclou C.U.P.S., F.U.T. i "Candidatura de los Trabajadores de Barcelona".
- "Varis centre-esquerra" inclou la candidatura "Alianza Socialista Democràtica" i el grup "Reforma Social Catalana".
- "Varis dreta" agrupa "Partido Proverista", "Democràcia Social Cristiana de Catalunya" i "Lliga".
- "Varis extrema dreta" reuneix la "Falange Española (Auténtica)" i la "Alianza Nacional 18 de Julio".

Aquests agrupaments, com tota taxonomia, són arbitraris, com ho és la classificació esquerra-dreta adoptada en el text: unes i altres s'han de prendre "cum granu salis".

A nivell comarcal, la participació electoral va ser d'un 83%, superior a la mitjana de Catalunya o a la mitjana de la circumscripció de Barcelona. Les deficiències en la confecció del cens electoral, àmpliament criticades al seu moment, no semblen haver jugat cap paper destacat en el Baix Llobregat, si més no, en termes relatius: si el van tenir, ho van fer en forma idèntica a tots els municipis de la comarca. En efecte, el coeficient de correlació entre habitants per municipi (segons els padrons de 1975) i electors per municipi és de l'ordre de $r=0.99$, la qual cosa suggereix que no hi havien localitats pitjor censades que d'altres.(9)

Un tercer element a destacar és la forta concentració del vot en les quatre primeres candidatures. La pluralitat de llistes concurrents -18- no va desorientar l'elector, i aquesta concentració pot interpretar-se com una prova del caràcter conscient, polític, del vot.

Quant als resultats obtinguts per les diferents forces polítiques, el primer element que cal destacar és la victòria dels "Socialistes de Catalunya" (PSC-PSOE), que va rebre gairebé el 35% dels vots emesos. Victòria socialista acompanyada pel fort resultat obtingut pel PSUC (29% dels vots), que té al Baix Llobregat el seu millor resultat a nivell comarcal.

És interessant de comparar els resultats obtinguts a cada municipi per socialistes i comunistes: s'aprecia com uns i altres obtenen els millors resultats a la costa i a la zona sud-est de la comarca (és a dir, les zones més properes a Barcelona i més integrades al seu cinturó industrial). A la meitat nord, en canvi, l'esquerra es limita pràcticament als socialistes, i ni el PSUC ni el PSC-PSOE obtenen resultats comparables a l'àrea sud-occidental, la més agrícola de la comarca. En línies generals, aquestes divisions vénen a coincidir amb les que suggereix el mapa de distribució de la immigració.

Aquest predomini indiscutible dels partits d'esquerra a nivell comarcal va lligat amb una feble implantació dels partits de dreta (i com a tals considerem, en el context social i polític del Baix Llobregat, la Unión de Centro Democrático i el Pacte Democràtic per Catalunya). També aquí és interessant la comparació entre les respectives distribucions geo-

(9) Però això no vol dir que afectés igualment totes les candidatures. Un 1% de persones no inscrites té una significació molt diferent en un municipi petit i en un de gran. Prenguem els dos exemples extrems de la comarca, *Castellví* i *Cornellà*: aquest 1% representaria, respectivament, 3 i 600 persones. Tenint l'esquerra els seus millors resultats, com es veurà més avall, en els municipis grans, és probable que l'esquerra tingués més electors "frustrats" que no les altres forces polítiques. Només futures eleccions, amb més garanties, podran confirmar aquesta hipòtesi.

gràfiques. Mentre el mapa de la UCD és molt homogeni, destacant-se només *Collbató* (27%), el mapa del PDC presenta grans desigualtats i ve a coincidir, "en negatiu" podríem dir, amb el de socialistes i comunistes. Com es veurà més endavant, la feblesa global de la dreta s'explica pel fet d'obtenir els seus millors resultats en els municipis petits, mentre que en els més poblats obté resultats baixos.

III

Quins factors permeten d'explicar aquests resultats? Aquí presentarem només algunes dades referents a la influència jugada per tres variables: la *dimensió dels municipis*, la *immigració* i la *composició sòcio-professional*.

1. Les dimensions dels municipis

El nombre d'habitants per municipi ofereix un primer element d'interpretació, fins i tot si prescindim d'altres factors. Sobre dades referides a 1975, aquesta variable val, al Baix Llobregat, entre 300 habitants (*Castellví*) i més de 90.000 (*Cornellà*). Veiem en un nivell purament qualitatiu, classificant els municipis del Baix Llobregat en *tercils* atenent a la població, com afecta aquesta variable els resultats obtinguts per socialistes i comunistes:

Quadre 3. Població i vot socialista (PSC/PSOE)

	Més del 25%	Entre 15 i 25%	Menys del 15%
9 municipis més poblats	8	1	-
9 municipis mitjans	5	4	-
9 municipis menys poblats	-	1	8

Vegem el mateix quadre en el cas del P.S.U.C.:

Quadre 4. Població i vot PSUC

	Més del 25%	Entre 15 i 25%	Menys del 15%
9 municipis més poblats	2	7	-
9 municipis mitjans	1	6	2
9 municipis menys poblats	-	2	7

Aquests dos quadres, doncs, dibuixen per a tots dos partits una certa relació entre les dimensions del municipi i els resultats obtinguts, més forta en el cas de "Socialistes de Catalunya", i amb un nombre important d'excepcions. Ara bé, vegem quina és la influència exercida sobre el *resultat conjunt* obtingut per PSC/PSOE i PSUC:

Quadre 5. Població i vot PSC/PSOE - PSUC

	Més del 50%	Entre 35 i 50%	Menys del 35%
9 municipis més poblats	7	2	-
9 municipis mitjans	4	5	-
9 municipis menys poblats	-	-	9

Aquest quadre, més significatiu que no els dos anteriors, fa veure com, mentre en els municipis més petits no superen mai el 35%, mai no baixen per sota d'aquest resultat en els més grans (en la immensa majoria dels quals, per altra part, obtenen el vot de més del 50% dels electors).

Veiem ara quina és la situació per als altres partits, si utilitzem el mateix principi però rebaixant (donat els resultats obtinguts, més escassos) els límits significatius dels percentatges de vot:

Quadre 6. Població i vot PDC

	Més del 20%	Entre 10 i 20%	Menys del 10%
9 municipis més poblats	-	2	7
9 municipis mitjans	-	4	5
9 municipis menys poblats	5	4	-

Aquest quadre és extraordinàriament significatiu: els resultats obtinguts pel Pacte són més alts com més petits són els municipis, fins a tal punt que podríem dir que aquest quadre és el mateix que acabem de veure pel conjunt PSC/PSOE - PSUC, però "en negatiu". En canvi, el mateix quadre per la UCD és força diferent:

Quadre 7. Població i vot UCD

	Més del 20%	Entre 10 i 20%	Menys de 10%
9 municipis més poblats	-	5	4
9 municipis mitjans	-	5	4
9 municipis menys poblats	1	4	4

Dos elements se'n destaquen: en primer lloc, que només en un municipi (*Collbató*) la UCD supera el límit del 20%. En segon lloc, i potser més important: el tamany dels municipis no sembla jugar cap influència significativa sobre el resultat obtingut per la UCD; la quota de vot que aquesta rep és, aparentment, constant.

Així, en un primer moment, la població per municipi sembla jugar un cert paper sobre la orientació esquerrana dels municipis i sobre els resultats obtinguts pel Pacte Democràtic; la UCD, en canvi, sembla relativament insensible a la influència d'aquesta variable.

Ara bé, donades les dimensions del fet migratori en el Baix Llobregat, es podria objectar que la variable "Població per Municipi" n'amaga d'altres i, en concret, *el pes de la població immigrada*. Veiem, doncs, quina és la influència exercida per la immigració.

2. La població immigrada

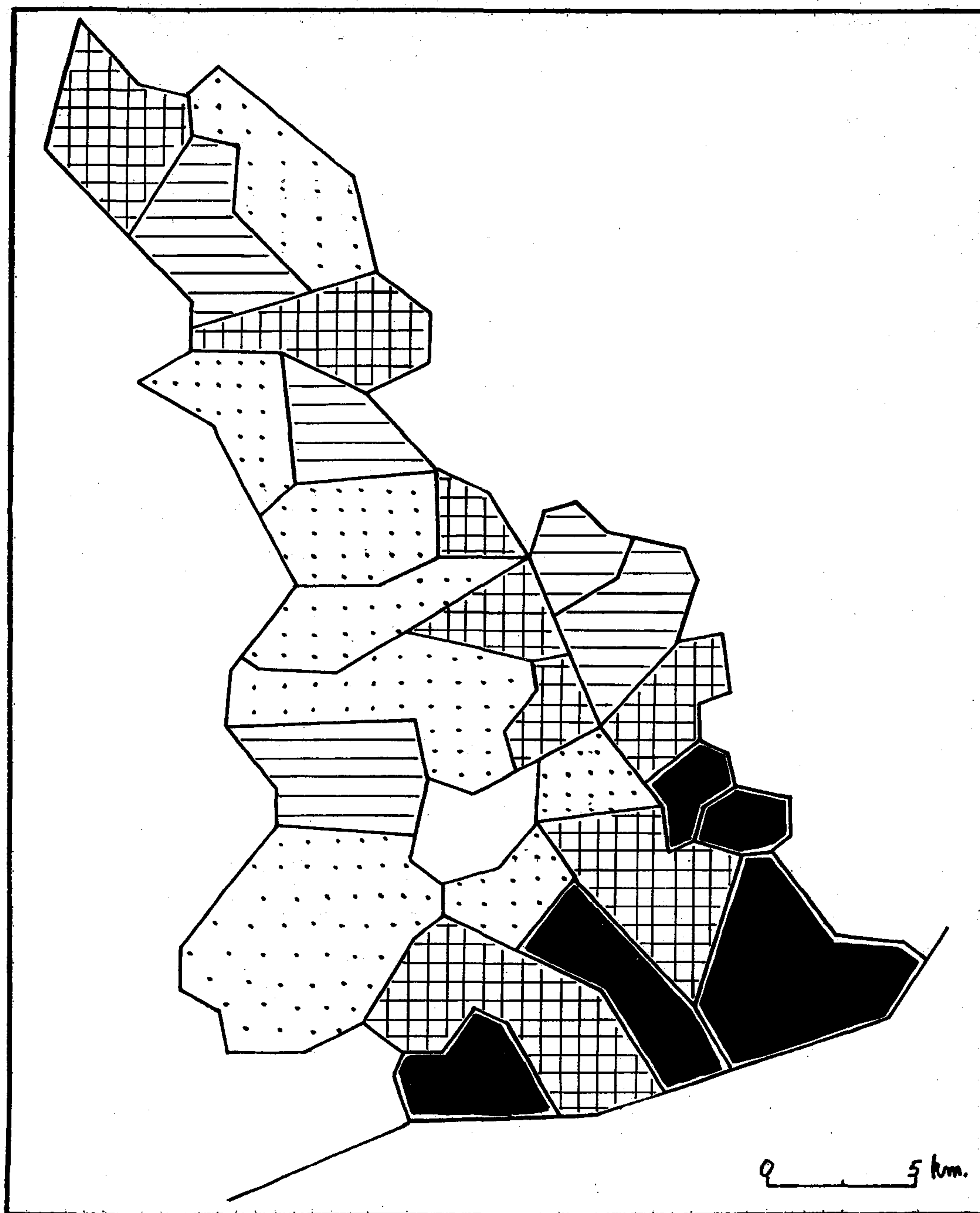
Admetent la definició censal d'immigrant (10) veiem, en primer lloc només qualitativament, quina influència juga sobre el resultat conjunt obtingut per socialistes i comunistes:

Quadre 8. Immigració i vot PSC/PSOE - PSUC

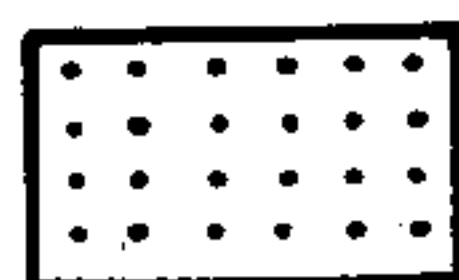
		Vot PSC/PSOE - PSUC		
		Més del 50%	Entre 35 i 50%	Menys del 35%
Percentatge d'immigrants sobre la població per municipi	Més de 50%	10	1	-
	Entre 35 i 50%	1	6	2
	Menys de 35%	-	-	7

(10) En base a les dades censals, només es pot definir com a immigrant la persona nascuda fora de Catalunya. En una comarca de les característiques socio-culturals i urbanístiques del Baix Llobregat, aquesta definició és *restrictiva*, car no inclou els anomenats "immigrants de segona generació", és a dir, persones nascudes a Catalunya, filles de pares immigrants, que s'han trobat en medis familiars i socials de cultura fonamentalment no-catalana.

POBLACIÓ NASCUTA FORA DE CATALUNYA
percentatge sobre el total d'habitants

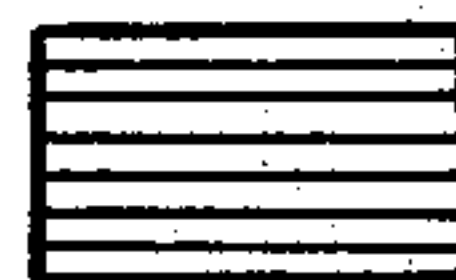

menys del 25%

del 25 al 35%

del 35 al 45%

del 45 al 55%

55% o més

Aquí tenim una primera visió (que després intentarem de precisar) entre immigració i vot d'esquerra: a cap municipi amb un percentatge d'immigrants superior al 50% obté l'esquerra menys del 35% del vot; inversament, mai no supera aquesta xifra en els municipis amb menys d'un 30% d'immigrants. De més a més, la majoria dels municipis (23 de 27) queden situats sobre la diagonal principal: això fa pensar, com veurem més avall, en que la correlació lineal entre ambdues variables pot ser força significativa.

¿Quina és la situació de PDC i UCD? Novament la qüestió es planteja en termes diferents per uns i altres.

Quadre 9. Immigració i vot PDC

		Vot PDC		
		Més del 20%	Entre 10 i 20%	Menys del 10%
Immigració	Més del 50 %	-	1	10
	Entre 30 i 50 %	-	7	2
	Menys del 30 %	5	2	-

Quadre 10. Immigració i vot UCD

		Vot UCD		
		Més del 20%	Entre 10 i 20%	Menys del 10%
Immigració	Més del 50 %	-	6	5
	Entre 30 i 50%	1	5	3
	Menys del 30 %	-	3	4

Mentre el quadre 9, corresponent al PDC, sembla indicar que els resultats obtinguts pel Pacte estan lligats negativament a la proporció d'immigrants per municipi, el quadre 10 indicaria que els resultats obtinguts per la UCD no estan tampoc correlacionats amb aquesta variable.

Però, en canvi, el percentatge d'immigrants sí que juga una clara influència sobre la relació dels resultats obtinguts per PDC i UCD. El quadre 11 destria els municipis de la comarca atenent quin dels dos partits predomina sobre l'altre, en funció del percentatge d'immigrants (per raons de simplicitat, hem fixat aquí el llindar significatiu en el 45%, que correspon al valor de la mitjana).

Quadre 11. Immigració i balanç PDC - UCD

		Balanç PDC-UCD favorable a...	
		PDC	UCD
Immigració	45 % i més	1	12
	Menys del 45 %	12	2

L'aparent falta de correlació entre els resultats obtinguts per la UCD i la immigració queda, doncs, relativament matisada si s'introdueix aquesta tercera variable, el resultat obtingut pel Pacte; es dibuixa amb molta claredat una relació inversa: el Pacte supera la UCD en els municipis amb més baix percentatge d'immigrants i, a la inversa, en els llocs amb més immigrants la superioritat és de la UCD. (Cal, però, tenir present que els resultats obtinguts per ambdues candidatures són relativament baixos i, per tant, les diferències són sovint mínimes).

Examinem finalment, a un nivell més precís, la relació entre immigració i vot obtingut per les diferents candidatures. El coeficient de correlació lineal ens permet de mesurar adequadament aquesta relació (11):

(11) Recordem que, tractant-se de 27 unitats (els 27 municipis de la comarca) i a un nivell de significació del 99%, es poden considerar significatius els valors de r superiors a 0.51.

Quadre 12. Immigració i vot: valors de r

	PSC/PSOE	PSUC	UCD	PDC	PSC/PSOE+PSUC
Immigració	0.71	0.77	0.04	-0.87	0.85

Com havíem vist, el valor de la correlació immigració-vot UCD no té cap significació, mentre la del Pacte és molt significativa i negativa. Socialistes i comunistes s'hi correlacionen positivament i amb una certa força, i la correlació és encara més forta si prenem el resultat conjunt PSC/PSOE - PSUC.

En els *diagrames 1 i 2* presentem les rectes de regressió corresponents als valors més forts d'aquestes correlacions: PDC i PSC/PSOE+PSUC; la recta de regressió immigració-UCD és purament geomètrica, i les rectes corresponents a PSC/PSOE i PSUC són pràcticament paral·leles a la que posa en relació immigració i vot obtingut conjuntament per socialistes i comunistes (encara que, naturalment, amb valors més baixos).

Tots dos diagrames són prou expressius, però potser serà interessant destacar alguns elements significatius en el corresponent al Pacte Democràtic. D'una banda, com ja hem indicat, s'aprecia com els resultats obtinguts pel PDC disminueixen en augmentar el percentatge d'immigrants. Però en un segon nivell, cal remarcar que, com més immigració, menys dispersos són els resultats obtinguts pel Pacte en els diferents municipis. Si, per exemple, prenem l'interval de municipis que tenen un 24 i un 26% d'immigrants, veiem que els resultats del PDC oscil·len entre el 13 i 31 % de vots; en canvi, en el grup de municipis situats entre el 52 i el 54% d'immigració, els resultats oscil·len molt menys, només entre el 4 i el 10% (12).

En conjunt, doncs, la immigració sembla jugar una influència molt notable sobre els resultats obtinguts per algunes candidatures (en concret, socialistes, comunistes, l'esquerra en conjunt i -encara que en sentit invers- PDC). Ara bé, com abans, es podria assenyalar que la immigració al Baix Llobregat vol dir *classe obrera* i, per tant, que destacant només l'impacte del factor "immigració" s'obtindrien correlacions espúries, que encobririen la importància de la veritable "classe social".

(12) Això suggereix que la millor línia de regressió no seria la recta que aquí emprem, sinó probablement una corba.

DIAGRAMA 1

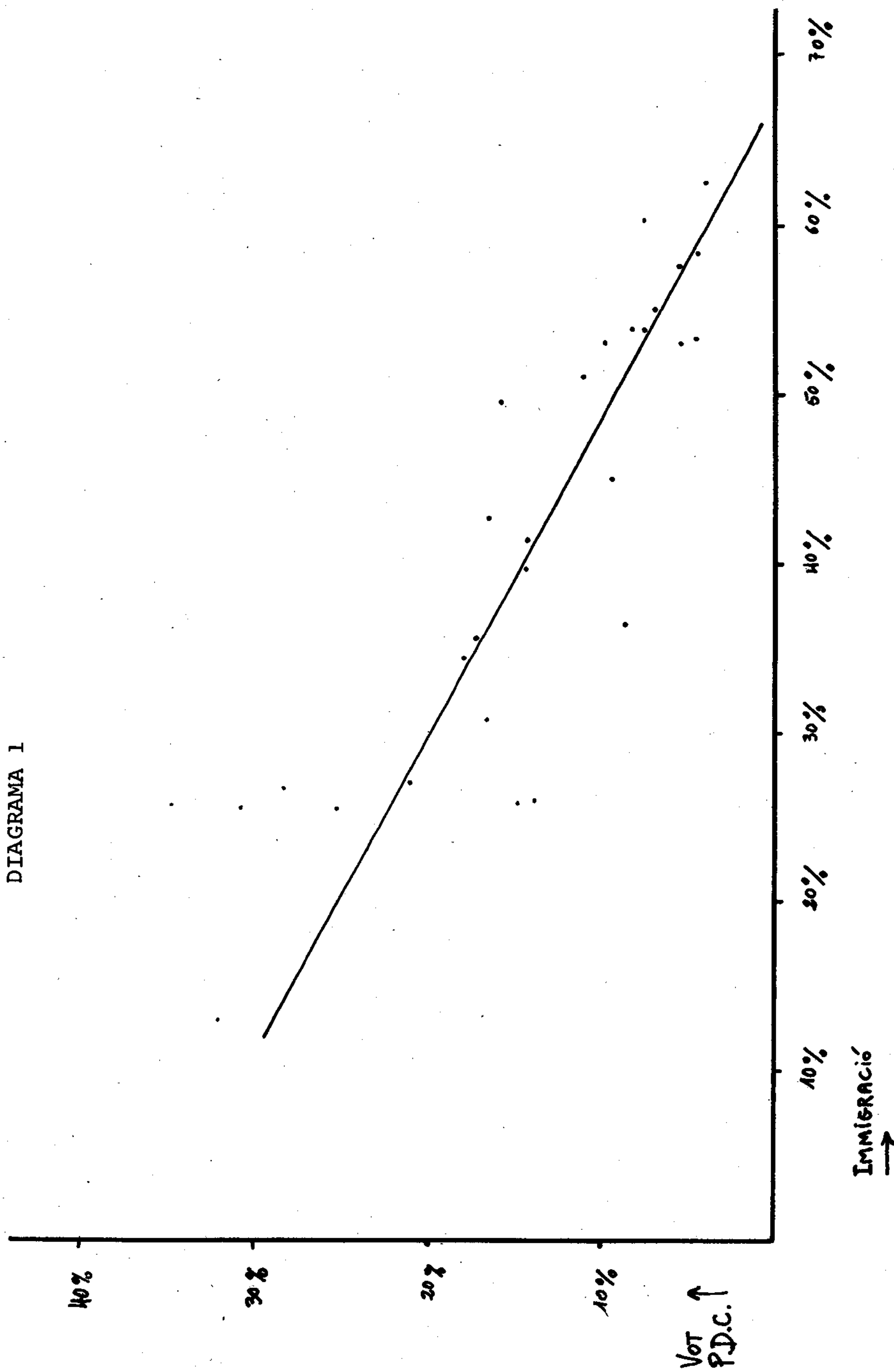
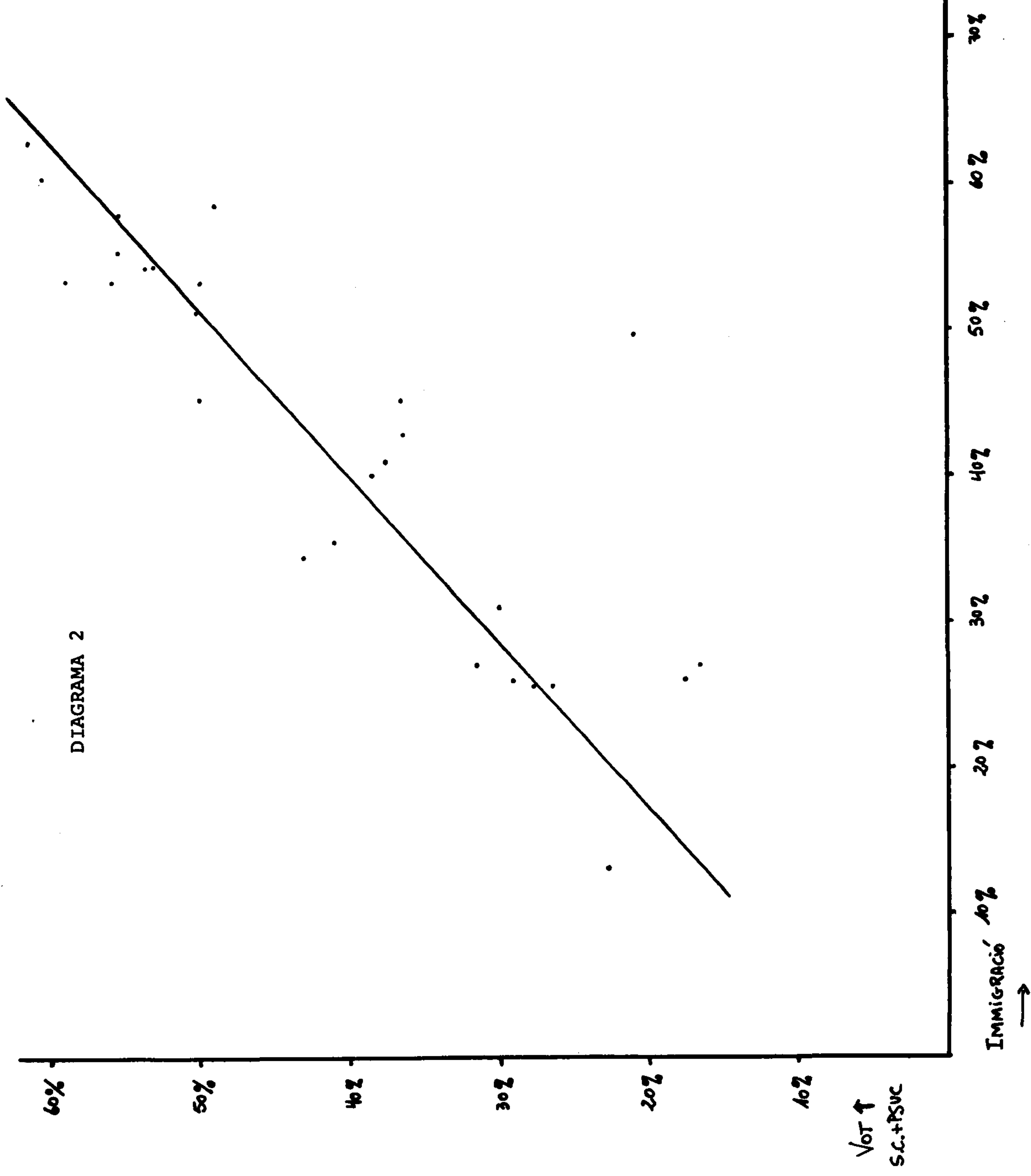

DIAGRAMA 2

3. Les categories sòcio-professionals: la classe obrera

Comencem pel problema que acabem de plantejar: ¿són coincidents immigració i classe obrera? La primera sorpresa es produeix en examinar la correlació entre població immigrada i pes dels treballadors industrials dins del conjunt de la població activa, dins de cada municipi. El coeficient de correlació lineal val $r = 0.542$. (Recordem que per sota de $r = 0.51$ hem de considerar com més plausible la hipòtesi d'independència entre ambdues variables; i 0.542 no és massa diferent de 0.51).

Cal fer aquí algunes observacions: en primer lloc, que una part important de la població immigrada, per la seva piràmide d'edats, no ha de formar part de la població activa. En segon lloc, com hem assenyalat a la nota 10, la realitat social de la immigració no pot limitar-se als immigrants "de primera generació". Ara bé, aquestes dues observacions no modificarien sensiblement la correlació entre immigració i classe obrera. I resta el fet que qualsevol coneixedor directe del terreny sap, empíricament, que immigració i classe obrera són, si no sinònims, almenys dues realitats molt properes.

El problema, doncs, remet a la definició del concepte "*classe obrera*". Nosaltres hi hem reagrupat les categories "Capatços i treballadors qualificats" i "Treballadors no qualificats"; potser l'heterogeneïtat de la primera categoria, sumada a les distorsions que es poden derivar dels factors abans esmentats, permet d'explicar aquella paradoxa.

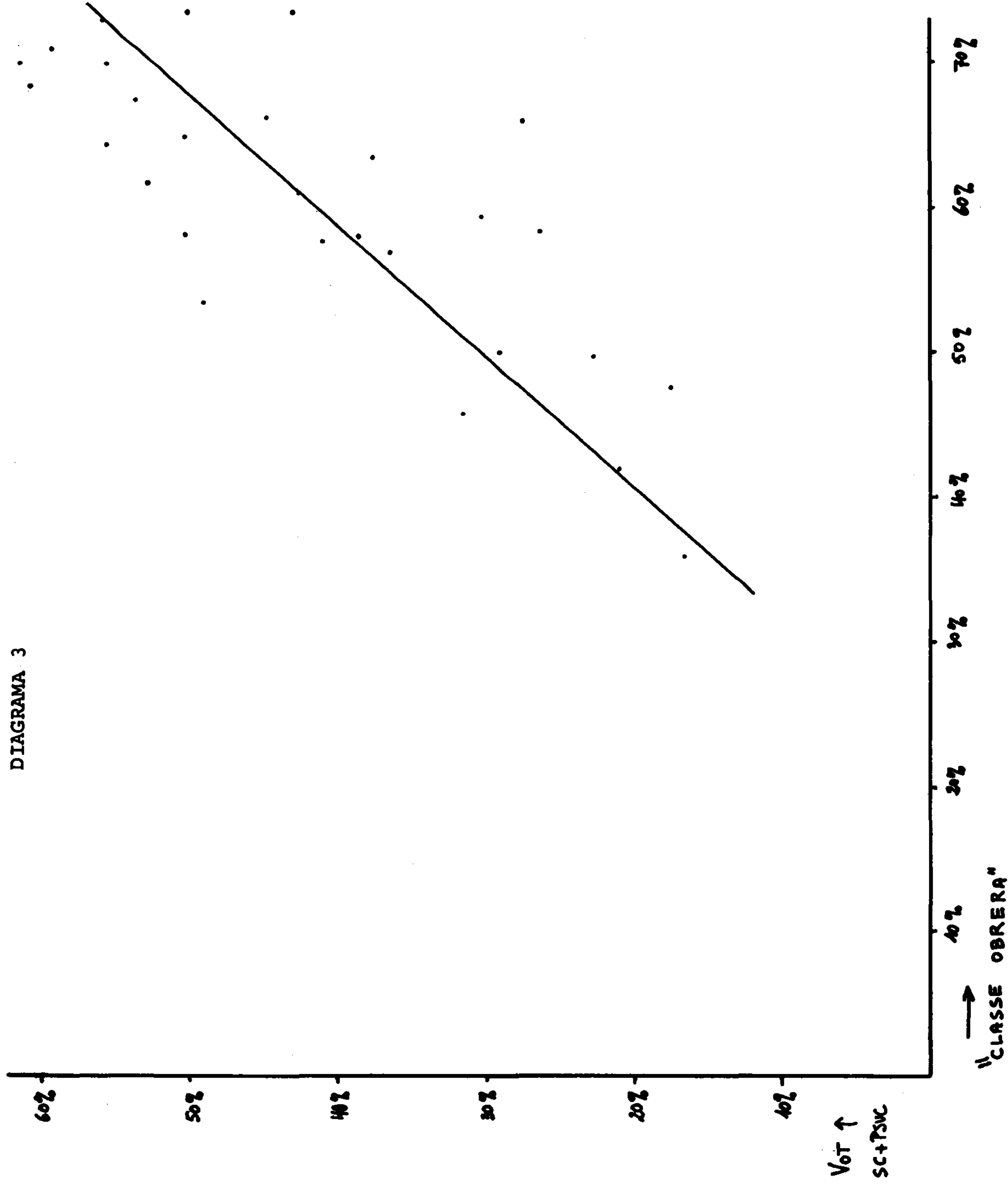
Feta aquesta excepció, els valors dels coeficients de correlació entre aquesta variable i els resultats obtinguts per les quatre primeres candidatures són els següents:

Quadre 13. Classe obrera i vot: valors de r

	PSC/PSOE	PSUC	UCD	PDC	PSC/PSOE+PSUC
Classe obrera	0.66	0.74	-0.30	0.54	0.78

L'efecte sobre els resultats obtinguts per les diferents candidatures recorda el que, com hem vist, semblava exercir la immigració, però amb menys intensitat: fort i positiu per "Socialistes de Catalunya" i PSUC, i encara més per la suma d'uns i altres; negatiu però més feble pel PDC (amb prou feines per damunt del mínim significatiu), i no significatiu per la UCD.

DIAGRAMA 3

Presentem, en el *diagrama 3*, la recta de regressió entre "classe obrera" i els resultats conjunts obtinguts per socialistes i comunistes; tot i presentar una imatge més dispersa que en el cas de la immigració, no hi ha punts "excèntrics"; però seria arriscat d'interpretar aquesta diferència només amb les dades de què disposem fins aquí.

4. Partits i electorats.

¿D'aquesta breu anàlisi sobre la relació entre factors socials i resultats electorals, se'n pot treure alguna conclusió sobre el perfil dels electors de cada partit?

No gosem fer-ho al nivell individual, ja que la unitat d'anàlisi no ha estat l'elector individual, sinó el municipi: els resultats obtinguts tenen valor col·lectiu, però seria discutible si en tenen d'individual (encara que les conclusions que se'n poden treure siguin força versemblants a aquest nivell, particularment pel que fa a la immigració). En canvi, sí que estem en condicions d'examinar les *relacions* entre els electorats dels diferents partits dins la comarca. Ens ha semblat que l'anàlisi de les correlacions entre els resultats obtinguts per cada candidatura a nivell municipal podia ser una tècnica adequada per a mesurar les "*distàncies*" entre els diferents electorats (13). Per les quatre candidatures que hem anat estudiant, el *quadre 14* presenta la matriu de correlacions:

Quadre 14. Correlacions entre partits: valors de r

PSC-PSOE			
PSUC	0.55	PSUC	
UCD	-0.29	-0.33	UCD
PDC	-0.80	-0.65	0.05
			PDC

Per cada parell de candidatures, aquests valors poden interpretar-se com l'efecte resultant del conjunt d'influències exercides sobre cadascuna per una sèrie de factors (entre els quals, els que hem analitzat fins ara: població per municipi, immigració, pes de la classe obrera). Com és natural, els diferents factors no juguen cumulativament: això fa que els coe-

(13) Aquesta secció es correspon al contingut de la ponència que, menys prudentment, vaig presentar al "*1er Col·loqui de Sociologia Electoral*" (Barcelona, abril de 1978).

ficients de correlació adoptin valors relativament baixos. Justament per això és significatiu el valor corresponent a la correlació entre PSC/PSOE i PDC (i també, en menor escala, el corresponent a PSUC - PDC): sembla suggerir que, en el Baix Llobregat, es tracta de dos electorats diametralment oposats, sense punts de contacte.

En segon lloc, cal també destacar la nul·la significació dels valors corresponents a la UCD: això reforçaria la hipòtesi del caràcter heterogeni del seu electorat.

Finalment, el valor corresponent a la relació socialistes - comunistes crida l'atenció per ser relativament baix: això podria indicar, o bé que es tracta d'electorats sense diferències significatives i que es distribuïrien entre una i altra candidatura en funció de factors no examinats fins ara, o bé que presenten, al costat d'una zona de contacte, fraccions d'electorat amb notòries diferències. Només una anàlisi més aprofundida (que no hem pogut dur a terme fins ara) permetria d'inclinar-se per una o altra hipòtesi.

IV

Els resultats electorals al Baix Llobregat es poden explicar en part per la influència exercida per *factors de tipus sociològic* sobre el comportament electoral dels ciutadans. Els resultats obtinguts pel PSUC, PDC i conjuntament per socialistes i comunistes, són, però, més "explicables" que els de PSC/PSOE i, sobretot, UCD. D'alguna manera, això podria fer pensar que els resultats obtinguts per aquestes dues candidatures reflexen la forma com els dos corrents generals que van dominar el 15 de juny es van veure "modulats", "matisats" en la comarca: els corrents "pro-socialista" i "pro-UCD", presents en tot el país, es van veure, respectivament, accentuat i frenat en el Baix Llobregat. En altres paraules, les característiques configuradores del Baix Llobregat en fan un *context polític significatiu* (14), que afavoreix l'esquerra i redueix la UCD a un resultat mínim.

Això ens porta a considerar la influència jugada per *factors purament polítics* (organització dels partits, campanya electoral realitzada, implantació local dels candidats, etc.) De fet, les dades que en tenim són escasses i suggereixen que aquests factors, que poden haver pesat en certs contextos locals, no han jugat una influència significativa a nivell del

(14) Segueixo aquí una línia d'anàlisi suggerida per D. Butler i D. Stokes, "Political Change in Britain. The evolution of Electoral choice". Londres (Macmillan), 2a edició, 1974, pp. 143 i ss.

conjunt de la comarca (si no és la constatació, òbvia però no generalitzable, que els partits que treuen més vots són els que tenen més militants). Ara bé, aquesta afirmació planteja més problemes que no en resol. En citaré només dos:

a) La traducció en vot esquerrà de la immigració o de la classe obrera no es pot produir en forma automàtica i espontània. En altres paraules, cal trobar quins són els canals de mediació entre aquests fets socials i aquell comportament polític. Segurament, aquests canals són els grups (formalment o informal) polítics: partits, sindicats, associacions de veïns, cercles culturals, grups esportius, etc. Aquí, doncs, s'obre un camp de recerca.

b) L'organització territorial dels partits polítics, tot i ser de base comarcal, no coincideix, en alguns casos, amb la divisió territorial del 1936. Això és especialment cert pel Baix Llobregat: en els organigrames de partits i d'algunes organitzacions sindicals, Esplugues, L'Hospitalet o Sant Just Desvern formen part del Baix Llobregat (15). Es planteja, doncs, el problema de la utilitat, per a l'anàlisi política (i no només electoral) d'aquella divisió territorial.

En qualsevol cas, el factor polític més explicatiu no sembla ser l'organització de les campanyes electorals, la implantació de les forces polítiques o altres variables d'aquest ordre, sinó la *tradició política recent de la comarca*, que en fa, com dèiem, un context políticament significatiu.

(15) "En cuanto a los límites consideraremos (...) que Esplugues y Sant Just Desvern, adscritos al Barcelonés, están soldados con el Baix Llobregat y forman una unidad con él. Para muchos, también la ciudad de L'Hospitalet pertenece al Baix Llobregat (aunque, salvo excepciones, que indicaremos, no tendremos en cuenta a esta ciudad)". I. Riera i J. Botella, op. cit., pp. 15-16.

EL COMPORTAMENT ELECTORAL DE LA CIRCUMSCRIPCIÓ DE TARRAGONA A LES ELECCIONS DEL 15 DE JUNY DEL 1977

Ramon Maria Canals
Joaquim Maria Molins

*Equip de Sociologia Electoral.
Universitat Autònoma.
Barcelona.*

1. INTRODUCCIÓ

Aquesta comunicació forma part d'un treball més ampli sobre el comportament electoral a Catalunya que porta a terme l'Equip de Sociologia Electoral, amb tractament estadístic que aquí no s'expressa per no haver-se'n ultimat l'elaboració.

L'elecció de la circumscripció de Tarragona s'ha fet perquè hem disposat dels resultats electorals convenientment depurats abans que a les altres circumscripcions.

Un cop fet l'estudi global a nivell comarcal (veure la comunicació de Maria Rosa Virós, de l'Equip de Sociologia Electoral), ens hem plantejat analitzar els resultats a nivell municipal per tal de veure si les hipòtesis es confirmaven o es modificaven. A continuació, exposem les fases del treball: Cartografia electoral i cartografia socio-econòmica.

2. CARTOGRAFIA ELECTORAL

Distribució municipal dels resultats electorals de les quatre primeres forces polítiques: UCD, Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE), PSUC i PDC; i de l'abstenció en mapes, per tal de

comprovar si la seva implantació es homogènia, si segueix la mitjana comarcal, i si es configuren espais diferents a la comarca de comportament electoral homogeni.

3. CARTOGRAFIA SOCIO-ECONÒMICA

Elaboració de mapes a nivell municipal en els que es reflecteixen la distribució municipal de les principals variants socio-econòmiques:

- Lloc de naixement (referit als nascuts fora de Catalunya. Mostra 1970. Consorci Informació i Documentació de Catalunya (CIDC))
- Tamany de la població (Padró 1975)
- Creixement i/o decreixement de la població 1970-75
- Creixement i/o decreixement de la població 1960-70
- Població agrícola (Mostra CIDC-1970)
- Empresaris agrícoles amb assalariats (Mostra CIDC-1970)
- Obrers indústria i serveis (Mostra CIDC-1970)

4. UN PRIMER INTENT DE CORRELACIÓ ENTRE LA GEOGRAFIA ELECTORAL I LA SOCIO-ECONÒMICA

Hem observat una dificultat inicial per fer les comparacions visuals, consistent en la diferència entre el pes demogràfic de cada municipi i la seva representació cartogràfica, que ens impedia valorar la importància de cada magnitud estudiada.

Malgrat això, una primera comparació visual entre els mapes, ens va permetre formular una primera hipòtesi sobre la quasi inexistència de correlació entre l'implantació electoral i les variants socio-econòmiques.

Per tal de superar els inconvenients abans esmentats, hem passat a una segona fase de la investigació. Per una banda, en lloc de la representació en mapes, s'opera amb la representació en diagrames. Per altra banda, es seleccionen només una sèrie de variants socio-econòmiques i se'n rebutgen d'altres, en funció de la significació de cada una d'aquestes en el conjunt de la circumscripció de Tarragona.

5. CORRELACIÓ ENTRE ESPAIS POLÍTICS

Per analitzar les correlacions entre les diverses forces polítiques, hem cregut oportú agrupar les candidatures en blocs que hem definit com espais polítics.

En unes primeres eleccions, després de quaranta anys de prohibició dels partits polítics, l'espai polític de cada partit o coalició no està molt definit, i tenen més importància les agrupacions clàssiques de Dreta, Centre i Esquerra.

Per configurar aquests espais, no sempre indiscutibles, com veurem més endavant, hem partit de les següents hipòtesis:

- UCD i AP configuren l'espai polític de la Dreta
- PDC configura l'espai polític de Centre
- Socialistes de Catalunya i PSUC configuren l'Esquerra.

Hem deixat fora d'aquesta definició les coalicions UCDC i EC, que també van obtenir representació parlamentària. Respecte a la primera, formada per l'històric partit UDC i pel nou Centre Català, tenia una component "antisucursalista" repetidament manifestada en la seva campanya electoral que fa difícil incloure-la en la coalició dretana més clarament "espanyolista" (UCD i AP), malgrat que el seu espai polític en algunes zones és també clarament dretà.

Respecte a la segona, formada pel partit hegemònic durant la II República, Esquerra Republicana, i pel Partit del Treball, situat en l'espectre polític en l'extrema esquerra, ens passa el mateix. El programa polític del primer és semblant al de la coalició Pacte Democràtic (PDC), malgrat els atacs dirigits a aquesta coalició durant la campanya electoral, configurant un espai polític bastant ambigu.

Només una propera consulta electoral i una progressiva clarificació del panorama polític català, permetrà respondre a aquests interrogants.

A. *Correlació entre el Centre i l'Esquerra.*

Els resultats per aquests dos espais polítics van ésser: (% sobre electors)

Pacte Democràtic:	11.1%
Esquerra:	30.5%

De la visualització del diagrama constatem una correlació negativa per ambdues variables, és a dir que a una major votació de l'esquerra correspon una de més baixa del Pacte, i viceversa.

Pel que fa referència a la implantació, l'esquerra predomina a la majoria de municipis (especialment els de més de 1000 electors) i d'una manera significativa als municipis pertanyents a les comarques del Priorat i Montsià. El Pacte supera a l'esquerra en alguns municipis petits de les comarques de l'Alt i Baix Camp. Finalment existeixen una sèrie de municipis en què les forces estan equilibrades (Tarragonès i Baix Penedès).

B. Correlació entre el Centre i la Dreta.

Els resultats per aquests dos espais polítics van ésser: (% sobre electors)

Pacte Democràtic:	11.1%
Dreta:	25.4%

De la visualització del diagrama constatem una correlació negativa per ambdues variants i possiblement d'una intensitat major que l'existent entre el centre i l'esquerra.

Pel que fa a la implantació, la força de la dreta es dona fonamentalment en els municipis de les comarques de la Vegueria de l'Ebre (Terra Alta, Baix Ebre i Montsià). El Centre destaca als municipis de l'Alt i Baix Camp amb una diferència més acusada respecte de la dreta que de l'esquerra. Les forces estan equilibrades en la majoria de municipis del Baix Penedès, en les capitals comarcals del Priorat (Falset) i Alt Camp (Valls), i a dos municipis grans del Tarragonès (Torredembarra i Salou) però amb una votació baixa (no arriben al 17%) i per tant amb clar predomini de l'esquerra.

Cal tenir en compte que la circumscripció de Tarragona té un comportament diferent de la resta de Catalunya (UCD és el primer partit i el Pacte obté un quart lloc) i els seus resultats s'assemblen més a la resta de l'Estat. Això ens porta a qüestionar la inclusió d'UCD de Tarragona en l'espai dretà i puntualitzar que l'element nacionalista pot haver estat el tret diferenciador d'aquestes dues candidatures. Aquesta variant nacionalista no ha sigut tan determinant com a les tres altres circumscripcions catalanes i per tant l'espai polític d'UCD s'ha ampliat cap al centre en detriment del centre nacionalista (sobretot a la vegueria de l'Ebre).

Com a conclusió provisional podria dir-se que l'espai centrista i nacionalista (Pacte) ha quedat comprimit per una dreta i una esquerra forta, mentre que on el centre nacionalista té una presència significativa (Alt Camp) és precisament en detriment de l'UCD. Solament unes properes eleccions -en especial les d'àmbit català- ens permetran confirmar la hipòtesi abans esmentada sobre la menor incidència del factor nacionalista en aquesta circumscripció, amb una UCD ocupant un cert espai centrista -com passa a altres indrets de l'estat.

C. Correlació entre l'abstenció i la dreta.

Malgrat que les motivacions de l'abstencionisme són molt diverses i que per tant sota l'epígraf d'abstencionisme s'encobreixen actituds polítiques diferents (veure A. Lancelot "L'abstentionnisme électoral en France"), considerem aquí l'abstencionisme com espai polític a tenir present.

La mitjana d'abstencionisme a la circumscripció és del 22.5%, i a la majoria de municipis es situa entre el 15% i el 25 %. La dispersió per tant no és molt gran i la correlació amb els vots de la dreta és pràcticament inexistent ja que amb un mateix percentatge d'abstenció ens trobem amb desigual implantació de la Dreta.

6. CORRELACIÓ ENTRE ESPAIS POLÍTICS I VARIANTS SOCIO-ECONÒMIQUES

A. L'esquerra i la immigració.

Les dades dels nascuts fora de Catalunya, per municipis i en xifres absolutes, han estat obtingudes mitjançant mostra a partir del Padró Municipal de 1970 i elaborat pel C.I.D.C. El % d'immigració a cada municipi l'hem calculat respecte al total de la població. Aquesta diferència de set anys entre ambdues dades constitueix una limitació al nostre treball.

Per altra banda, cal tenir en compte que el percentatge d'immigració a la circumscripció de Tarragona és del 24.1%, inferior al de Catalunya que és del 36.5%.

El diagrama no ens permet constatar l'existència de correlació a la circumscripció ja que existeixen una pluralitat de situacions pels diferents municipis que podem sintetitzar en:

1. Municipis amb baixa immigració i baixa implantació de l'esquerra, situats majoritàriament a les comarques de la Terra Alta, Conca de Barberà i Priorat.

2. En contraposició a l'anterior situació, tenim municipis amb baixa immigració i forta implantació de l'esquerra, situats principalment al Baix Camp i Priorat (fem notar que a aquesta darrera comarca es produeixen comportaments polítics diferents a municipis amb similar percentatge d'immigració).
3. Municipis amb forta immigració i forta votació de l'esquerra, pertanyents majoritàriament a les comarques del Tarragonès i Baix Penedès.

Podem concloure que l'esquerra ha obtingut una bona votació als municipis amb fort percentatge d'immigració (sense excepcions) i que als de baixa immigració el comportament ha sigut divers, inclús a una mateixa comarca (Priorat).

B. L'esquerra i el personal agrari (sense incloure els empresaris assalariats).

Les dades del personal agrari, per municipis i en xifres absolutes, han estat obtingudes també per mostra a partir del Padró de 1970 i elaborat pel C.I.D.C. El percentatge de personal agrari l'hem calculat sobre els electors a cada municipi considerant que el personal agrari sense dret de vot (menor de 21 anys) és reduït i que d'aquesta manera els percentatges obtinguts s'acosten més a la realitat dels municipis.

L'exclusió dels empresaris amb assalariats es deu a la hipòtesi inicial d'una major correlació entre l'esquerra i els petits propietaris i jornalers del camp.

El diagrama resultant no ens permet constatar una correlació positiva o negativa entre ambdues variants ja que la situació dels diferents municipis és molt diversa.

Ara bé, podem dir que els resultats són força diferents per l'esquerra amb municipis de semblant percentatge de personal agrari, ja que mentre als municipis de les comarques de la Conca de Barberà i Terra Alta l'augment del percentatge de personal agrari va acompanyat de descens de l'implantació de l'esquerra, als municipis de les comarques del Baix Camp i Priorat la situació és inversa. Per altre part, en els municipis de baix nombre de personal agrari els resultats són sempre bons per l'esquerra.

Podríem concloure a nivell provisional, que als municipis de predomini agrari, l'implantació de l'esquerra ha estat molt diversa i no sempre desfavorable.

C. L'esquerra i els obrers industrials i de serveis.

Les dades dels obrers industrials i de serveis, per municipis i en xifres absolutes, també han estat obtingudes per mostra a partir del Padró de 1970 i elaborat pel C.I.D.C. El percentatge d'obers l'hem calculat sobre els electors pel mateix motiu que hem esmentat en parlar del personal agrari.

Existeix una correlació positiva entre ambdues variants, (es a dir, que a major % d'obers es produeix una major implantació de l'esquerra). Per altra part, cal dir que el percentatge de vots d'esquerra és quasi sempre superior al percentatge d'obers (les excepcions es situen fonamentalment a municipis de la Conca de Barberà) que confirma el que s'ha dit abans respecte a la component no exclusivament obrera del vot d'esquerra en aquesta circumscripció.

7. CORRELACIÓ AMB ALTRES CONSULTES ELECTORALS

Les eleccions de febrer de 1936 (Front Popular)

Un dels aspectes més importants dintre de la sociologia electoral és l'anàlisi de la fidelitat del vot o les variacions que s'estableixen per cada força o espai polític a cada consulta electoral.

És evident que en ésser aquestes darreres eleccions la primera consulta democràtica en 40 anys, l'anàlisi comparatiu adquireix unes peculiaritats que no existirien si tinguéssim uns resultats electorals molt més propers. No solament han canviat les forces polítiques concurrents sinó inclús les característiques demogràfiques i socio-econòmiques de la circumscripció estudiada, però malgrat tot, un dels interrogants que ens hem plantejat és la possible continuïtat del comportament electoral entre aquestes dues consultes.

L'elecció de Febrer de 1936 és discutiblement comparable ja que la polarització que es va produir en aquesta no s'ha donat en la de juny de 1977: caldrà en futures etapes de l'estudi comparar també amb les eleccions de 1931 i 1933. Per altra part, s'ha de tenir en compte que els sistemes electorals d'ambdues consultes són diferents i això ens ha portat a fer la comparació forçosament entre els espais polítics, en no existir al febrer de 1936 percentatges de vots individualitzats dels diferents partits.

La comparació entre la candidatura del Front d'Esquerrres (febrer 36) i l'esquerra (juny 77) ens ha portat a modificar el

criteri abans esmentat sobre les forces que considerem com esquerra i incloure la candidatura d'Esquerra de Catalunya en aquesta última, ja que l'Esquerra Republicana de Catalunya, pertanyent a aquesta coalició, va ésser l'aglutinadora de la candidatura del Front d'Esquerra l'any 1936.

D'aquesta comparació se'n poden extreure les següents conclusions:

- A la majoria de municipis, la votació del Front d'Esquerra és més alta que l'obtinguda per l'Esquerra al juny de 1977, amb algunes excepcions.
- Si considerem solament els municipis de més de 1,000 electors (any 1977) sembla existir com a tendència una correlació positiva entre els resultats de 1936 i els de 1977.
- Les excepcions a la primera conclusió la constitueixen municipis de quasi totes les comarques (excepte de la Conca de Barberà i Baix Ebre), però amb predomini de municipis del Priorat i Baix Camp. Podem dir també, que els municipis d'aquestes dues comarques són els que tenen el comportament més diferent respecte a 1936.

CONCLUSIONS

1. Les tendències manifestades pels diagrames necessiten ésser completades per l'anàlisi estadística per confirmar les hipòtesis abans esmentades. No obstant això, el treball efectuat fins ara a la circumscripció ens permet extreure una sèrie de conclusions provisionals:
2. La comparació visual entre la geografia electoral i la socio-econòmica és insuficient per apuntar les correlacions entre diferents variants, si es realitza a nivell municipal i es respecten els tamany dels municipis independentment de la seva població.
3. Pel que fa a la comparació entre espais polítics, la major o menor diferència en la votació global desplaça clarament la tendència a favor de la força que ha obtingut un major nombre de vots.
4. La comparació entre els espais polítics i les variants socio-econòmiques ens demostren una tendència general a la no existència de correlació significativa. Malgrat això es poden extreure conclusions precises en alguns aspectes:

- a) no hi ha cap municipi on, amb una forta immigració, els resultats hagin estat febles per l'esquerra.
  - b) no hi ha pràcticament cap municipi en què, amb un alt percentatge d'obriers industrials i de serveis, els resultats de l'esquerra hagin estat baixos.
  - c) l'afirmació anterior no vol dir que, quan l'immigració és feble o el % d'obriers també, els resultats de l'esquerra siguin febles.
5. Pel que hem vist en aquest estudi, i per l'anàlisi comarcal dels resultats fets per l'Equip de Sociologia Electoral, podem afirmar que Tarragona és precisament la circumscripció que aparenta un comportament electoral menys condicionat per l'estructura socio-econòmica de la població.

Per altra banda, creiem que les variables anomenades "polítiques" (organització dels partits, actes públics, personalitats locals, afiliats als sindicats, etc) han influït altament en el comportament electoral dels municipis tarragonins, al marge de les aquí estudiades.

VARIABLES SÒCIO-DEMOGRÀFIQUES I POLÍTIQUES A LA COMARCA DEL RIPOLLÈS

Jordi Capo Giol

*Departament de Dret Polític
Facultat de Dret
Universitat de Barcelona*

Aquesta comunicació té per finalitat l'estudi de les variables explicatives del vot al Congrés a la comarca del Ripollès. Després d'una ràpida observació del cens electoral, feta especialment perquè serveixi de comparació amb altres comarques o ciutats de Catalunya, s'analitza l'abstencionisme i els resultats dels partits, on destaca la forta presència socialista, lògica en una zona industrial.

Malgrat això, no és només la variable classe obrera la que explica els resultats al ésser una comarca poc homogènia en el vot. L'estructura social de les poblacions serveix d'element de comparació amb la distribució de la força dels partits i evidència la falta de correlació entre vot i classe social; d'ací se'n derivarà també una falta de correlació entre el resultat de les diferents formacions polítiques.

Aquests límits a l'explicació sociològica del vot obliguen a tenir en compte altres variables, especialment de natura política. Dues són les retingudes amb especial consideració: la història política de la comarca els anys del franquisme i l'implantació dels partits durant la campanya electoral.

Com a conclusió, l'anàlisi de microsociologia electoral permet restituir l'element actiu, humà, dins el quadre d'explicació per variables sòcio-demogràfiques.

1. EL CENS ELECTORAL

Les eleccions de 1977 han suposat el pas del sufragi orgànic, dels caps de família, al sufragi universal; és a dir, un nou cens electoral. Però notícies dels diaris han confirmat que aquest presentava nombrosos defectes, especialment a les grans ciutats. El pes polític de les grans ciutats i l'existència de forts partits i organitzacions cíviques amb llurs protestes poden amagar que aquest fenomen es produï també en altres llocs. Es per això que dediquem a aquest tema unes breus ratlles en el benentès de que no es tracta de treure'n conclusions sinó d'aportar dades per posteriors comparacions amb altres eleccions i/o poblacions.

En el padró de 1975 figuren a la comarca del Ripollès 29887 habitants i en el cens electoral de 1977 consten 21488 potencials electors; és doncs un 71.92%. En el quadre 1 s'expressa el percentatge de censats-77 sobre empadronats-75 per cada un dels pobles de la comarca. D'aquestes xifres no es pot deduir que en uns llocs el cens estigui més ben fet que en altres. Un factor principalíssim que pot explicar les diferències és la piràmide d'edats que no coneixem encara.

Quadre 1: Percentatge de censats.

Campdevàrol	67.24	Molló	79.95	Sant Joan	72.13
Campelles	65.17	Ogassa	79.00	Vallfogona	79.35
Camprodon	73.40	Palmerola	88.23	Sant Pau	77.69
Queralbs	65.21	Pardines	74.50	Setcases	83.56
Gombreny	78.26	Planoles	73.68	Toses	84.18
Llanars	77.61	Ribes	74.11	Vidrà	66.66
Les Llosses	73.62	Ripoll	70.88	Viladonja	75.55
total comarcal: 71.92					

Convé assenyalar, però, que la mitjana comarcal amaga grans diferències entre les mínimes -Campelles, Queralbs (65%)- i les màximes -Palmerola, Toses, Setcases (sup. 80). Totes aquestes poblacions tenen en comú el fet d'ésser petites; per contra, les grans es situen en llocs intermitjos. ¿Com interpretar aquest fet? Sembla que a les poblacions petites el recensament hauria d'ésser més fàcil i veiem per contra que entre elles presenten importants disparitats, que no venen explicades per un desigual ritme de creixement vegetatiu: totes perden població en els períodes 60-70 i 70-75, tendència que no sembla pas estar en camí d'aturar-se. El quadre 2 quantifica aquest descens de població.

Quadre 2: Creixement vegetatiu negatiu

	% 60-70	% 70-75
Campelles	0.9	-18.2
Queralbs	-33.0	-12.5
Palmerola	-56.5	-17.1
Setcases	-16.3	- 8.2
Toses	-47.1	-12.4

Per explicar aquesta contradicció es pot aventurar una doble hipòtesi. Els petits pobles combinen un fort control social de l'ajuntament sobre el municipi i, alhora, un desinterès per la vida pública que pot arribar als mateixos encarregats del cens; en uns llocs predominarà un aspecte o l'altre.

2. L'ABSTENCIONISME

Dels 21388 possibles electors acudiren a les urnes 17782 (1). És una participació similar a la mitjana de Catalunya que es concreta en una taxa d'abstencionisme del 17.25%, que no es veu reforçada per la suma dels vots blancs i nuls, 1.55% dels inscrits. Però la comarca no és homogènia en la seva participació com s'observa en el quadre 3 que recull els pobles de màxima i mínima participació electoral.

Quadre 3: Taxa d'abstencionisme

Campdevàdol	11.00
Gombreny	12.04
Les Llosses	40.98
Sant Joan	12.93
Vallfogona	34.15
Toses	38.26
comarca	17.25

Unes constatacions s'imposen immediatament:

1. Una àmplia diferència entre la mínima -Campdevàdol, poble gran i industrial- i la màxima, Les Llosses, poble petit amb forta presència de pagesia.

(1) La publicació de les dades electorals feta amb tota cura per l'Equip de Sociologia Electoral i el Consorci de Documentació de Catalunya conté, malgrat tot, un error en els resultats d'una taula de Ripoll. En el districte 3, secció 1a, figuren 414 vots per el PSUC quan en realitat foren 114. Ens hem vist, doncs, obligats a refer els totals i els percentatges que se'n deriven.

2. Els pobles més abstencionistes no coincideixen pas -excepte Toses- amb aquells on l'inscripció censal és més alta o més baixa.
3. Pobles similars pel seu tamany i la seva estructura social presenten clares disparitats. A Campdevàrol i a Sant Joan hi ha una forta participació mentre que a Ribes l'abstencionisme és aproximadament el doble.

Aquesta complexitat és, en principi, estranya en una comarca petita i relativament similar en la seva estructura social. Però sembla que l'abstencionisme no és explicable per factor de classe com mostren els coeficients de correlació establerts entre l'abstencionisme i la classe obrera i l'abstencionisme i la pagesia com es veu en el quadre 4. En efecte, les xifres no són prou elevades com per extreure'n conclusions gaire sòlides, si bé semblen suggerir que l'abstencionisme és més fort en els pobles agraris.

Quadre 4. Coeficient de correlació r.(2)

Abstencionisme-obrers	-0.02
Abstencionisme-pagesia	-0.37

3. EL VOT EXPRESSAT

El Ripollès apareix com una zona de força de la coalició socialista que amb 6,030 vots, és a dir el 28.06% dels inscrits, obté el millor percentatge de tota la circumscripció gironina. Una primera explicació la podem trobar en el caràcter industrial de la comarca, que no sempre és ben conegut.(3) En el quadre 5 es relacionen les comarques gironines i algunes xifres indicadores de la presència obrera i de la seva concentració.

(2) Reelaboració pròpia a partir de les fulles del padró de 1975. Per obrers s'entenen capataços i obrers especialitzats o no; per pagesos hem entès els empleats agrícoles sense assalariats i els treballadors de la terra. Creiem que amb aquestes adicions les fulles són aprofitables, malgrat que siguin molt imprecises en altres categories socio-professionals.

(3) Per exemple, el butlletí nº 2/3 del CEUNT considera com comarques més industrialitzades La Selva, el Gironès i el Baix Empordà, deixant fora el Ripollès.

Quadre 5. Caracterització industrial de les comarques gironines

	relació treb. ind./camp	emp. sup. 250 treb.
Alt Empordà	0.93	0
Baix Empordà	2.05	3
Garrotxa	2.40	4
Gironès	2.68	12
Ripollès	3.38	10
La Selva	2.24	2

Elaboració parcialment pròpia a partir de dades del CEUMT.

Així, la comarca ripollesa, de tradició industrial ben antiga, observada en un estudi global de tota Catalunya verifica el que és pràcticament un axioma, "les concentracions obreres voten socialista i/o comunista". Malgrat tot, aquesta constatació verificable empíricament no explica el perquè del repartiment de vots entre una i altra força, el paper dels altres partits, etc. La classe obrera possibilita el vot a l'esquerra, però pel cas del Ripollès no és pas l'única variable que determina els resultats socialistes ni comunistes, així com la pagesia tampoc explica el vot PACTE o UCD. El quadre 6 evidencia la feble correlació entre els principals partits i classe social.

Quadre 6. Coeficient de correlació partits-classe

	Obrers	Pagesia
PSOE-PSC	0.26	-0.10
PACTE	-0.49	0.41
UCD	0.22	-0.19
PSUC	0.01	-0.06

Les correlacions observades no són significatives estadísticament, encara que puguin suggerir-nos algunes característiques de l'electorat: millors resultats del PACTE en les zones pageses, curiosíssima relació del PSUC amb la classe obrera, etc. En realitat, és difícil explicar al Ripollès el vot per raons de classe. Aquestes correlacions no fan més que explicar la falta d'homogeneïtat que tenen els resultats de la comarca; així, per exemple, Ribes presenta un 8.69% de vot socialista i un 60.37% de població activa obrera, mentre que Llanars presenta un 31.14% de vot socialista i un 60.09 de població activa obrera. Exemples d'aquest estil podrien repetir-se per tots els partits i tots els pobles.

A més, resulta impossible explicar els resultats d'un partit en funció dels resultats dels altres. En el quadre 7 s'expressa el coeficient de correlació entre els principals partits que continuen sense donar xifres suficientment significatives.

Quadre 7: Coeficient de correlació entre els partits.

	PSUC	Soc.	PACTE	UCD
PSUC	-			
Soc.	-0.22	-		
PACTE	-0.34	-0.16	-	
UCD	-0.17	0.05	-0.47	-

Per tant, la implantació d'un partit no implica ni la presència ni l'absència de cap altra, encara que sembla haver-hi una certa oposició entre el PACTE i la UCD. Cal deduir, doncs, que els partits no s'han repartit ni han compartit electorats clarament diferenciats per criteris sociològics.

4. LA FALTA D'HOMOGENEÏTAT

El Ripollès és una comarca de predomini industrial i socialista, característiques ben segur que relacionades; però, alhora, molt poc homogènia en els resultats electorals, el que fa que les correlacions fins ara analitzades no siguin significatives. Però aquesta mateixa diversitat pot ésser explicada per altres raons que no siguin purament socio-demogràfiques. La nostra hipòtesi és que s'han de tenir en compte variables polítiques per entendre correctament la distribució dels sufragis.

Així convindria tenir en compte, al costat de l'estructura social de la comarca, la seva història política, tant pel que fa referència als últims anys del Règim Franquista, com la més immediata del període de transició i la campanya electoral. Ara bé, és difícil de concretar aquestes variables de manera numèrica malgrat que algunes observacions quantificables poden proporcionar-nos informacions valuoses si es relacionen amb els resultats electorals. Però sembla evident que aquests elements que assenyallem han jugat un paper en el Ripollès.

- a) la vida política dels últims anys de franquisme al Ripollès es podrien qualificar d'atonía i aïllament: inexistència de lluites obreres, de detinguts, de partits, d'associacions de veïns, etc. Aquest fet s'expressaria en una manca de "nacionalització" del vot.⁽⁴⁾ L'aparició repentina de la vida política provocaria una certa desorientació de l'elector que s'expressa per les seves opcions polítiques marginals. Una constatació numèrica: dels 21 pobles de la comarca, en 12 les quatre primeres forces no es corresponen amb les quatre primeres de cada una de les circumscripcions catalanes. Són pobles petits com Toses, Vidrà, Gombreny, on el pes de la despoli-

(4) Els estudis de "nacionalització" tracten de la progressiva homogenització dels enfrontaments electorals i dels resultats a nivell de tot un Estat-Nació i de cada un dels seus pobles, comarques, etc.

tització sembla ben clar; però també passa això en d'altres de grans com Ribes i Sant Joan, que obliguen a buscar d'altres raons. La despolitització no és una explicació global del vot, sino només de la força, en certs pobles de la comarca, de partits marginals a Catalunya.

- b) la militància de partit concretada en aquestes eleccions en la campanya -possiblement no sigui així en el futur- sembla de gran importància per explicar les eleccions al Ripollès. Hem intentat recollir en el quadre 8 algunes dades de l'implantació i campanya dels partits, si bé una sèrie de característiques qualitatives i d'observacions directes no hi poden ésser recollides.

Quadre 8: Implantació i campanya dels partits.

	no militants	no locals	no mítings	actes diversos	propaganda especial	no fulles revista
PSUC	25	0	8	2	no	0
PACTE	25	0	4	0	sí	1
Soc.	60	2	24	10	sí	2
UCD	0	0	0	0	no	0
Lliga		0	4	0	no	3
UDC	5	0	2	0	no	1.5
ERC	5	0	3	0	no	0

Dades pròpies i de la revista "El Ripollès".

Al nostre entendre aquest quadre és bastant revelador i encara podrien afegir-s'hi altres observacions que van en el mateix sentit. La forta implantació socialista (PSC) en nombre de militants, qualitat (que es podria observar pel nombre d'ells que prenen la paraula en mítings) i campanya (presència de Reventós, local exclusiu de distribució de paperetes al públic, etc. ...) expliquen en part els seus resultats electorals que s'extenen als pobles grans i petits, obrers o pagesos, etc.

Podríem allargar-nos en exemples d'aquesta mena que proven la importància del militantisme: a dos barris de Ripoll el PSUC va fer el porta a porta, corresponent-se a les taules electorals de millor resultat; a Vallfogona, un únic militant, de Convergència, victòria del PACTE, un candidat d'Esquerra Republicana a Campdevànol, EC el 9.9% vots. El PSUC no supera el PSC en cap lloc on no té militants i sí quan en té.

5. CONCLUSIÓ

Creiem haver assenyalat a bastament la insuficiència de les correlacions ecològiques per explicar el vot i la necessitat de fer intervenir un factor actiu, el militantisme dels partits (5). L'anàlisi de microsociologia electoral hauria de combinar les variables sòcio-demogràfiques amb les polítiques. Els resultats del Ripollès no poden explicar-se sense recórrer al caràcter industrial de la comarca, a l'existència de pobles petits despolititzats i, especialment, a la realització per part socialista d'una forta campanya electoral.

(5) Els mapes electorals de la comarca mostren zones agrupades de força i de feblesa dels partits que no es corresponen a diferències sociològiques de les poblacions.

BASE SOCIAL DE CADA CANDIDATURA GUIPUZCOANA EN LAS ELECCIONES DEL 15 DE JUNIO PASADO

Luis Núñez Astrain

*Guipuzkoa
Euskadi*

RESUMEN DE LOS DATOS OBTENIDOS

La base informativa del presente trabajo se resume en los dos cuadros que reproducimos a continuación.

El primer cuadro dice si el 15 de Junio hubo en Guipúzcoa correlación positiva, nula o negativa entre cada candidatura y cada una de las demás candidaturas.

Correlación positiva significa que donde se votó mucho el partido A, se votó también mucho al partido B, y que donde se votó poco al primero, se votó igualmente poco al segundo.

Correlación negativa significa lo contrario: que donde se votó mucho a A, se votó poco a B, y viceversa.

Correlación nula quiere decir que los resultados del partido A no se correlacionan ni positiva ni negativamente con los del partido B.

Cada uno de los datos del siguiente cuadro es un coeficiente de correlación, que se mueve entre +100 y -100.

+100 es la máxima correlación positiva
 0 es la perfecta correlación nula
 -100 es la máxima correlación negativa

Conforme el lector vaya estudiando estos cuadros, irá familiarizándose con la graduación aproximada que indica cada cifra intermedia entre estos tres valores señalados. De un modo aproximado y por dar una idea, podemos considerar correlación muy positiva a la superior a +15; positiva la situada entre +6 y +15; indiferente la que va de -5 a +5; negativa, la que va de -6 a -15; y muy negativa la de -15 en adelante. La elección de estos topes es convencional, pero como proporcionamos la totalidad de los coeficientes, el lector puede adoptar otra convención si lo desea.

Correlación entre votos a cada candidatura y votos a las otras

	Abs- ten- ción	AP	EE	ESB	PC	PNV	PSOE
Abstención	100	-3	21	13	-12	19	-14
AP (GU)	-3	100	-9	-12	-24	-6	-32
Eusk. Ezk.	21	-9	100	11	-9	-7	-19
ESB	13	-12	11	100	-15	2	-21
PC	-12	-24	-9	-15	100	-55	59
PNV	19	-6	-7	2	-55	100	-82
PSOE	-24	-32	-19	-21	59	-82	100

Como es lógico, los datos situados en el triángulo superior derecho del cuadro son los mismos que se sitúan en el triángulo inferior izquierdo. Se trata de dos triángulos simétricos separados por la diagonal de números 100. Esto no ocurre con el cuadro siguiente, ya que no correlaciona una serie consigo misma (candidatura con candidatura) sino dos series diferentes (candidatura con sector social).

El significado del cuadro presentado a continuación es por lo demás similar al del anterior. El que haya una cifra positiva alta (47) en la casilla correspondiente a patronos y Alianza Popular significa que en las mesas electorales donde la proporción de patronos era alta, el porcentaje de votos a AP era también alto y que en aquellas otras con baja proporción de patronos, AP obtenía pocos votos. De la misma manera, el que haya una cifra negativa alta (-57) en la casilla de viejos y PSOE quiere decir que en las mesas electorales donde el porcentaje de viejos era alto, el PSOE obtenía pocos votos y donde aquel porcentaje era bajo, obtenía más votos. Por fin,

el que la casilla de varones y Euskadiko Ezquerria presente una cifra muy próxima al cero (3) significa que el hecho de que en el censo de una mesa electoral hubiese muchos varones o pocos no incidía en el resultado de EE.

Correlación entre cada candidatura y cada sector social.

	Abs- ten- ción	AP	EE	ESB	PC	PNV	PSOE
Jóvenes	15	-18	4	9	12	-7	13
Adultos	-27	-26	-19	-1	28	-31	44
Viejos	12	44	15	-8	-40	38	-57
Autóctonos	26	16	26	13	-63	81	-89
Inmigrados	-26	-16	-26	-13	63	-81	89
Varones	24	-32	3	8	5	23	-6
Mujeres	-24	32	-3	-8	-5	-23	6
Semianalfabetos	23	-32	2	4	-2	20	-3
Instruidos	-23	32	-2	-4	2	-20	3
Sector agrícola y pesquero	33	-12	14	5	-27	46	-39
Sector industrial	-11	-50	-20	13	30	-9	34
Sector servicios	-14	61	10	-17	-10	-26	-6
Patronos	-7	47	-7	-15	-28	17	-35
Autónomos	21	-5	-11	14	-38	60	-49
Asalariados	-16	-17	13	-7	47	-62	60

He aquí la definición adoptada para los sectores sociológicos en que se ha dividido al electorado y que requerían una definición. La terminología es en algunos casos demasiado expeditiva, pero se ha hecho así por simplificar.

- Jóvenes: los electores de 21 a 30 años.
- Adultos: los electores de 31 a 59 años.
- Viejos: los de 60 años en adelante.
- Autóctonos: los electores nacidos en Alava, Guipúzcoa, Navarra y Vizcaya.
- Inmigrados: los nacidos fuera de estas cuatro provincias.
- Semianalfabetos: los analfabetos y los que no terminaron los estudios primarios.
- Instruidos: los que por lo menos terminaron los estudios primarios, tengan o no otros posteriores.
- Patronos: los que emplean mano de obra.

- Autónomos: los que ni compran ni venden fuerza de trabajo.
- Asalariados: los que viven de su salario.

Los tres "sectores" que aparecen hacia al final del cuadro reproducido más arriba no son sino los clásicos tres sectores económicos, primario, secundario y terciario. Como es lógico, esta división en tres sectores es bien distinta de la división en tres clases sociales que figura al final del cuadro: patronos, autónomos y asalariados. Aunque ambas divisiones afectan únicamente al electorado que está en la producción, lo hacen de un modo distinto. En cada sector se incluye a la gente de cualquiera de las tres clases sociales que trabaje en ese sector.

A fin de facilitar al lector la obtención de conclusiones de estos dos cuadros, presentaremos a continuación un desarrollo de los datos que contienen.

DESARROLLO DE LOS DATOS POR CADA CANDIDATURA

En este apartado vamos a presentar dos cuadros por cada candidatura electoral:

- primero, un cuadro que nos dice qué otras candidaturas se correlacionan con ella de modo positivo y cuáles de modo negativo. Proceden del primer cuadro presentado en el apartado anterior.
- segundo, otro que nos dice la influencia lograda por cada candidatura en un sector social en comparación con la lograda en los otros.

El cuadro primero de estos dos creemos que no presenta pega alguna para su interpretación correcta.

En cambio el segundo sí. Por ejemplo, al ver que la lista para AP la encabezan los sectores servicios, patronos y viejos, se puede caer en la tentación de deducir que son estos sectores sociales los que constituyen la principal base electoral de AP y acaso no sea así. En efecto, como prescindimos para este análisis -ya que no le afecta- de la amplitud numérica de cada sector social, podría suceder que sumando a quienes ocupan en el sector servicios los patronos más los viejos, diese un número muy reducido de personas y que no hayan constituido la principal base electoral de AP estos tres sectores sino en realidad el sector de las mujeres, que aparece detrás en la lista pero puede tener más amplitud numérica. Esto no es sino un supuesto, pero a lo que vamos es a que, en ese caso, de nuestro

cuadro no habrá que deducir que "son los ocupados en el sector servicios, los patronos y los viejos quienes constituyen la principal base electoral de AP" sino simplemente que "entre los ocupados en el sector servicios, entre los patronos y entre los viejos es entre quienes AP ha tenido comparativamente más éxito que entre los otros sectores sociales", lo cual sí es rigurosamente cierto.

Aclarado esto, pensamos que con los dos cuadros que damos por candidatura, los militantes de cada una podrán hacerse una idea bastante buena por un lado de con qué otras opciones electorales coincidió más y menos la suya y por otro de en qué sectores sociales tuvo más éxito: en cuál de las tres clases sociales, de los tres sectores económicos, de los dos niveles de instrucción, de los dos sexos, de las tres edades y de los dos lugares de nacimiento distinguidos.

Para simplificar la comprensión de cada cuadro, lo mejor es fijarse en los primeros y en los últimos elementos de cada lista, que son evidentemente los más significativos en cada caso.

ABSTENCION

Su mayor o menor correlación electoral con las demás opciones.

Con EE	21
PNV	19
ESB	13
AP	- 3
PC	-12
PSOE	-24

Influencia lograda por esta opción en un sector social en comparación con la lograda en los otros.

Sector agro-pesquero	33
Autóctonos	26
Varones	24
Semianalfabetos	23
Autónomos	21
Jóvenes	15
Viejos	12
Patronos	-7
Sector industrial	-11
Sector servicios	-14
Asalariados	-16
Instruidos	-23
Mujeres	-24
Inmigrados	-26
Adultos	-27

AP

Su mayor o menor correlación electoral con las demás opciones.

Con Abstención	-3
PNV	-6
EE	-9
ESB	-12
PC	-24
PSOE	-32

Influencia lograda por esta opción en un sector social en comparación con la lograda en los otros.

Sector servicios	61
Patronos	47
Viejos	44
Mujeres	32
Instruidos	32
Autóctonos	16
Autónomos	-5
Sector agro-pesquero	-12
Inmigrados	-16
Asalariados	-17
Jóvenes	-18
Adultos	-26
Varones	-32
Semianalfabetos	-32
Sector industrial	-50

EE

Su mayor o menor correlación electoral con las otras opciones.

Con Abstención	21
ESB	11
PNV	-7
AP	-9
PC	-9
PSOE	-19

Influencia lograda por esta opción en un sector social en comparación con la lograda en los otros.

Autóctonos	26
Viejos	15
Sector agro-pesquero	14
Asalariados	13
Sector servicios	10
Jóvenes	4
Varones	3
Semianalfabetos	2
Instruidos	-2
Mujeres	-3
Patronos	-7
Autónomos	-11
Adultos	-19
Sector industrial	-20
Inmigrados	-26

ESB

Su mayor o menor correlación electoral con las demás opciones.

Con Abstención	13
EE	11
PNV	2
AP	-12
PC	-15
PSOE	-21

Influencia lograda por esta opción en un sector social en comparación con la lograda en los otros.

Autónomos	14
Autóctonos	13
Sector industrial	13
Jóvenes	9
Varones	8
Sector agro-pesquero	5
Semianalfabetos	4
Adultos	-1
Instruidos	-4
Asalariados	-7
Viejos	-8
Mujeres	-8
Inmigrados	-13
Patronos	-15
Sector servicios	-17

PC

Su mayor o menor correlación electoral con las demás opciones.

Con PSOE	59
EE	-9
Abstención	-12
ESB	-15
AP	-24
PNV	-55

Influencia lograda por esta opción en un sector social en comparación con la lograda en los otros:

Inmigrados	63
Asalariados	47
Sector industrial	30
Adultos	28
Jóvenes	12
Varones	5
Instruidos	2
Semianalfabetos	-2
Mujeres	-5
Sector servicios	-10
Sector agro-pesquero	-27
Patronos	-28
Autónomos	-38
Viejos	-40
Autóctonos	-63

PNV

Su mayor o menor correlación electoral con las demás opciones.

Con Abstención	19
ESB	2
AP	-6
EE	-7
PC	-55
PSOE	-82

Influencia lograda por esta opción en un sector social en comparación con la lograda en los otros.

Autóctonos	81
Autónomos	60
Sector agro-pesquero	46
Viejos	38
Varones	23
Semianalfabetos	20
Patronos	17
Jóvenes	-7
Sector industrial	-9
Instruidos	-20
Mujeres	-23
Sector servicios	-26
Adultos	-31
Asalariados	-62
Inmigrados	-81

PSOE

Su mayor o menor correlación electoral con las demás opciones.

Con PC	59
EE	-19
ESB	-21
Abstención	-24
AP	-32
PNV	-82

Influencia lograda por esta opción en un sector social en comparación con la lograda en los otros.

Inmigrados	89
Asalariados	60
Adultos	44
Sector industrial	34
Jóvenes	13
Mujeres	6
Instruidos	3
Semianalfabetos	-3
Varones	-6
Sector servicios	-6
Patronos	-35
Sector agro-pesquero	-39
Autónomos	-49
Viejos	-57
Autóctonos	-89

DESARROLLO DE LOS DATOS POR CADA SECTOR SOCIAL

La anterior serie de datos tiene interés para los militantes de cada candidatura electoral.

Pero con la información ofrecida al principio podemos también presentar otra serie de cuadros que interesarán a cada sector social; que interesarán, por ejemplo, a los sindicatos, grupos feministas, cooperativistas, movimientos de juventud, etc.

En efecto, si miramos el segundo de los cuadros presentados en un principio observando por separado y por entero cada una de sus filas -filas horizontales, no columnas verticales, como antes- sabremos si cada sector social es para la candidatura tal una base electoral más importante que para las otras candidaturas.

Al mirar la serie de cuadros que, con esta nueva óptica, presentamos ahora, cabe un error de interpretación similar al que habíamos señalado al principio del apartado anterior.

Por ejemplo, cuando vemos que la lista de los patronos la empieza AP y continúa PNV, podemos querer deducir que son más los patronos que se han inclinado por AP que los que lo han hecho por el PNV y esto no tiene por qué ser cierto. Como estamos prescindiendo en nuestro análisis del porcentaje final de votos obtenidos por cada candidatura, y como de hecho el PNV tuvo casi cuatro veces más que AP, puede ocurrir perfectamente que la mayoría de los patronos hayan votado al PNV pero que la patronal no tenga un peso electoral fuerte en el PNV; mientras la minoría de patronos que ha votado a AP puede en cambio constituir mayoría en el reducido electorado de esta candidatura.

O sea que no deberemos leer que "la mayoría de los patronos ha votado a AP" sino que "para AP los patronos son una base electoral más importante que para las otras candidaturas".

Importancia que cada sector social tiene para una candidatura en comparación con la que tiene para las otras.

<i>Jóvenes</i>		<i>Adultos</i>		<i>Viejos</i>	
Abstención	15	PSOE	44	AP	44
PSOE	13	PC	28	PNV	38
PC	12	ESB	-1	EE	15
ESB	9	EE	-19	Abstención	12
EE	4	AP	-26	ESB	-8
PNV	-7	Abstención	-27	PC	-40
AP	-18	PNV	-31	PSOE	-57

<i>Autóctonos</i>		<i>Inmigrados</i>	
PNV	81	PSOE	89
Abstención	26	PC	63
EE	26	ESB	-13
AP	16	AP	-16
ESB	13	EE	-26
PC	-63	Abstención	-26
PSOE	-89	PNV	-81

<i>Varones</i>		<i>Mujeres</i>	
Abstención	24	AP	32
PNV	23	PSOE	6
ESB	8	EE	-3
PC	5	PC	-5
EE	3	ESB	-8
PSOE	-6	PNV	-23
AP	-32	Abstención	-24

<i>Semianalfabetos</i>		<i>Instruidos</i>	
Abstención	23	AP	32
PNV	20	PSOE	3
ESB	4	PC	2
EE	2	EE	-2
PC	-2	ESB	-4
PSOE	-3	PNV	-20
AP	-32	Abstención	-23

<i>Sector agro-pesquero</i>		<i>Sector industrial</i>		<i>Sector servicios</i>	
PNV	46	PSOE	34	AP	61
Abstención	33	PC	30	EE	10
EE	14	ESB	13	PSOE	-6
ESB	5	PNV	-9	PC	-10
AP	-12	Abstención	-11	Abstención	-14
PC	-27	EE	-20	ESB	-17
PSOE	-39	AP	-50	PNV	-26

<i>Patronos</i>		<i>Autónomos</i>		<i>Asalariados</i>	
AP	47	PNV	60	PSOE	60
PNV	17	Abstención	21	PC	47
Abstención	-7	ESB	14	EE	13
EE	-7	AP	-5	ESB	-7
ESB	-15	EE	-11	Abstención	-16
PC	-28	PC	-38	AP	-17
PSOE	-35	PSOE	-49	PNV	-62

INFORMACION COMPLEMENTARIA

El primer desarrollo de datos presentado nos indicaba el eco obtenido por cada candidatura entre los distintos sectores sociales comparados. El segundo presentaba la misma información desde otro ángulo, indicando la actitud de cada sector social hacia las distintas candidaturas comparadas.

Pero propiamente ni el primer desarrollo de los datos nos decía cuál es la base social de cada candidatura ni el segundo cuál es la tendencia electoral de cada sector social, y ello por un razón ya señalada antes. El que por ejemplo Euskadiko Ezquerria haya atraído más al electorado del sector agro-pesquero que al del industrial no significa que su base social esté en el primero de ambos, ya que mientras el sector industrial recoge el 66.9% del electorado guipuzcoano, el sector agro-pesquero recoge sólo el 6.0%. De modo que probablemente votaron a EE más productores del sector industrial que del sector agro-pesquero. Con lo cual su base social será en realidad más bien industrial que agro-pesquera.

Cuando una candidatura se correlaciona positivamente con sectores sociales que son mayoritarios en la población, cabe hablar con propiedad de "base social". Por ejemplo, la base social del PSOE y del PC es obrera, porque no sólo se correlacionan ambos partidos positivamente con el sector industrial y con la clase asalariada, sino que además ese sector es mayoritario entre los tres sectores productivos y esa clase es también mayoritaria entre las tres clases sociales.

Pero, en cambio, y por lo ya indicado, cuando una candidatura se correlaciona positivamente con sectores sociales que son minoritarios en la población, no cabe deducir propiamente la "base social" de tales candidaturas sino que nos contentaremos con decir que en esos sectores sociales han tenido comparativamente más éxito que en los otros, pero sin aventurarnos a hablar de "base social"; lograremos una idea que se parece en algún modo a la de "base social" y de la que constituye un sucedáneo a falta de información mejor, pero que en absoluto coincide con ella.

Por lo tanto el título del presente artículo, que hemos escogido por simplificar, no es correcto más que para ciertas candidaturas.

Y lo mismo sucede, como también se ha dicho ya, con los datos presentados para cada sector social: para saber la "tendencia electoral de cada sector social", hay que mirar como información complementaria el porcentaje total de votos de ca-

da candidatura. Nos remitimos al ejemplo puesto más arriba sobre el voto de la patronal a AP y al PNV.

Que el lector nos dispense la reiteración de estas explicaciones, pero son fundamentales para entender correctamente la información que aportamos y para no sacar de ella conclusiones falsas.

Con el fin de permitir el ajuste de esta cuestión, vamos a dar, como información complementaria a los cuadros anteriores, los resultados electorales logrados en toda Guipúzcoa por cada candidatura y los porcentajes que supone cada sector social analizado entre todo el electorado guipuzcoano. Estos últimos nos servirán para acercarnos a la idea de "base social de cada candidatura" mirando los cuadros presentados en el apartado "Desarrollo de los datos por cada candidatura" cuando un cuadro empieza por un sector social minoritario en la población. En cuanto a los resultados electorales, nos servirán para acercarnos a la idea de "tendencia electoral de cada sector social" mirando los cuadros presentados en el apartado "Desarrollo de los cuadros por cada sector social" cuando un cuadro empieza por una candidatura que obtuvo pocos votos totales.

Esta complicación en la lectura de los cuadros la habríamos evitado si, mediante un nuevo trabajo matemático, hubiésemos establecido simplemente el número de electores de cada sector social a cada candidatura. Eso nos habría permitido abandonar la presentación de las correlaciones, dando directamente y sin complicación alguna tanto la base social de cada candidatura como la tendencia electoral de cada sector social. Al no haber realizado este segundo trabajo, hemos de conformarnos con esta manera engorrosa de acercarnos al tema.

Resultados electorales en Guipúzcoa

AP	8.2
EE	9.4
ESB	5.5
PC	3.7
PNV	30.9
PSOE	28.0
Total candidaturas analizadas aquí	85.7
AETG (de ORT)	0.7
ANV	0.6
DCV	5.0
DIV (en torno a M. Escudero)	4.7

FDI (del PT)	0.4
FUT	1.2
MFA (Partido Carlista, retirado)	0.2
PSP	1.5
Total candidaturas no analizadas aquí	14.3
Total general	100.0

Respecto a la abstención, la alcanzada en Guipúzcoa (27.0%) fue la única de las cuatro provincias vascas que superó a la media estatal (21.6%) y por lo tanto la única provincia en que en principio la abstención fue significativa. Por eso hemos incluido esta opción junto a las otras importantes.

Porcentaje de cada sector social entre el electorado guipuzcoano.

Autóctonos	63.8	Semianalfabetos	32.5	Varones	48.9
Inmigrados	36.2	Instruidos	67.5	Mujeres	51.1
	100.0		100.0		100.0
Jóvenes	25.3	Sector agro-pesquero	6.0	Patronos	5.7
Adultos	55.4	Sector industrial	66.9	Autónomos	10.1
Viejos	19.3	Sector servicios	27.1	Asalariados	84.1
	100.0		100.0		100.0

ALGUNAS CONCLUSIONES

Creemos que son muchas las conclusiones que es posible deducir de los cuadros que hemos presentado. Cada lector puede obtenerlas por sí mismo mirando sobre todo los primeros y los últimos elementos de cada cuadro, que son siempre los más reveladores: las correlaciones positivas y negativas más fuertes.

Nosotros escribiremos aquí sólo algunas de las conclusiones que se desprenden y comentaremos más despacio una de ellas, que nos parece muy importante.

No olvidemos en ningún momento que estos datos valen sólo para Guipúzcoa y que nadie puede extrapolarlos a otras provincias. Los artículos de Egin a que se aludirá en el apartado de metodología mostraron claramente que algunas significaciones electorales fueron muy distintas de unas provincias a otras. Así pues, cualquier conclusión o comentario de los datos anteriores

no puede aplicarse más que a Guipúzcoa. Evidentemente, algunas conclusiones serán también válidas para las otras provincias vascas, pero no lo serán todas, ni lo serán en la misma medida, ni en todo caso cabe probar una cosa u otra.

Describamos brevemente el perfil social resultante para cada candidatura guipuzcoana y luego describiremos el perfil electoral de cada sector social.

PC	asalariados del sector industrial	autónomos y patronos de los sectores agro-pesqueros y servicios
PNV	autónomos y patronos del sector agro-pesquero	asalariados del sector servicios (y del industrial)
PSOE	asalariados del sector industrial	autónomos y patronos de los sectores agro-pesquero (y servicios)

Vamos a detenernos ahora un poco en cada una de las candidaturas, atendiendo no sólo a los datos de clase social sino al conjunto de datos suministrados más arriba.

El electorado de Alianza Popular (GU) da, como era de esperar, una imagen reaccionaria. Esto ocurre en bastante menor medida con el PNV, cuya base presenta una imagen más bien conservadora.

Por lo que respecta al PSOE y PC, sus electorados son muy similares, si bien las notas distintivas comunes a ambos se agudizan más para el primero de los dos.

El PSOE es claramente el partido elegido por la clase obrera y en particular por la inmigrada, así como por la gente de edad adulta. La preferencia por este partido en el sector industrial es tan clara como la preferencia por el PNV en el sector primario.

Del mismo modo que el PSOE y el PC han alcanzado su máxima audiencia entre los obreros industriales, son las siguientes cuatro opciones las que más han incidido en las restantes capas populares: el PNV, ESB, la abstención y EE.

Los rasgos electorales de estas cuatro candidaturas son parecidos entre sí: se trata preferentemente de un electorado autóctono, de clase autónoma, masculino, de edad algo superior, y perteneciente a los sectores productivos agro-pesquero y servicios.

Si miramos las correlaciones entre candidaturas, vemos que se correlacionan positivamente por un lado el PC con el PSOE y por otro las cuatro citadas: PNV, ESB, abstención y EE. (La única correlación negativa entre estas cuatro candidaturas es la que existe entre EE y el PNV).

De estas cuatro opciones, la del PNV se distingue de las restantes en que ha tenido buena aceptación en medios patronales.

Tratemos de caracterizar un poco al electorado de las otras tres: ESB, abstención y EE.

ESB es una candidatura de perfil bastante regular, sin fuertes correlaciones sociales de signo positivo ni de signo negativo. Su mayor éxito comparativo se ha producido entre los cooperativistas y demás trabajadores independientes del sector industrial.

En cuanto al análisis de la abstención, posiblemente nos permite aproximarnos algo al conocimiento de la base social de ETA. De esa base social se han dado numerosas versiones especulativas pero pocas estimaciones reales, buenas o malas. Pienso que de un modo aproximado, la consigna abstencionista fue seguida por más o menos la base social de ETA. Pienso también que podemos aceptar la hipótesis de que la abstención apolítica haya sido relativamente fija en las distintas mesas electorales y que los cambios de la tasa abstencionista entre unas mesas y otras hayan constituido la abstención política, o sea, lo que, de modo sin duda restringido, cabría considerar "base electoral de ETA". Si admitimos que esto fuese así ¿qué conclusiones habría que sacar?

En primer lugar, la audiencia numéricamente importante de ETA se concentraría en la provincia de Guipúzcoa, pues ya hemos visto que en las otras tres provincias apenas fue seguida la consigna abstencionista.

ETA no sería un partido cuyo eco principal se encontrase entre estudiantes, como creen algunos (de todos modos, la mayoría de los estudiantes, al ser menores de 21 años, no entran en nuestro trabajo), sino en sectores de nivel de instrucción más bien bajo; lo mismo que el PNV, en este punto. Tendría mayor eco en el sector primario de la economía -agricultura y pesca- que en los sectores industrial o de servicios; entre los caseros jóvenes y otros trabajadores independientes del sector primario. Insistimos sin embargo en que un análisis como el hecho aquí es por fuerza restrictivo y en que la base social de ETA es sin duda alguna más amplia.

La mayor aceptación en la clase autónoma -no asalariante ni asalariada- es común a tres de las cuatro opciones que estamos analizando ahora: PNV, ESB y la abstención.

Euskadiko Ezkerra en cambio tiene más audiencia en la clase asalariada que en la autónoma. Ha tenido mejor acogida esta candidatura que la opción abstencionista entre los asalariados y en el sector servicios y peor acogida entre los trabajadores autónomos.

Ni ETA ni EE encontrarían su principal eco entre los obreros industriales, sino entre las otras capas populares: más bien entre las rurales por lo que respecta a ETA y más bien entre las urbanas por lo que respecta a EE. (Repitamos sin embargo una última vez que al mismo tiempo es posible que el mayor apoyo absoluto les venga de los obreros industriales, dada la importancia numérica de éstos: es una duda que no se puede despejar con la metodología seguida).

Respecto a Euskadiko Ezkerra hay que advertir también que si ha tenido en Guipúzcoa su mayor éxito comparativo en los sectores económicos primario y terciario, en las otras provincias vascas ha sido menos afortunada en el sector primario y más en el terciario e industrial, según demuestran los artículos de Egin que se citan más adelante.

Euskadiko Ezkerra (como las otras tres opciones que estamos viendo) se correlaciona muy positivamente en Guipúzcoa con el sector autóctono y, aunque su correlación con la clase social asalariada es también positiva, el que no lo sea con el sector inmigrado constituye una seria limitación de esta candidatura con vistas a constituir la alternativa que apuntaba.

EE, lo mismo que cualquier otra opción política, para incrementar su base social, tendría que moverse en dos sentidos, y no sólo en el terreno electoral: por un lado implantarse en los sectores sociales populares en que no está implantada y por otro ampliar su implantación en aquellos otros en que ya lo está.

Veamos ahora un poco el perfil electoral de cada sector social.

Los jóvenes han supuesto para la opción abstencionista y para el PSOE y PC mucho más que para AP. Los adultos (cuyos datos advertimos que son los menos exactos de este trabajo) suponen para el PSOE y PC entre sus electorados bastante más que para el PNV, opción abstencionista y AP entre los suyos. Lógicamente en consecuencia los viejos han supuesto para AP y PNV un porcentaje mayor de su propio electorado que para el PSOE y el PC.

Las mujeres han pesado más en el electorado de AP que en la opción abstencionista y que en el electorado del PNV.

La gente con instrucción elemental completa y con estudios posteriores ha supuesto mucho más para el electorado de AP que para la abstención o para el PNV.

Los resultados por sectores productivos son muy claros. Las tres listas están siempre encabezadas y terminadas por únicamente tres partidos, AP, PNV y PSOE, y además cada uno de ellos es precisamente cabeza en una de las tres listas y cola en otra. AP encabeza la lista del sector servicios y termina la del industrial; el PNV encabeza el agro-pesquero y termina la del sector servicios; por último, el PSOE encabeza la lista industrial y termina la agro-pesquera. (Repitamos de nuevo que estos resultados no deben leerse "el sector agro-pesquero ha supuesto mucho para el PNV" sino que "ha supuesto proporcionalmente más para el PNV que para el PSOE"; etc.). Con la segunda candidatura de cada lista tanto por arriba como por abajo sucede algo muy parecido.

En cuanto a las tres clases sociales, los principios y finales de lista son igualmente muy claros. La clase patronal ha contado entre el electorado del PNV y, sobre todo, de AP, mucho más que entre el electorado del PSOE y PC. La clase autónoma (entre la que se encuentran los numerosos cooperativistas de Guipúzcoa), mucho más entre el del PNV y abstención que entre el del PSOE y PC. La clase asalariada, mucho más entre el del PSOE y PC que entre el del PNV y AP.

Creemos, pues, que todas estas observaciones contribuyen a definir el perfil sociológico de cada candidatura en Guipúzcoa y el perfil electoral de cada sector social guipuzcoano. Insistimos en que la observación de los cuadros anteriores permitirá al lector deducir muchas conclusiones más de las que señalamos aquí e incluso advertir no pocas curiosidades.

Pero para terminar este apartado vamos a referirnos a la cuestión de autóctonos e inmigrados. El sector inmigrado sólo presenta una correlación positiva, y muy alta, con partidos de ámbito estatal. Este importante hecho debe ser reconocido y es necesario contar con él, independientemente de que haya que tratar de modificarlo y de que esa modificación se pueda o no ir produciendo en el futuro.

Además, es un fenómeno sociológico de la máxima importancia la altísima correlación que hay entre PSOE e inmigración por un lado y entre PNV y autóctonos por otro. Estas dos son las correlaciones más altas de absolutamente todos los cuadros: un 81% el PNV-autóctonos y un 89% el PSOE-inmigrados. A decir verdad, todo

el mundo sospechaba algo de esto pero, pese a ello, impresiona constatar que el fenómeno es tan agudo.

Es evidente que hay autóctonos que apoyan al PSOE, como hay inmigrados que apoyan al PNV. La duda era si esto es más o menos frecuente.

La población autóctona y la inmigrada, tomados estos términos en sentido un poco amplio, suponen cada una aproximadamente la mitad demográfica de Euskadi Sur. Ningún avance social, ningún cambio global, ninguna política popular es posible sin el apoyo de ambos sectores populares a la vez.

Pero cuando vemos que cada uno de estos sectores apoya a organizaciones políticas diferentes, es necesario concluir que sólo la alianza de organizaciones populares heterogéneas puede constituir una dirección para una política popular. Por ahora al menos, es utópico pensar que una sola organización pueda ser apoyada al mismo tiempo por los sectores populares autóctonos y por los inmigrados.

Por otro lado las direcciones de los partidos populares pueden con su actuación crear un antagonismo entre estos sectores y agudizarlo. Poniendo un ejemplo de la pequeña política, de la política de pasillo, con motivo de la constitución del Consejo de Euskadi Occidental, las direcciones del PSOE y de EIA, al imponer un punto de vista demasiado partidista a sus respectivos aliados, tuvieron que contribuir a mi juicio a incrementar el recelo entre autóctonos e inmigrados. La primera actuación creo que provocó un recelo entre los autóctonos y tal vez incluso un alejamiento de las ideas socialistas en el conjunto de la población (excepto naturalmente entre los incondicionales); y la segunda otro recelo entre los inmigrados y un alejamiento de las ideas vasquistas en el conjunto de la población (excepto de nuevo entre los incondicionales). Ambas actuaciones operaron así en el mismo sentido, en el sentido de una creciente separación real entre dos sectores populares cuyos intereses coinciden tanto al decir del PSOE como al de EIA. También las actuaciones de pasillo trascienden hasta la gente menos interesada por la política.

Los datos electorales aquí presentados demuestran de nuevo, en mi modesta opinión, que sólo es posible en Euskadi Sur una política popular si viene encabezada por una alianza estable de organizaciones diferentes capaces de movilizar tanto a los trabajadores autóctonos como a los inmigrados y si las decisiones de esa alianza tienden a una creciente unidad entre todos ellos. Esto sí podría permitir un desarrollo creciente y simultáneo de las ideas socialistas y de las ideas vasquistas.

Frente a los numerosísimos partidarios del "pero sobre todo lo obrero" y a los también numerosísimos partidarios del "pero sobre todo lo vasco", pienso que estos datos tienden a dar la razón a los hoy escasos partidarios del "pero sobre todo a la vez".

Además, para los partidos no electoralistas, la alianza no podrá limitarse a ser electoral sino que habrá de extenderse a los distintos aspectos de la lucha de clases, de la lucha política, pues de lo contrario no habría ni estabilidad ni coherencia, es decir, no habría dirección.

METODOLOGIA

A fines de octubre del 77 intenté una aproximación al tema de qué grupos sociales habían votado a las principales candidaturas en las cuatro provincias vascas del Sur.

El resultado del análisis se publicó en el periódico Egin. Su base fueron simplemente datos municipales. Ciertos municipios y ciertas comarcas en cada provincia se tomaban como representativos de los distintos medios sociales. A pesar de que el análisis con base municipal presenta dificultades y limitaciones muy serias, era conveniente recurrir a él ya que era el único nivel informativo completo para las cuatro provincias.

Así, era preferible dar una mala aproximación al tema referida a las cuatro provincias que dar otra explicación mucho más afinada relativa a una sola de ellas. El propio trabajo demostró que aquella opción fue muy oportuna: cada una de las cuatro provincias vascas arrojaba unos espectros electorales muy particulares y muy distintos de los de las otras tres provincias. Esto era especialmente claro para la candidatura de Euskadiko Ezquerria, que era el principal objeto de aquel análisis. Por ello, los citados artículos constituyen el marco en el que debe considerar inserto el presente trabajo; se publicaron en Egin los días 30 de octubre y 2, 3, 4 y 5 de noviembre de 1977. Incluso diría que este artículo sirve en realidad para sustituir -confirmándolo pero mejorándolo- al publicado en Egin el 3 de noviembre, que fue el referente a Guipúzcoa. (El análisis de los resultados vascos provinciales, según los criterios de derecha e izquierda y de vasquismo-centralismo, constituyen el capítulo 8 de "La sociedad vasca actual").

En el presente artículo ha sido posible estudiar una base informativa mucho más afinada que los municipios enteros: las mesas electorales. El nivel municipal no permite separar bien cada medio social porque no hay muchos municipios y porque en cada uno cohabitan normalmente personas de distintos medios sociales; las mesas electorales, al ser más numerosas y al poder presentar

una homogeneidad social mayor, permiten una separación mucho mejor de medios sociales, aunque tampoco sea el nivel informativo perfecto.

Para obtener una correlación bien hecha entre las características sociales de cada individuo y su voto, sólo hubiese servido una encuesta directa a la población realizada en el mismo momento de las elecciones. Al no disponer de tal encuesta, el análisis mesa por mesa es un sucedáneo bastante valioso.

La pega que plantea este análisis por mesas en las elecciones del 15-VI-77 es que sólo hay base informativa para una sola, Guipúzcoa, de las cuatro provincias vascas del Sur. (Sin embargo, por suerte, era en esta provincia donde las conclusiones para Euskadiko Ezkerra habían quedado menos claras a partir del análisis de base municipal: había así posibilidades de seguir avanzando justo en la zona que había quedado más oscura; casualidades que se producen rara vez en la investigación).

Vamos ahora a explicar la metodología seguida para obtener los dos cuadros presentados al principio de este artículo y que como hemos visto constituyen su base.

Gracias a la colaboración de las distintas candidaturas de Guipúzcoa, el centro de Cálculo Iberoamérica de San Sebastián elaboró una hoja muy valiosa para cada mesa electoral de la provincia. En esa hoja se daban por un lado los resultados electorales de la mesa en cuestión y por otro la composición sociológica del electorado de esa misma mesa.

Lo único que se ha hecho en el presente trabajo ha sido correlacionar los datos electorales de cada candidatura, por una parte con los datos electorales de las demás (primer cuadro presentado) y por otra con los datos sociológicos (segundo cuadro presentado): el porcentaje de votos logrados por la candidatura A en una mesa con el porcentaje de jóvenes de esa misma mesa, etc.

Las mesas electorales de Guipúzcoa eran 449. Se han retirado del análisis los datos de cuatro mesas, ya que parecían parcialmente erróneos, de modo que se han estudiado 445.

Las correlaciones se han establecido de acuerdo con la fórmula de Pearson. El Instituto de Ciencias de la Educación de la Universidad de Bilbao, con un criterio bastante más ancho que lo habitual en este país, ha facilitado amablemente el ordenador y los programas necesarios.

Lo que se ha entregado a este ordenador han sido 18 porcentajes por cada una de las mesas electorales de Guipúzcoa. Los 7

primeros eran los porcentajes de votos obtenidos por cada candidatura a estudiar y los otros 11 eran los porcentajes que suponían los siguientes sectores sociales en el electorado de esa misma mesa: jóvenes, viejos, autóctonos, varones, semianalfabetos, sector agro-pesquero, sector industrial, sector servicios, patronos, autónomos y asalariados.

Desde aquí mil gracias a mi madre que durante tantas y tantas horas me ha ayudado a establecer estas complicadas e interminables listas.

Para los abundantes sociólogos que padecen numeritis añadiremos que además de los datos de correlación, se han obtenido sus correspondientes grados de significatividad y márgenes de error; al ser éstos muy aceptables, hemos dejado de lado este tema para no complicar el artículo inútilmente.

Creemos que con estas precisiones metodológicas cualquiera podría reelaborar el trabajo y constatar por sí mismo su fiabilidad.

ANÀLISI GEOGRÀFICA DEL COMPORTAMENT ELECTORAL A LES COMARQUES GIRONINES. ELECCIONS GENERALS DEL 15 DE JUNY DEL 1977*

Montserrat Terradas i Batlle

*Departament de Geografia
Col·legi Universitari de Girona
Universitat Autònoma de Barcelona*

ÀMBIT DEL TREBALL

Aquest treball estudia les eleccions generals del juny passat, a l'àmbit de la circumscripció electoral de Girona, que és al mateix temps la província de Girona.

MOTIVACIONS

A més a més de l'interès personal pel tema, hi ha un interès per fer una aportació al camp de la *geografia electoral*, camp pràcticament deixat de banda en el nostre país. Evidentment la geografia té un paper específic en aquest tipus de treballs. Des del punt de vista de la geografia sembla haver-hi tres objectius bàsics.

OBJECTIUS BÀSICS

1. Fer una anàlisi descriptiva i explicativa de la distribució espacial dels resultats electorals.

* Tesina de llicenciatura. Departament de Geografia. Facultat de Lletres (UAB). Editada pel Servei de Publicacions del Col·legi Universitari de Girona, 1978.

2. Establir la hipotètica relació entre els resultats electorals i diverses característiques de la població (comportament electoral), estudiant al mateix temps la distribució espacial d'ambdues variables.
3. Estudiar la funció que l'espai juga en aquest comportament social que és el comportament electoral.

Per assolir aquests objectius es plantegen diverses hipòtesis de treball que cal comprovar, i que podríem aplegar en tres grups.

HIPÒTESIS DE TREBALL

1. - La distribució espacial dels resultats electorals serà fragmentada territorialment, sense formar grans espais amb domini absolut d'una candidatura concreta.
  - Hi haurà, però, una diferenciació en l'espai (costa, plana, ...)
2. - Entre les característiques de la població o de la seva activitat econòmica que poden influir en el comportament electoral, hem suposat molt rellevants les següents: sexe, edat, lloc de naixement, situació professional, activitat econòmica, condició socioeconòmica, nivell d'instrucció, taxa d'estudis superiors, índex de mecanització i magnitud de la població del municipi.
  - Aquestes característiques de la població tindran una distribució diferenciada en l'espai.
3. - L'espai es diferenciarà en àrees que, tot i ser semblants per la seva composició socioeconòmica, observaran un vot polaritzat cap a posicions antagòniques.
  - L'espai, per tant, pot jugar un paper diferenciador en la lògica del comportament electoral.

Des del punt de vista de la geografia, el tercer objectiu i per tant, el tercer grup d'hipòtesis, potser és el que interessa en primer lloc i es dona el cas que aquestes hipòtesis són les menys treballades en estudis d'aquest estil.

FONTS DOCUMENTALS BÀSIQUES

Resultats electorals: Les actes de la Junta Electoral Provincial, (còpies heliogràfiques). Els resultats han hagut de ser tractats.

Llistats d'ordenador que el Servei de Premsa del Govern Civil de Girona facilitava la nit del 15-16 de juny, amb els resultats provisionals referents al Congrés de Diputats.

Característiques de la població: Tabulación del Censo de Población de 1970, efectuada pel Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya (CIDC). (Xerocòpia).

Censo de Maquinaria Agrícola en uso, (desembre 1976), facilitat per la Cambra Agrària Provincial de Girona.

Bibliografia diversa sobre el tema.

METODOLOGIA

El primer intent és treballar a dues escales espacials: municipi i comarca. A causa, però, de dificultats estadístiques, ja que per a la major part de les característiques de la població no hi ha una informació vàlida a nivell municipal, ha estat necessari treballar amb una unitat espacial intermèdia, la "unitat territorial", que consisteix en una agrupació de municipis.

S'ha optat per treballar amb tècniques quantitatives, i no només amb anàlisis descriptives, i al mateix temps s'ha concedit molta importància a la cartografia.

Cada hipòtesi s'ha tractat de demostrar amb una metodologia diferenciada:

- Anàlisi descriptiva i explicativa de la distribució espacial dels resultats electorals, mitjançant el tractament estadístic de la informació bàsica, i mitjançant la representació cartogràfica corresponent. Aquesta anàlisi es repeteix sempre per a cada unitat d'espai estudiada (municipi, unitat territorial i comarca). S'estudia també cada candidatura (a la circumscripció de Girona se'n presentaven 11), per separat.
- Aquest primer pas es realitza també per a l'abstenció i per a quatre agregacions de candidatures, efectuades amb la finalitat d'obtenir una visió més global. Les quatre agregacions realitzades responen a la divisió en dreta espanyola, dreta catalana, centre i esquerra.
- S'aplica l'anàlisi de correlació entre totes i cadascuna de les diverses candidatures, l'abstenció i les agregacions de candidatures, i es forma així una matriu d'índexs de correlació.

- S'aplica l'anàlisi de regressió entre els resultats obtinguts per cada candidatura, per l'abstenció i per cada agrupació de candidatures, i entre les diverses variables de la població estudiades. Per a l'anàlisi de regressió s'utilitzen les quatre funcions bàsiques: la lineal ($y = a + bx$), les dues semilogarítmiques ($y = a + b \log x$, $\log y = a + bx$) i la logarítmica ($\log y = a + b \log x$).
- Amb els resultats obtinguts d'aquesta anàlisi de regressió es forma una taula de doble entrada ($x = \% \text{ vots}$, $y = \% \text{ d'una característica de la població}$), on figuren tots els índexs de correlació obtinguts, per a poder comprovar quines variables de la població influeixen en el comportament electoral de la població.
- Cartografiat de totes les característiques de la població, amb la seva corresponent localització espacial.
- Anàlisi detallada dels residus (una de les interpretacions fonamentals de la recta de regressió, i importantíssima en geografia), ja que permet analitzar les diferenciacions espacials de la lògica del comportament electoral deduit de l'anterior anàlisi de regressió i correlació.
- Cartografiat d'aquests residus, per veure quines unitats territorials segueixen la pauta de comportament electoral lògic, i quines se n'aparten. En aquesta última part és on es fa més aparent el paper diferenciador de l'espai.

RESULTATS

1. - Es constata l'existència de quatre candidatures majoritàries (PDC, SC, UCD i PSUC), que aconsegueixen conjuntament el 80% aproximadament del total de vots emesos.
  - Les tres primeres candidatures obtenen vots d'arreu, mentre que els vots del PSUC són més localitzats.
  - Els grans municipis, la costa i les àrees urbanes i industrials és allà on els socialistes, el PDC i el PSUC (no tant), tenen els seus millors resultats, mentre que la UCD, i de vegades el PDC, obtenen bons resultats als petits municipis, i a les àrees bàsicament rurals.
  - Les correlacions entre les diverses candidatures són baixes i això confirma que, excepte en algun cas molt localitzat, no hi ha espais amb domini absolut d'una candidatura.
  - En canvi, les correlacions entre agregacions de candidatures són més altes. Això fa pensar que en unes properes elec-

cions, amb menys candidatures i més ben definides o marques políticament, aquesta situació pot canviar.

2. - Hi ha quatre variables que ens expliquen força la variació del comportament electoral: activitat econòmica, situació professional, condició socioeconòmica i nivell d'instrucció. Unes altres quatre ens expliquen només parcialment la variació de l'orientació del vot. Les dues restants, l'edat i la taxa d'estudis superiors, no són gaire explicatives.
  - Globalment es pot afirmar que l'agricultura, les empreses familiars, els pobles petits, la gent amb estudis fins a 14 anys, i la intensa mecanització agrària, comporten el vot cap a la dreta i cap a l'abstenció. En canvi la indústria i la construcció, la majoria dels serveis, els analfabets, els assalariats, els treballadors (intermedis i sense qualificar), les dones i els municipis grans, comporten el vot cap a l'esquerra i cap a la participació en les eleccions.
  - Per tant, la procedència dels vots dels SC i de la UCD queda ben definida. La procedència dels vots del PSUC no és tan definida i fins i tot en algun cas sembla contradictòria. Finalment la procedència dels vots del PDC no queda gens definida ja que rep vots de diverses procedències, i esdevé així la candidatura més "interclassista" de les que es presentaven a la circumscripció de Girona.
3. - Es constata que l'espai juga d'alguna manera un paper diferenciador, ja que àrees amb característiques socials semblants voten diferent.
  - Això dona com a resultat un espai dividit en dos sub-espais dels quals l'un segueix la pauta de comportament electoral "lògica" deduïda anteriorment, i l'altre se n'aparta. La distribució d'aquests dos sub-espais, com es pot comprovar un cop vista la cartografia corresponent, no és pas una distribució aleatòria.
  - La presència d'aquests dos sub-espais, de moment només es pot explicar amb una hipòtesi que encara no hem treballat: la diferència entre aquests sub-espais vindria donada pel fet que en un dominaria la component de classe social (i que segueix el comportament "lògic") i en l'altre, dominaria la component de comunitat territorial (i tindria un comportament "anòmal"). La disposició d'aquests dos sub-espais ens ho fa pensar, i ens ofereix pistes per aprofundir més aquesta qüestió, i per tractar de demostrar la validesa d'aquesta hipòtesi-conclusió.

LES ELECCIONS LEGISLATIVES DEL 15 DE JUNY DE 1977 A SABADELL

Joan Marcet

*Departament de Ciència Política
Universitat Autònoma de Barcelona*

Sabadell, amb una població de quasi 200,000 habitants, és la ciutat més gran del Vallès Occidental. Els seus 116,000 electors, representen el 32.60 per cent de tota la comarca i el 3.12 per cent del total de Catalunya.

És una ciutat tradicionalment industrial, i que ha acollit una massa important d'immigració, en la seva major part provinent d'Andalusia i Múrcia. La massa d'immigrants representa el 45 per cent del total de la població de Sabadell.

En l'actualitat compta amb més de 4,000 empreses industrials i de serveis, i amb una població activa del 40.24 per cent. D'aquesta població activa, més del 85 per cent són assalariats de la indústria o els serveis, repartint-se de la manera següent:

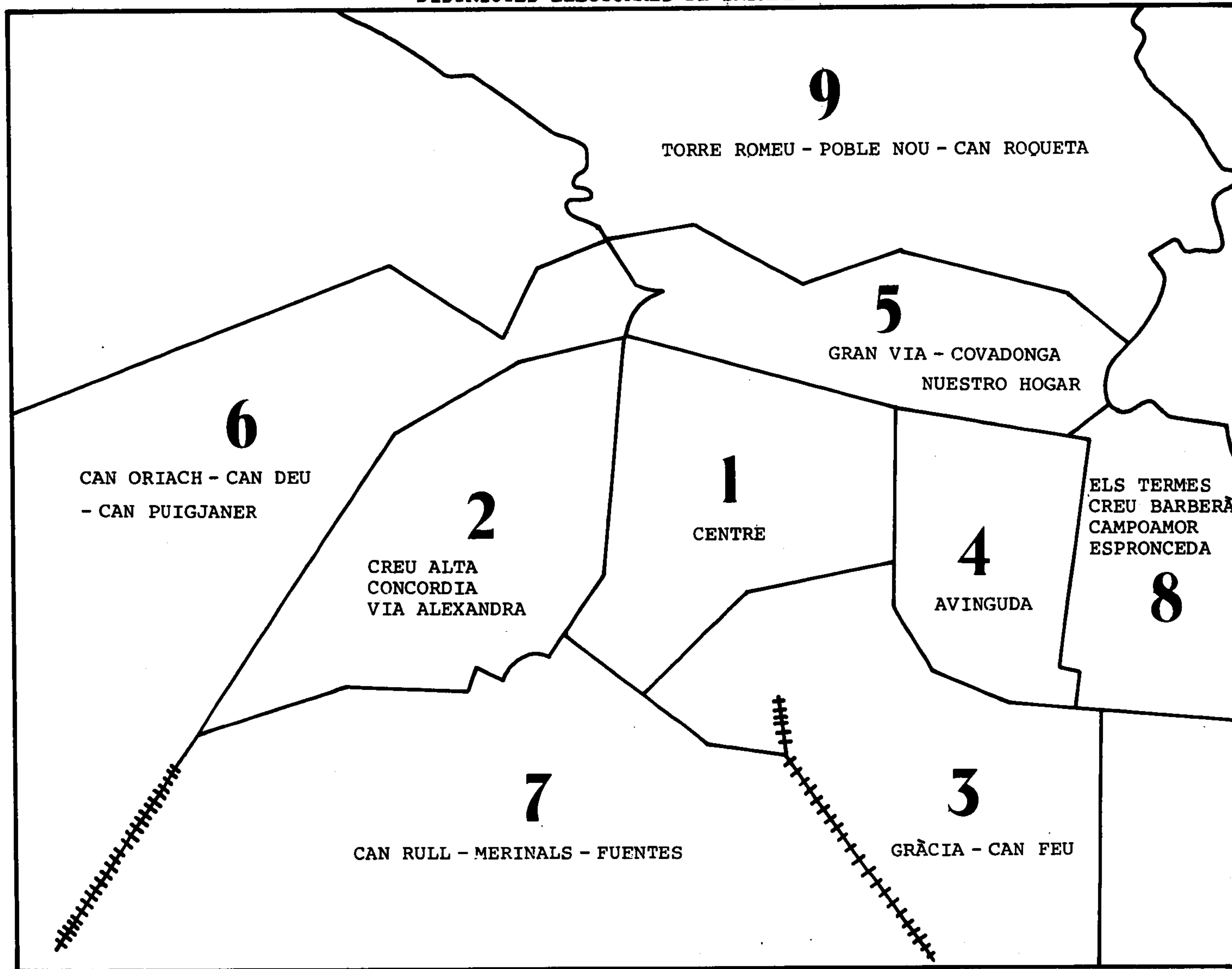
Quadre 1

Propietaris agrícoles	0.45
Jornalers	0.09
Autònoms	10.08
Professions liberals	0.44
Propietaris i directors	1.17
Administratius i empleats	17.76
Obrers qualificats	56.95
Obrers no qualificats	6.14
Obrers dels serveis	4.64
Forces armades	0.28
No classificats	1.94

(Dades tretes del Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya, segons el cens de 1970.)

DISTRICTES ELECTORALS DE SABADELL

Apuntem, ara, algunes observacions sobre la distribució del vot a Sabadell, a partir d'una anàlisi per districtes electorals. Els nou districtes electorals de Sabadell són molt desiguals, tant pel nombre d'habitants -i, per tant, d'electors- com per la seva composició social.

Així, un primer grup de districtes es caracteritza per la concentració d'un gran nombre d'habitants, per elevats percentatges de treballadors assalariats, per la gran quantitat d'immigrants que hi viuen -la major part arribats entre 1950 i 1970- i per un creixement urbanístic recent i ràpid.

Pertanyen a aquest grup els districtes 6, 7, 8 i 9. A títol d'exemple assenyalem que el districte 6 (Can Oriach, Can Puigjaner, Can Deu) ha passat de 310 habitants el 1940 a 2,686 el 1950 i a prop de 38,000 el 1975.

A l'altre extrem se situa el districte 1 (centre). Els altres quatre districtes són els de la primera expansió de la ciutat, amb una majoria de nascuts a Catalunya i amb una població activa formada bàsicament per treballadors autònoms, encarregats, administratius, empleats i tècnics de la indústria i els serveis.

Si examinem ara l'estructura dels resultats del 15 de Juny, comprovem que les quatre forces polítiques més importants a Sabadell (PSUC, PSC-PSOE, PDC i UCD), són també i pel mateix ordre les forces polítiques millor classificades al conjunt de la comarca. Igualment són les guanyadores a Catalunya, encara que no en el mateix ordre.

Quadre 2

<i>Sabadell</i>		<i>Vallès Occidental</i>		<i>Catalunya</i>	
PSUC	(27.35)	PSUC	(23.16)	PSC-PSOE	(23.40)
PSC-PSOE	(22.35)	PSC-PSOE	(22.41)	PSUC	(15.01)
PDC	(12.94)	PDC	(12.45)	UCD	(13.86)
UCD	(9.70)	UCD	(10.16)	PDC	(13.84)

Si analitzem l'estructura de vot per districtes, podem constatar diferències importants, que defineixen políticament cada una de les demarcacions.

A partir del quadres 3 i 4, comprovem l'existència de quatre districtes (6, 7, 8 i 9, les característiques dels quals ja hem assenyalat i on hi viu el 57.13 per cent de la població) molt definidament esquerrans, essent l'ordre de les forces polítiques, PSUC i PSC-PSOE en primera i segona posició respectivament, deixant UCD i Pacte en tercera i quarta posició, però

Quadre 3. Guanyadors a Sabadell per districtes. Percentatges sobre electors.

Dis- tricte	primer lloc		segon lloc		tercer lloc		quart lloc	
1	PDC	(30.46)	UCD	(14.31)	PSC-PSOE	(12.00)	UCDCC	(9.10)
2	PSC-PSOE	(20.66)	PDC	(20.65)	PSUC	(16.36)	UCD	(10.92)
3	PDC	(23.22)	PSC-PSOE	(20.28)	PSUC	(14.33)	UCD	(9.70)
4	PDC	(24.07)	PSC-PSOE	(19.58)	PSUC	(11.46)	UCD	(10.87)
5	PSC-PSOE	(27.84)	PDC	(18.39)	PSUC	(17.81)	UCD	(7.97)
6	PSUC	(43.84)	PSC-PSOE	(24.59)	UCD	(7.50)	PDC	(2.74)
7	PSUC	(34.10)	PSC-PSOE	(26.31)	UCD	(9.16)	PDC	(6.22)
8	PSUC	(29.91)	PSC-PSOE	(26.09)	UCD	(9.86)	PDC	(7.46)
9	PSUC	(54.08)	PSC-PSOE	(19.16)	UCD	(4.98)	EC	(2.59)
TOTAL	PSUC	(27.35)	PSC-PSOE	(22.35)	PDC	(12.94)	UCD	(9.70)

Quadre 4

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	TOT
Abstenció	12.80	18.11	14.41	12.63	12.47	12.70	15.13	15.05	10.87	14.28
PSUC	5.76	16.36	14.33	11.46	17.81	43.84	34.10	29.91	54.08	27.35
PSC-PSOE	12.00	20.66	20.28	19.58	27.84	24.59	26.31	26.09	19.16	22.35
PDC	30.46	20.65	23.22	24.07	18.39	2.74	6.22	7.46	2.08	12.94
UCD	14.31	10.92	9.70	10.87	7.97	7.50	9.16	9.86	4.98	9.70
UCDCC	11.31	4.76	6.19	4.49	5.08	0.89	1.49	2.39	0.87	3.72
AP	7.07	2.56	2.69	3.90	4.26	1.80	1.69	2.10	1.32	2.84
EC	2.63	1.98	5.18	3.63	1.99	0.99	1.04	2.49	2.59	2.09

a gran distància. L'excepció -pel que fa al quart lloc- és el districte 9, on se situa Esquerra de Catalunya, sens dubte -en aquest cas- per la presència del Partit del Treball en la candidatura.

Cal assenyalar que el PSUC té la seva més important implantació militant en aquests districtes -sobretot al 6 i al 9- l'activitat dels quals va ésser notable, àdhuc el dia de les eleccions. Els socialistes són, a la vegada, la segona força en implantació militant en els mateixos districtes, però, sobretot, al 7 i al 8. Això es correspon amb les diferències de percentatge entre PSUC i PSC-PSOE en aquests districtes.

Alhora, en aquests districtes perifèrics, el PDC cedeix el tercer lloc que obté a nivell global de la ciutat, a la UCD.

En dos districtes, el 2 i el 5, arriba la coalició PSC-PSOE en primer lloc, se situa el Pacte en segon, i ocupen PSUC i UCD el tercer i quart lloc respectivament.

Assenyalem que en aquests dos districtes és on els socialistes -i especialment el PSC- tenen la seva implantació militant més important.

En els districtes 3 i 4, els socialistes cedeixen el primer lloc al PDC i es mantenen en tercer i quart lloc el PSUC i la UCD.

En aquests darrers quatre casos, el predomini del que podríem anomenar classes mitges de les característiques esmentades, explicaria l'estructura electoral resultant.

Finalment, el centre de la ciutat -que correspon al districte primer- és clarament el situat més a la dreta. Només els socialistes obtenen un resultat acceptable, encara que situant-se en tercer lloc, mentre que el PSUC -recordem, guanyador al conjunt de la ciutat- arriba en sisè lloc, després de UCDCC i AP.

Si intentem ara una anàlisi dels resultats de cada força política, fent una lectura horitzontal del quadre 3, veurem que UCD i PSC-PSOE obtenen uns percentatges relativament regulars, amb una diferència del 9.33 pel que fa a la UCD i del 15.84 pel que fa al PSC-PSOE. En aquest darrer cas, si deixem de banda el districte 1, la diferència és només de 8.68.

Contràriament, el PSUC i el Pacte es mostren molt més irregulars, amb una diferència important, del 48.32 en el cas del PSUC (42.62 si no contem el districte primer), i del 28.38 en el cas del PDC.

Si analitzem el quadre 5, veiem la polarització dreta-esquerra, en els diferents districtes. En aquest quadre se situen els quatre valors màxims i mínims de cada força política en els corresponents districtes. L'entrecreuament mostra que les forces d'esquerra (PSUC i socialistes) estan positivament correlacionades entre si, mentre que ho estan negativament amb les forces de centre-dreta. Per la seva part, UCD, PDC, UCDCC i AP presenten també entre si correlació positiva.

Al mateix temps veiem que aquesta polarització dreta-esquerra, es dona de manera quasi perfecta en els districtes extrems, mentre que és menys forta en els districtes intermedis, i sobretot en el districte cinquè. Finalment, la representació gràfica en els mapes electorals ens ajuda a veure aquesta estructura del vot per districtes que hem assenyalat.

Quadre 5

MÀXIMS	1	2	3	4	5	6	7	8	9
PSUC						43.84	34.10	29.91	54.08
PSC-PSOE					27.84	24.59	26.31	26.09	
PDC	30.46	20.65	23.22	24.07					
UCD	14.31	10.92		10.87				9.87	
UCDCC	11.31	4.76	6.19		5.08				
AP	7.07		2.69	3.90	4.26				
EC	2.63		5.18	3.63					2.59
MÍNIMS									
PSUC	5.76	16.36	14.33	11.46					
PSC-PSOE	12.00		20.28	19.58					19.16
PDC						2.74	6.22	7.46	2.08
UCD					7.97	7.50	9.16		4.98
UCDCC						0.89	1.49	2.39	0.87
AP						1.80	1.69	2.10	1.32
EC		1.98			1.99	0.99	1.04		

ANÀLISI DE LES ELECCIONS A DIPUTATS DEL 15 DE JUNY DE 1977 A MANRESA

Josep Oliveras i Samitier

amb la col·laboració
d'en Pau Alegre i Nadal

*Departament de Geografia
Universitat Autònoma de Barcelona*

1. LA CIUTAT

En aquesta comunicació es tracta d'analitzar molt breument el resultat de les primeres eleccions democràtiques de diputats a Corts després dels llargs i foscos anys de la dictadura, en una ciutat cap d'una de les comarques del centre de Catalunya, en aquest cas del Bages.

Manresa, a 60 km. de la capital catalana, és una ciutat que degut a la fins fa pocs anys llunyania-temps amb Barcelona, ha conservat una vida pròpia, exercint influència en els aspectes comercial i de serveis sobre una àmplia àrea del centre català que s'estén a les veïnes comarques del Berguedà i Solsonès, part de la de l'Anoia, així com en menor grau cap a la subcormarca del Lluçanès i la Segarra.

La ciutat ha tingut un creixement demogràfic fluix si es compara amb el d'altres ciutats catalanes, especialment les de l'entorn barceloní. Entre 1960 i 1970, Manresa només va créixer un 10.8%, conseqüència de la crisi tèxtil dels anys 1962-66, i entre 1970 i 1975 el creixement ha estat d'un 13,1% degut, principalment a la immigració intracomarcal. L'any 1976 els habitants de fet eren 67,134, dels quals un 23% tenia menys de 15 anys, un 65% eren joves i adults entre 15 i 64 anys i el 12%

tenien 65 i més anys, percentatge que tendirà a incrementar-se ràpidament, ja que un 44% de la població manresana té més de quaranta anys.

Aproximadament la meitat de la població manresana havia nascut a la pròpia ciutat, i prop del 70% eren nascuts a Catalunya, i encara que el percentatge de manresans fills d'immigrants de fora de Catalunya, no es pas menyspreable, l'acceptació per part d'aquests de la llengua i d'altres fets culturals catalans ha estat en general més fàcil que a les grans aglomeracions industrials de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

La població activa de la ciutat és aproximadament un 40% de la població total, i la seva distribució per sectors és la següent:

Agricultura	2-3%
Indústria	60%
Comerç i serveis	37%

Per rams d'activitats industrials, el ram metal·lúrgic (indústria auxiliar de l'automòbil i del tèxtil) és el que dona feina a més treballadors, prop de 8,000, seguit del tèxtil, uns 4,500-5,000, i de la indústria química, que depassa els 4,000 obrers, i on s'inclou la fàbrica de pneumàtics Pirelli.

Si es classifiquen les famílies manresanes segons la condició socio-econòmica del cap de família i amb les dades del cens de 1970, els estrats alts representen un 8% de les famílies, els mitjans, el 33%, i els estrats socio-econòmics baixos (assalariats sense categoria professional), un 53%. En l'últim percentatge s'hi inclou, un 40% sobre el total d'obriers qualificats, percentatge força important, i que segons els ingressos totals familiars tenen un comportament consumista i social equiparable a les anomenades classes mitjanes.

Per acabar aquesta breu introducció a la realitat socio-econòmica de Manresa, cal també fer referència al fet que els conflictes socials que hi ha hagut han estat molt més febles i menys significatius tant quantitativament com qualitativament que a les grans aglomeracions.

Manresa és una ciutat de tipus mitjà que guarda (de moment) un cert equilibri entre indústria i serveis. El seu creixement demogràfic en ser més feble que el d'altres ciutats s'ha traduït en l'existència de menys conflictes urbans, malgrat l'anarquia urbanística existent. L'adopció per part dels immigrants de parla castellana dels trets culturals catalans és més factible que a les àrees de forta concentració immigratòria. El control social per part de les capes dominants és més alt, con-

seqüència de la menor immigració, la manca de noves inversions industrials, etc., etc. La gent es coneix amb més facilitat, els contactes interpersonals són de ràpida realització.

Avui mateix, la col.laboració Ajuntament-Oposició Democràtica és important; l'anomenat Pacte del Bages, suposa l'existència de reunions gairebé setmanals entre uns i altres, CDC no s'ha retirat de la Comissió de Política Municipal com en altres llocs, i l'endegament de la revisió del pla d'urbanisme, realitzada per un equip tècnic, vinculat a nivell personal d'algun membre amb els partits d'esquerra, és una conseqüència de la col.laboració esmentada abans.

2. ELS PARTITS POLÍTICS LOCALS

Les eleccions del 15 de juny van anar precedides no solament de la campanya pre-electoral, sinó de tota una sèrie d'actes públics realitzats pels partits polítics democràtics a fi d'exposar els seus programes i ampliar el nucli de militants i simpatitzants dels temps de la clandestinitat.

A Manresa hi havia els següents partits polítics:

- CDC. Format igual com d'altres llocs a partir d'un nucli pujolista de l'antiga CC (Cristians Catalans), encapçalat per metges, comerciants, petits empresaris i empleats qualificats, que ja s'havien destacat en la tasca de "fer país" en les entitats culturals manresanes. CDC és el segon partit quant a nombre de militants.
- Esquerra Republicana de Catalunya. Format el mateix 1977 de la unió d'antics militants del partit, i de fills de militants. Té poca implantació. Durant la campanya electoral obriren un local i el PTE destacà a militants de fora de Manresa per fer-se càrrec de la propaganda. (Recordem que Esquerra Republicana, PTE i Estat Català, formaven part de la mateixa coalició electoral).
- PCC (Partit Carlista Català). Té un petit nucli de militants, animat pel secretari general del partit que resideix a la veïna població de Callús.
- PSAN. Format per gent molt jove procedent també de la Unió Socialista del Bages. Alguns dels seus militants recolzen el CUPS.
- PSC (c). Va ser format el 1976, a partir d'un grup força heterogeni (obrers, professionals, estudiants), amb destacada participació d'ex-escoltes, anomenat Unió Socialista del Ba-

ges (format el 1970). Algun dels seus dirigents va tenir un paper molt destacat en la iniciació de la represa cultural i nacional catalana dels anys seixanta. Els seus militants són primordialment obrers qualificats.

- PSUC. Va reorganitzar-se amb gent jove el 1967, i ha tingut una gran importància com a impulsor de diferents accions i mobilitzacions populars. La seva acció es veu recolzada per CC.OO. que tant a Manresa com a la comarca hi tenen una àmplia implantació. Els quadres dirigents locals estan formats per obrers i professionals amb formació universitària. El partit té agrupacions de militants en els principals barris perifèrics i al barri antic. Es el partit que compta amb més militants.
- Unió Democràtica de Catalunya. Format per un petit nucli encapçalat per un militant històric.

Tots els anteriors partits i almenys els seus homes més representatius a excepció d'Esquerra Republicana havien participat activament a l'Assemblea Democràtica del Bages, que era l'organisme que reunia els partits i proposava les alternatives i accions concretes per lluitar pel restabliment de la democràcia a Manresa i al Bages.

Entre els nous partits creats com a conseqüència de l'apertura democràtica i formats per nuclis que havien participat en la política franquista, només Fuerza Nueva tenia un molt petit nucli de militants. Alianza Popular va ser representada a Manresa per un grup de conservadors simpatizants que delegaren les tasques organitzatives de la campanya en el cap de Fuerza Nueva, i UCD només comptà amb un representant. I tant Alianza Popular com UCD no tenen encara a Manresa una secció local del partit.

3. LA CAMPANYA ELECTORAL

La campanya electoral celebrada entre el 24 de maig i el 13 de juny, a fi de donar a conèixer els diferents programes i captar el vot d'una població forçosament mantinguda en l'apoliticisme, va anar cobrant dinamisme a mesura que s'acostava el 13 de juny.

CDC i el PSC van obrir locals de propaganda en dos punts molt centrals de la ciutat, i tant les cartelleres públiques com les tanques i parets d'edificis, en especial els no destinats a venda, s'ompliren de pasquins electorals.

El Pacte Democràtic, que a Manresa i al Bages era exclusi-

vament CDC, a diferència del Berguedà on el pes del Front Nacional va ser fonamental, va trencar el foc pocs dies abans del començament de la campanya amb un míting al teatre Kursaal on participaren destacats líders. Va fer un altre míting amb participació de quatre candidats a diputat i un a senador. Organitzà des de Manresa xerrades a tots els pobles del Bages i va fer propaganda pel diari i ràdio local.

Socialistes de Catalunya, a Manresa PSC (c), va celebrar dos actes electorals generals i un de destinat als treballadors; no va fer propaganda pagada per la premsa i ràdio, passà en vídeo-cassette per diferents llocs de la ciutat programes televisius on apareixien els seus líders. També repartí profundament una carta on conjuntament amb la firma de socialistes independents es demanava el vot.

El PSUC va fer dos actes electorals, una presentació del programa dirigit a les dones i festes populars pels principals barris perifèrics. Va donar molta importància a la presentació del seu programa pels barris i les empreses. Va fer propaganda a la premsa i ràdio local.

Els altres partits i coalicions que com a mínim van realitzar un acte electoral van ser Esquerra de Catalunya, la Lliga del Partit Liberal Català, Alianza Popular-Convivència Catalana, CUPS. Pel Senat, a més de la intervenció d'alguns candidats a senador en els mítings de les diferents coalicions, en Lluís Maria Xirinacs va cloure la seva campanya electoral a Manresa.

La Federació Catalana del PSOE va haver de suspendre per manca de gent, un míting organitzat pel seu compte, igual com els de Reforma Social Catalana.

El nombre de persones assistents als mítings per tota la ciutat oscil·la entre 200 persones (CUPS) i unes 1.500 (CDC, PSUC i PSC).

La propaganda de partits com Alianza-Convivència i UCD es va basar en pasquins i propaganda per la premsa i ràdio local. UCD llençà l'últim dia de la campanya una gran quantitat de fulls de propaganda des d'una avioneta.

En algunes candidatures hi figuraven persones nascudes a Manresa i comarca, les quals en general participaren activament en la campanya electoral. Aquestes persones eren:

Maria Matilde Almendros, pel Pacte Democràtic, nascuda a Manresa on estudià. Locutora de ràdio. Parlava en general de cara als immigrants. A Manresa només va participar en un míting.

Anna Balletbó, pels Socialistes de Catalunya. Nascuda a Santpedor. Locutora de RTV. Va ser la persona delegada pels Socialistes a la comarca.

Xavier Sitjes i Molins de UCD, advocat, nascut a Sallent i resident a Manresa. Va ser l'ànima de la campanya d'aquest grup al Bages.

Jordi Sala i Soler de Centre Català, natural de Manresa i resident a Barcelona, candidat a la coalició Unió de Centre i Democràcia Cristiana de Catalunya.

Simeó Selga i Ubach, pel Pacte Democràtic, metge, pediatre, d'una gran honestetat professional i cívica, la seva figura va ser molt important de cara a captar vots pel Pacte.

Francesc Padullès i Esteban del PSUC, natural de Solsona i resident a Manresa, obrer, delegat comarcal del partit i actualment membre del Comitè Central.

Lluís Badia i Torras, pel CUPS, del PCC, resident a Navàs, es retirà de la candidatura per no estar d'acord amb el dret a l'avortament, que figurava en el programa electoral.

Guillem Díaz i Plaja, nascut a Manresa, el presentaven a senador per UCD, partit que no va realitzar cap acte electoral a la ciutat.

4. ELS RESULTATS ELECTORALS

L'anàlisi dels resultats electorals a les eleccions per la Cambra de Diputats s'ha realitzat per a cadascuna de les seccions censals, tenint en compte únicament el nombre de vots vàlids, ja que l'abstenció, un 15% dels electors, no revesteix importància en dispersar-se per totes les seccions.

Manresa va figurar a la capçalera d'alguna notícia periodística com una de les ciutats -la més important de la província de Barcelona- on el Pacte Democràtic va resultar guanyador. Efectivament, el Pacte Democràtic va aconseguir el 28.1% dels vots vàlids emesos (10,645 en xifres absolutes), però només 413 vots més que el segon classificat, Socialistes de Catalunya, la coalició triomfadora al Bages, que aconseguí a Manresa 10,232 vots, i un 27% dels vots vàlids.

El tercer classificat va ser el PSUC amb 5,918 vots, i un 15.6% dels vots, seguit d'UCD -el partit d'en Suárez-, amb 5,645 vots i un 14.9%. La quarta posició l'ocupà la coalició

electoral Unió de Centre i Democràcia Cristiana de Catalunya, amb 2,229 vots i un 5.9% dels vots vàlids.

Entre el 2.5 i el 5% dels vots cal situar-hi la coalició electoral Convivència Catalana-Alianza Popular (1,028 vots, 2.7%) i la coalició electoral Esquerra de Catalunya (1,027 vots, 2.7%). El PSP Català aconseguí 390 vots, un 1%; i les altres coalicions quedaren per sota de l'1%.

Quant a les eleccions pel Senat, encara que no sigui objecte del present estudi, cal assenyalar que el candidat que obtingué més vots va ser Josep Benet i Morell (19,218), seguit dels altres dos components de la candidatura Socialistes de Catalunya (Candel 16,576 i Cirici 16,043); en quart lloc es classificà en Lluís Maria Xirinacs (14,067 vots) i en cinquè Josep Pi-Sunyer Coberta de la coalició "Democràcia i Catalunya" (9,298 vots).

En general, i sense que aquesta qüestió s'hagi estudiat a fons, a les zones amb forta implantació del PSUC, la disciplina de vot pel que fa a les eleccions al senat va ser gairebé absoluta, i guanyaren els tres components de l'"Entesa dels Catalans", mentre que per part dels votants del Pacte Democràtic i dels Socialistes s'escaparen vots en direcció a en Lluís Maria Xirinacs, i per part dels primers també cap a en Miquel Coll i Alentorn.

Si els resultats obtinguts per cada partit s'agrupessin segons la clàssica classificació de dreta, centre i esquerra, i considerant a UCD en el context manresà i català com un partit de dretes, a Manresa les eleccions a diputats haurien donat un 44% de vots a l'esquerra, un 37% al centre, i un 19% a la dreta. El pes del centre impedeix als partits amb programes electorals d'orientació esquerrana aconseguir més de la meitat dels vots.

Si s'analitza el partit guanyador en cadascuna de les seccions censals per la candidatura a Diputats, el Pacte Democràtic aconseguí guanyar en 21 seccions de les 42 en què es divideix la ciutat. Socialistes de Catalunya resultà guanyador en 17 seccions i el PSUC en 4.

Quadre 1

Els quatre primers partits classificats, en nombre de vots, segons el lloc aconseguit a les seccions censals a Manresa.

PARTIT	SECCIONS CENSALS			
	<u>1er. Lloc</u>	<u>2on. Lloc</u>	<u>3er. Lloc</u>	<u>4art. Lloc</u>
PACTE DEMOCRÀTIC	21	15	3	3
PSUC	4	2	18	14
SOCIALISTES DE CATALUNYA	17	21	4	-
UCD	-	4	17	21
TOTAL SECCIONS	42	42	42	38

De l'estudi dels quatre primers classificats en cadascuna de les seccions censals -veure els mapes corresponents- resulta que:

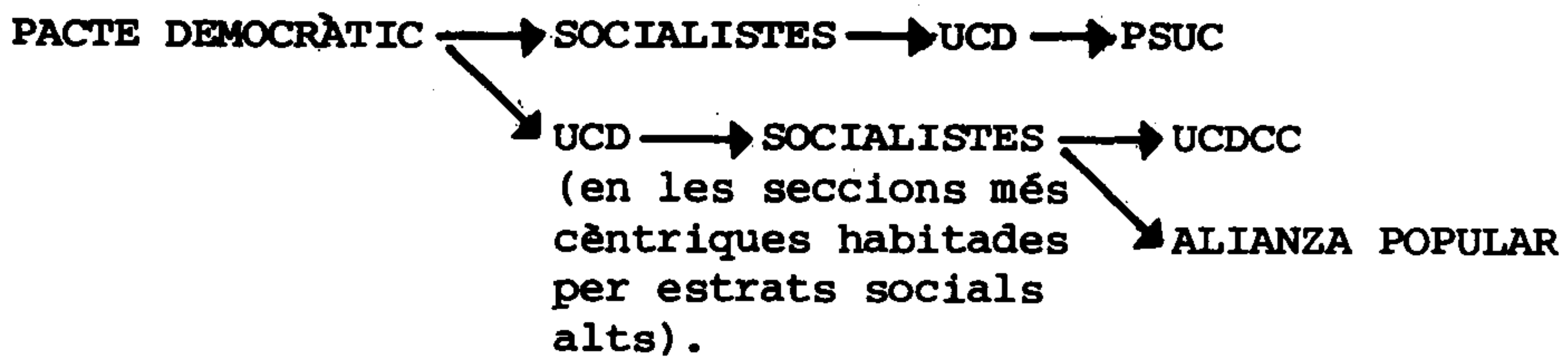
- El Pacte Democràtic guanya a les seccions on preferentment viuen els estrats mitjans i alts de la societat manresana: Passeig, Ctra. de Vic i Cardona i la primera eixampla de darrera el Passeig, Avda. Tudela, C/. Barcelona, Poble Nou, 1er. tram de la Ctra. de Santpedor, a més de les seccions del barri vell on hi ha els principals carrers comercials.
- Els Socialistes guanyen principalment a la perifèria i a les zones de l'expansió urbana de la ciutat dels anys cinquanta i seixanta, habitades per assalariats i alguns petits empresaris, a més a més de 3 seccions del barri antic. El vot socialista dominà àmpliament en el districte Vè. (Ctra. Pont de Vilomara).
- El PSUC guanya en quatre barris amb fort predomini d'obriers immigrants (Sant Pau, Font dels Capellans, Mió i el Xup), i on funcionen associacions de veïns per a fer front als nombrosos problemes urbans existents. En tots ells el PSUC hi té una agrupació del partit.
- En els llocs on guanyà el Pacte Democràtic, en segon lloc quedaren els socialistes, a excepció de la zona més cèntrica de Manresa Passeig i encontorns, on el segon lloc correspon a UCD (aquesta zona s'estén per la banda dreta de la Ctra. de

Cardona on pesà el vot de la Guardia Civil, i una secció de l'esquerra de la mateixa carretera on hi ha una residència d'avis regentada per religioses).

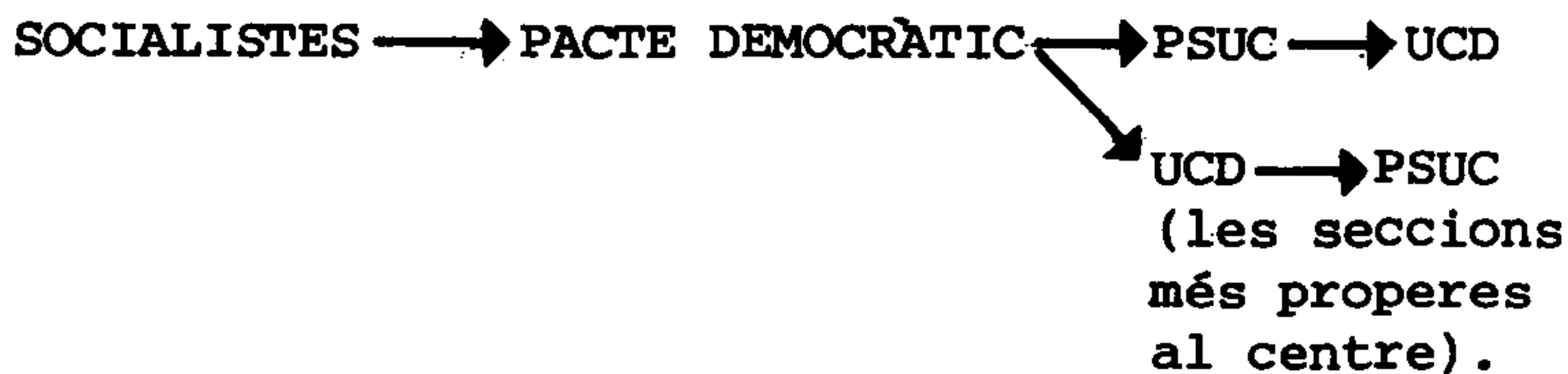
- A les seccions on guanyaren els socialistes en primer lloc, en segon lloc guanyà el Pacte Democràtic, menys a dues seccions perifèriques on en segon lloc quedà el PSUC.
- A les seccions on vencé el PSUC, en segon lloc guanyaren els socialistes.
- De l'estudi dels partits que quedaren en tercera posició a cada secció destaca la posició del PSUC que forma una anella perifèrica que inclou també la majoria de les seccions del barri antic.
- La zona on en segon lloc queda UCD, en tercera posició es classifiquen els socialistes, i els comunistes queden desplaçats a quinta o sisena posició, ja que abans encara hi ha els vots a la Unió de Centre i Democràcia Cristiana de Catalunya o Convivència Catalana.
- A la zona d'eixample urbana més propera al centre de la ciutat, Plaça Catalunya, Poble Nou... Ctra. de Vic, Remei, St. Joan d'en Coll, el tercer partit classificat és UCD, desplaçant als comunistes.
- En els barris on els immigrants són àmpliament majoritaris i on en primer lloc guanyà el PSUC, en tercer lloc queda UCD, a excepció de la secció V.7, Sta. Pau, on es classifica el Pacte, possiblement per influència del vot de les persones que no viuen en el propi nucli de St. Pau que és un sector típic d'immigració.
- En quarta posició domina el vot UCD a la perifèria i el PSUC a la zona central, però a la zona més cèntrica de Manresa, el Passeig, abans que el PSUC es classifica Alianza Popular i, en tres seccions properes a aquesta, la Democràcia Cristiana. A tres de les quatre seccions on en primer lloc triomfa el PSUC, en quarta posició hi triomfa el Pacte Democràtic.

L'anterior anàlisi podria ser esquematitzada de la forma següent:

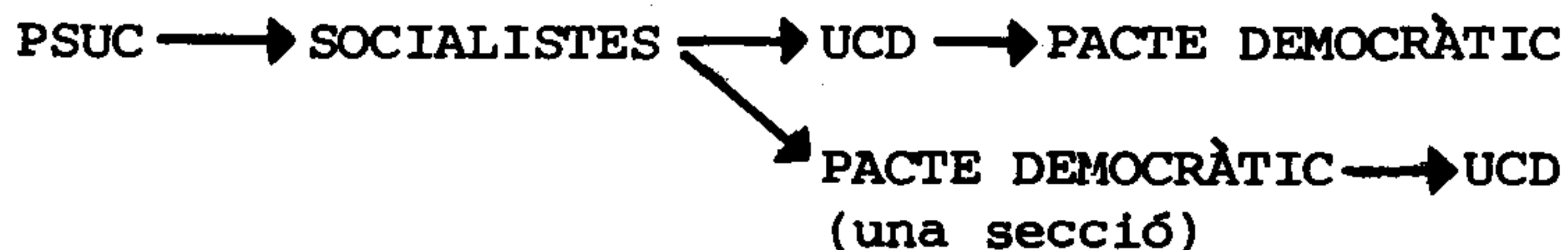
A les zones comercials de centre, barris habitats majoritàriament per estrats socio-econòmics mitjans, on hi ha predomini de residents de parla catalana, el desplaçament del vot és el següent:

En els barris i seccions censals on guanyaren els socialistes, districte Vè. (Ctra. Pont de Vilomara, St. Maurici), seccions perifèriques dels districtes IIon. i IVrt., el desplaçament del vot es fa en la següent direcció:

A les quatre seccions en què resultaren guanyadors els comunistes, el desplaçament del vot es realitzà d'acord amb el següent esquema:

Dels anteriors esquemes cal assenyalar la preferència en les zones comunistes del vot a UCD abans que als nacionalistes catalans, i a les zones habitades pels estrats socials alts el rebuig del vot comunista i inclús en algunes del socialista, amb el consegüent afavoriment en aquestes seccions a la UCD.

Si els resultats de les eleccions s'analitzen, segons el percentatge de vots obtinguts per cada partit o coalició electoral a cada secció i es fa una divisió en cinc intervals (0 a 7.5%; 7.6-15%; 15.1-22.5%; 22.6-30%; i més del 30%) pot constatar-se segons els mapes corresponents com:

- El vot al Pacte Democràtic té una notable implantació en totes les seccions censals (percentatge superior al 7.5% dels vots de la secció), excepte en una secció perifèrica habitada per immigrants (el Xup, districte 6è. secció 1a.). La força del vot (percentatges alts) disminueix del centre a la perifèria. El percentatge de votants és molt alt, superior al 30%, a la zona del Passeig de Pere III i encontorns a banda i banda de la Ctra. de Cardona, Ctra. de Vic, (a excepció del primer tram) i Born. El percentatge de vots per secció

oscilla entre un màxim del 44.7% (banda dreta de la Ctra. de Vic, pisos Bertrand i Serra), i un mínim del 7.1% al Xup.

- Socialistes de Catalunya. Aquesta coalició té un nombre de votants en cada secció superior al 7.5%. La seva àrea d'influència més important és a la perifèria, particularment en el districte V. (Ctra. Pont de Vilomara, cases de Xocolata, St. Maurici, la Culla) i tendeix a disminuir cap el centre. El percentatge de vots oscilla entre un màxim del 38.9% (districte V, secció 9a. entre els carrers Sant Maurici i Caputxins), i un mínim del 14.1% (D. II, s. 2a., Passeig de Pere III i encontorns).
- El PSUC té una implantació electoral superior al 7.5% en 39 seccions sobre 42. La seva influència electoral disminueix considerablement en les seccions properes al Passeig, però és important el nombre de votants en el barri vell i de Vall-àura. Les seccions on obté un percentatge de vots superior al 30%, són zones on el nombre de persones no nascudes a Catalunya és majoritari i a més estan força aïllades de la resta de la ciutat. El percentatge de vots obtinguts oscilla entre un màxim del 45% a Sant Pau (districte V, secció 7a.) i un mínim del 5.8% al Passeig (d. II, s. 2a.).
- UCD aconsegueix més del 7.5% dels vots vàlids emesos en totes les seccions menys una (St. Pau, d.V, s.7a.), però en cap secció obté més del 23% dels vots. A la majoria de les seccions el seu percentatge de votants és inferior al 16%. El percentatge màxim de vots és del 22.3% al Passeig (d. II, s. 2a.) i el mínim del 7.4% a Sant Pau.

Un cop efectuada aquesta primera aproximació al comportament electoral manresà des d'una perspectiva geogràfica que intenta conèixer l'àrea d'influència de cada partit i coalició electoral en el medi urbà de la ciutat, s'ha passat a analitzar la correlació entre els resultats obtinguts pels diferents partits i algun indicador social.

- a) Nombre de vots obtinguts per cada formació electoral en relació a les altres coalicions o partits per veure la dependència directa o inversa entre el nombre de vots aconseguit per cada partit. Es tractava de veure si l'èxit d'un partit estava relacionat amb el triomf o el fracàs d'un altre partit o coalició electoral.
- b) Correlació dels resultats electorals de cada partit en cadascuna de les seccions amb l'edat dels electors, majors de quaranta anys i de vint-i-un a quaranta, per veure si l'edat i el record més directe de la guerra passada podien influir en els resultats.

- c) Correlació dels resultats electorals de cada partit majoritari i secció electoral amb el nivell d'instrucció. Aquesta correlació, més que destacar la relació entre vot i nivell d'instrucció rebuda, ha estat útil per relacionar el vot amb la posició socio-econòmica, en no disposar de dades sobre les categories socio-econòmiques de cada secció. El nivell d'instrucció mesura indirectament la posició econòmica, si es té en compte que estudiar batxillerat, com a mínim set anys abans per als votants de vint-i-un anys, indicava molt més que ara la pertinença a un estrat econòmic de tipus mitjà o alt, com a mínim una categoria professional d'obrer qualificat.
- d) De la mateixa manera que no s'ha pogut correlacionar directament vot electoral i categoria socio-econòmica, igualment i per no disposar de dades a nivell de secció no s'ha pogut relacionar el vot amb la procedència geogràfica del votant (nascut a Manresa, Catalunya o fora de Catalunya). No obstant el coneixement directe de la ciutat ens indica que la relació ha estat força estreta pel que fa a determinats partits polítics (immigrants-PSUC i nascuts a Catalunya-Pacte Democràtic).

En el quadre següent s'ofereixen els resultats de la correlació lineal entre els percentatges de vot obtinguts per cada partit a les diferents seccions.

Quadre 2

Coeficients de correlació lineal entre els percentatges de vot obtinguts per cadascun dels partits que s'indiquen i a cada secció de Manresa.

	AP	EC	PD	SC	PSUC	UCD	UCDCC
ALIANZA POPULAR	-	+0.12	+0.43	-0.64	+0.48	+0.32	+0.50
ESQUERRA DE CATALUNYA		-	+0.40	-0.12	-0.44	-0.01	+0.25
PACTE DEMOCRÀTIC			-	-0.58	-0.88	+0.12	+0.62
SOCIALISTES DE CATALUNYA				-	+0.46	-0.54	-0.71
PSUC					-	-0.33	-0.65
UCD						-	0.30
UCDCC							-

De la lectura del quadre pot treure's la conclusió que la correlació entre Pacte Democràtic i PSUC és molt significativa (-0.88) la qual cosa indica la relació inversa entre els vots emesos a cada secció entre una i altra formació electoral, pot dir-se que les dues s'exclouen mútuament. Entre Pacte Democràtic i Socialistes la correlació és també negativa (-0.58), com també ho és entre Socialistes i PSUC amb la Unió del Centre i Democràcia Cristiana de Catalunya (-0.71 i -0.65).

Socialistes i PSUC, mantenen una correlació de dependència directa (+0.46), així com entre Pacte Democràtic i Unió del Centre i la Democràcia Cristiana de Catalunya (+0.62) i aquesta última formació i Alianza Popular (+0.50).

La correlació amb l'edat és menys significativa del que en principi s'esperava i en el quadre 3 s'expressa pel que fa als quatre partits o coalicions que obtingueren la majoria dels vots. L'edat s'ha classificat en dos intervals, 21 a 40 anys, i més de 40 anys, essent l'edat límit entre ambdues la dels nascuts el 1937, data que pot servir per separar les generacions més afectades per la guerra de les criades durant el règim franquista.

Quadre 3

Coeficient de correlació entre vot i edat

	PACTE DEMOCRÀTIC	PSUC	SOCIALISTES DE CATALUNYA	UCD
21 a 40 anys	-	+0.02	+0.2	-0.12
més de 40 anys	+0.3	-0.4	-0.35	+0.2

La relació entre vot i edat és més significativa pels majors de quaranta anys, en indicar un cert rebuig de la candidatura comunista i socialista, que no entre els menors d'aquella edat i la preferència electoral per aquestes mateixes formacions.

La correlació entre vot i nivell d'instrucció, com a variable intermèdia entre vot i condició socio-econòmica (veure quadre 4) és molt positiva entre el Pacte Democràtic i el nombre de persones de cada secció amb batxillerat elemental i estudis superiors (+0.80); també la relació és significativa entre l'anterior nivell educatiu i el vot a UCD (+0.40), i entre estudis primaris i vot socialista (+0.45). La relació és inversa entre batxillerat elemental i estudis superiors i el vot al PSUC i Socialistes de Catalunya (-0.7 i -0.8) fenomen que palesa la relació del vot d'aquests grups amb el món del treball.

Quadre 4

Coeficient de correlació entre vot i nivell d'instrucció

	PACTE DEMOCRÀTIC	PSUC	SOCIALISTES DE CATALUNYA	UCD
Fins a estudis primaris	-0.3	+0.18	+0.45	-0.3
Batxillerat ele- mental i estudis superiors	+0.8	-0.7	-0.8	+0.4

5. CONCLUSIONS

A Manresa, la victòria del Pacte Democràtic va ser força estreta en relació a la segona coalició electoral classificada "Socialistes de Catalunya", però el pes de les forces centristes i dretanes supera el 50% dels vots i no pot ser gens menyspreable en unes properes eleccions.

Encara que no s'hagi pogut demostrar quantitativament, la candidatura del Pacte Democràtic es va veure afavorida per la presència de dos manresans, especialment per la del Dr. Simeó Selga que gaudeix de prestigi i simpatia entre els ciutadans arrelats a Manresa.

La ciutat es divideix en unes zones electorals favorables o desfavorables a les diferents formacions polítiques. La perifèria aglutina el vot d'esquerres, mentre al centre urbà residencial domina el vot de centre i dreta. Aquest fenomen té una relació molt directa, no amb l'espai urbà, sinó amb l'habitant d'aquest espai. Les zones que gaudeixen de més avantatges urbans i socials corresponen a zones ocupades pels ciutadans pertanyents als estrats socio-econòmics alts, els quals en general tenen una actitud política poc favorable als canvis socials. La perifèria ocupada per obrers mostra unes tendències polítiques favorables a l'esquerra.

Les zones de forta immigració i situades en espais aïllats de la resta de la ciutat, barris marginals amb edificis auto-construïts o grans blocs de vivendes, mostren una tendència de vot molt poc favorable als corresponents polítics nacionalistes, tant com els habitants de la zona de residència de les capes dirigents rebutgen el vot comunista.

L'estudi de les eleccions manresanes ratifica, així mateix, algunes hipòtesis bàsiques en sociologia electoral, com és la relació entre edat i vot, en avançar l'edat el vot sol ser més

conservador. Igualment la relació entre vot i nivell d'instrucció, variable intermèdia de la correspondència vot-categoria socio-econòmica o pertinença a una classe social, ja que per mitjà del vot cada elector expressa i intenta defensar els seus interessos que no sempre corresponen amb els de la societat.

Taula 1

Resultats de les eleccions a diputats del 15 de juny de 1977
a Manresa

	núm. de vots	%
1. Pacte Democràtic	10,645	28.08
2. Socialistes de Catalunya	10,232	26.98
3. PSUC	5,918	15.61
4. UCD	5,645	14.89
5. Unió Centre i Democràcia Cristiana de Catalunya	2,229	5.88
6. Convivència Catalana- Alianza Popular	1,028	2.71
7. Esquerra de Catalunya	1,027	2.71
8. PSP Català	390	1.02
9. Lliga de Catalunya Partit Liberal Català	135	0.36
10. Democràcia Social Cristiana de Catalunya	116	0.31
11. Agrupació electoral Unitat Popular pel Socialisme (CUPS)	97	0.26
12. Alianza Nacional 18 de Julio	93	0.25
13. Agrup. electoral Frente Unidad Trabajadores (FUT)	87	0.23
14. Alianza Socialista- Democrática (centro izquierda)	64	0.17
15. Reforma Social Catalana	64	0.17
16. Candidatura Trabajadores de Barcelona (Independiente)	62	0.16
17. Falange Española-JONS (Auténtica)	60	0.16
18. Partido Proverista	17	0.04
<i>T O T A L</i>	<i>37,909</i>	<i>100.00</i>

Taula 2

Vots per secció censal en xifres absolutes

	D.I				D.II											D.III		
	s.1a.	2a.	3a.	4a.	s.1a.	2a.	3a.	4a.	5a.	6a.	7a.	8a.	9a.	10a.	11a.	s.1a.	2a.	3a.
1. PSUC	156	76	64	100	84	47	62	86	80	199	300	98	204	93	172	106	104	1
2. Proverista	2	-	-	-	-	2	1	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	1
3. Democràcia Social Crist. de Catalunya	5	4	-	1	5	3	2	2	2	7	1	-	2	1	-	-	-	-
4. Unió Centre i Democ. Crist. de Catalunya	57	39	31	54	91	75	73	84	68	35	27	38	87	79	63	27	39	
5. P. Reforma Soc. Catalana	1	1	1	2	2	-	1	2	-	1	4	-	1	-	2	6	4	
6. Falange Esp. JONS (Auténtica)	1	-	-	1	6	-	1	2	1	4	-	-	1	-	8	1	2	
7. Alianza Nacional 18 de Julio	1	1	4	-	4	4	-	8	-	2	1	-	4	1	-	3	4	
8. Conviv. Catalana Alianza Popular	12	11	23	16	69	81	34	39	22	8	4	13	32	45	12	9	13	
9. Esquerra de Catalunya	21	21	20	11	28	23	21	35	15	16	15	12	48	19	46	26	9	
10. Socialistes de Catalunya	206	117	129	114	253	115	204	238	138	274	292	255	404	224	331	168	244	2
11. Pacte Democràtic	183	134	183	103	385	316	326	339	273	212	138	205	537	412	276	175	181	2
12. Frente Unidad Trabaj. (indep.)	5	1	2	1	1	-	2	1	1	2	3	-	4	2	1	1	2	
13. Alianza Social Democràtica	2	2	3	5	-	-	-	2	-	-	-	2	3	1	2	-	2	
14. Lliga Catalunya	-	4	9	3	5	3	1	2	7	3	3	2	-	6	4	-	4	
15. CUPS	4	2	-	1	1	2	2	-	-	6	2	-	1	2	4	-	4	
16. UCD	107	66	74	83	271	138	119	130	131	127	146	44	317	159	123	105	156	
17. PSP Català	5	2	5	2	9	7	15	20	9	11	6	7	14	5	3	7	10	
18. Candidatura Trabaj. (Barna.)	-	-	1	1	1	1	-	-	5	1	8	-	1	-	2	-	-	

D.IV											D.V.								D.VI					
1.	5a.	6a.	s.1a.	2a.	3a.	4a.	5a.	6a.	7a.	8a.	s.1a.	2a.	3a.	4a.	5a.	6a.	7a.	8a.	9a.	10a.	s.1a.	2a.	3a.	
6	139	72	49	96	91	164	283	148	159	118	176	109	209	130	202	163	189	77	170	440	272	119	95	
-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	
2	4	3	1	3	1	9	2	3	-	2	3	6	7	2	7	3	1	4	4	3	2	3	4	
0	49	43	56	74	74	152	61	79	51	61	78	23	58	15	78	41	4	23	16	20	12	50	21	
-	3	-	-	1	2	2	3	2	1	-	6	-	1	-	6	2	1	-	3	1	-	2	-	
-	2	-	-	-	-	1	4	2	1	1	3	1	1	1	7	2	-	3	-	1	1	1	-	
5	-	7	5	1	3	4	3	-	-	-	7	-	3	1	4	7	-	-	-	3	-	-	1	
0	13	21	36	20	21	84	24	36	27	6	22	4	22	14	96	-	2	8	18	25	19	14	2	
5	24	29	16	23	37	52	44	35	33	16	40	21	36	11	43	22	5	12	33	27	-	12	8	
3	225	229	96	207	212	392	436	335	257	207	466	147	540	240	411	402	134	148	339	308	239	180	107	
6	296	311	156	306	275	608	398	490	271	173	425	140	387	126	351	262	41	119	186	170	50	156	76	
-	1	-	2	-	-	3	6	3	-	5	7	-	2	2	3	1	1	2	3	6	2	4	-	
-	4	4	1	-	-	2	2	2	3	-	-	1	2	5	6	-	-	1	2	-	1	-	1	
-	3	4	3	7	6	7	4	3	4	4	-	4	6	-	4	1	3	3	3	1	-	2	4	
3	-	4	2	-	-	8	5	3	3	-	20	-	6	3	1	1	1	3	2	-	-	-	-	
8	129	177	112	160	145	247	166	172	129	89	206	92	199	66	206	133	31	66	82	213	93	109	57	
5	12	9	3	10	8	27	23	6	6	8	15	1	18	10	23	18	7	2	7	7	5	15	6	
-	-	1	1	1	-	3	4	2	-	2	2	-	7	-	1	-	-	1	3	1	4	6	-	

Taula 3

Percentatges obtinguts pels partits amb major nombre absolut de vots

Seccions censals		PSUC	UCDCC	Alianza Popular	Esquerra Catalunya	Socialistes Catalunya	Pacte Democ.	UCD
D.I	s.1a.	20.3	7.4	1.6	2.7	26.8	23.8	13.9
	2a.	15.8	8.1	2.3	4.4	24.3	27.9	13.7
	3a.	11.7	5.6	4.2	3.6	23.5	33.3	13.5
	4a.	20.1	10.8	3.2	2.2	22.9	20.7	16.7
D.II	s.1a.	6.9	7.5	5.7	2.3	20.8	31.7	22.3
	2a.	5.8	9.2	9.9	2.8	14.1	38.7	16.9
	3a.	7.2	8.4	3.9	2.4	23.6	37.7	13.8
	4a.	8.7	8.5	3.9	3.5	24.0	34.2	13.1
	5a.	10.6	9.0	2.9	2.0	18.3	36.2	17.4
	6a.	21.9	3.9	-	1.8	30.2	23.3	14.0
	7a.	31.6	2.8	-	1.6	30.7	14.5	15.4
	8a.	17.0	6.6	2.3	2.1	26.9	35.6	7.6
	9a.	12.3	5.2	1.9	2.9	24.3	32.3	19.1
	10a.	8.9	7.5	4.3	1.8	21.4	39.3	15.2
	11a.	16.4	6.0	1.1	4.4	31.6	26.3	11.7
D.III	s.1a.	16.7	4.3	-	4.1	26.5	27.6	16.6
	2a.	13.4	5.0	1.7	-	31.3	23.2	20.0
	3a.	13.9	5.9	2.9	5.1	28.4	28.5	12.7
	4a.	13.0	9.0	3.4	2.8	18.3	32.0	19.9
	5a.	15.4	5.4	1.4	2.7	24.9	32.7	14.3
	6a.	7.9	4.7	2.3	3.2	25.1	34.0	19.4
D.IV	s.1a.	9.1	10.4	6.7	3.0	17.8	28.9	20.8
	2a.	10.5	8.1	2.2	2.5	22.7	33.6	17.6
	3a.	10.4	8.5	2.4	4.2	24.2	31.4	16.6
	4a.	9.3	8.6	4.8	2.9	22.2	34.4	14.0
	5a.	19.3	4.2	1.6	3.0	29.7	27.1	11.3
	6a.	11.2	6.0	2.7	2.6	25.4	34.7	13.0
	7a.	16.8	5.4	2.9	3.5	27.2	28.7	13.7
	8a.	17.1	8.8	-	2.3	29.9	25.0	12.9
D.V	s.1a.	11.9	5.3	1.5	2.7	31.6	28.8	14.0
	2a.	19.8	4.2	-	3.8	26.7	25.5	16.7
	3a.	13.9	3.9	1.5	2.4	35.9	25.7	13.2
	4a.	20.8	2.4	2.2	-	38.3	20.1	10.5
	5a.	13.9	5.4	6.6	3.0	28.4	24.2	14.2
	6a.	15.4	3.9	-	2.1	38.0	24.8	12.6
	7a.	45.0	-	-	-	31.9	9.8	7.4
	8a.	16.3	4.9	-	2.5	31.3	25.2	14.0
	9a.	19.5	1.8	2.1	3.8	38.9	21.3	9.4
	10a.	35.8	1.6	2.0	2.2	25.1	13.8	17.3
D.VI	s.1a	38.9	1.8	2.7	-	34.1	7.1	13.3
	2a.	17.7	7.4	2.1	1.8	26.7	23.2	16.2
	3a.	24.9	5.5	-	-	28.0	19.9	14.9

Taula 4

Grups d'edat per cada secció censal en percentatge

Secció censal		21-40 anys	més de 40 anys	Total habitants de fet (en xifres absolutes)
D.I	s. 1a.	22.3	55.2	1,227
	2a.	21.8	55.9	758
	3a.	24.4	50.6	870
	4a.	23.8	53.0	774
D.II	s. 1a.	30.4	34.5	2,276
	2a.	22.9	48.6	1,333
	3a.	26.5	42.4	1,431
	4a.	25.6	46.4	1,653
	5a.	23.0	47.6	1,290
	6a.	25.0	43.8	1,607
	7a.	26.4	39.9	1,695
	8a.	26.6	42.3	982
	9a.	31.7	33.5	2,854
	10a.	27.9	40.9	1,754
	11a.	27.3	43.7	1,734
D.III	s. 1a.	20.8	53.8	1,058
	2a.	26.6	49.8	1,245
	3a.	20.1	54.2	1,257
	4a.	20.4	56.2	1,403
	5a.	24.6	49.2	1,495
	6a.	20.1	50.8	1,524
D.IV	s. 1a.	22.1	54.5	875
	2a.	19.5	52.6	1,498
	3a.	21.4	51.1	1,498
	4a.	27.8	40.6	3,026
	5a.	26.7	41.1	2,424
	6a.	26.9	43.3	2,158
	7a.	25.9	45.7	1,474
	8a.	25.4	46.0	1,113
D.V	s. 1a.	27.1	43.7	2,395
	2a.	19.7	58.8	845
	3a.	25.4	42.2	2,647
	4a.	23.2	44.1	2,032
	5a.	25.5	40.9	2,541
	6a.	29.0	37.0	1,812
	7a.	23.3	37.8	795
	8a.	23.7	48.7	813
	9a.	29.1	40.2	1,466
	10a.	31.5	28.0	2,320
D.VI	s. 1a.	23.4	31.2	1,544
	2a.	23.4	41.2	1,316
	3a.	21.9	45.3	704

Taula 5

Nivell d'instrucció a cada secció censal

Secció censal		A	B	Xifres absolutes	
		Estudis fins a primaris %	Batxill. elemental i estudis super. %	A	B
D.I	s. 1a.	58.6	10.5	719	129
	2a.	62.0	12.0	470	91
	3a.	57.0	14.7	496	128
	4a.	52.9	15.9	410	123
D.II	s. 1a.	43.3	20.8	986	474
	2a.	38.3	33.2	510	442
	3a.	45.8	23.0	556	329
	4a.	50.5	19.4	835	320
	5a.	49.3	17.9	637	231
	6a.	56.8	6.3	913	102
	7a.	54.9	2.9	931	49
	8a.	54.8	10.3	538	101
	9a.	49.5	16.7	1,413	478
	10a.	43.8	23.8	769	418
	11a.	57.1	11.1	990	192
D.III	s. 1a.	57.8	9.6	611	102
	2a.	57.7	12.2	718	152
	3a.	53.4	12.3	671	155
	4a.	51.8	21.3	727	299
	5a.	55.7	20.0	633	221
	6a.	49.0	18.7	747	285
D.IV	s. 1a.	48.3	19.3	423	169
	2a.	51.5	14.3	772	215
	3a.	52.1	16.6	755	247
	4a.	46.5	20.5	1,408	619
	5a.	56.8	7.3	1,377	178
	6a.	47.1	21.5	1,016	464
	7a.	63.9	13.0	942	191
	8a.	65.3	8.4	727	93
D.V	s. 1a.	57.7	11.1	1,381	282
	2a.	62.5	7.5	528	63
	3a.	54.6	7.1	1,445	207
	4a.	54.4	5.9	1,106	120
	5a.	53.1	9.1	1,350	249
	6a.	54.5	9.5	987	172
	7a.	50.9	1.0	405	8
	8a.	64.6	3.8	525	31
	9a.	54.9	7.6	806	111
	10a.	50.6	8.4	1,173	194
D.VI	s. 1a.	43.1	2.5	666	38
	2a.	52.3	3.4	688	45
	3a.	57.2	7.0	403	49

1

8

1er classificat

PACTE

SOCIALISTES

PSUC

5

4

2

3

1

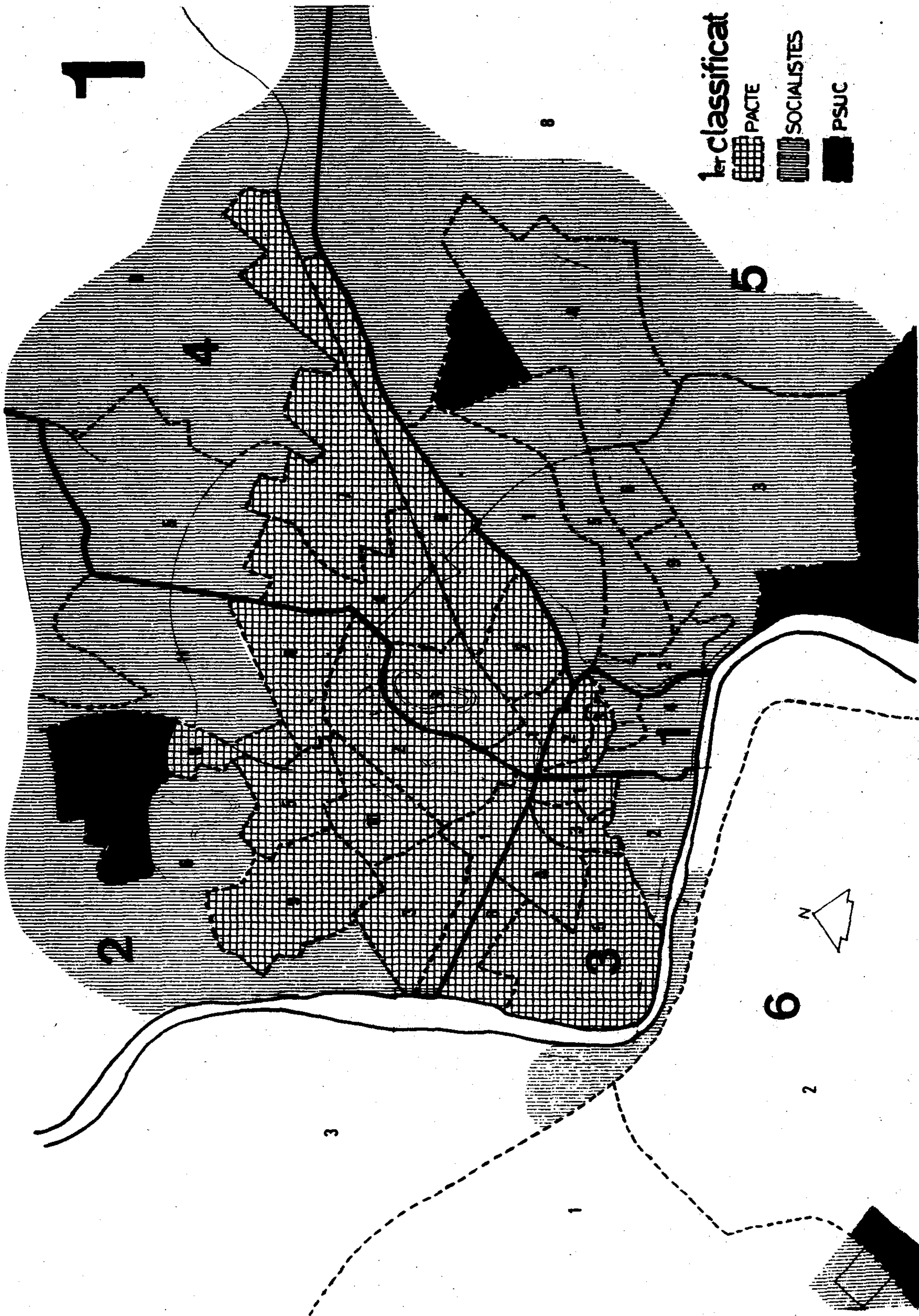
2

6

2

3

1

2

2^{on} classificat

UCD

PACTE

SOCIALISTES

PSUC

5

6

2

3

8

3

2

3

3^e classificat

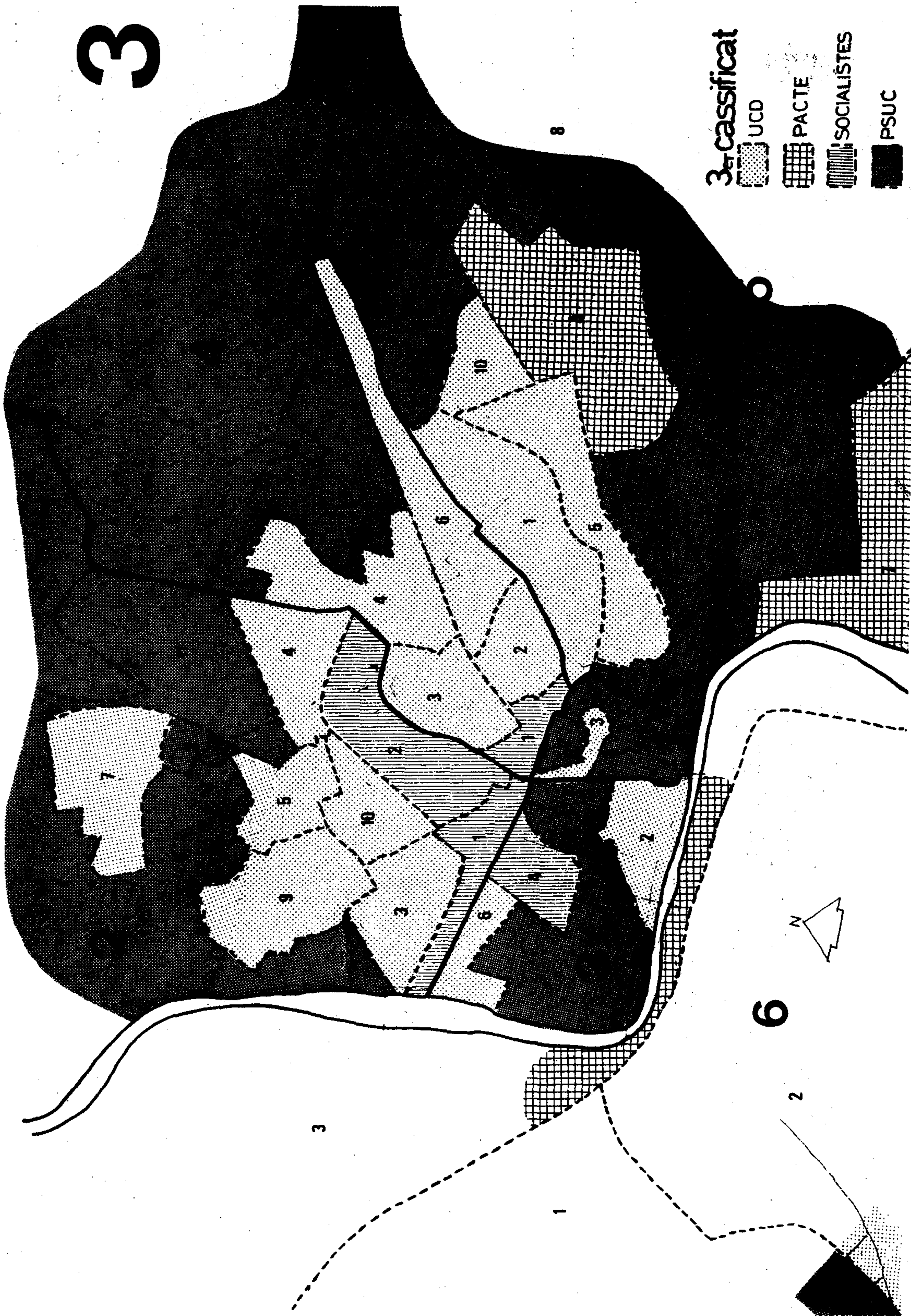
UCD

PACTE

SOCIALISTES

PSUC

8

6

2

1

3

4

4ari classificat

A. POPULAR

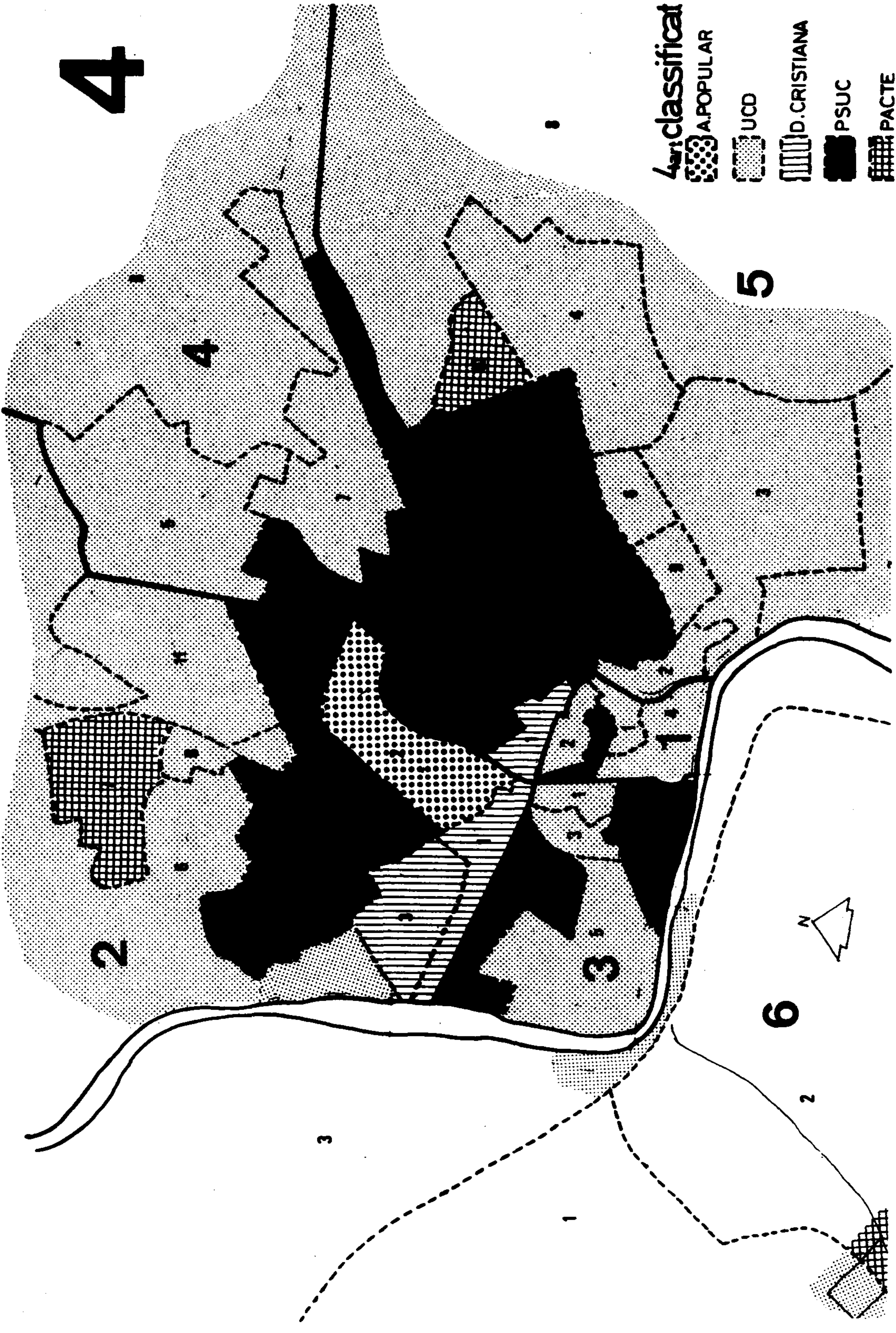
UCD

D. CRISTIANA

PSUC

PACTE

5

6

2

3

3

2

7

8

3

2

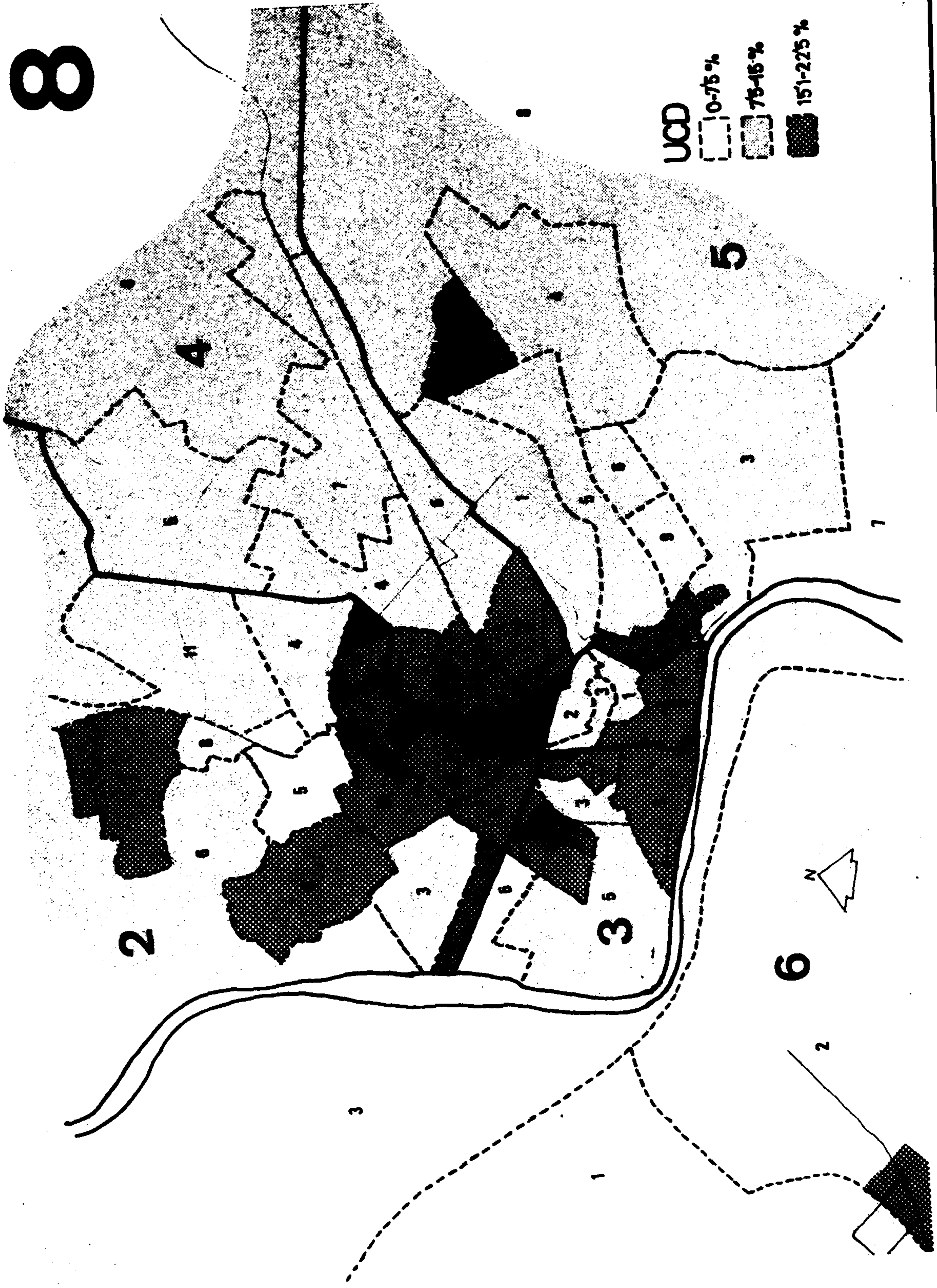
6

2

3

1

UCD
0-75%
75-15%
15-225%

LES ELECCIONS LEGISLATIVES DE 1977 A LA CIUTAT DE BARCELONA. ALGUNS FACTORS EXPLICATIUS DEL COMPORTAMENT ELECTORAL*

Eugènia Salvador i Mencerré

*Departament de Ciència Política
Equip de Sociologia Electoral
Universitat Autònoma de Barcelona*

1. INTRODUCCIÓ

L'anàlisi dels resultats de juny de 1977 a la ciutat de Barcelona, separatament de la resta de municipis catalans, té interès no solament perquè en tant que gran conglomerat urbà ofereix un entramat de relacions socials que la configuren com una unitat amb una problemàtica específica i diferenciada de la resta de municipis. És també la disponibilitat de dades sòcio-demogràfiques a nivell de secció censal, basades en el Padró Municipal d'Habitants i publicades periòdicament el que fa possible que els resultats de la capital catalana puguin ser objecte d'un tractament estadístic diferent. Aïllar-la dels municipis circumdants no té, però, cap justificació sociològica i els resultats electorals varen demostrar l'existència d'una continuïtat de comportament més enllà de les delimitacions administratives. És un fet que la demarcació municipal actual ha estat desbordada pel creixement de la conurbació barcelonina. Malauradament, la manca de dades a nivell de secció censal pels restants municipis, uni-

(*) Ha participat en el present treball Josefina Elías, membre de l'Equip de Sociologia Electoral (U.A.B.) Agraïm la col.laboració, en l'elaboració i comentaris dels mapes de resultats, de: Mercedes Brihuega, Ayrea Fernández, Ma. José González, Rosa Margalef i J. Luis Martino, alumnes de l'ICESB.

tat amb al qual treballem en el cas de Barcelona, ha obligat a prescindir-ne en la nostra anàlisi estadística.

Ultra les nombroses limitacions imposades per les fonts estadístiques, cal una consideració prèvia respecte a un altre tipus de limitacions de les que se'n ressentirà el nostre estudi, així com tots els treballs de sociologia electoral que hom emprengui en el nostre país en un futur immediat: les derivades de la inexistència de dades electorals en els darrers 40 anys. En efecte, una de les variables més sovint utilitzades en estudis d'aquest tipus, són les sèries de resultats anteriors. Sense aquest punt de referència, resulta difícil no solament d'interpretar el perquè de determinada orientació del vot en una àrea geogràfica, sinó de preveure'n l'evolució en futures consultes electorals. És molt possible que en els resultats de Juny de 1977 hi intervinguessin factors que perduran influència o desapareixeran quan el país hagi accedit a una normalitat democràtica, factors com puguin ser el desconeixement per part de l'elector mitjà dels líders i de les actuacions concretes dels partits polítics, el temor a la transició massa sobtada de la dictadura a la democràcia, les fidelitats incondicionals a l'oposició alimentades durant els anys de clandestinitat, etc.

Amb tot, val a dir que enmig de l'allau de sigles, programes i partits que tot just acaben d'aparèixer a la llum pública, l'electorat va demostrar una capacitat d'orientació superior al que hom esperava. Va haver-hi una notable coherència de vot, almenys pel que fa a Barcelona, reflectida en el fet que la influència de l'esquerra i de la dreta es va repartir força nítidament entre barris obrers i residencials, respectivament.

2. ELS RESULTATS A BARCELONA. UNA PERSPECTIVA ECOLÒGICA

El present article és un avanç del treball de recerca que actualment està duent a terme l'Equip de Sociologia Electoral de la Universitat Autònoma de Barcelona, sobre els resultats electorals de juny de 1977 a Catalunya (1). Resumirem aquí algunes de les conclusions obtingudes a partir de l'anàlisi geogràfica -mapes dels 7 partits que han obtingut escó parlamentari, el de guanyadors al Senat i el de l'abstencionisme- i d'una primera explotació estadística basada en els coeficients de correlació entre les variables demogràfiques i les electorals.

(1) Aquest estudi serà publicat properament dins de la col·lecció "Publicacions de la Fundació Jaume Bofill", ed. Blume. Barcelona

Hem partit, en definitiva, d'una perspectiva geogràfica-ecològica, és a dir, relacionant les dades demogràfiques i les electorals, agregades per unitats geogràfiques, en el nostre cas la secció censal. L'objectiu últim perseguit és el propi dels estudis electorals, el d'indagar si les variables socio-demogràfiques -edat, sexe, professió, immigració, etc.- exerceixen una influència apreciable sobre el comportament electoral, sigui quin sigui l'enfocament metodològic emprat -l'ecològic o enquestes d'opinió- i el grau de complexitat estadística assolit.

Donada la impossibilitat de reproduir aquí els mapes per a unitats tan reduïdes, adjuntem en l'Apèndix, al final del treball, els mapes publicats al seu dia per l'Equip de Sociologia Electoral (2) a nivell de districte, que fins a cert punt poden donar una orientació de com es va distribuir el vot a Barcelona, malgrat que aquesta divisió no té massa sentit en el marc de les legislatives i que les diferències de població entre ells deformen la realitat dels resultats.

3. FONTS I VARIABLES UTILITZADES

Les variables demogràfiques han estat obtingudes del Padró Municipal d'Habitants, actualitzat el desembre de 1974. No hem pogut basar-nos en el Padró de 1975 per raó que encara no havia estat publicat en el moment d'iniciar el nostre tractament estadístic. Únicament han estat tingudes en compte aquelles variables disponibles que podien ser rellevants des d'un punt de vista electoral i que es refereixen a: edat, sexe, categoria professional i immigració (any d'arribada i àmbit de procedència).

Els *resultats electorals* procedeixen de la correcció de cadascuna de les 2,170 meses electorals en què es troben subdividides les 1,058 seccions censals de Barcelona, en base a les actes d'escrutini dels partits polítics o als telegrams de la Junta Provincial del Cens. Els resultats depurats han estat publicats per l'Equip en col.laboració amb el Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya. En l'Apèndix donem una llista de les candidatures que obtingueren escons al Congrés i Senat per la circumscripció de Barcelona.

4. UNITAT D'ANÀLISI

L'anàlisi dels resultats ha estat feta a partir de la sec-

(2) "Perspectiva Social", nº 10. Número extraordinari dedicat a Sociologia Electoral. "Notes per a una geografia electoral de Catalunya". Ciutat de Barcelona, pàgs. 198 a 212. Ed. ICESB. Barcelona, 1977

ció censal, unitat mínima per a la qual disposem d'informació demogràfica. Barcelona es troba actualment dividida en 1,058 seccions censals, que solen oscil·lar entre els 500 i els 2,000 habitants. El terme mitjà és de 1,700 habitants i de 1,230 electors, tot i que pot haver-hi diferències molt acusades entre les seccions. La població total, per exemple, pot variar entre els 103 i els 4,379 habitants i, d'acord amb el Padró de 1975, algunes seccions ultrapassen ja els 6,000 habitants.

5. COMENTARI GENERAL ALS RESULTATS DE BARCELONA CIUTAT

Els resultats al municipi de Barcelona varen ser sensiblement diferents dels de la resta de la província o circumscripció, tant en percentatges com en l'ordre relatiu de les principals candidatures. Donat el seu pes demogràfic -prop de 2,000,000 d'habitants, és a dir, al voltant d'un 30% de la població catalana i un 40% de la barcelonina- resulta obvi que va influir notòriament en els resultats finals.

En el Quadre I oferim els resultats a Barcelona ciutat i província, així com els de la mateixa circumscripció en el cas hipotètic que no s'hi haguessin inclòs els resultats del municipi.

Quadre I. Resultats comparats entre Barcelona municipi i província (en percentatges sobre electors inscrits)

	Barcelona municipi	Barcelona província	Província, except. mun.	Catalunya
PSC	21.4	1er 24.1	1er 26.1	1er 22.5
UCD	14.1	4rt 11.9	4rt 10.3	4rt 13.3
PSUC	11.5	2on 15.7	2on 18.8	2on 14.4
PDC	11.2	3er 12.3	3er 13.1	3er 13.3
EC	4.5	6è 3.6	6è 3.0	5è 3.6
UCDCC	4.3	5è 4.2	5è 4.2	6è 4.4
AP	3.2	7è 2.5	7è 1.9	7è 2.7
Participació	75.2	79.3	82.3	79.3

Font: Vegeu nota 3.

És de destacar que en el municipi UCD avança dos llocs, quedant distanciat en prop d'un 3% del seu immediat seguidor, mentre que a la província, i a Catalunya també, són els comunistes els qui queden en 2on lloc, amb un marge de més del 3% respecte al Pacte, que els segueix. Els socialistes, però sobretot els comunistes, són els qui més vots perden a la capital, en comparació de les restants forces. Aquesta inclinació dretana queda contrarestada pels resultats a la circumscripció excloent-ne el municipi, que varen configurar en definitiva els d'aquella, malgrat una participació més feble. En les columnes segona i tercera podem comprovar que PSC i PSUC ultrapassaren els termes mitjans de totes les restants forces, fet que no es va repetir en cap altra de les circumscripcions. Cal recordar el pes demogràfic del cinturó industrial de Barcelona, on la suma de vots socialistes i comunistes va ser superior al 50% total d'electors inscrits (L'Hospitalet de Llobregat, Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià del Besòs, etc.) pes determinant de llur influència en els resultats finals a nivell de província.

En observar el mapa dels resultats per districte ja podem veure, però, que dins de Barcelona el repartiment geogràfic dels vots va ser heterogeni i que denota certa continuïtat sociològica amb els municipis contigus, a la qual ja ens hem referit. En una àmplia zona perifèrica, a banda i banda de la ciutat -Montjuïc i Zona Franca (Dte. II), "9 Barris", Bon Pastor, Besòs (Dte. IX)- socialistes i comunistes obtenen percentatges sensiblement superiors a llur mitjana (superant en moltes seccions el 25% i 18%, respectivament, sobre els electors inscrits), distanciant-se considerablement de la resta de forces polítiques. Una altra zona que, partint del centre, s'eixampla en forma de cuny cap a l'oest -Dreta i Esquerra de l'Eixample (Dtes. IV i VI), Sarrià, Sant Gervasi, Putxet (Dte. III) i Calvo Sotelo, Pedralbes (Dte. XI)- respon en canvi, a una estructura de vot de dretes: els socialistes cedeixen el primer lloc en la gran majoria de seccions, els comunistes rarament aconseguen ni un 4rt lloc, mentre que UCD, PDC, UCDCC i AP solen repartir-se el primer.

Finalment, una tercera zona que es distribueix espacialment entres les dues anteriors, presenta una estructura de vot intermèdia. Els socialistes queden els primers, però amb percentatges generalment inferiors a la mitjana de Barcelona, mentre que AP i UCDCC resten en canvi molt distanciat dels partits que segueixen els socialistes, és a dir, d'UCD, PDC i PSUC, sense predominància d'un ordre concret. En algunes seccions, localitzades en barris històrics, pot aparèixer Esquer-

---

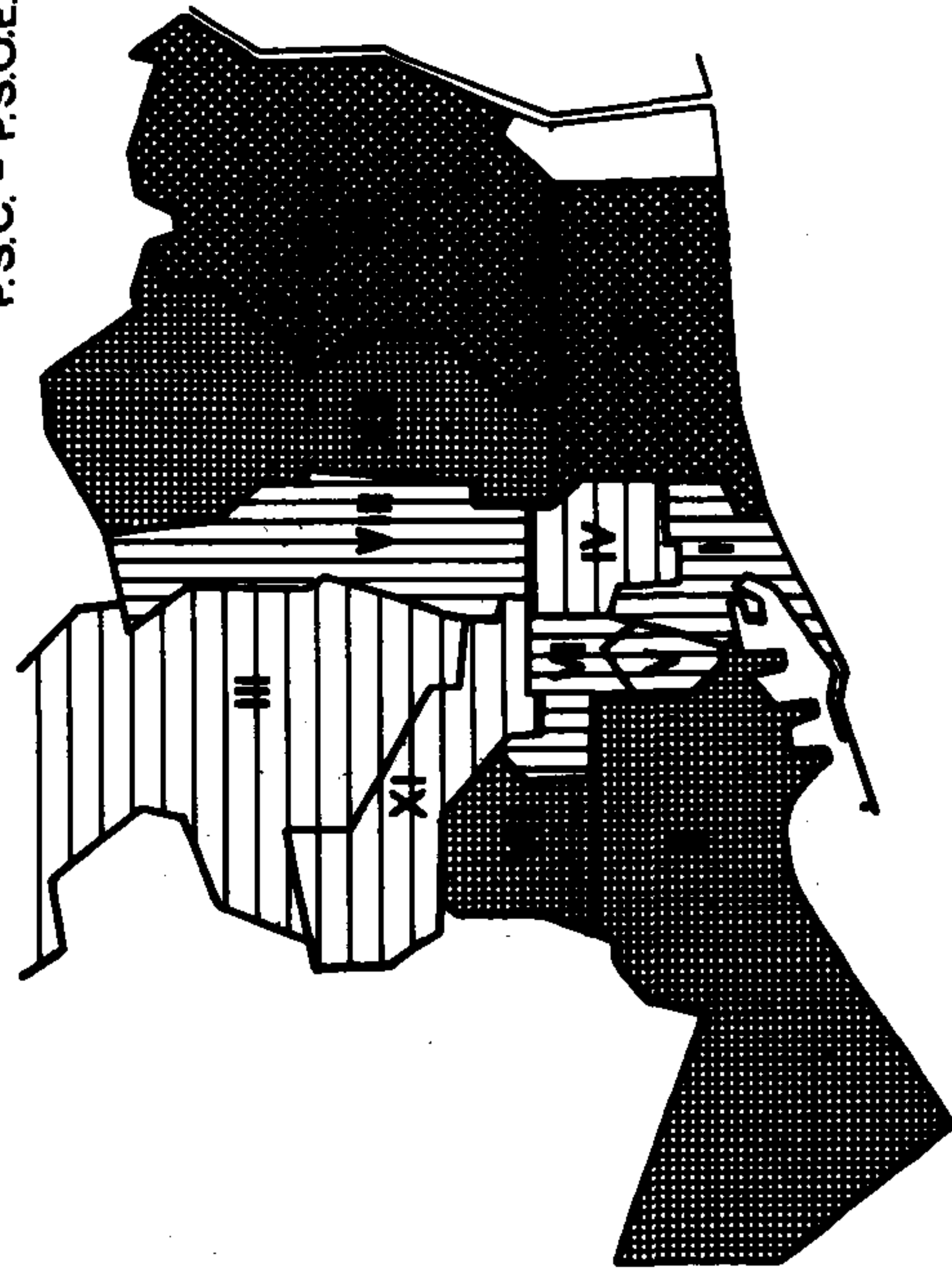
(3) "Resultats a Catalunya de les eleccions del 15 de juny del 1977 al Congrés de Diputats", vol I: Barcelona Municipi, a càrrec de l'Equip de Sociologia Electoral (U.A.B.) i editat pel Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya

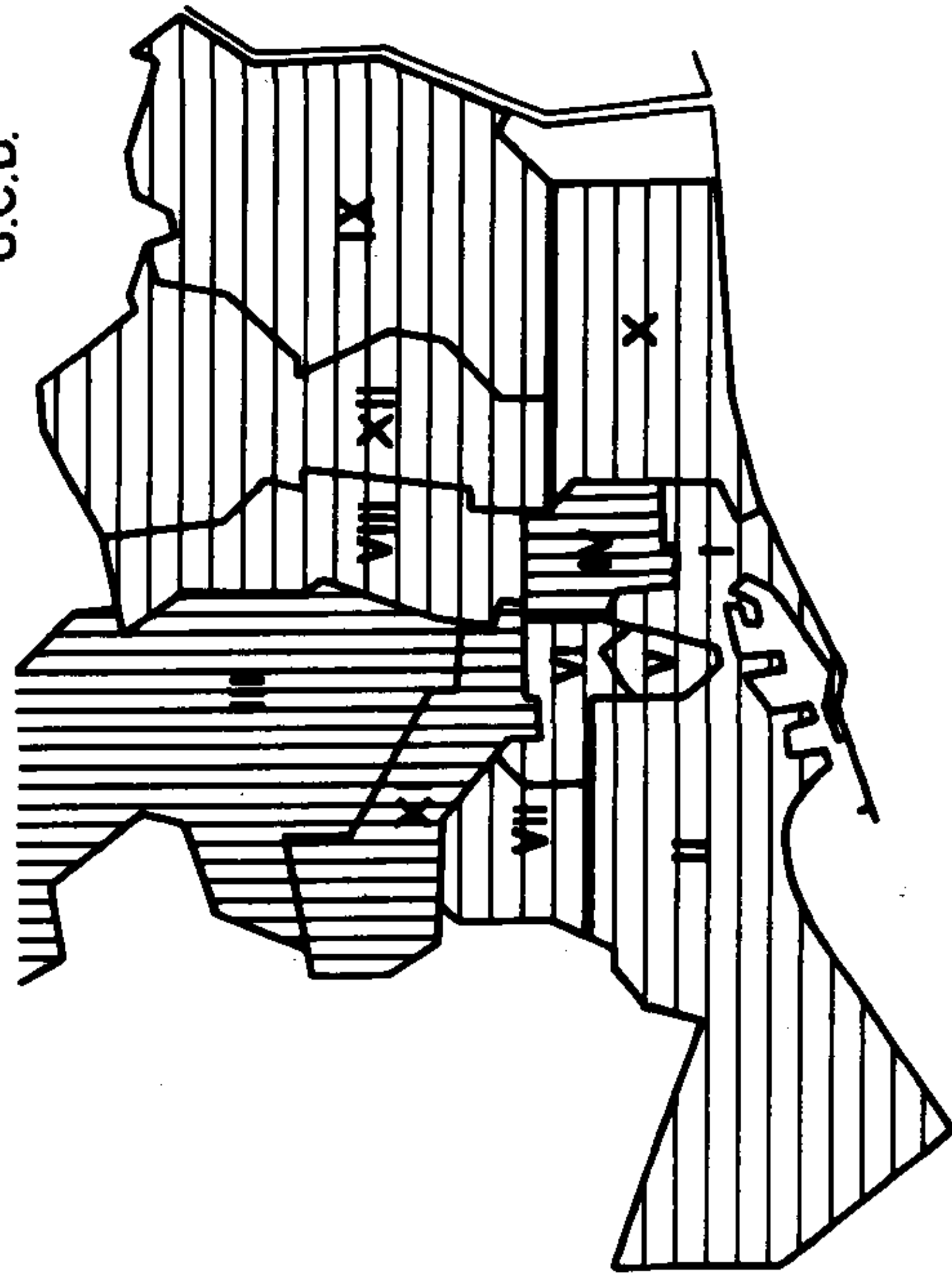
ELECCIONS LEGISLATIVES 1977

RESULTATS PER DISTRICTES MUNICIPALS

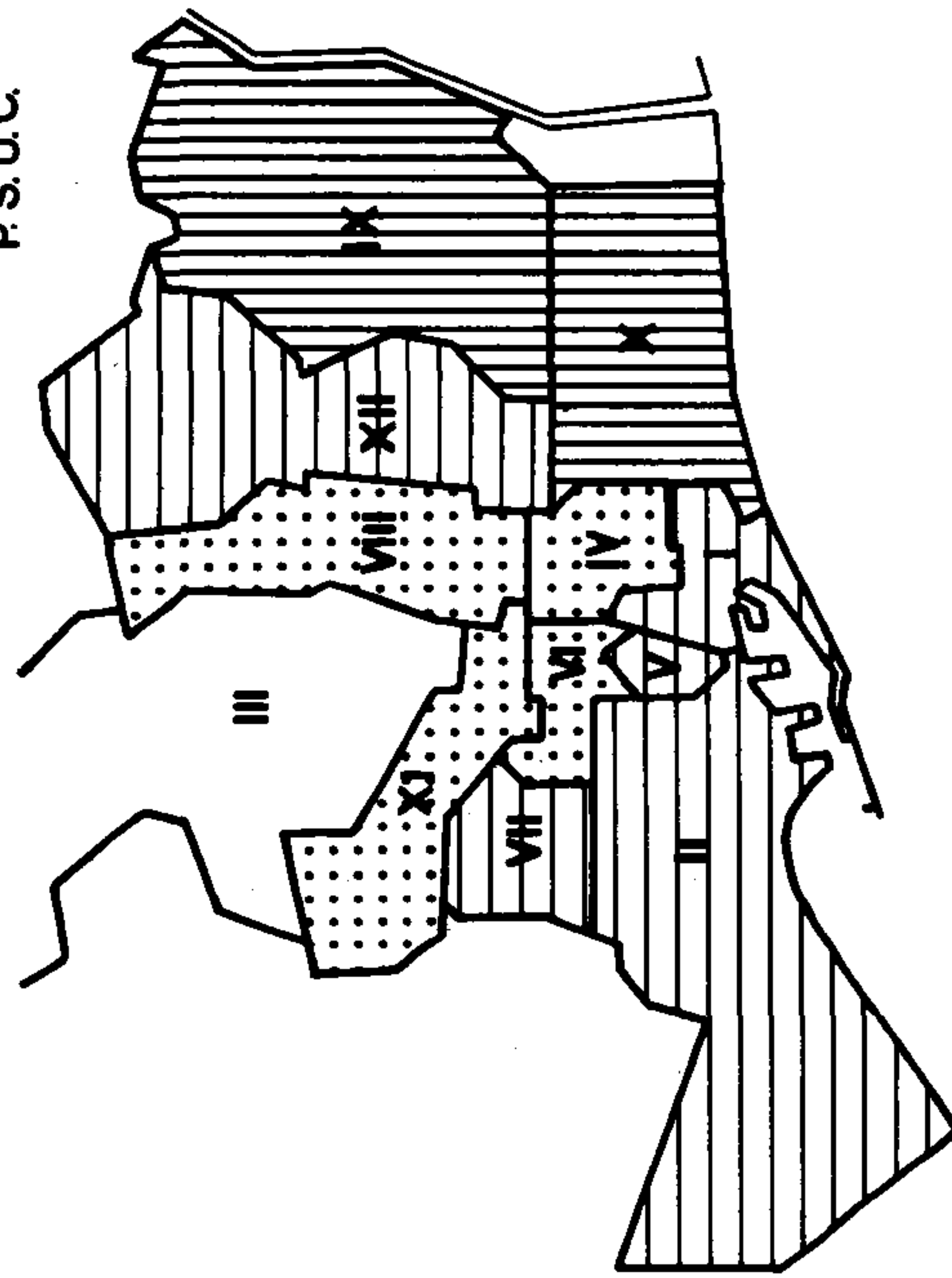
P.S.C. - P.S.O.E.

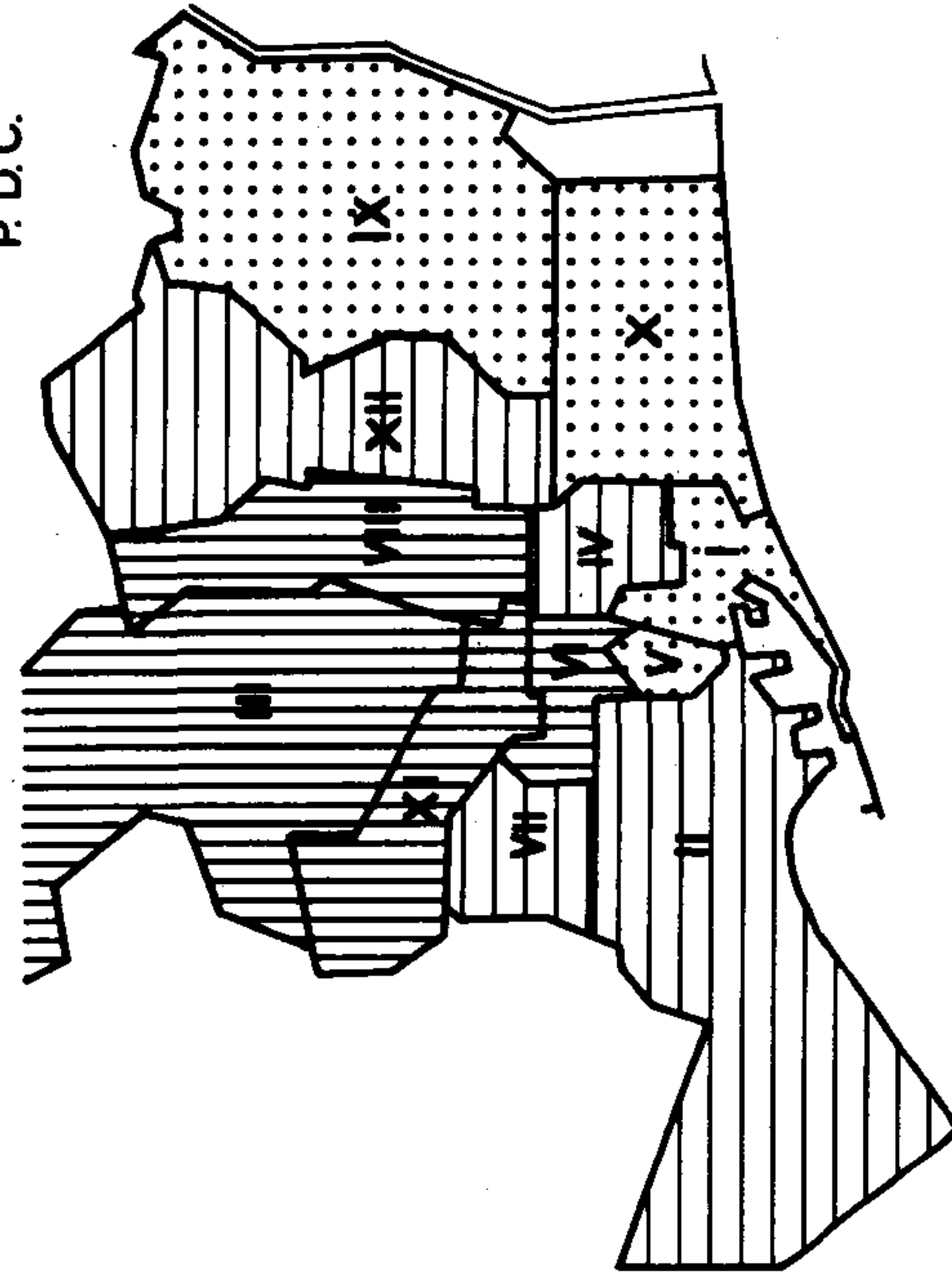
U.C.D.

P.S.U.C.

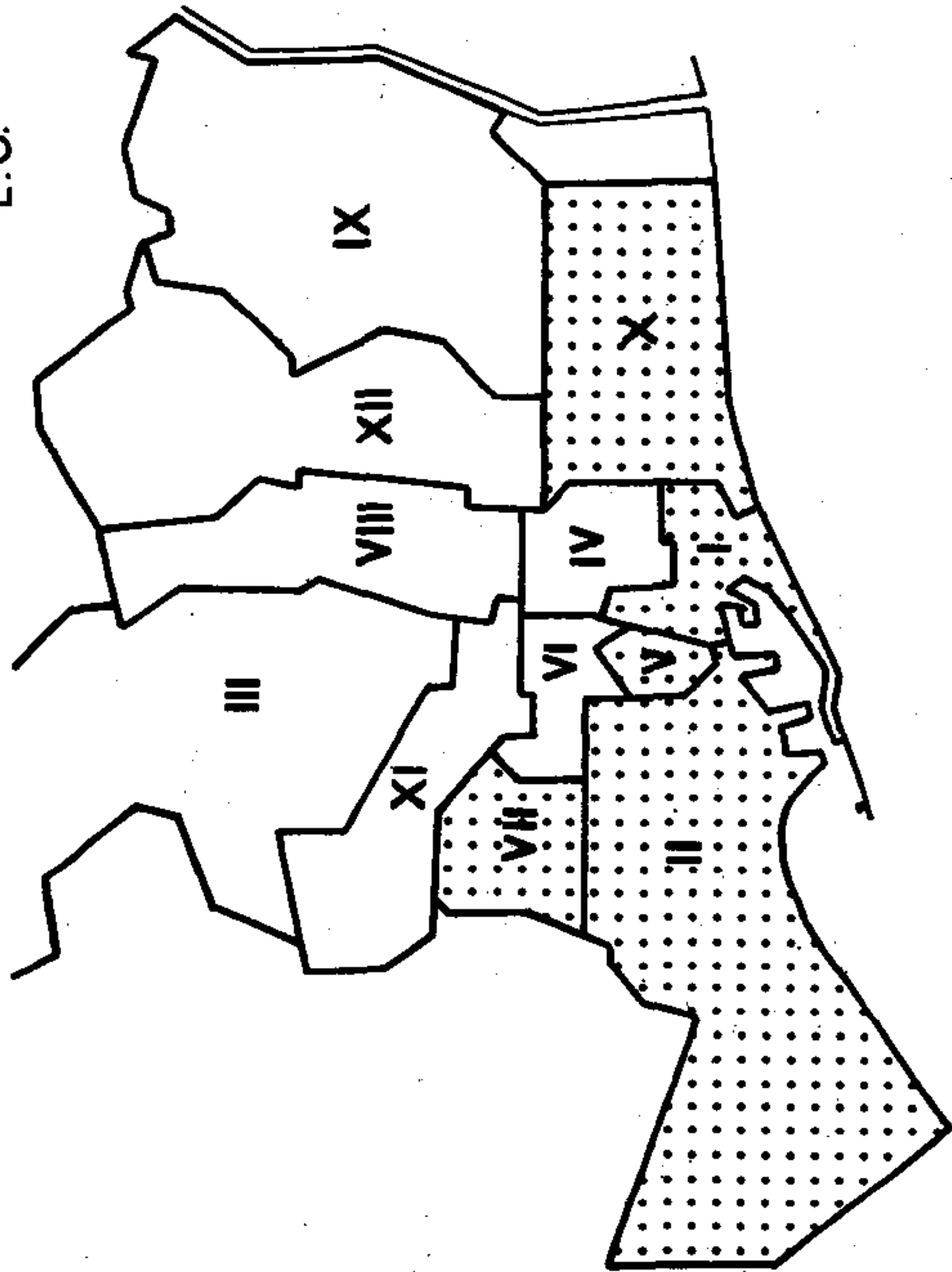

P.D.C.

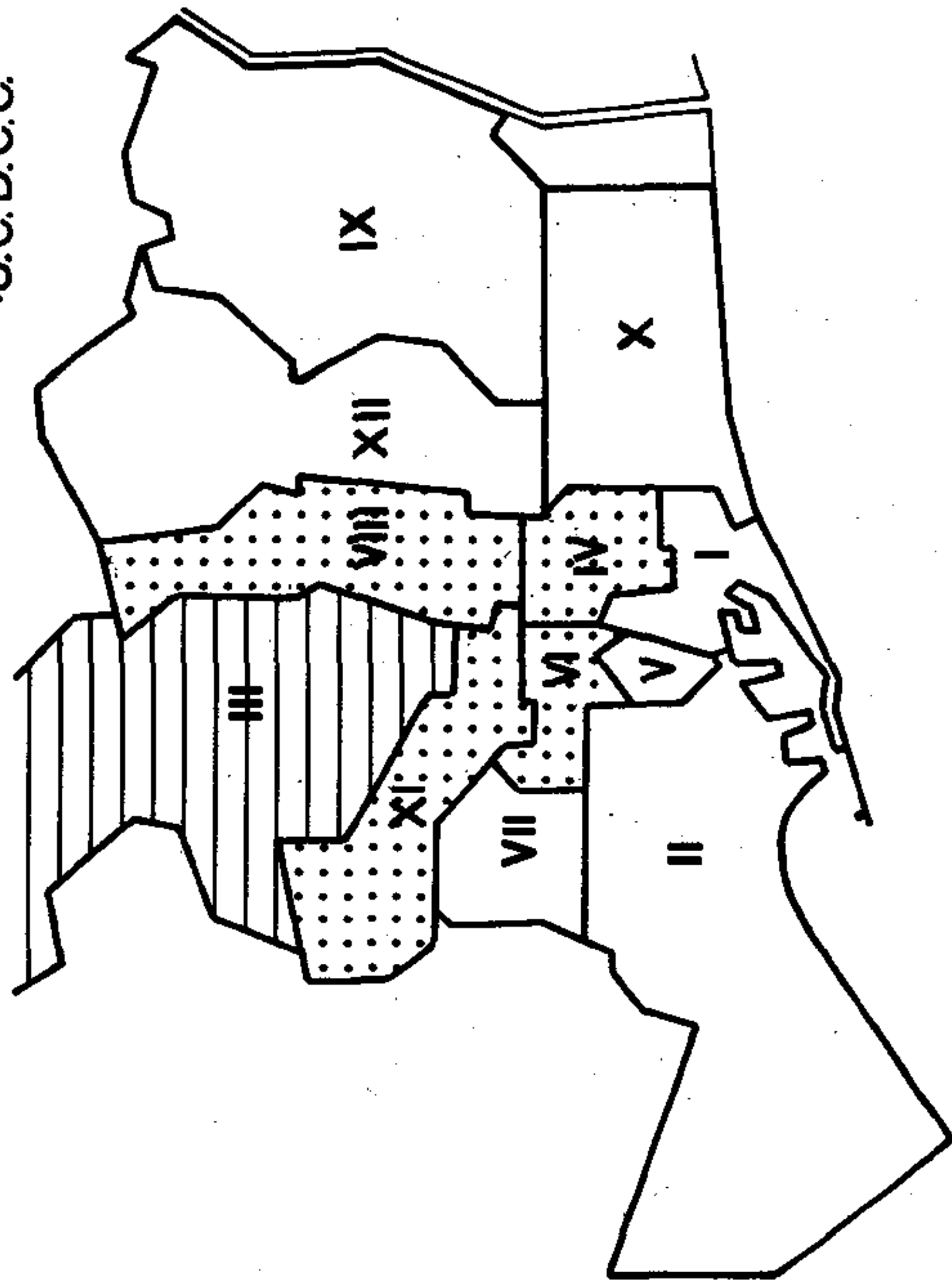

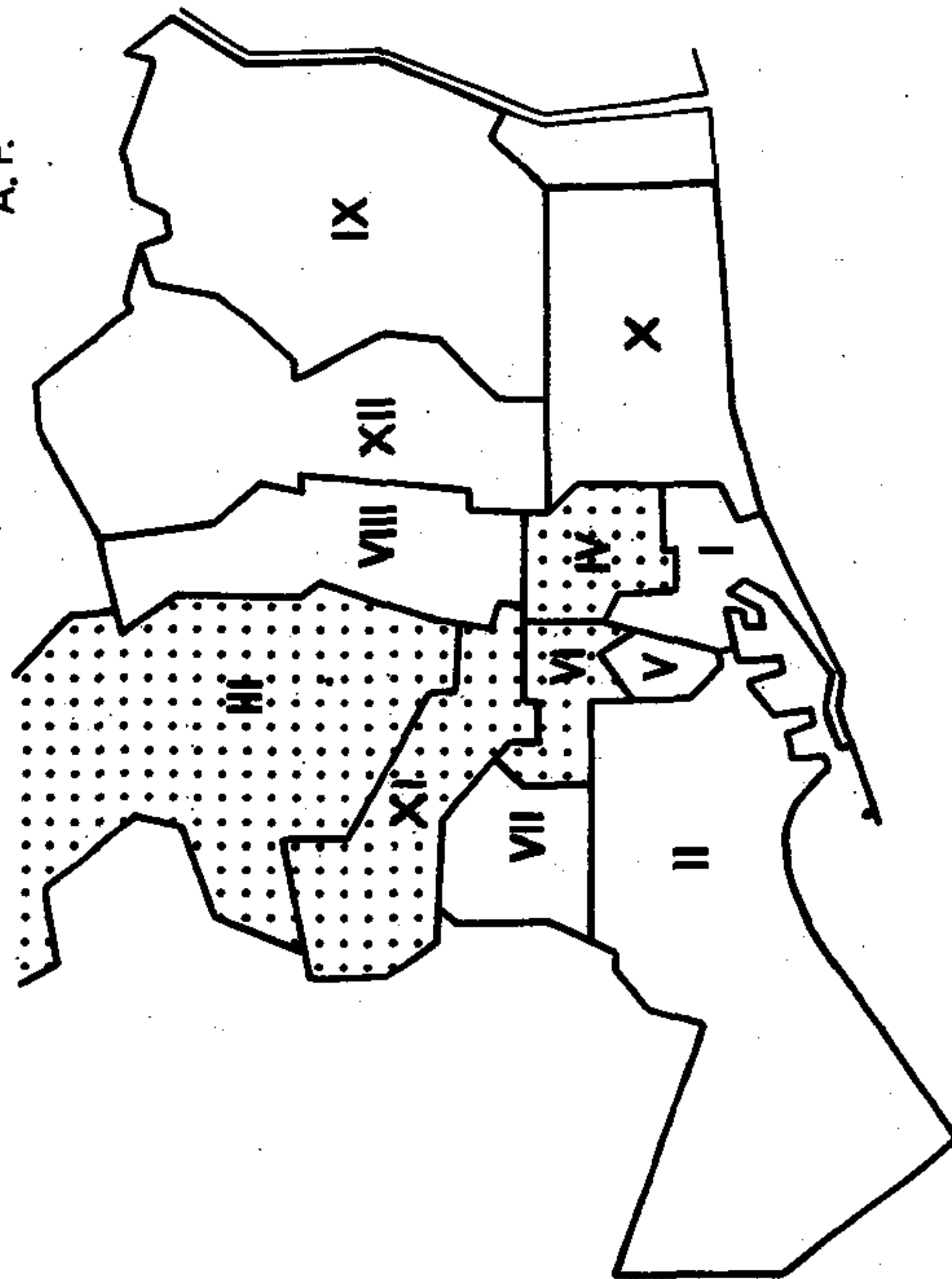
E.C.

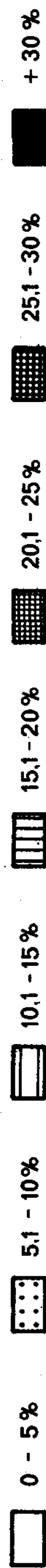
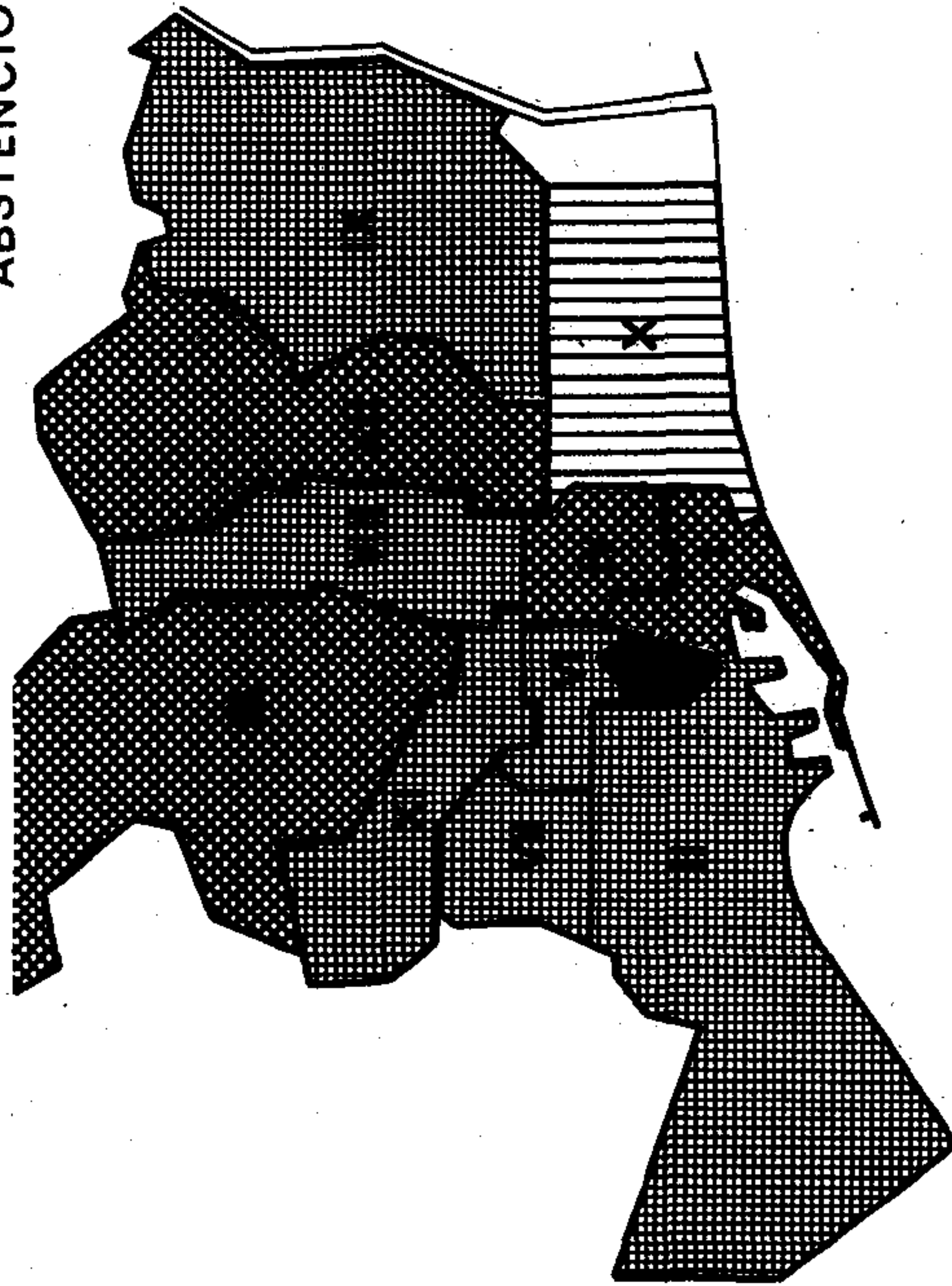
U.C.D.C.C.

A.P.

ABSTENCIÓ

ra de Catalunya com a tercera força. Podrien en general ser qualificades com a seccions d'esquerra en la mesura en què els socialistes queden en 1er lloc, PSUC aconsegueix resultats relativament bons i Esquerra de Catalunya una major implantació. No obstant, es diferenciï de la zona perifèrica anterior per la disminució, en termes absoluts, dels vots del PSC-PSOE i la proximitat dels partits que segueixen, UCD o PDC.

6. ORIENTACIÓ DEL VOT I ESTRUCTURA SOCIAL

Aquesta distribució geogràfica del vot es correspon, a grans trets, amb la configuració social de Barcelona. En efecte, en els barris perifèrics, s'hi concentra la major part de la població assalariada, majoritàriament jove, immigrant, arribada a Barcelona a partir de 1960, en les onades migratòries provocades pel Pla d'Estabilització de 1969.

El cuny centre-oest, comprèn en canvi els barris de més alt nivell de renda, amb majors percentatges de propietaris i directius, tècnics de grau mitjà i professions liberals, amb majoria de catalans i una població més envellida.

En canvi, resulta més difícil d'establir una zona intermèdia. Ni demogràficament ni electoral, resulta tan definida com les anteriors. La componen en gran part seccions amb una composició social pròxima a la mitjana de Barcelona, és a dir, amb valors per a les variables sòcio-demogràfiques -edat sexe, professió, etc.- que oscil·len entorn d'un interval no massa ampli (més i menys la desviació estàndard) respecte a llur pròpia mitjana. Podríem qualificar-les, en aquest sentit, com a seccions "típiques" de Barcelona, tot i que no concentren ni molt menys la majoria de la població barcelonina.

Quant als resultats electorals en aquesta àrea, i dins de la relativa homogeneïtat apuntada (predominança dels 4 principals partits, encapçalats pels socialistes), s'hi poden detectar tres estructures bàsiques de vot, segons l'ordre en què s'alineïn darrera del PSC els tres partits restants. Amb tot, són també nombroses les seccions que s'aparten d'aquesta norma, i en les quals hi apareixen altres partits ocupant els primers llocs.

L'interès de poder acotar unes seccions típiques que ofereixin una similitud de comportament electoral rau en la possibilitat de convertir-les en seccions pilot, a partir de les quals interpretar i, per tant, potser preveure, els casos desviants. La relativa indeterminació del comportament electoral que hi hem observat podria ser deguda a diverses raons: un

errament del vot propi de les primeres eleccions democràtiques, el criteri massa flexible utilitzat en l'eliminació de seccions típiques, la poca influència de les variables demogràfiques emprades o, simplement, l'ambigüitat connatural a unes seccions amb un comportament electoral "de centre". D'aquest conjunt d'hipòtesis cal en tot cas descartar la penúltima, ja que els resultats de la primera anàlisi estadística demostren que algunes de les variables en què ens hem basat, principalment les relatives a categories professionals, estan altament correlacionades amb l'orientació de vot. A títol d'exemple oferim el següent quadre obtingut a partir de la matriu de correlacions, en la que només hi figuren alguns dels coeficients més significatius, iguals o superiors a 0.65. Les altres hipòtesis apuntades no podran ser corroborades ni refutades en tant que no comptem amb els resultats d'ulteriors consultes.

Quadre II. Coeficients de correlació entre vot i categoria professional. (*) (Iguals o superiors a 0.65.)

	PSC	UCD	PSUC	PDC	EC	UCDCC	AP
Propiet. i directius	-.72		-.71	+.71		+.80	+.71
Profess. liberals	-.65	+	-.66	+		+.76	+.78
Tècnics grau mitjà	-	+	-.72	-.81		+.65	+
Assalariats indust.	+.71	-	+.83	-.75		-.82	-.77

(*) Per coeficients compresos entre 0.50 i 0.64, únicament fem constar el signe.

Podem observar que les tres primeres professions es comporten de forma semblant, amb correlacions positives o negatives per als mateixos partits i de signe contrari al d'assalariats de la indústria, és a dir, negatives amb PSC i PSUC i positives amb AP i UCDCC.

En línies generals, UCDCC i, en menor grau PSUC, són els partits que donen correlacions més marcades, els que podríem qualificar de més classistes, cadascun d'ells en extrems oposats de l'escala.

EC i UCD, per motius divergents, són en canvi els dos més "neutres". Ambdós han comptat probablement amb un electorat poc definit sociològicament, en el cas d'EC potser per la mateixa heterogeneïtat de la coalició i en el d'UCD per la condició de partit de govern i per la popularitat d'Adolfo Suárez que ha arrossegat el vot de sectors ben diferents. Amb tot, i donada la gran difusió d'aquesta última força política, un coeficient de -0.60 amb assalariats de la indústria no

deixa de ser simptomàtic i l'apropa cap els partits de dreta més que no pas a socialistes o comunistes, encara que pugui ser considerat malgrat això com el partit més interclassista dels que varen concórrer a les eleccions. En aquest aspecte el segueix el PSC, que presenta coeficients que, com a màxim, oscil·len als voltants de 0.70, quan la resta de partits ultrapassaren o voregen el 0.80.

7. CONCLUSIONS

Avançant ja algunes de les conclusions del treball en curs -sense perjudici que un cop finalitzat puguin ser modificades o, com a mínim, matisades- ens referirem a alguns punts concrets:

a) Afinitat geogràfica dels partits

Malgrat llur diferent intensitat d'implantació, els 7 partits estudiats poden agrupar-se, segons hagin demostrat una major o menor força relativa en les mateixes zones, en tres grups:

1) PSC-PSOE i PSUC mostren una major implantació en barris perifèrics, de baix nivell de renda. Els socialistes, però, obtenen percentatges més alts i de més amplitud, essent superats pels comunistes en comptades seccions. En aquest sentit, apareix com un partit més interclassista que el PSUC i així ho demostren també els coeficients de correlació del Quadre II, entre vot i categories professionals, més baixos en el cas del PSC.

2) PDC, UCD, UCDCC i AP, aconsegueixen els percentatges més alts en el cuny central de la ciutat, és a dir, en els barris que podem qualificar de residencials. Apareixen, malgrat tot, importants diferències entre els 4 partits. Mentre el Pacte aconsegueix de forçar la seva àrea d'influència més enllà d'aquest límits i demostrar una inclinació a desplaçar-se més cap al centre de la ciutat en detriment dels barris de més alt nivell de renda (per exemple, Sarrià), UCD obté una implantació força regular i sostinguda en districtes molt diferents sociològicament -a Sant Gervasi (Dte. III) i a la Guineueta (Dte. IX) obté 15% sobre electors inscrits. UCDCC i, sobretot AP, en canvi, obtenen percentatges molt baixos, que rarament superen el 10% -a 103 i 62 seccions, respectivament- i que queden nítidament acotats dins dels límits dels districtes III, IV, VI i XI.

3) Esquerra de Catalunya té una implantació, malgrat tot molt dèbil, (només a 45 seccions supera el 10%) en els nuclis an-

tics dels barris històrics -Poble Sec (II), Barcelona Vella i Barceloneta (I, IV), "Districte V", Sants (VII), Gràcia (VIII) etc. Esporàdicament pot arribar a ocupar el segon lloc en seccions de districtes obrers (a Ciutat Meridiana, per citar un exemple). Sembla doncs que en la coalició electoral que integrava l'Esquerra de Catalunya (vid. Apèndix) va tenir més impacte el component nacionalista que l'exclusivament obrer.

Aquest grau d'afinitat geogràfica entre els partits queda palès en el següent quadre de coeficients de correlació d'entre els 7 primers:

Quadre III. Afinitat entre els principals partits

	PSC/PSOE	UCD	PSUC	PDC	EC	UCDCC	AP
PSC/PSOE	1		+.66	-.61		-.75	-.70
UCD		1	-.54			+.40	+.45
PSUC			1	-.70		-.71	-.65
PDC				1		+.64	+.46
EC					1		-.44
UCDCC						1	+.82
AP							1

Cal destacar la correlació positiva entre PSC i PSUC, així com la negativa, encara més alta, d'aquests dos partits amb els els restants, a excepció d'UCD, que precisament per l'àmplia difusió geogràfica aconseguida, no apareix fortament correlacionat amb cap altre. El Pacte només presenta una correlació positiva significativa amb la Democràcia Cristiana que, per la seva part, està molt fortament correlacionada amb AP. Són aquests dos últims partits els que més estretament lligats apareixen en el conjunt del quadre de correlacions, amb un 0.82.

b) Resultats al Senat

En la gran majoria de seccions, els candidats de l'Entesa de Catalans -Benet, Cirici, Candel- recolzats per PSC-PSOE, PSUC, Esquerra Republicana de Catalunya, Estat Català i independents de l'Assemblea de Catalunya, varen copar els tres

primers llocs. En qualsevol cas, foren poques les seccions en les que no hi guanyés almenys un dels candidats de l'Entesa i es troben gairebé totes localitzades en la mateixa àrea centre-oest de la ciutat, de tendència dretana. Altres candidats vencedors foren Coll i Pi Suñer (Democràcia i Catalunya) Xirinacs (independent) i Díaz Plaja (UCD). En una sola secció va guanyar un candidat d'AP, Balcells.

La interpretació dels resultats al Senat es fa difícil com a conseqüència del sistema de votació, amb llista oberta, que permetia d'escollir a l'elector fins a un màxim de tres candidats. La influència real d'una candidatura no pot ser coneguda amb exactitud, doncs ni el terme mitjà de vots obtinguts pels tres candidats ni el guanyador, constitueixen índexs acurats de la resposta de l'elector. Caldria elaborar-ne un que prengués en consideració el nombre de vots obtingut pel guanyador, però també que els tres primers llocs recaiguessin en la mateixa candidatura i que els tres candidats quedessin poc distanciat entre si quant a nombre de vots. Aquest tipus d'índex compost, si és que és possible d'aconseguir, seria el que efectivament mesuraria la disciplina de vot i la influència no d'un candidat, sinó d'una candidatura sencera.

A partir del Quadre IV hem intentat de formular algunes hipòtesis sobre la major o menor disciplina de vot demostrada pels votants de cada partit i les respectives candidatures al Senat que aquests recolzaven, a partir també dels coeficients de correlació. Com podem veure, AP és el partit que més alts coeficients dona amb els seus respectius candidats. Cal interpretar això en el sentit que pràcticament aquells -i gairebé només aquells- qui votaven per AP, votaven també pels candidats al Senat d'aquest partit. En el cas de l'Entesa amb el PSC-PSOE i amb el PSUC, aquesta estricta correspondència disminueix lleugerament, degut al mateix fet d'haver pres per separat partits que defensaven una mateixa candidatura. Correlacionant en canvi la suma de vots PSC/PSOE + PSUC + EC amb els mateixos senadors, el coeficient és encara més elevat que en el cas d'AP.

Quant al Pacte i AP, hi ha diferències apreciables entre uns i altres candidats. Les més altes correlacions són entre Díaz Plaja/UCD i Pi Suñer/PDC, seguint molt probablement els diferents graus de popularitat dels candidats, que semblen haver estat, en aquests casos, més determinants que no l'adhesió a les orientacions donades pels partits.

Cal també destacar com UCDCC apareix alhora correlacionat amb els candidats de Democràcia i Catalunya, d'AP i àdhuc amb Octavi Saltor de la Lliga Catalana, que no hem inclòs en el quadre, amb un +.82, quan oficialment recolzava la 1a. candi-

Quadre IV. Afinitat entre candidatures al Senat i al Congrés (Coeficients de correlació positius entre algunes candidatures) (*). (Juny del 1977.)

Candidatures al Senat													Candidatures al Congrés								
			Entesa dels Catalans			Democràcia i Catalunya			Convivència Catalana			Unión Centro Democrático		PSC	UCD	PSUC	PDC	UCDCC	AP	PSC+ PSUC +EC	
			B.	Ca.	C.	C.	Pi	V.	B.	Bo.	R.	D.	Ne.	T.							
Candidatures al Senat	Entesa	Benet	1	+.99	+.99	-.82	-.79	-.75	-.75	-.72	-.75	-			+.90	-	+.88	-.67	-.80	-.76	+.98
		Candel		1	+.99	-.84	-.82	-.77	-.75	-.72	-.75	-			+.90	-	+.88	-.70	-.81	-.75	+.98
		Cirici			1	-.83	-.82	-.77	-.74	-.70	-.73	-			+.89	-	+.90	-.72	-.80	-.74	+.97
	Democr.	Coll				1	+.92	+.91	+.81	+.72	+.78	+			-.76		-.77	+.80	+.94	+.78	-.84
		Pi-Sunyer					1	+.93	+.65	+.60	+.64	+			-.72		-.77	+.92	+.82	+.64	-.79
		Viadiu						1	+.66	+.60	+.64	+			-.69		-.73	+.86	+.83	+.64	-.76
	Conviv.	Balcells							1	+.94	+.97	+	+		-.70		-.65		+.85	+.97	-.78
		Bobés									1	+.96	+		-.69		-		+.76	+.96	-.75
		Roger										1	+	+	-.70		-.65		+.82	+.98	-.78
	UCD	Díaz-Plaja											1		-	+.91	-.60	+	+	+	-
Negra													1		+.89	-		+		-	
Torroja														1		+.85				-	

(*) Per coeficients compresos entre 0.50 i 0.64, únicament fem constar el signe.

datura. Pot interpretar-se com un clar índici de la indefinició de l'electorat d'UCDCC i potser també de la del propi partit en no recolzar amb prou fermesa cap candidatura.

c) Abstencionisme i estructura social

No sembla existir correspondència entre abstencionisme i el repartiment geogràfic del vot. Uns nuclis de molt dèbil participació es troben localitzats en punts oposats de la ciutat tant al nord com al sud-oest, però resulta igualment feble en molts altres nuclis, no concentrats espaiadament. Cal no oblidar que la variable abstencionisme ha de ser manipulada amb molt de compte, a causa tant de les deficiències en la confecció del Cens, freqüentment denunciades en els medis de comunicació, com a la manca d'informació de què varen patir els votants potencials, respecte al lloc exacte on havien d'adreçar-se per a votar. Els coeficients de correlació que per llur insignificància no reproduïm aquí, en un únic cas superen el $-.30$, per la variable assalariats dels serveis.

Resum

Resumint, podem dir que, si bé l'electorat barceloní ha demostrat en el seu comportament electoral una coherència superior al que unes primeres eleccions democràtiques permetien d'esperar, apropant-se a pautes de comportament que es donen en d'altres països democràtics, serà sens dubte necessari d'introduir en el model més variables per tal d'arribar a una millor comprensió de les motivacions de vot. La manca d'un més gran nombre de dades estadístiques a nivell de secció censal, així com la inexistència de dades electorals durant els darrers 40 anys, agreugen en el nostre cas les debilitats de l'anàlisi geogràfico-ecològica (4). En tot cas, confiem que el coneixement de la trama social en la que ens movem i la realització d'enquestes d'opinió, possibilitat considerada com un dels objectius del nostre Equip, corregirà i enriquirà les conclusions obtingudes d'aquest primer estudi quantitatiu.

(4) En el mateix número de "Perspectiva Social" intentàvem sintetitzar els principals avantatges i limitacions de les dues aproximacions metodològiques, la ecològica i la d'enquestes ("Modernas tendencias de la sociología electoral", pàgs. 9 a 19).

APÈNDIX

CIRCUMSCRIPCIÓ DE BARCELONA. CANDIDATURES AMB REPRESENTACIÓ PARLAMENTÀRIA. ELECCIONS LEGISLATIVES, JUNY DE 1977

CONGRÉS	Escons circums cripció Barna.	Escons Catalunya
<i>Socialistes de Catalunya</i> (Partit Socialista de Catalunya + Federació Catalana del PSOE)	11	15
<i>PSUC</i> Partit Socialista Unificat de Catalunya (comunistes catalans)	7	8
<i>PDC</i> Pacte Democràtic Catalunya (Convergència Democràtica Cat.+ Esquerra Democràtica Cat. + Partit Socialista Catalunya-Reagrupament)	6	11
<i>UCD</i> Unión Centro Democrático	5	9
<i>UCDCC</i> Unió Centre i Democràcia Cristiana Catalunya (Unió Democràtica Cat. + Centre Cat.)	2	2
<i>EC</i> Esquerra Catalunya (Front Elect. Dem.) (Esq. Republicana Cat. + Partit Treball Espanya + Associació Catalana Dona + Confederación Sindicatos Unitarios Tra- bajadores)	1	1
<i>AP-Convivència Catalana</i> (Alianza Popular + Unió Catalana + Partit Demòcrata Progrés Social + Unió Lleidatana)	1	1
<i>TOTAL</i>	33	47

SENAT

Candidats guanyadors

Josep Benet

Alexandre Cirici

Francisco Candel

Entesa dels Catalans (recolzada
per PSC/PSOE, PSUC i Esquerra
Republicana Catalunya + P. Tre-
ball Espanya + Assoc. Cat. Dona
+ Confed. Sindic. Unit. Trab.)

Lluís Ma. Xirinacs

Independent

EXPECTATIVA DE GANANCIA DE ESCAÑO

Antonio Kindelán

CITEP (Investigación y Técnicas Políticas)
Madrid

Lo que a continuación se presenta no es sino una mera hipótesis de trabajo que debe ser juzgada a la luz de sus propias auto-limitaciones. No se trata, pues, de una formulación investigativa rigurosamente ajustada, sino de un *"simple indicador más"* de los que sirven para racionalizar la conducta pública de los partidos políticos en orden a su expansión electoral. Por ello -y aún cuestionando las premisas sobre las que se asienta- no deja de ser una útil representación gráfica de dichas expectativas electorales.

La cuestión es, en definitiva, la siguiente: para los partidos políticos concurrentes el pasado 15 de junio 1977, la preocupación común es hoy estimar, en alguna medida, qué cantidad de esfuerzo han de aplicar para conseguir mejorar la posición relativa de cada uno de ellos.

¿Es posible "medir" dicho esfuerzo? Para el que esto escribe no hay duda de que el mencionado esfuerzo se puede cuantificar siempre que partamos de determinadas premisas. Planteémoslo más directamente: si se realizaran unas próximas elecciones según el mismo sistema electoral, los mismos participantes y el mismo cuerpo electoral, ¿qué número "mínimo" de votos más tendría que obtener un partido cualquiera en una circunscripción dada para conseguir un escaño más, si es que ya tenía alguno, o el primer escaño, si aún no lo tenía?

Vayamos a un caso práctico: observemos a título de ejemplo la provincia de Badajoz, donde se produjeron los siguientes resultados y atribución de escaños, según la ya familiar regla D'Hondt:

total de votos válidos emitidos: 318,385
escaños: 7

partido	votos				escaños				%	
UCD	1	148,697	3	74,348	5	49,565	6	37,174	4	46.7
PSOE	2	107,797	4	53,898	7	35,932			3	33.9
PCE		21,923							-	6.8
AP		21,880							-	6.7
PSP		5,578							-	1.7
FDC		3,141							-	0.9
CT		3,272							-	1.0
ASD		1,835							-	0.5
AN/18j		3,512							-	1.1
FE (a)		750							-	0.2

Planteemos ahora la pregunta en relación, por ejemplo, al PCE: ¿qué número mínimo de votos hubiera necesitado el PCE para obtener su primer escaño? Según el escrutinio es evidente que el escaño más "barato" es el 3º del PSOE (35,932). Si partimos del supuesto de que los nuevos votos del PCE se sustraerían del resto de candidaturas en proporción directa a los votos ya obtenidos por cada una de ellas, podemos afirmar que el número mínimo de votos más que hubiera necesitado el PCE para obtener su primer escaño, es una cantidad tal que, sumada a la ya obtenida (21,932), resulte igual a los 35,932 del último escaño del PSOE menos la proporción de los nuevos votos del PCE que corresponde sustraer al PSOE. Tal planteamiento se podría representar en los siguientes términos, aplicables a todo escrutinio D'Hondt y desde la perspectiva de cualquier partido político:

Llamemos

i partido al que voy a conceder un escaño más
j partido que lo va a perder, por tener el escaño más "barato" en relación a "i"
 N_i número de votos del partido "i"
 N_j número de votos del partido "j"
 N total de votos válidos emitidos
p escaños ya obtenidos por "i"
q escaños ya obtenidos por "j"
Y votos mínimos que he de añadir a " N_i " para concederle un escaño más

K   esfuerzo de "i", en términos relativos = $\frac{Y + N_i}{N_i}$

Pues bien, esa cantidad mínima de votos para alcanzar un nuevo escaño y a la que, a partir de ahora llamamos Y, sería igual a

$$Y = \frac{(p+1)N_j - qN_i}{(p+1)N_j + \frac{q(N - N_i)}{q+1}}$$

Aplicándola al caso anteriormente citado de Badajoz, el resultado sería (véanse los datos del escrutinio)

$$Y = \frac{(0+1) 107,797 - 3(21,923)}{3 + \frac{(0-1) 107,797}{318,385 - 21,923}} = 12,495 \text{ votos}$$

(Compruébese si se desea que si sustraemos al PSOE la parte proporcional de esos 12,495 votos, es decir, 4,544, el valor de su tercer escaño sería ahora de su nueva cantidad de votos, 103,253, dividido por 3 = 34,417; mientras que la nueva cantidad del PCE, 21,923 + 12,495 = 34,418, es decir, un sólo voto más, lo suficiente para que con el mínimo esfuerzo teórico, el 7º escaño de Badajoz deje de ser el tercero del PSOE para ser el primero del PCE).

(Caso atípico: la formulación matemática enunciada exige una especial aplicación cuando el escaño más "barato" corresponde al partido i, esto es, al que voy a otorgar un escaño más. En esta circunstancia debe despreciarse este escaño en una primera aplicación de la fórmula, tras la cual el partido i habrá dejado de tener dicho escaño. Finalmente y, sobre el nuevo escrutinio teórico resultante, se ha de aplicar de nuevo la fórmula, resultando que el valor "Y" en estos casos es la suma de los valores "Y" obtenidos en los dos pasos señalados).

En resumen, que el PCE necesitaría en Badajoz un mínimo de 12,495 votos más para ganar escaño o, lo que es lo mismo, que tendría que multiplicar sus votos por el coeficiente, "K", igual a 1.5700.

Repito que el mismo análisis podría realizarse desde la perspectiva de cualquier partido político y lo que justifica nuestra especial atención al caso del PCE es, fundamentalmente, que por ser el primer partido de los minoritarios, es el que con mayor frecuencia aparece como colocado, es decir, como el primer aspirante a algún escaño.

Sin duda, el mismo análisis hecho con Badajoz se puede trasladar al resto de las provincias. El cuadro nº 1 refleja los valores de "Y" del PCE (recuerdo: el número mínimo de votos por provincia que necesitaría ese partido para obtener un escaño más o, en su caso, el primero). El cuadro nº 2 refleja, en cambio, los valores de "K" para ese mismo partido. Si convenimos que los valores "K" inferiores a 2 (es decir, cuando no necesita llegar a doblar sus votos) representan circunscripciones "fáciles"; que los valores "K" entre 2 y 3 representan circunscripciones difíciles para la ganancia del escaño; y, finalmente, los valores K superiores a 3 representan las circunscripciones prácticamente imposibles a corto-medio plazo; podemos entonces componer el cuadro nº 3, significando en cuadrículado, las circunscripciones fáciles, en trazado diagonal las difíciles y en blanco las prácticamente imposibles.

Por último y para una mejor claridad de los datos, en el cuadro nº 4, se ordenan las circunscripciones desde la más fácil a la más difícil para un nuevo o primer escaño del PCE. Igualmente se reflejan en él el número real de votos obtenidos (N_i), los escaños ya conseguidos (p), el partido que pierde supuestamente el escaño (j), el mínimo de votos necesario para la ganancia (Y) y el esfuerzo en términos relativos (K).

A la vista de todo ello y aún reconociendo la tal vez excesiva abundancia de datos, es posible alcanzar unas primeras aunque provisionales conclusiones:

1.- Al estratificar los valores K según su dificultad, tal como hicimos en el cuadro nº 3, observamos que en cuanto a la ganancia de nuevos escaños por el PCE, existen 21 provincias que le son fáciles, 13 difíciles y 18 imposibles a corto plazo para dicho partido.

2.- No deja de ser interesante de igual modo comprobar que el aumento de representación parlamentaria del PCE tiende a la concentración más que a la extensión. Constátase que, según el cuadro nº 4, para el PCE van a ser más fáciles, en términos generales, los nuevos escaños allí donde ya tiene alguno que los primeros allí donde no tiene.

3.- De manera similar se deduce que para el PCE salvar el problema de su actual ausencia en determinadas regiones o nacionalidades tiene, según los casos, distintos grados de dificultad. Así resultará relativamente fácil en Aragón o Euskadi, va a resultar más difícil en Galicia o Baleares y muy improbable a corto plazo en la alta Castilla o Canarias.

4.- En las 52 provincias contempladas, la teórica ganancia de escaño del PCE se produciría con la consiguiente pérdida de

UCD	en	29	provincias
PSOE	"	18	"
AP	"	2	"
PD	"	2	"
CAI	"	1	"

lo que no debe sorprender, pues, al ser la UCD la que resulta más privada por el referido sistema D'Hondt, es igualmente la que con mayor frecuencia tiene en cada provincia el escaño más "barato".

5.- Si para el PCE fuera un objetivo inmediato el obtener, cuando menos, un parlamentario por provincia, necesitaría 576,144 nuevos votos (suma de los Y de los 42 distritos sin representación en la actualidad) suponiendo lógicamente el mejor reparto de los anteriores votos. Por lo tanto, ese objetivo podría conseguirlo, repito que como mínimo, con un esfuerzo

$$K = \frac{1,221,091 \text{ votos ya obtenidos} - 576,144 \text{ nuevos}}{1,221,091}$$

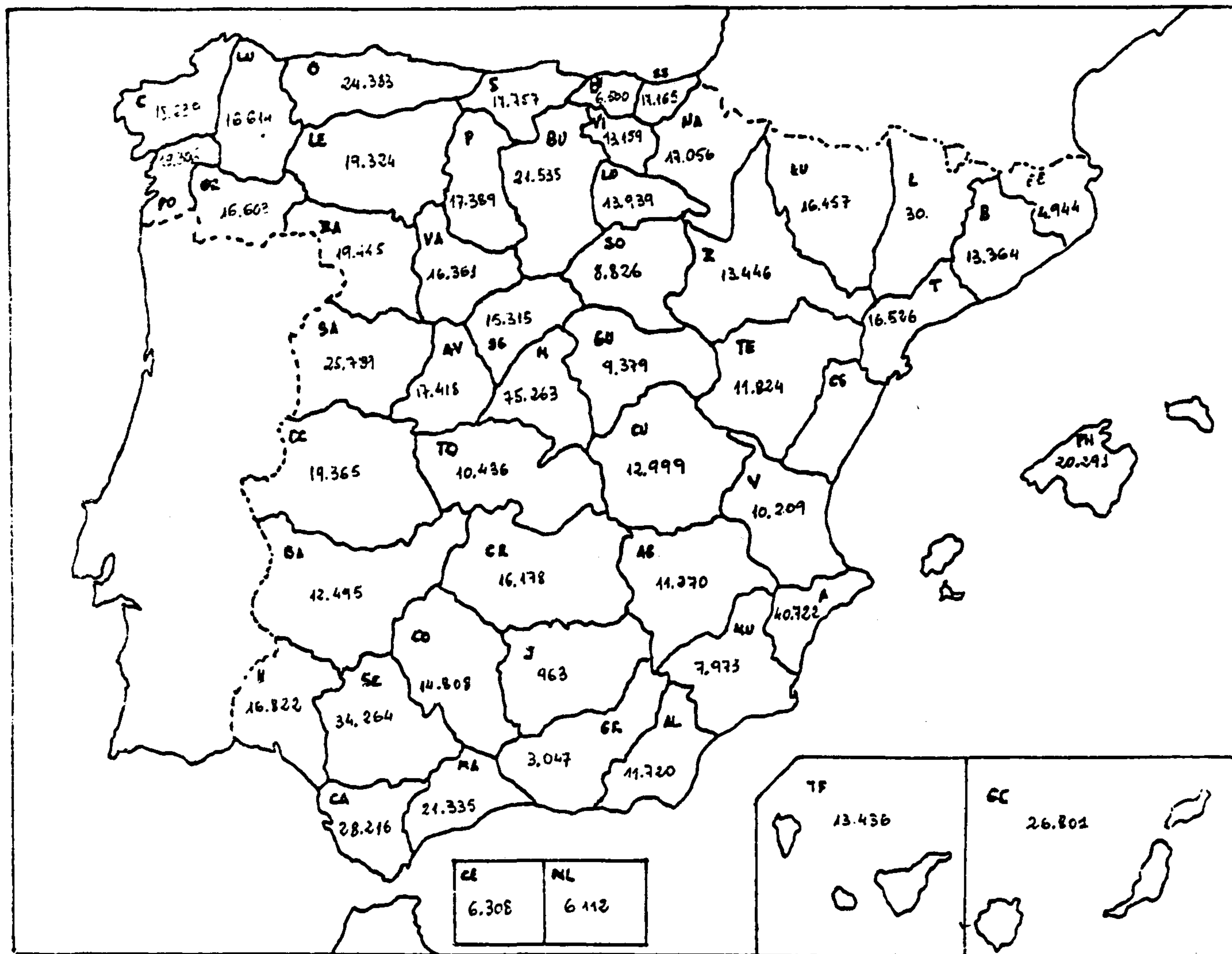
$$K = 1.4645$$

lo que supondría pasar de un 9.3% a nivel nacional a un 13.62%, con un total de 1,788,235 votos.

Ni que decir tiene que todo lo anterior no es sino un mero anticipo de las posibilidades de todo orden que resultarían de una aplicación en profundidad de los valores "K" e "Y". Es obvio que con ello, la dirección de cualquier partido político obtendría una visión global mucho más ajustada de sus facilidades o dificultades electorales. En cualquier campaña electoral los medios de los partidos políticos son limitados y no se trata de repartirlos por igual en todas las circunscripciones. Por el contrario, un mínimo de racionalidad nos fuerza a aplicar mayor esfuerzo allí donde las posibilidades de ganancia son mayores. Y si se sigue utilizando la acusación de electoralistas para los partidos que así actúan no deja de ser un argumento falaz por cuanto no se puede exigir a ninguna formación política que abdi-que de su propia razón de ser, esto es, que ocupe tanta parcela de poder político como le otorguen los propios electores.

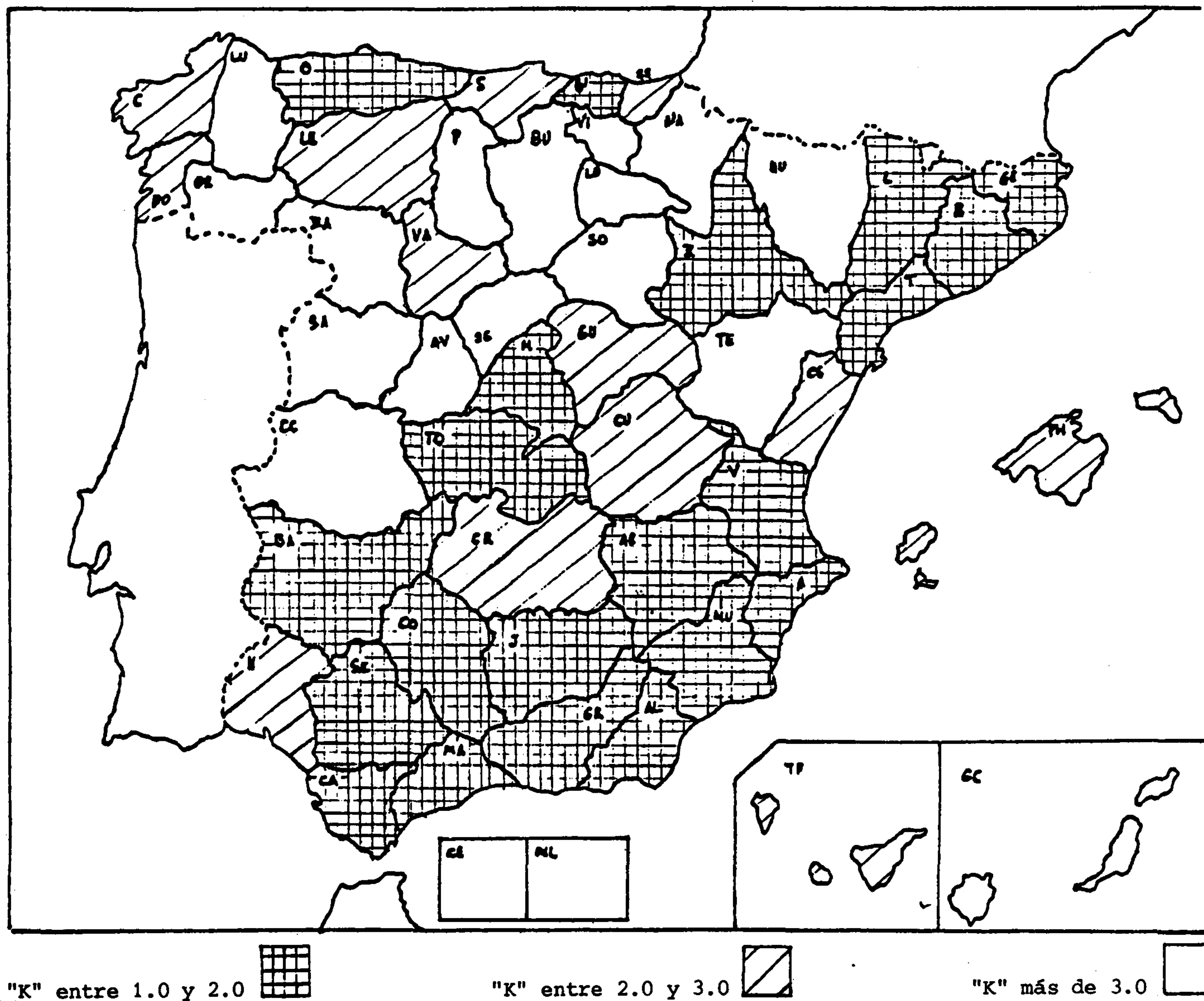
Cuadro 1. Expectativa de ganancia de escaño (valores "Y" provinciales).

Cuadro 2. Expectativa de ganancia de escaño (valores "K" provinciales).

Cuadro 3. Expectativa de ganancia de escaño (valores "K").

Cuadro 4

provincia	N _i	p	j	Y	K
Lérida	22,680		PD	30	1.0013
Barcelona	468,370	7	PD	13,364	1.0285
Jaén	29,370		PSOE	963	1.0322
Granada	33,879		PSOE	3,047	1.0899
Valencia	100,985	1	PSOE	10,209	1.1011
Gerona	24,746		SC	4,944	1.1998
Vizcaya	29,969		AP	6,500	1.2169
Córdoba	59,668	1	UCD	14,808	1.2482
Murcia	29,961		PSOE	7,963	1.2658
Madrid	248,879	4	PSOE	75,263	1.3024
Tarragona	47,146	1	UCD	16,526	1.3505
Sevilla	91,914	2	UCD	34,264	1.3728
Oviedo	60,297	1	UCD	24,383	1.4044
Málaga	50,990	1	UCD	21,345	1.4186
Toledo	21,943		UCD	10,436	1.4756
Badajoz	21,923		PSOE	12,495	1.5700
Zaragoza	22,866		CAI	13,446	1.5880
Cádiz	42,045	1	PSOE	28,216	1.6711
Alicante	50,795	1	UCD	40,722	1.8017
Albacete	13,715		PSOE	11,270	1.8217
Almería	11,920		PSOE	11,722	1.9834
Valladolid	15,798		UCD	16,361	2.0356
Ciudad Real	15,562		UCD	16,178	2.0396
La Coruña	16,777		UCD	18,639	2.1110
Sta. C. Tenerife	10,643		PSOE	13,436	2.2624
Santander	13,971		UCD	17,757	2.2710
Castellón	14,029		PSOE	18,136	2.2928
Guipúzcoa	12,128		PSOE	17,165	2.4153
Baleares	20,291		PSOE	20,291	2.4446
León	12,460		UCD	19,324	2.5509
Pontevedra	11,835		UCD	19,306	2.6313
Cuenca	7,927		UCD	12,999	2.6398
Huelva	10,172		UCD	16,822	2.6538
Guadalajara	5,521		PSOE	9,379	2.6988
Huesca	7,517		UCD	16,457	3.1893
Navarra	6,319		UCD	17,056	3.6992
Cáceres	6,797		UCD	19,365	3.8419
Alava	3,906		UCD	13,159	4.3689
Las Palmas	7,617		UCD	26,801	4.5186
Logroño	3,848		UCD	13,939	4.6224
Burgos	4,802		UCD	21,535	5.4846
Palencia	3,750		UCD	17,389	5.6371
Salamanca	5,522		UCD	25,789	5.6702
Teruel	2,437		PSOE	11,824	5.8519
Lugo	2,949		UCD	16,614	6.6338
Orense	2,637		AP	16,603	7.2962
Melilla	966		UCD	6,112	7.3271
Zamora	2,788		PSOE	19,445	7.9745
Avila	2,406		UCD	17,418	8.2394
Segovia	2,101		PSOE	15,315	8.2894
Soria	1,195		UCD	8,826	8.3858
Ceuta	-		UCD	6,308	6308.0

ALGUNOS ASPECTOS DEL ANÁLISIS DE LAS ELECCIONES PARA EL SENADO DEL 15 DE JUNIO DE 1977

Miguel A. Ruiz de Azúa
Francisco J. Vanaclocha

*Seminario de Derecho Político
Facultad de Ciencias Políticas y Sociología
Universidad Complutense
Madrid*

Un estudio de las elecciones para el Senado del 15 de junio de 1977 debe comprender diversos aspectos, entre ellos los contemplados por el siguiente esquema:

- *El sistema electoral* definido por las Normas Electorales vigentes y sus efectos sobre la representación parlamentaria en el Senado.
- *La política de los partidos* ante las elecciones para el Senado:
  - Política referente a las candidaturas (candidaturas propias o conjuntas, apoyo a otras candidaturas, rechazo de algunas candidaturas o candidatos, inhibición, etc.).
  - Niveles de formación y aplicación de la política del partido:
    - nivel nacional-estatal
    - nivel de nacionalidad o región
    - nivel provincial o de distrito electoral
- *Las candidaturas*. Formación, programa electoral, bases sociales y políticas que las respalden...

- *Las campañas electorales*. Elementos de diferenciación con respecto a las desarrolladas para las elecciones para el Congreso.
- *Los candidatos y los elegidos*. Estudio de las biografías políticas. Análisis comparados en términos cuantitativos. Estudio de la confrontación electoral entre candidatos. Criterios de interpretación.
- *El comportamiento electoral*. Análisis del voto del electorado (1).

Como aportación al *I Colloqui de Sociologia Electoral*, abordamos el análisis de dos aspectos del comportamiento del electorado que pueden arrojar luz sobre el funcionamiento práctico del sistema electoral mayoritario aplicado para la elección de los senadores, como son:

- Las posibles *distorsiones alfabéticas* producidas en función de la disposición de los nombres de los candidatos en las papeletas de voto, y
- El *abstencionismo encubierto* a cargo de los votantes o abstencionismo de "tercios de voto" (2).

El gran problema con el que nos enfrentamos es la carencia de datos suficientemente fiables y completos, a los que no ha sido posible tener acceso. La única fuente accesible, a nivel del conjunto español, ha sido un libro editado por la Dirección General de Coordinación Informativa del Ministerio de Cultura (*Elecciones al Congreso y al Senado. 15-junio-1977*, Madrid, 1977). Los datos que proporciona no son oficiales, por supuesto, ni tampoco demasiado fiables (para algunas provincias, por ejemplo da diferente número de votantes para el Congreso y para el Senado), aunque es verdad que suelen coincidir con los publicados por la prensa de cada provincia, como resultados provisionales. Tampoco proporciona resultados completos, pues, por ejemplo, sólo en el caso de seis provincias incluye los votos nulos y en blanco correspondientes a las elecciones para el Senado.

(1) De acuerdo con este esquema, se están realizando estudios por provincias a cargo de diversos alumnos y posgraduados, en el marco del seminario general sobre "Elecciones y partidos políticos en España: 1977-1978", organizado por el Seminario de Derecho Político Español de la Facultad de Ciencias Políticas y Sociología de la Universidad Complutense, dirigido por el Profesor Miguel Martínez Cuadrado.

(2) El estudio de la distorsión alfabética lo ha realizado Miguel A. Ruiz de Azúa y el del abstencionismo encubierto Francisco J. Vanaclocha.

Así pues, no podemos ofrecer aún análisis ya realizados totalmente ni conclusiones definitivas, sino únicamente el enfoque, el tratamiento que estamos dando y daremos al estudio y las hipótesis de trabajo que por ahora parecen confirmarse.

LA DISTORSION ALFABETICA

Algunos autores (B. Chubb, J. Charlot...) han señalado que en los escrutinios nominales que se realizan mediante listas en las que los candidatos están colocados por orden alfabético de apellidos se produce una *distorsión alfabética*, en el sentido de que los apellidos que comienzan con las primeras letras del abecedario estarían suprarrepresentados, entre los elegidos, en relación con los que comienzan con las últimas.

Esta distorsión se debería a la acumulación de votos en los primeros lugares de las listas (primeras letras del alfabeto), ya que el elector comienza a otorgar sus votos por la cabeza de la papeleta, dándose el caso de que deseando votar a alguno de los del final (últimas letras) haya agotado ya sus posibilidades de voto. La distorsión sería un resultado independiente de la voluntad del elector.

Para evitar esta posible "prima" a las primeras letras se han llegado a imprimir varios tipos de papeletas, rotando las letras colocadas en cabeza.

Hemos estudiado la posibilidad de que haya existido esta distorsión en las elecciones al Senado del 15 de junio 1977 en cuyas papeletas, como es sabido, aparecían los candidatos ordenados alfabéticamente. Para ello hemos elaborado el cuadro nº 1 en el que se recogen el Número y porcentaje de candidatos y elegidos según la inicial de sus apellidos.

Cuadro nº 1

Candidatos y elegidos por orden alfabético de la primera letra de apellidos.

	CANDIDATOS		ELEGIDOS		
	Nº (C)	% (c)	Nº (E)	% (e)	(e-c)
A.	72	7.72	13	6.28	-1.44
B.	53	5.68	17	8.21	+2.53
C.	92	9.87	25	12.07	+2.20
D.	22	2.36	5	2.41	+0.05
E.	20	2.14	5	2.41	+0.27
F.	47	5.04	15	7.24	+2.20
G.	96	10.30	19	9.17	-1.13
H.	18	1.93	4	1.93	-
I.	15	1.60	4	1.93	+0.33
J.	9	0.96	1	0.48	-0.48
L.	51	5.47	7	3.38	-2.09
M.	104	11.15	25	12.07	+0.92
N.	21	2.25	5	2.41	+0.16
O.	20	2.14	3	1.44	-0.70
P.	70	7.51	14	6.76	-0.75
Q.	3	0.32	1	0.48	+0.16
R.	78	7.36	15	7.24	-1.12
S.	55	5.90	12	5.79	-0.11
T.	18	1.93	1	0.48	-1.45
U.	7	0.75	2	0.96	+0.21
V.	46	4.93	8	3.86	-1.07
X.	1	0.10	1	0.48	+0.38
Y.	2	0.21	1	0.48	+0.27
Z.	12	1.28	4	1.93	+0.65
TOTALES	932	(100)	207	(100)	

Si aplicamos el test del χ^2 de Pearson, $\chi^2 = \sum \frac{(e-c)^2}{c}$, siendo "c" el valor teórico esperado y "e" el valor obtenido, tendremos $\chi^2 = \frac{(-1.44)^2}{7.72} + \frac{(2.53)^2}{5.68} + \frac{(2.20)^2}{9.87} + \dots + \frac{(0.65)^2}{1.28} = 8.2359$.

$$\chi^2 = 8.2359 < 35.17, \text{ para } p < 0.05.$$

Por lo tanto no existe evidencia, con una confianza del 95%, que demuestre que el orden alfabético influya en el hecho de ser elegido.

Pero, como no en todas las provincias existían candidatos de todas las letras, ni, por tanto, en todas las listas los primeros lugares estaban ocupados por la A ni la B, hemos agrupado a los senadores elegidos en dos grandes categorías, según se encontraran colocados en la primera mitad (superior) o en la segunda (inferior) de la lista de sus distritos. Hay 11 casos de elegidos que ocupaban el lugar central de sus listas (con un número impar de candidatos). Estos 11 elegidos han sido distribuidos 6 en la primera mitad, y 5 en la segunda, obteniendo de este modo el cuadro no 2.

Cuadro no 2.

Lugar de colocación de candidatos y elegidos en las listas del distrito.

	CANDIDATOS		ELEGIDOS	
	No	%	No	%
Primera mitad	466	50	114	55.07
Segunda mitad	466	50	93	44.93
Totales	932	100	207	100

Aplicando a estos datos el test de comparación de Student,

$$Q_c = \frac{114 + 93}{466 + 466} = \frac{207}{932} = 0.22$$

$$S_d^2 = Q_c (1 - Q_c) \left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_1} \right) = 0.22 (1 - 0.22) \left(\frac{2}{932} \right) = 7.36 \times 10^{-4}$$

$$S_d = \sqrt{7.36 \times 10^{-4}} = 2.71 \times 10^{-2}$$

$$q_1 - q_2 = \frac{114}{466} - \frac{93}{466} = 0.045$$

$$t = \frac{q_1 - q_2}{S_d} = \frac{0.045}{2.71 \times 10^{-2}} = 1.661$$

$$t = 1.661 \quad 1.96 \text{ (para } p = 0.05).$$

Por tanto, la diferencia entre el porcentaje de elegidos de la primera mitad de las listas y el de los de la segunda, no es significativa.

Podemos afirmar, pues, que las posibilidades de obtener escaño en el Senado no han tenido relación con el lugar ocupado en las listas de los distritos y que no ha habido distorsión alfabética.

Quedaría por comprobar si la acumulación de votos, incluidos los "votos perdidos", que no han dado lugar a obtención de escaño al candidato que los recibió, se ha producido preferentemente en los primeros lugares de las listas.

EL ABSTENCIONISMO ENCUBIERTO

El Real Decreto-Ley de 18 de marzo de 1977 contemplaba, para la elección de senadores, un sistema según el cual cada elector podía dar su voto a varios candidatos que prefería, hasta un número igual al de escaños que correspondían al distrito menos uno. El elector podía agotar sus posibilidades de voto o bien no utilizarlas todas, es decir, no marcar todas las cruces a que tenía derecho. Es en este último caso cuando surge un tipo de *abstencionismo encubierto* (AE) protagonizado por los votantes (que no debe confundirse con el abstencionismo de los no votantes).

Para calcular el AE recurrimos inicialmente a aplicar en cada distrito la siguiente fórmula:

$$AE = (n_2 \text{ votantes} - n_2 \text{ votos nulos}) (n_2 \text{ escaños del distrito} - 1) - \sum \text{votos obtenidos por los candidatos del distrito}$$

Puesto que, como regla general, a cada distrito le correspondían cuatro escaños y, por el sistema de voto limitado, cada elector podía votar a tres candidatos, el AE equivalía a un abstencionismo de "tercios de voto".

Como es obvio, no cabía AE en los distritos uninominales insulares (Menorca, Ibiza-Formentera, Lanzarote, Fuerteventura, La Palma y Gomera-Hierro). Por otra parte, tanto en los distritos que elegían dos senadores sin que jugara el sistema de voto limitado (Ceuta y Melilla), como en los que se elegían a tres senadores pero votando los electores a dos candidatos (Mallorca, Gran Canaria y Tenerife) existía un AE pero de "mitades de voto", lo que hay que tener en cuenta a la hora de comparar las cifras de los diversos distritos.

La significación política del *AE* hay que buscarla esencialmente en cuatro factores que se relacionan entre sí:

1. La obligatoriedad marcada por las Normas Electorales de emitir simultáneamente el voto para el Congreso y para el Senado; no se deja posibilidad al elector de que vote para una de las Cámaras y se abstenga de votar para la otra, como sucede en otros países.
2. El sistema mayoritario hace imposible que determinadas formaciones políticas minoritarias accedan a un plano electoral de competencia efectiva.
3. Las candidaturas individuales, que fuerzan la personalización del voto, a pesar de que detrás de cada candidato hubiera opciones de competencia efectiva.
4. La estrategia electoral de los partidos políticos, en relación con el sistema de voto plural y limitado (especialmente del número de candidatos que presentan los partidos).

Estos cuatro factores, y principalmente los dos primeros, nos conducen a manejar, como hipótesis principal de trabajo, que el *AE* puede servirnos como indicador del rechazo del sistema electoral (mayoritario, personalizado, con obligatoriedad de votar simultáneamente para las dos Cámaras) por parte del electorado.

Cada uno de estos factores se convierten en sí mismos en motivos de rechazo del sistema electoral. En efecto, los electores pueden votar por una formación política confiados en el sistema de representación proporcional aplicado en las elecciones para el Congreso, pero, no siendo posible que se abstenga de votar en las elecciones para el Senado, pueden renunciar a sus posibilidades de voto para la Cámara Alta, bien por considerar que su opción es minoritaria y no cabe objetivamente que obtenga ninguno de los escaños en disputa, bien porque el partido de su preferencia no presente siquiera el número de candidatos a los que el elector puede otorgar su voto, bien porque la personalidad de los candidatos de una determinada formación política provoque un cierto rechazo de su propio electorado.

En la medida en que el *AE* indica rechazo del sistema electoral, el *voto en blanco*, que se contabiliza como tres "tercios de voto" para el Senado, revela un rechazo frontal y absoluto; por ello se hace necesario un tratamiento específico, aunque su significación sea paralela. El voto en blanco que se produjo el 15 de junio de 1977 en las votaciones para el Senado solió ser, hasta donde se conoce, bastante más eleva-

do que el producido para el Congreso (Cfr. Cuadro nº 4), lo cual es ya ciertamente significativo, sobre todo teniendo en cuenta que el voto nulo fue incluso ligeramente superior en las votaciones para el Congreso.

Pero el voto en blanco no expresa siempre, ni mucho menos, un voto de protesta o de rechazo sino que, por ejemplo, puede ser producto de un error del elector. Precisamente por esta razón, debemos introducir un elemento de precisión política del AE en la sencilla fórmula vista anteriormente: habrá que restar, además, el número de votos en blanco habidos en el distrito en las elecciones para el Congreso -considerándolo en número "normal", que se supone significativo políticamente- multiplicado lógicamente por el número de candidatos al que el elector tiene derecho a votar. La fórmula sería definitivamente la siguiente:

$$AE = (\text{nº votantes} - \text{nº votos nulos}) (\text{nº escaños distrito} - 1) - \sum \text{votos obtenidos por los candidatos del distrito} - (\text{nº votos en blanco para el Congreso en el distrito}) (\text{nº escaños distrito} - 1)$$

A efectos de análisis comparado, el AE deberá expresarse en porcentaje sobre la suma de votos obtenidos por los candidatos presentados en cada distrito. De todas formas, la significación real del AE no podremos saberla hasta que no la calculemos para todos los distritos de España y, a partir de ahí, establezcamos las relaciones y correlaciones oportunas.

Cuadro nº 3

Elecciones para el Senado
(15 junio 1977)

"Abstencionismo encubierto" en algunos distritos provinciales (porcentaje sobre el número total de votos obtenidos por los candidatos de cada distrito).*

Ciudad Real	3.2 %
Madrid	0.4 %
Murcia	3.5 %
Pontevedra	9.2 %
Toledo	4.8 %
Valencia	2.6 %

Cuadro nº 4

Relación entre el voto en blanco en las elecciones para el Congreso y el Senado en algunos distritos provinciales.*

Provincia	Voto en blanco	
	Congreso	Senado
Ciudad Real	100	188.5
Madrid	100	395.1
Murcia	100	300.0
Pontevedra	100	448.0
Toledo	100	195.1
Valencia	100	474.1

* Cálculos no definitivos, efectuados sobre datos proporcionados por distintas fuentes.

comunicacions sobre
qüestions de mètode
i interpretació

LANCHA MARTÍ, Carlos: ¿Sociología electoral o técnica para el estudio de los datos electorales?

PARRA LUNA, F.: La explicación del comportamiento político: hacia unos postulados básicos.

¿SOCIOLOGÍA ELECTORAL O TÉCNICA PARA EL ESTUDIO DE LOS DATOS ELECTORALES?*

Carlos Lancha Martí

Madrid

Estuve presente en el Coloquio sobre Sociología Electoral en Barcelona, los días 21 y 22 de abril, y recogiendo la propuesta del profesor Vallés sobre el mantenimiento de una correspondencia relativa a los temas surgidos en el Coloquio, mando esta carta que incluye una crítica globalizada a la metodología que allí se empleó.

Antes de meterme de lleno en el tema, quisiera daros las gracias por la oportunidad que nos habéis dado a los lumpen-practicantes de esta disciplina, de ponernos en contacto con la actualidad académica y de investigación que se sigue en España en estos momentos. En este sentido creo que el Coloquio cumplió sus fines; cualquier crítica que se haga aquí no es tendente a trivializar los resultados de este coloquio que, repito, en cierto sentido fueron óptimos. Hecha esta salvedad voy a entrar en el terreno de mis consideraciones sobre la tónica general de las ponencias que allí se presentaron.

A la vista de ellas pienso que la reunión debería haberse llamado más "Coloquio sobre Analítica o Técnica para el estudio de los Datos Electorales" que "Sociología Electoral". Sobre esta

* Esta nota fue remitida por el autor al Equipo de Sociología Electoral, con posterioridad a la celebración del Coloquio. Dado su interés, ha parecido oportuno incluirla en este volumen, conservando el estilo epistolar de la misma.

distinción que puede parecer un preciosismo semántico va a versar mi análisis. En efecto, en ninguna de las comunicaciones presentadas se dio una teorización y una valoración del hecho electoral, del fenómeno de unas elecciones, que nos proporcionara un norte teórico en el cual inscribir los resultados de nuestras investigaciones; todas las ponencias se movían en el mundo del análisis matemático del dato.

Para mí, esta carencia de un modelo teórico no es sólo un problema científico, sino que oculta un problema político. Creo que en el terreno de la explicación del fenómeno electoral del Estado representativo, hay dos líneas generales de interpretación de las que surgen metodologías distintas y de las que deberían surgir técnicas de análisis distintas. Así en esquema creo que estas dos interpretaciones se pueden resumir así:

- 1) Aceptación y creencia en los principios que inspiran la democracia formal caracterizándola como el punto álgido alcanzado por la razón en la Historia.
- 2) La inserción del hecho electoral dentro de la dinámica de la lucha de clases (interpretación marxista).

Otra postura sería la de dar por hecho el proceso electoral y analizarlo de una manera aparentemente neutra, sobre sus resultados, pero creo que se acerca más a la primera línea que a la segunda.

Estas dos grandes posibilidades de análisis deberían dar lugar a sendas producciones teóricas y sobre todo abrir paso a las prácticas diferentes dentro del terreno electoral.

A la vista de las ponencias del coloquio y de la práctica electoral de los partidos políticos que se autodenominan marxistas, creo que hay una homogeneización de las posiciones de todos en torno a la primera línea de análisis: en unos grupos por aceptación explícita de la tesis pro-democracia formal; en otros grupos por aceptación implícita dentro de su producción teórica y por supuesto de su práctica política.

El terreno que a mí más me interesa o, mejor dicho, que más me puede interesar en el plano de un debate académico, es el de la producción teórica.

En efecto, recuerdo que uno de los problemas que nos preocupaba a los asistentes al coloquio era la casi ausencia de datos fiables en los que apoyar sus investigaciones. Creo, por tanto, que una abundancia de datos habría resuelto los problemas en este sentido. Aquí hay dos puntos erróneos: 1) el citado por el profesor Nohlen, que apuntó que en la R.F.A., donde ciertamente hay muchas facilidades en este terreno de los datos, no se lle-

ga más que a una confirmación de lo evidente o de puntos que un análisis previo podría haber confirmado. Otro más serio para mí, es el problema de la ciencia social que parte del valor epistemológico del dato: el pensar que los hechos sociales, en este caso el hecho electoral, es consecuencia de una decisión consciente de sus agentes, en este caso los electores. Esa avidez de datos, llegaría a reclamar cada vez datos más específicos, datos incluso personales que vendrían a reforzar esta idea que yo planteaba.

Pienso que esta metodología es acorde con los planteamientos políticos de cierto grupo de partidos, pero se contradice con las categorías de análisis que debían ser fundamentales en los partidos marxistas. Creo, y de aquí en adelante me refiero sólo a este tipo de partidos y también a teóricos independientes adscritos a esta teoría, que el análisis marxista debe partir, en primer lugar, del reconocimiento de la alienación, de la enajenación del trabajador y de las capas populares, que no se da sólo en el nivel laboral, sino que se traslada al terreno ideológico.

Así pues, caracterizado el voto como un acto ideológico y como tal alienado, creo que los primeros pasos de la investigación deben ir en el sentido de descubrir cuáles son los canales de ideologización que se utilizan por la clase dominante. Desde este punto de vista el término "campaña electoral" adquiere una dimensión distinta de la que se le daba antes.

Pienso que empezando por aquí nos vamos hacia un análisis totalmente diferente de lo que se viene haciendo. El voto es un acto ideológico inserto en el proceso de la lucha ideológica de clases (digo lucha por llamarlo algo, porque en España no hay una postura de izquierdas en este nivel contra la cual postura oficial tenga que luchar).

Esto nos remitiría a un estudio en base a las categorías fundamentales del marxismo (despojadas de toda la farfolla que se les ha querido echar encima) del estado representativo. ¿Cuál es el surgimiento de este tipo de Estado? ¿En qué momento y respondiendo a qué necesidades, se ha llegado a su implantación o a su destrucción violenta? Si el proceso electoral confiere poder a su ganador o si esta afirmación encubre una realidad bien distinta. En fin, realizar una investigación sociológica del por qué y el para qué de este hecho social y, con el modelo teórico que nos hayamos dado, dirigir nuestras investigaciones relativizando y dando su justo valor a nuestros resultados. Sobre todo, teniendo un esquema claro de interpretación de todos los datos electorales y de los que a partir de ellos se pueden obtener.

Sin este modelo, insisto, la investigación electoral de los grupos de izquierda navega sin rumbo en el país del dato, con unas interpretaciones puntuales de los datos más intuitivas que científicas, y con una búsqueda estéril de la correlación que nos explique el quid del sistema electoral.

Pienso que el desarrollo de este modelo marxista, todavía por hacer, aunque pueda parecer lo contrario, subsanaría otra deficiencia de la metodología actual vigente: su carácter casi exclusivamente estático y descriptivo, dándole un carácter también dinámico y transformador, que es supuestamente lo que debe estar en el ánimo tanto de los teóricos como de los partidos marxistas.

LA EXPLICACIÓN DEL COMPORTAMIENTO POLÍTICO: HACIA UNOS POSTULADOS BÁSICOS

Dr. F. Parra Luna

*Universidad Complutense
Madrid*

Dentro del Coloquio organizado por la Universidad Autónoma de Bellaterra en Abril de 1978 sobre Sociología Electoral, tuve ocasión de exponer algunas ideas metodológicas sobre la explicación del hecho político en tanto que voto emitido. Sabido es que la Sociología Electoral se encuentra a veces limitada en su estatus científico debido a la pobreza de datos explicativos en las actas y documentos que registran los votos. Dicho material pocas veces pasa hoy todavía de ser apto para una sociografía de los tiempos de Siegfried (1). Doy por supuesto que lo que persigue la Sociología Electoral es la EXPLICACION del voto político y no su mera descripción.

Lo que voy a intentar aquí en consecuencia es diseñar telegráficamente (debido al corto espacio de que dispongo) lo que podría ser un modelo explicativo del comportamiento político utilizando el método de encuestas, forma quizás la más directa para lograr una explicación sociológica (2). La difícil-

(1) La crítica que hace R. Boudon a la sociología puramente descriptiva tiene una mención explícita a la multiplicidad de tendencias "sociográficas" que se dan en ella. Ver R. Boudon, "La Crise de la Sociologie", Droz, Geneve, 1971, p. 14.

(2) Lo que no quiere decir que el método de encuestas basado en modelos multivariables haya cumplido satisfactoriamente su función explicativa. Leiserson A. "Parties and Politics", Knorpi, 1958, Blondel, "Voters, Parties and Leaders" 1963, y Campbell "A la recherche d'un modèle en Psychologie electorale comparative", in Revue Franc. Sociolo., VII, 1966, entre otros, han señalado la debilidad de los "Voting Studies".

tad de este modelo consiste principalmente en la necesidad de realizar un tipo de encuesta *paralela* dirigida a expertos en ciencias sociales. A pesar de este inconveniente adicional, ello se cree sin embargo realizable y necesario si se quiere lograr una explicación, no sólo suficiente en términos cuantitativos, sino convincente en términos lógico-teóricos.

En base a esta necesidad y a algunos de los problemas inherentes al método de encuestas examinados ya en un trabajo previo del autor (3), voy a presentar mi diseño a través de la enunciación de unos corolarios cuya única pretensión es ser discutidos antes que aceptados. El modelo subyacente no intenta resolver todos los problemas pero sí paliarlos. El más frecuente de todos ellos -el empleo irreflexivo del coeficiente de correlación- necesita ser denunciado una vez más para ver si conseguimos acabar con tal proceder. Sabido es que dicho coeficiente (en cualquiera de sus versiones) es hoy uno de los útiles fundamentales de la ciencia. Ahora bien, lo mismo que en otras ciencias (p.e. las físicas) los campos teóricos están casi perfectamente acotados (4), no ha venido sucediendo así en las ciencias sociales y sobre todo en la sociología del comportamiento político, ya que o bien no identificamos todas las variables o cuando lo hacíamos no disponíamos de los datos necesarios. El campo de influencia teórico del fenómeno estudiado quedaba así sin llenar falseando todo cálculo posterior. La máxima deformación se produce cuando se calcula la correlación entre dos variables ignorando sencillamente el resto. En consecuencia, y dada la complejidad de los fenómenos sociales, no estaría por demás acostumbrarnos a mirar todo coeficiente de correlación *simple* como falso en principio de necesidad. A este tipo de coeficiente de correlación habría que asignarle la "carga de la prueba", es decir, la justificación teórica del por qué se desprecia la influencia de otras posibles variables (5). Esta insuficiencia del campo teórico, nos permite enunciar el

(3) Los problemas examinados se clasifican en cuatro categorías: epistemológicos, metodológicos, tecnológicos e ideológicos. Ver F. Parra Luna, "Modèles de comportement politique", Revue Européenne des Sciences Sociales et Cahiers Vilfredo Pareto, Tome XII, 1974, n. 33.

(4) Boudon, R. op. c. pág. 11 y sig.

(5) Lazarsfeld p.e. sugirió tres criterios para determinar la causalidad entre dos variables. El primero consiste en asegurarse de que la variable "causa" anteceda en el tiempo a la variable "efecto"; el segundo en que ambas variables deben estar empíricamente correlacionadas; y el tercero en que dicha correlación no pueda ser explicada por alguna tercera variable que sea causa de ambas. La mera aplicación de este último criterio nos llevaría necesariamente a la definición del campo teórico TOTAL. Ackoff, R.L. en "The Design of Social Research", Chic. Univ. Press, 1953, pag. 65-68 llama a estas variables "factores predisponentes" cuyo control es imprescindible para la comprensión del esquema causal. A. Kaplan dice a este respecto: "According to the pattern mo-

COROLARIO Nº 1: EL GRADO DE VALIDEZ DE UNA EXPLICACION ES FUNCION DIRECTA -LAS DEMAS COSAS CONSTANTES- DEL NUMERO DE VARIABLES UTILIZADAS Y DE SUS RESPECTIVAS SIGNIFICACIONES TEORICAS.

Pero sabemos que existen innumerables aspectos, fenómenos o variables que pueden explicar una parte del comportamiento político. El problema central consiste por tanto en que es necesario identificar y seleccionar los factores más significativos. ¿Cómo llevar a cabo esta operación?.

Con vistas principalmente a superar este último inconveniente nos vamos a plantear los siguientes problemas. ¿Qué marco explicativo necesita el comportamiento político?. ¿Cómo podemos tener en cuenta las dimensiones en variables operativas?. ¿Qué tipo de relaciones ha de establecerse entre ellas? y finalmente, ¿qué tipo de mecánica explicativa es conveniente adoptar?.

Sabemos desde antiguo que la conducta humana se define en función de dos fuerzas principales: las internas o relativas a la personalidad y las externas o relativas al medio. No es sino el "Yo soy yo y mi circunstancia" de Ortega que Lewin formalizó en su ecuación $\text{Conducta} = f(\text{Personalidad}, \text{Medio})$. Ahora bien el medio es cosa muy vasta y por lo tanto es necesario definirlo y desglosarlo para saber lo que de él se toma y lo que no se toma.

En la formulación de este marco existen dos enfoques principales. El primero lo encontramos en la obra de Marx. Lo que se llama Materialismo Histórico no es en este sentido sino la explicación del hecho social a partir de las fuerzas de producción, las relaciones de producción (formando todo ello el sistema económico), infraestructura que a su vez determina la superestructura (régimen político, derecho, cultura, etc.) y todo ello la acción social concreta. Mediante la dialéctica que se produce entre estos subsistemas (relaciones "feedback"), toda interpretación excesivamente lineal-determinante queda superada, y por lo tanto la teoría marxista es válida en este sentido (6).

---

del, then, something is explained when it is so related to a set of other elements that together they constitute a *unified system*. We understand something by identifying it as a specific part in an organized whole" y más adelante ... "The perception that everything is just *where* it should be to *complete* the pattern is what gives us the intellectual satisfaction, the sense of *closure*". A. Kaplan, "The Conduct of Inquiry" Univ. of Michigan, Chandler Publishing Co. 1964.

- (6) Para Piaget p.e. es imposible explicar un fenómeno si no se conoce su génesis, su proceso histórico de formación, "puesto que una estructura no es conocible sino cuando se llega a saber cómo se ha constituido. Aun cuando se trata de

El segundo enfoque, llamado "Teoría de la Acción Social", es el desarrollado por el Funcionalismo a partir principalmente de Parsons (7). Lasswell (8) por otra parte ya especificó los determinantes de la acción política de forma que ambos autores pueden servirnos de referencia básica. Este último contempló el acto político como dependiendo de cuatro subsistemas: *Persona, Personalidad, Grupo y Cultura*. Parsons definió la acción social en función de los subsistemas: *Biológico, Psicológico, Social y Cultural*. Ambos esquemas, como se ve, coinciden con denominaciones diferentes.

Con independencia de la crítica que pueda dirigirse a esta forma de estructurar la acción social, parece estar claro que dicha teoría es el punto de partida necesario para la explicación que buscamos. Ello nos permite enunciar el

COROLARIO Nº 2: EL MARCO EXPLICATIVO DEL COMPORTAMIENTO POLITICO HA DE CONSTRUIRSE FORZOSAMENTE A PARTIR DE UNA TEORIA DE LA ACCION SOCIAL.

Pero ambos enfoques (el Marxista y el Funcionalista) deben ser adaptados o integrados para nuestros fines, lo que va a consistir por el momento en enumerar simplemente los subsistemas que entrarían en una teoría de la acción social. En base a hipótesis que no pueden ser desarrolladas aquí por falta de espacio, creo necesario explicitar separadamente los subsistemas *Internacional, Socioeconómico, Sociopolítico, Sociocultural y Físico*, que añadimos a los subsistemas *Biológico* (persona) y *Psicológico* (personalidad), que, juntos, formarían los siete subsistemas básicos de la Acción Social a los efectos propuestos. (9) Hay que destacar el rol del subsistema sociopolítico que, si no está suficientemente desarrollado en modelos explicativos anteriores, en el esquema que examinamos adquiere especial relevancia. Así podemos enunciar el

COROLARIO Nº 3: UNA TEORIA DE LA ACCION SOCIAL APTA PARA EXPLICAR EL COMPORTAMIENTO POLITICO HA DE REFERIRSE A LA TOTALIDAD DE LOS SUBSISTEMAS QUE DETERMINAN DICHO COMPORTAMIENTO.

---

regulaciones cuyo dinamismo es sincrónico, todavía hace falta comprender como se ha establecido éste, y entonces el estudio de su desarrollo deviene explicativo". Citado en C. Dan "Épistémologie et Marxisme", París, U.G.E., 1972.

(7) Parsons, T. y Shils, E. "Toward a General Theory of Action", Cambridge Mass., Harvard Univ. Press, 1951.

(8) Homans, G.C. "The Human Group", N. York, Harcourt, Brace and World, Inc. 1950.

(9) No todos los subsistemas habrán de estar finalmente representados en el modelo operatorio. Es muy posible que el subsistema físico, p.e., no se considere relevante en determinados casos; en otros es posible que lo sea. Lo que interesa acentuar aquí es la necesidad de plantearse por principio la TOTALIDAD

Un importante problema se plantea. Una vez determinados los subsistemas de la Acción Social, ¿en qué orden causal-temporal se colocan en relación con el comportamiento político?. Hay que decir en primer lugar que una de las críticas más fundadas que pueden hacerse a la técnica de "Path Analysis" (o análisis de dependencia) es el privilegio cuantitativo que concede a las variables explicativas próximas a la variable a explicar. Aunque en mi opinión sería conveniente superar esta característica del modelo Wright, es evidente en cualquier caso la importancia que tiene la posición relativa de los diferentes subsistemas en el continuo causal-temporal. Para dar solución a este problema se nos presentan dos principales opciones: la primera consiste en adoptar un esquema teórico aditivo y lineal en el sentido de la regresión múltiple, cuyo modelo vendría a estar representado por la fig. 1

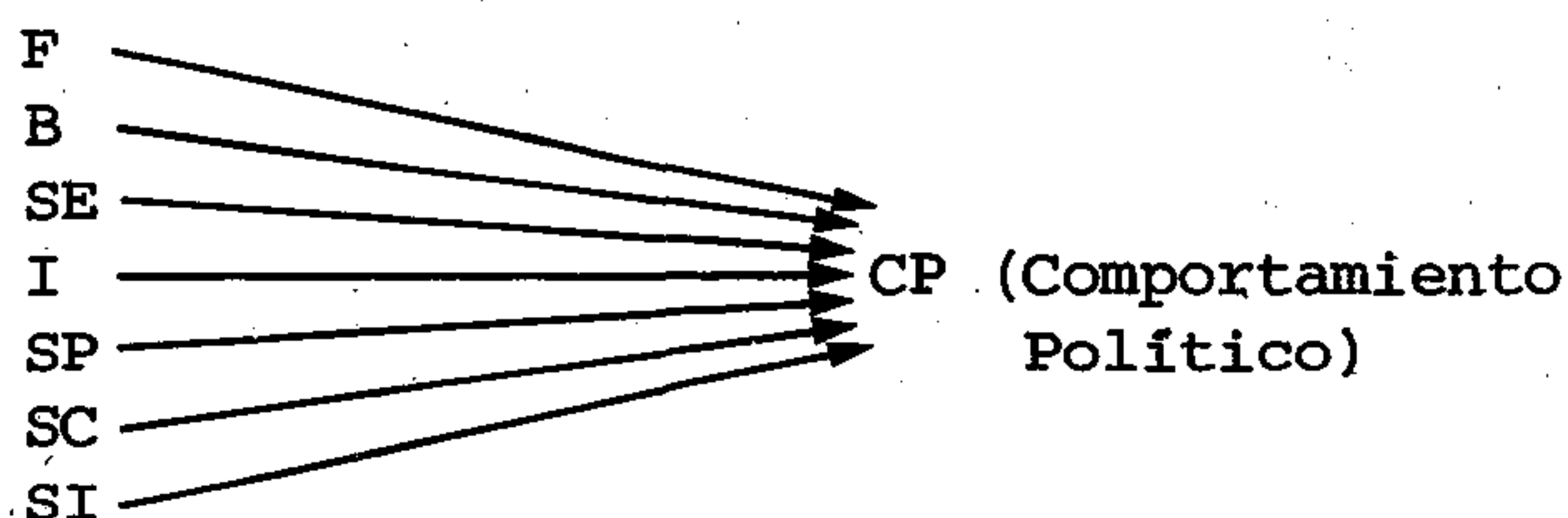

Fig. 1

Cada uno de estos subsistemas F (Físico), B (Biológico), SE (Socioeconómico), I (Internacional), SP (Sociopolítico), SC (Sociocultural) y SI (Psicológico) (por supuesto sus variables operativas correspondientes) explicaría en términos de correlaciones parciales su "poder" total. Pero el modelo adolecería de dos defectos conocidos: a) las variables explicativas estarían sin duda correlacionadas entre ellas (problema de colinearidad), por lo cual las correlaciones estarían falseadas, y b) el modelo no es real, pues raramente dejan las variables de influenciarse unas a otras antes -o simultáneamente- de influenciar la variable a explicar.

La segunda opción consiste en adoptar un sistema de relaciones lineales pero no aditivas, tal como es presentado hipotéticamente en la fig. 2. Dicho modelo es el llamado "Path Analysis" el cual presenta a su vez problemas de significación cuantitativa como ya hemos señalado, pero que tiene las siguientes ventajas: 1) obliga a explicitar el proceso genético-causal

---

del marco. Tiempo habrá como dice Blalock, H., de ir reduciendo complejidades. La colaboración interdisciplinaria es por supuesto deseable.

que determina la acción y cuyo conocimiento es básico en la comprensión del fenómeno; 2) debido a la dialéctica que se establece entre los diferentes subsistemas es posible la determinación de "feed-backs" *preponderantes*, con lo que; 3) es útil para determinar aquellos factores con más PODER DE CAMBIO (información + energía) sobre la variable "comportamiento político". Luego a partir de este análisis se puede enunciar el

COROLARIO Nº 4: EN LA EXPLICACION DEL COMPORTAMIENTO POLITICO ES CONVENIENTE EMPLEAR UN MODELO NO ADITIVO, QUE EXPLICITE TODAS LAS RELACIONES SIGNIFICATIVAS (DIRECTAS, INDIRECTAS Y RECIPROCAS) ENTRE LAS VARIABLES.

Mi hipótesis al respecto, basada en trabajos en curso avanzados (10), consiste en adoptar al respecto el modelo de relaciones de la fig. 2, donde por simplificar se representan los subsistemas en lugar de sus correspondientes variables. Las flechas recíprocas (en trazo grueso) significan en principio retroacciones "preponderantes", (es decir, si la influencia originaria de una variable Y sobre otra X es p_1 , y si la influencia a su vez de X sobre Y es p_2 , tenemos que $p_1 < p_2$). La determinación de estos "feed-backs" es esencial por tanto a la hora de establecer posibles estrategias de cambio del comportamiento político.

Operativizando ahora el modelo en variables concretas, se presenta el cuadro 1 donde se sugieren algunas de las variables más significativas o utilizadas. Dicho cuadro se subdivide por un lado en los siete subsistemas propuestos y por otro -atendiendo a la naturaleza- se subdividen las variables OBJETIVAS, OBJETIVIZADAS y SUBJETIVAS. Las primeras y las últimas son ya denominadas así en literatura al uso; la denominación de "objetivizadas" obedece a que en nuestro modelo será necesario compulsar simultáneamente la opinión de expertos y no expertos como veremos más adelante. A partir de modelo tan complejo es claro que se plantea el problema de una selección adecuada de variables ("parsimony") no sólo en el interior de cada subsistema sino también entre ellos. Será necesario por tanto optimizar de alguna manera la significación teórica de las variables con los límites operativos y financieros. De ahí que se pueda enunciar el

COROLARIO Nº 5: EN LA EXPLICACION DEL COMPORTAMIENTO POLITICO SERA PROBLEMA CENTRAL A RESOLVER LA MINIMIZACION DEL NUCLEO DE VARIABLES COMPATIBLE CON LA MAXIMIZACION DE SIGNIFICACION TEORICA.

(10) F. Parra Luna, "On Explaining Political Behavior: A Model" (mimeografiado sin publicar).

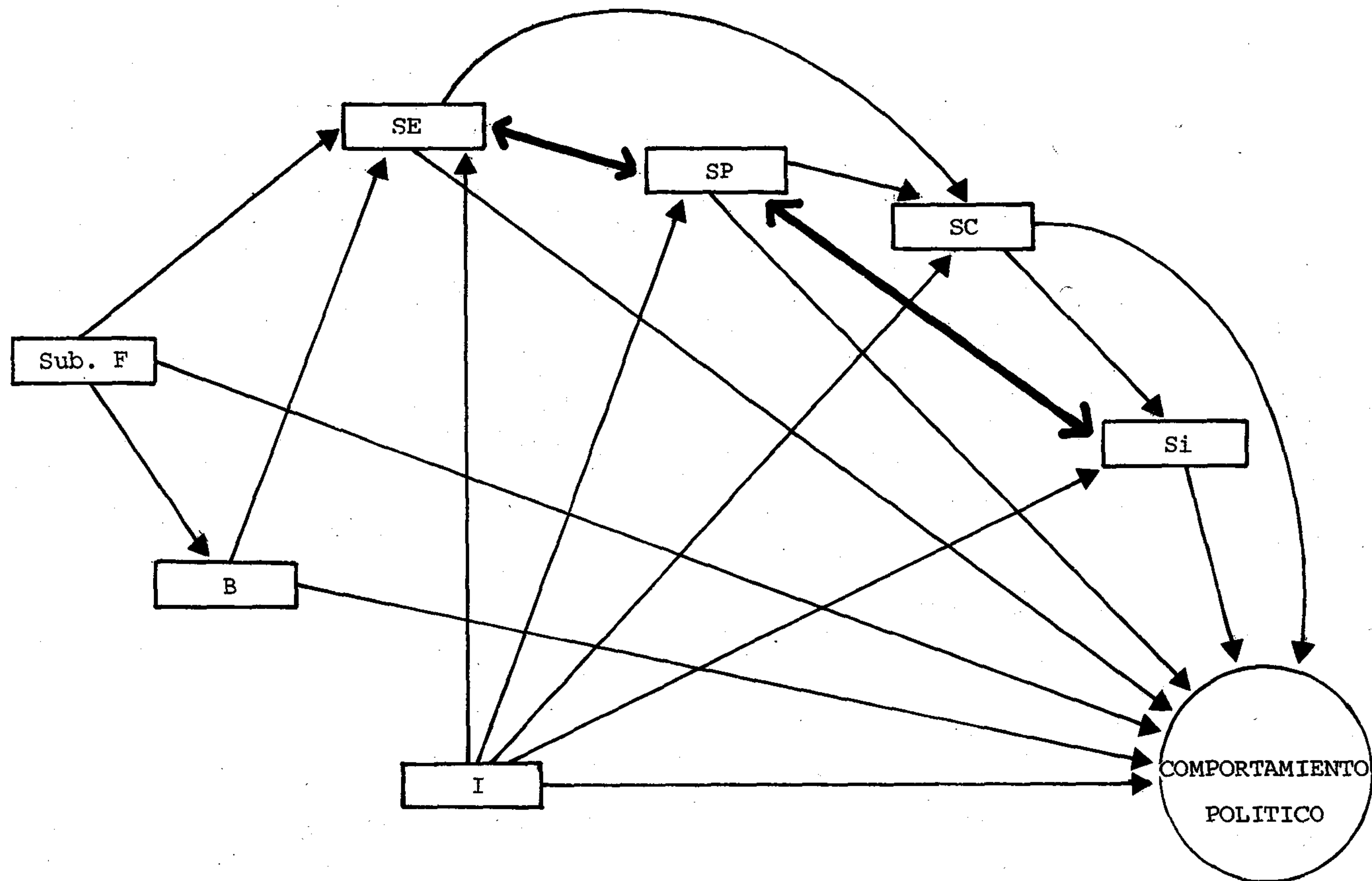

Fig. 2

Cuadro 1

SUBSISTEMAS EXPLICATIVOS DEL COMPORTAMIENTO POLITICO

Variables	FISICO	BIOLOGICO	INTERNACIONAL	SOCIO ECONOMICO	SOCIO POLITICO	SOCIO CULTURAL	SICOLOGICO
OBJETIVAS	-Clima -Residencia en costa	-Sexo -Raza -Edad -Temperamento		-Nivel ingresos		-Religión -Ocupación -Habitat -Estatus socio- económico padre -Identificación partidista pa- dre	-Personalidad
OBJETIVAS					-Clase social en poder -Explicitación lucha de clases -Encubrimiento lucha de clases -Eficacia Orga- nización Polí- ca -Desinformación política -Manipulación política -Explicitación política		
SUBJETIVAS			-Influencia subjetiva	-Nivel vida -Nivel paro -Nivel huelgas -Irracionalidad		-Clase social subjetiva -Nivel crimina- lidad	

Como la principal novedad del modelo que se propone reside en el tratamiento del subsistema político como dimensión explicativa (11), sería necesario explicitar la formación y significado de las variables propuestas para este subsistema en el cuadro 1. Digamos que el objetivo es conocer la percepción que tienen los encuestados acerca de los fenómenos siguientes: 1) Identificación de la clase social (o clases) en el poder político; y 2) Evaluación de su grado de eficacia gubernamental. Para ello se propone la siguiente estrategia en cuyos detalles no podemos entrar ahora:

- a) Preguntar sobre estos dos aspectos a una muestra de expertos en ciencias sociales y simultáneamente a la muestra de no expertos objeto de la muestra general.
- b) De la comparación de ambos resultados (mediante sencillos cálculos previamente codificados) será posible conocer:
  - b1) la clase o clases sociales que están en el poder
  - b2) si dicho poder esconde la posición diferencial de las clases
  - b3) si dicho poder explicita la posición diferencial de las clases
  - b4) el grado de eficacia de la organización política en general
  - b5) la existencia de desinformación política
  - b6) la existencia de manipulación política
  - b7) la existencia de explicitación política

Dado que el conocimiento de estas variables a nivel individual se obtiene a partir de una compulsa con el conocimiento supuestamente "objetivo" de la muestra de expertos, dichas variables reflejan la acción directa del subsistema político sobre la población. Se dice por tanto que son variables "objetivizadas". Inducida así la acción de dicho subsistema en la formación de las actitudes políticas, es posible enunciar el

COROLARIO Nº 6: ES DESEABLE (TEORICAMENTE) Y POSIBLE (OPERATIVAMENTE) UTILIZAR LA ACCION DEL SUBSISTEMA POLITICO COMO FACTOR EXPLICATIVO DEL COMPORTAMIENTO POLITICO.

(11) No creo que sea necesario hacer demasiado hincapié en la conveniencia de utilizar el sistema político como factor explicativo. Lo contrario sería intentar explicar, p.e., el exilio político a través de variables tales como la edad, el sexo, la profesión, etc., cuando todos conocemos las presiones que recibe el exiliado *directamente* del sistema político.

Si finalmente se utiliza un modelo explicativo "Path" análogo al de la fig. 2 conviene recordar que las variables directas -merced a la mecánica operativa del modelo- no ven reducido su poder explicativo inicial como sucede con las variables indirectas a través de la cadena causal (12). Por lo tanto antes de proceder a los cálculos se hace necesario dar una justificación teórica lo más compleja posible a las relaciones entre las variables independientes sobre la dependiente. De esta manera se evita que la variable A en la fig. 3 tenga menor poder explicativo que la B y esta última menos

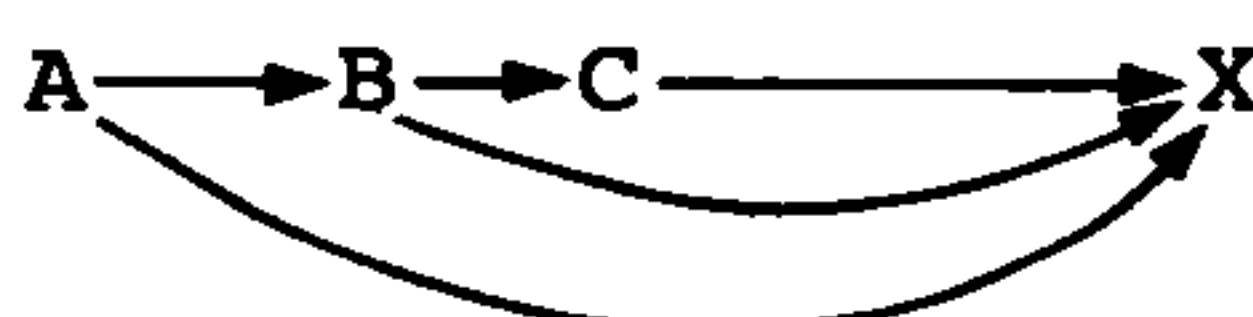

Fig. 3

que la C, contribuyendo así a confundir "poder explicativo con mera "información". Las relaciones directas AX y BX en la fig. 3 pueden -repetimos, si están justificadas teóricamente- aportar la cantidad de información necesaria que compense la cantidad de energía "sustraída" del cómputo realizado a través de la cadena A B C X. La expresión "varianza explicada" se aproximaría así mucho más a la realidad histórico-dialéctica en que se produce el comportamiento político. Estas consideraciones nos permiten enunciar por último el

COROLARIO Nº 7: LA COMPLEJIDAD RELACIONAL DEL MODELO HA DE ESTAR DESARROLLADA AL MAXIMO A FIN DE NO OMITIR NINGUNA POSIBLE RELACION DIRECTA ENTRE VARIABLES EXPLICATIVAS Y LA VARIABLE A EXPLICAR.

Con esto llegamos al fin del diseño, el cual, naturalmente, no es sino el esqueleto de lo que sería el modelo operativo. A pesar de su complejidad, creo que los corolarios enunciados merecen atención por parte de los colegas dedicados al comportamiento político, y si mis observaciones hubiesen sido correctas, partir de ellos como postulados. En cualquier caso piénsese que para problemas complejos no hay respuestas sencillas. La comprensión del comportamiento político exige así un aparato explicativo isomórfico a su complejidad, y cualquier evasión de este compromiso metodológico por razones extracientíficas supone entravar, en mi opinión, el desarrollo del conocimiento de lo político.

(12) Ver este efecto p.e. en Hodge R. W., Siegel, P.M. y Rossi, P.H. "Occupational Prestige in the United States, 1925-1963, "American Journal of Sociology", LXX (November, 1964), p. 286-302.

la sociologia electoral
a alemanya federal, França,
gran bretanya i itàlia

NOHLEN, Dieter; SCHULTZE, Rainer-Olaf: Sociología electoral y comportamiento electoral en la República Federal de Alemania.

RANGER, Jean: Corrientes actuales en la sociología electoral francesa.

SÄRLVIK, Bo: La investigación electoral en Gran Bretaña, hoy.

SPREAFICO, Alberto: Algunas observaciones sobre los estudios electorales en Italia.

SOCIOLOGÍA ELECTORAL Y COMPORTAMIENTO ELECTORAL EN LA REPÚBLICA FEDERAL DE ALEMANIA

Dieter Nohlen
Rainer-Olaf Schultze

Universität de Heidelberg
Universität de Bochum

El análisis de la sociología electoral en la República Federal de Alemania exige, ante todo, observar la evolución política general de la República de Bonn. En efecto, los temas centrales de la sociología electoral surgen de la realidad socio-política y están basados en observaciones históricas concretas. Asimismo, el criterio más significativo para evaluar la investigación social, en cuanto a sus enfoques, métodos y resultados, es precisamente la capacidad de ésta para explicar los fenómenos sociales, es decir, su validez explicativa. La pregunta que cabe formularse es hasta qué punto la sociología electoral ha sido capaz de llegar a formular teorías sobre el comportamiento electoral que nos hagan comprender la estructura del sufragio y nos expliquen las causas de las modificaciones en la estructura del voto.

I. DESARROLLO ELECTORAL EN LAS ELECCIONES AL BUNDESTAG

Un análisis general de la evolución electoral en la República Federal muestra los siguientes rasgos esenciales:

Primero: Una participación electoral particularmente alta. Desde 1953, el porcentaje de votación ha oscilado entre el 86% y el 87.8%, con excepción de las dos últimas elecciones, de las cuales votó el 90.7% y el 91.1% de los electores.

Segundo: Las preferencias políticas se han concentrado en unos pocos partidos políticos. Mientras que en 1949 diez partidos políticos podían obtener escaños en el Bundestag, desde 1961 sólo cuatro partidos políticos tienen representación en el Parlamento, contando incluso dos partidos democristianos -lo que puede ser objetado, no solamente porque forman una sola fracción en el Bundestag, sino también porque la CDU no presenta candidatos en Baviera y la CSU no concurre fuera de Baviera-. La votación recibida por los partidos pequeños disminuyó de un 30% en 1949, a un 10% en 1953 y 1957. En 1972 y 1976, los tres partidos políticos demócratacristianos, socialdemócratas y liberales recibieron el 99% de los votos válidamente emitidos.

Tercero: Una asimetría estructural en desmedro de los socialdemócratas, desde las primeras elecciones hasta mediados de los años sesenta. El proceso de concentración del voto transformó el sistema de partidos políticos (en la terminología de Sartori 1966) de un "pluralismo moderado" a un sistema de dos bloques. Este proceso favoreció, primero, a los demócratacristianos, porque lo que se concentró fue, en verdad, el voto burgués. De esa manera, en 1957 los demócratacristianos llegaron incluso a obtener la mayoría absoluta de los sufragios. Los socialdemócratas, a pesar del aumento continuo de su votación durante esa época, no tuvieron ninguna posibilidad de poner en peligro al partido mayoritario.

Entre los factores que contribuyeron a la concentración del voto cabe mencionar factores institucionales, sociológicos y políticos. El sistema político, el *prime ministerial government* a la inglesa, caracterizado por el predominio del Canciller, favoreció una estrategia electoral de los partidos políticos que simplificaba la contienda electoral en un juicio a favor o en contra del gobierno, atribuyéndose el partido mayor del gobierno la votación a favor y el partido mayor de la oposición, el partido de la alternativa política, la votación en contra. De esta manera, surgieron dos *catch all parties*, dos *Volksparteien*, favoreciendo una estrategia electoral según el concepto de la maximación de la votación y reduciendo cada vez más el contenido de la elección a una alternativa entre dos postulantes a la Cancillería. En segundo lugar, el proceso de concentración se basa en un proceso comparativamente fuerte de homogeneización social originada por el milagro económico de la postguerra. La sociedad alemana de la postguerra desconoce los conflictos y antagonismos de una envergadura que hiciera potencialmente peligrar la existencia del sistema vigente. En tercer lugar, vale la pena mencionar dos decisiones políticas: la constitución del Partido Demócrata Cristiano como convergencia interconfesional y la formación del primer

gobierno de Adenauer, es decir, una coalición burguesa, sin y al mismo tiempo, contra los socialdemócratas.

Cuarto: El último de los rasgos esenciales: reducción y desaparición de la asimetría del sistema de partidos políticos, iniciada por el acercamiento programático de los socialdemócrata-cristianos, seguido por la penetración de los socialdemócratas en las nuevas clases medias (dependientes) y culminado, finalmente, en la similitud de la composición social del respectivo electorado de los partidos, que acarreó un aumento del *Floating vote*. Esos procesos produjeron un cambio político: después del gobierno de la "Gran Coalición", los Socialdemócratas en 1969 formaron una coalición con los Liberales y, en 1972, en la cúspide de su poder electoral, los socialdemócratas recibieron incluso más votos que los demócratacristianos.

Ahora bien, de un modo general, la sociología electoral en la República Federal de Alemania se preocupó, primeramente, de los problemas relacionados con esos procesos de homogeneización de los demócratacristianos y socialdemócratas en lo relativo al volumen y a la composición social de sus respectivos electorados. Los estudios analizan las causas de las modificaciones señaladas y se propusieron exponer las variables que determinaron y determinan el voto.

Ahora vamos a presentar los diferentes enfoques teóricos y metodológicos que han buscado dar una solución explicativa al problema. No nos limitaremos sólo a mencionar los enfoques de interpretación más usados sino que presentaremos un panorama global, incluyendo observaciones sobre los enfoques marginales. En cuanto a las escuelas de la corriente principal, damos énfasis a lo que las une y a lo que las diferencia. Nos preguntaremos, además, si acaso hay un aporte específicamente alemán a la sociología electoral. En el último capítulo, damos a conocer los más importantes resultados de la sociología electoral de la República Federal de Alemania.

II. ANOTACIONES SOBRE LOS ENFOQUES DE LA SOCIOLOGIA ELECTORAL EN LA REPUBLICA FEDERAL DE ALEMANIA

1. Notas críticas sobre su desarrollo

Si es que existe un ramo de las ciencias humanas y sociales que se aproxime más a las exigencias que Thomas Kuhn en su libro "The Structure of Scientific Revolutions" ha colocado para una

"ciencia paradigmática" (=madura), son, sin duda, las diferentes ciencias sociales empíricas y, dentro de la ciencia política, la investigación empírica sobre el comportamiento electoral. Como se puede con toda razón, la sociología electoral empírica es la más desarrollada metodológicamente, la más exigente y la más perfecta en cuanto a la operacionalización entre las diferentes áreas de la disciplina (véase Naschold 1971). Esto es válido asimismo, y de una manera especial, para el caso de la sociología electoral en la República Federal. Sin embargo, debe reconocerse que, precisamente en el carácter casi-paradigmático de la sociología electoral se encuentran una serie de problemas graves, que repercuten en el desarrollo accidentado de la disciplina.

Así, se puede constatar con frecuencia una desproporción entre la inversión intelectual y financiera, por un lado, y los resultados de los estudios, por el otro. En algunos estudios muy recientes, hay una contradicción entre la complejidad y la sofisticación de las técnicas, métodos y enfoques obtenidos, por la otra. Los resultados apenas van más allá de confirmar hipótesis ya bien conocidas, de manera que tal tipo de investigaciones, que demanda tantos recursos, aparecen escasamente justificadas. Además, en los últimos años ha aumentado considerablemente la cantidad de estudios altamente especializados, dedicados a aspectos muy parciales. Este tipo de estudios llegó a formar el centro de la sociología electoral empírica, en perjuicio de un enfoque que considerara a su objeto de estudio algo más amplio y complejo, es decir, a costa del análisis sobre la función y el significado de las elecciones en el fenómeno democrático. Simultáneamente, no se toman en cuenta los diferentes supuestos socio-políticos y meta-teóricos de la investigación, así como también falta con frecuencia la debida fundamentación de los métodos empleados. Al igual que en el caso del comportamiento norteamericano, la sociología electoral empírica en la República Federal se asemeja al paradigma de Kuhn, es decir, una investigación caracterizada por temas muy específicos y estudios extremadamente detallados.

Un ejemplo típico de esto lo constituye el número especial de la revista de la Asociación Alemana de Ciencia Política -*Politische Vierteljahresschrift*- dedicado a las últimas elecciones. La edición "Sociología electoral hoy. Análisis con motivo de la elección al Bundestag 1976", si bien contiene algunos análisis de alta calidad sobre cuestiones pormenorizadas, se preocupa, antes que nada, de problemas metodológicos y mucho menos de las elecciones mismas, que es el tema de la edición. Es bien ilustrativo que se busca en vano el resultado exacto de las elecciones.

Inspirada en el behaviorismo norteamericano en cuanto a las técnicas, operacionalizaciones y modelos explicativos, la sociología electoral en la República Federal se ha especializado, casi enteramente, en estudios sobre datos individuales basados en encuestas. Otros enfoques, o bien no juegan un papel, o, en el mejor de los casos, son sencillamente descartados por la corriente principal de la sociología electoral.

Por ejemplo, casi ninguna influencia ha tenido el aporte específicamente británico a la sociología electoral internacional, representado por los estudios del Nuffield College. Los trabajos monográficos hechos bajo la conducción de David Butler, que analizan todas las diez elecciones de la Cámara Baja desde 1945, buscan, con la combinación de informes y análisis sistemáticos, describir el comportamiento de los partidos políticos antes de la contienda electoral; el análisis de los acontecimientos políticos más importantes entre dos elecciones, contiene informes sobre la contienda electoral, así como también una descripción del papel desempeñado por los candidatos; los programas de los partidos, los discursos y el papel de los "pressure groups", todo ello a nivel nacional y también en ciertas circunscripciones especialmente escogidas para ello. Este análisis se vincula con una interpretación de los datos agregados a nivel nacional, las tendencias de la votación, los "swing" (véase Diederich 1965, pág. 117 y sgts; Ranney 1976; Steinbach 1978, pág. 178 y sgts.)

Sólo para la elección parlamentaria de 1957 existe un estudio comparable, el de Uwe Kitzinger: *"Wahlkampf in Westdeutschland"* 1960, emprendido por encargo del Nuffield College y publicado primero en inglés. Sin equivalencia alemana queda hasta ahora la publicación en serie del *American Enterprise Institute*, Washington, orientada en cuanto al tipo de análisis en los estudios Nuffield "Britain at the Polls", 1975; "Scandinavia at the Polls", 1977; un estudio sobre la elección parlamentaria de 1976 ha sido anunciado por el AEI para 1978 bajo el título "West Germany at the Polls". The Parliamentary Election of 1976". Estos estudios se dirigen a un sector más amplio de lectores. Hacen falta estudios alemanes de este tipo, en especial, análisis globales de las diferentes elecciones; estudios descriptivos generales sobre el desarrollo electoral y las modificaciones en el sistema de los partidos políticos, como los capítulos correspondientes en Heino Kaack 1971 y Vogel/Nohlen/Schultze 1971 no llegan hasta el presente. Justamente aquí se muestran los vacíos que se pueden dar en la investigación, si la disciplina se orienta unilateral y paradigmáticamente en métodos y modelos explicativos. En todo caso, un estudio que trata de analizar la historia de las elecciones y el desarrollo de los partidos políticos después de la segunda guerra mundial combinando el análisis politológico sistemático con la

historiografía política, falta actualmente y representa una necesidad urgente para la disciplina.

Un mero papel secundario jugaron los análisis en base a datos agregados, que antes del desarrollo de la demoscopia ocuparon un puesto de especial significado dentro de la investigación en materia electoral. Nos referimos especialmente a la "Géographie électorale" de André Siegfried en Francia (véase Diederich 1965, pág. 16 y sgts.). Los análisis de datos agregados trabajan con los "*hard dates*" de la estadística poblacional y social, por un lado, y con los resultados electorales a base de regiones, ciudades, distritos electorales, de otro lado. Tratan de fundamentar el comportamiento electoral en determinadas características colectivas dentro de unidades territoriales seleccionadas, comparando divergencias y/o coincidencias entre diferentes regiones con características socio-estructurales semejantes y/o discrepantes. Los estudios llamados ecológicos parten de la hipótesis de que dos fenómenos, que están relacionados a nivel individual (por ejemplo, tamaño de un pueblo o ciudad y comportamiento electoral individual), están también relacionados a nivel de mesa, de distrito, de región, etc. Se basan también en el supuesto de que la historia, la composición regional, el medio, la estructura administrativa, la característica socio-estructural, los recursos de desarrollo, etc., dentro de una región históricamente constituida, determinan de manera especial el comportamiento político-electoral de la respectiva población y se muestran, por consiguiente, en forma de un comportamiento colectivo específico dentro de la región. Este supuesto adquiere plausibilidad en la medida en que se evita una generalización extrema de fenómenos sociales, en la medida en que previene una deducción general de modelos de comportamiento político que negaría la condición histórica de los objetos estudiados y de los modelos explicativos de las ciencias sociales.

Por cierto, la validez explicativa de los estudios ecológicos es restringida, porque no dan lugar a un análisis de los distintivos individuales ni a un descubrimiento de las motivaciones electorales, del cambio procesual de las preferencias políticas. Los análisis de datos agregados pueden además equivocarse por paralogismo ecológico.

A pesar de estas desventajas bien conocidas, es extraño y al mismo tiempo característico para la investigación en materia electoral en Alemania, comprobar que los estudios ecológicos hoy no tienen peso. Es extraño porque, primero, existe ya desde la época del Imperio alemán una excelente información estadística (datos poblacionales, económico-sociales y electorales), incluyendo ahora datos representativos según las variables edad, sexo, primer voto, segundo voto (véase

Jesse 1975; Diederich et al. 1976). En segundo lugar, porque existe un estudio ecológico, el de Rudolf Heberle sobre "*Landbevölkerung und Nationalsozialismus*" (Población agraria y Nacionalsocialismo), publicado primero en inglés (1945) y después en alemán (1963). Es un ejemplo bien significativo para el valor explicativo de este enfoque. Es significativo también por la temática que es de primera importancia dentro de una sociología electoral histórica. El enfoque de Heberle desarrollado ya a fines de la República de Weimar, hubiera podido crear una escuela de investigación, en el caso que el nacional-socialismo no hubiera interrumpido esta tradición de investigación.

Resultados significativos presentó Werner Kaltefleiter (1966) al basar su estudio sobre la relación entre desarrollo económico y los éxitos electorales de los nacionalsocialistas durante la fase final de la República de Weimar también sobre datos agregados. Hoy Kaltefleiter es uno de los representantes más conocidos de la corriente principal de la sociología electoral en Alemania Federal, que se fundamenta -como hemos señalado ya- en datos individuales a base de encuestas.

2. La corriente principal de la sociología electoral en Alemania Federal

La sociología electoral empírica en Alemania, basada en análisis de datos individuales y de encuestas, tomó sus métodos y modelos explicativos de la sociología electoral norteamericana. Como ella, está diferenciada según diversos enfoques. Se puede distinguir el enfoque sociológico (desarrollo en los estudios pioneros de Lazersfeld and Berelson), el enfoque psicológico (representado por los primeros estudios de Campbell y la escuela de Michigan). No quiero presentar esos enfoques de manera exhaustiva ni discutirlos según sus versiones originales, o sea norteamericanas, sino caracterizarlos brevemente en la manera como aparecen en Alemania, refiriéndome a un aporte reciente de un *Manual del Sistema Político de la República Federal de Alemania*, editado por Sontheimer/Röhring (1977), Falter, un destacado investigador en sociología electoral empírica, describió los diferentes enfoques de la siguiente manera:

"El enfoque sociológico trata de explicar el comportamiento electoral, en primer lugar, en base a factores del medio social. Entre ellos hay que contar la pertenencia a grupos sociales con preferencias políticas bien perceptibles, como lo presentan en la República Federal las iglesias y los sindicatos, el status socio-económico del individuo, pero también la estructura económica y confesional de la residencia o distrito electoral del votante. Cuanto más fuertes sean las diferentes influencias en

una determinada dirección, tanto mayor será la probabilidad de que el voto vaya en la dirección de la misma tendencia preexistente. Sin embargo, hay que preguntarse, cómo un cambio político a corto plazo, por ejemplo, entre dos elecciones sucesivas puede ser explicado por factores socio-estructurales relativamente estables.

Además, el modelo explicativo sociológico da poca información sobre la mediación de los valores del grupo, que puede realizarse o por contactos sociales o por identificación del individuo con el grupo y sus objetivos.

El enfoque psicológico trata de explicar el comportamiento, en primer lugar, por factores individuales. De esta manera, los primeros estudios de Campbell y de sus colaboradores se fundamentan en el modelo de que el individuo da su voto primordialmente en respuesta a las fuerzas internas, es decir psíquicas. Estos son entre otros, la identificación con un determinado partido político, la valoración de controversias políticas y la orientación según los candidatos que se presentan. En otros estudios se recurre a categorías psicoanalíticas. Por ejemplo se toman en cuenta necesidades e instintos como factores explicativos del comportamiento electoral. Según este modelo, los factores socio-estructurales son eficaces sólo por intermedio de fuerzas psicológicas.

A diferencia del enfoque sociológico, el modelo explicativo psicológico puede hacer mejor comprender un cambio político a corto plazo. Sin embargo, es totalmente ahistórico, porque no se analiza qué papel han jugado las diferentes influencias sociales, políticas y económicas en la formación de las preferencias políticas.

Las fallas de los modelos explicativos sociológicos y psicológicos tratan de ser evitados por el enfoque socialpsicológico. Este enfoque trata de explicar el efecto común de factores individuales y sociales sobre el comportamiento electoral. Según el modelo standard para la explicación de comportamiento político individual, es la educación por la escuela, la familia y grandes grupos sociales (en dependencia del background social) los que producen ciertas conductas generales que influyen a las posiciones frente a problemas políticos actuales y a través de ellas, al comportamiento electoral siguen hoy en día este método, que empíricamente, ha tenido un buen éxito.

Lo último vale también para el modelo de grupo, que también es social-psicológico, aún cuando da mayor énfasis al componente sociológico. Según este modelo, el contexto social mayor es el que determina la composición de las personas que contacta

cada uno de los electores. Estas personas ejercen presión social sobre el individuo en favor de determinados esquemas de comportamiento (véase Pappi 1976)".

Sin embargo, no han tenido éxito todos los intentos de elaborar un modelo de análisis integrado, que combine adecuadamente los diferentes niveles y factores de influencia. De esta manera no existe un modelo pluridimensional, que combine los análisis a base de datos individuales y agregados, ni hay un esquema de análisis que tome en cuenta determinantes individuales y estructurales, factores político-actuales e influencias de corto plazo, de un lado, y de otro lado, factores socio-económicos y tendencias de cambio de plazo largo.

Otra deficiencia significativa es la no-conceptualización de las restricciones crecientes del sistema global, a las cuales está sujeta la competencia pluralista de los partidos políticos dentro del capitalismo organizado.

Las escuelas de sociología electoral empírica en la República Federal se distinguen por la importancia que atribuyen a los diferentes componentes sociológicos y psicológicos de sus modelos explicativos. Mientras que la escuela de Colonia /Mannheim da más énfasis al componente psicológico, trabajando con los conceptos "*party identification, issues and candidates*" como las variables más importantes, el instituto INFAS (Instituto para las Ciencias Sociales Aplicadas) acentúa más el componente sociológico y, con ello, la fuerza determinante del medio social. Pero la diferencia no es muy grande, como nos demostró Frieder Naschold (1971) en su brillante análisis de los esquemas interpretativos y de las metateorías en el campo de la investigación electoral empírica. No se diferencian en puntos sustanciales, sino en matices. Además, las diferencias se han reducido, pues las dos escuelas se han asemejado en cuanto a sus supuestos implícitos sobre la estructura social de la República Federal. Mientras que la escuela de Colonia /Mannheim parte del supuesto de que la sociedad alemana es una sociedad de clases medias nivelada sin mayores antagonismos sociales, el instituto INFAS subrayó en un principio (sobre todo en sus contribuciones al debate sobre el sistema electoral entre los años 1966 y 1969) los desequilibrios sociales. Hoy en día, las dos escuelas se han aproximado en sus supuestos sobre el sistema social de la República Federal, lo que ha reducido las diferencias interpretativas. La corriente principal de la sociología electoral empírica en Alemania parte del supuesto de que los factores estructurales han disminuido en cuanto a su importancia determinante para el voto. El *Welfare State*, el estado social moderno, llevaría a una disminución de los desequilibrios y las dependencias estructurales. Esto sería una tendencia a largo plazo. A la homogeneización social correspon-

dería una homogeneización política, ilustrada por una tendencia básica al centro y caracterizada también por el aumento cuantitativo del voto flotante. No podemos entrar aquí en una discusión de estos supuestos, pero parece evidente que valdría la pena hacer algunas observaciones críticas, como el reduccionismo sociológico que impera en la corriente principal de la sociología electoral empírica en Alemania.

III. ANALISIS DE LOS DETERMINANTES DEL COMPORTAMIENTO ELECTORAL SEGUN LOS DIFERENTES ENFOQUES

1. Estructuras sociales y medio social

Para el instituto Infas (cercano a la Socialdemocracia y responsable de los análisis del Primer Canal de Televisión, al cual pertenece, entre otros, Klaus Liepelt) las variables determinantes del comportamiento electoral se encontrarían principalmente en las influencias recíprocas y múltiples constituidas por el ambiente primario (la familia, en el sentido del hogar como pequeño grupo social), al ambiente secundario (los grandes grupos sociales, como iglesias, sindicatos y grupos de interés del campo prepolítico), así como también por el medio ambiente habitacional, por las estructuras sociales del distrito electoral, por la socialización de la familia, en el colegio, en la empresa, etc. Infas enfatiza sobre todo las influencias "cross-pressure" y las interrelaciones múltiples de las diferentes variables.

Así el punto de partida de este enfoque lo constituye el modelo de las "cleavage-structures" de las sociedades industriales occidentales, resultante del desarrollo social en el proceso de "nation-building" e industrialización por Lipset/Rokkan (1967) y aplicado por Juan Linz a la República Federal de Alemania. Inspirándose en este modelo y en vista de los factores de la estructura social del comportamiento político en la República federal, los elementos estructurales más importantes serían la *situación socio-económica* - sea en el status social dentro del concepto de la estratificación social- sea en la relación social entre capital y trabajo según el concepto de una división dicotómica de clases- y la estructura confesional. Esto vale incluso para las dos corrientes sociológicas. Sin embargo, lo discutible entre ambas escuelas son las formas de intermediación y el peso relativo de las influencias estructurales en el comportamiento de los electores. Se preguntan hasta qué punto de vista es cierto que las determinantes sociales han disminuido su importancia, o bien, han desaparecido.

A partir de la pertenencia a estratos sociales (operacionalizada en el pasado sobre todo a través de la utilización de amplias categorías ocupacionales como jefe de hogar o de familia, de las vinculaciones confesionales o bien sindicales -operacionalizadas éstas a través de la frecuencia de asistencia a los oficios religiosos, o bien pertenencia a los sindicatos- y con la ayuda del denominado análisis del contraste de grupos "tree analysis" Infas ha elaborado un modelo empírico del electorado alemán compuesto de cuatro sectores socioeconómicos:

1.- sector tradicional de izquierda

asalariado jefe de hogar, sin vinculaciones o pertenencia de un miembro de hogar a un sindicato.

Elección Federal 1965: total 30%, de los cuales 59% votó SPD.

2.- sector tradicional católico

asalariado, miembro de la clase media, así como trabajador independiente con vinculación exclusiva a la iglesia católica.

Elección Federal 1965: total 22%, de los cuales 13% votó SPD.

3.- sector tradicional conservador

vieja y nueva clase media, sin vinculación a sindicatos y sin vinculación confesional bien marcada.

Elección Federal 1965: total 20,5%, de los cuales 20% votó SPD.

4.- sector múltiple *membership*, el sector del centro social y político

a) clase media organizada en sindicatos

Elección Federal 1965: 11%, de los cuales 52% votó SPD.

b) nueva clase media

Elección Federal 1965: 6%, de los cuales 34% votó SPD.

c) asalariado orientado al consumo (de altos ingresos)

Elección Federal 1965: 5,5%, de los cuales 26% votó SPD.

d) pertenecientes a los sindicatos con vinculación confesional, especialmente católica.

Elección Federal 1965: 5%, de los cuales 34% votó SPD.

(ver Liepelt/Mitscherlich 1968, pág. 79.)

Desde 1965 los cuatro bloques de electores sufrieron modificaciones, sin duda sustanciales, motivados por:

- 1.- el cambio social y muy en especial, por las actuales modificaciones, en la estructura ocupacional, como se observa en los datos del censo siguientes:

Estructura ocupacional	1950	1970	1975
Asalariados	51.0	45.5	42.9
Empleados y funcionarios	20.6	38.4	42.9
Trabajadores independientes	28.3	16.0	14.2

- 2.- la disminución de la estructura tradicional de control social, particularmente la vinculación confesional;
- 3.- el aumento de la heterogeneidad de los canales de información;
- 4.- el aumento de las *cross-pressure - influences*. Por ejemplo de acuerdo a un informe de Infas (véase Transfer 2, pág. 42 y sgtes.), el porcentaje de los electores marginales - o sea, aquellos que, situados en el borde de los bloques de electores, están expuestos a múltiples influencias -ha aumentado de un 15% en 1965 a un 20% en 1975.

Todo esto produce según Falter, las siguientes consecuencias para cada uno de los bloques electorales: ha disminuido el porcentaje de la fuerza política tradicional de izquierda en la población total, así como su influencia en el comportamiento electoral de sus miembros. Lo mismo ocurre en el campo de los votantes católicos, con lo cual aumenta la orientación pro CDU/CSU de aquellos electores todavía adscritos a vinculaciones confesionales. En el bloque electoral tradicionalmente conservador se ha producido una división de la nueva clase media de funcionarios y empleados debido al nuevo carácter de partido pluriclasista (*catch all party*) del SPD. Así, los empleados directivos continúan votando preferentemente CDU/CSU y FDP, en tanto que los empleados medios y subalternos votan homogéneamente CDU/CSU y SPD.

A pesar de estos cambios, la estructura social continua teniendo importancia en el comportamiento electoral en la República Federal, en términos tales que el tipo ideal de elector SPD constante es un obrero especializado, de cuarenta años aproximadamente, sin religión, que vive en una zona industrial urbana. Por otro lado, el tipo ideal de elector CDU/CSU constante es una dueña de casa de aproximadamente 50 años de edad, con fuerte ligazón a la iglesia católica, que habita en una zona rural y cuyo marido desarrolla una actitud independiente.

Si bien hay acuerdo en la corriente principal de la sociología alemana sobre la relevancia de los factores de la es-

estructura social -*cleavages* de estratos y clases sociales; pertenencia a sindicatos o iglesias- se admite al mismo tiempo una disminución de las dependencias estructurales y las desigualdades, toda vez que el *welfare state* se caracteriza precisamente por la notable tendencia a la reducción de las desigualdades estructurales. Recíprocamente, estos cambios han producido un aumento de los ajustes políticos y sociales, lo que se puede vincular con la tendencia hacia una corriente de centro y con el aumento del electorado potencialmente flotante. Esta conclusión -a pesar de pocas pero significativas excepciones, como Pappi- es compartida naturalmente por la escuela social-psicológica, así como también por el Instituto Infas, que se ubica dentro de la escuela sociológica. En su conjunto, estas hipótesis sociales son abiertamente discutibles y su función en la investigación electoral y para los partidos políticos dará todavía mucho que hablar.

2. Hombres y mujeres

A partir de las elecciones parlamentarias de 1969, se observa un acercamiento en la distribución del voto por sexo en los partidos políticos, como se desprende de los datos electorales siguientes:

Tabla 1. Votación de hombre y mujeres en elecciones del Parlamento Federal a partir de 1961 (en porcentajes)

	1961			1965		
	hombres y mujeres	hombres	mujeres	hombres y mujeres	hombres	mujeres
SPD	36.1	39.7	32.9	39.8	44.0	36.2
CDU/CSU	45.3	40.3	49.6	47.2	42.0	51.7
FDP	12.9	13.6	12.2	9.4	9.7	9.2
Otros	5.8	6.4	5.3	3.5	4.3	2.9
	1969			1972		
	hombres y mujeres	hombres	mujeres	hombres y mujeres	hombres	mujeres
SPD	42.0	45.6	40.4	46.3	46.9	45.7
CDU/CSU	46.0	40.6	50.6	44.6	43.0	46.0
FDP	5.6	6.1	5.3	8.2	8.8	7.7
Otros	5.6	7.7	3.7	0.9	1.4	0.6
	1976					
	hombres y mujeres	hombres	mujeres	hombres y mujeres	hombres	mujeres
SPD	43.3	43.6	43.1			
CDU/CSU	48.0	47.2	48.8			
FDP	7.8	8.1	7.6			

La fuerza del voto de hombres y mujeres según los partidos políticos es casi equivalente. La diferencia era de un 8% en 1965. En las elecciones de 1976, la CDU/CSU ni pudo obtener un aumento de su votación en las mujeres, como ocurrió en el pasado, sino en los hombres. En el caso del SPD, perdió más votos de hombres que de mujeres.

La gran mayoría de los analistas electorales han tratado de aclarar esta tendencia con dos tipos de explicaciones:

Por una parte, se trataría de la ventaja que tiene el Canciller y el Gobierno frente a la oposición y a su líder, por el simple hecho de ejercer dicho cargo (*Kanzlerbonus*), que, de acuerdo con el tipo de mujer que vota por el SPD a partir del acceso al gobierno en 1969, pero particularmente en 1972 y 1976 -marcadamente progubernista- conservadora en un sentido más personal y emocional- se habría presentado en forma relativamente más fuerte que en los hombres.

En segundo lugar, el proceso de ajuste en el comportamiento electoral se vincularía, entre otros, a tres tendencias sociales de cambio relativas a la mujer:

- 1.- su mayor integración profesional;
- 2.- sus tendencias de emancipación y la nueva conciencia de su rol;
- 3.- la menor importancia de ciertos valores religiosos en su sistema normativo.

La tesis del comportamiento electoral especial de las mujeres ha sido siempre rechazada por Infas, como representante de la corriente de investigación de grupo (entre otros Liepelt/Riemenschnitter 1973). Infas ha explicado las diferencias en cifras globales entre los hombres y mujeres, que salen a la luz en las muestras, por factores demográficos (mayor número de mujeres), por diferencias de participación electoral y por la existencia de un electorado femenino sin vinculaciones familiares.

De hecho, ésto ha significado que Infas ha tratado de explicar la ventaja de la CDU/CSU en las mujeres en los años 50 y 60 con la propensión pro-gubernamental y emocional de las mujeres de edad y solas en favor del Canciller Adenauer. Tal interpretación se produciría casi necesariamente, si se aceptase que hay un comportamiento electoral homogéneo en marido y mujer, etc., como la teoría del grupo de referencia insinúa. Sin embargo, la base empírica para tales hipótesis no puede ser aceptada como segura. Así, cerca del 90% de las familias deben tener un comportamiento electoral idéntico según datos basados en encuestas preguntando a un cónyuge sobre si el otro ha votado en forma idéntica o diferente. Por otro lado, encuestas parecidas

muestran siempre que un porcentaje significativo, en ciertos casos hasta un quinto de los cónyuges, no saben cómo votó el otro.

Precisamente en este ejemplo se muestra de qué manera las hipótesis que resultan del enfoque ayudan a determinar los resultados del análisis. Es notorio el *bias* del enfoque sociológico hacia factores estructurales y esquemas de interpretación simples. Es notoria su dificultad para analizar y explicar complejos fenómenos sociales. En honor a la verdad, la misma argumentación puede esgrimirse en contra del enfoque social-psicológico, que sobrevalora la importancia de factores psicológicos para explicar las actitudes frente a los *issues* y a las imágenes de los candidatos. Los cambios en el comportamiento electoral de hombres y mujeres, como lo demuestran los datos globales, no significan necesariamente que a nivel individual se tengan que producir las mismas alteraciones. De ahí que las actuales tendencias electorales por sexo nos lleven, al menos a inferir que, en la práctica, el comportamiento más complejo que lo interpretado por el enfoque sociológico e Infas, al plantear éstos que el hogar y la familia actúan de la misma manera, traduciéndose incluso en una orientación partidaria homogénea de sus miembros. Esta interpretación no significa de ninguna manera -como a menudo se da a entender, entre otros, por Liepelt/Fiemenschnitter, 1973- que se trate de comportamientos especiales por sexo, determinados simplemente por variables de sexo. Por el contrario, esta interpretación explica la similitud del comportamiento electoral de hombres y mujeres desde 1969 precisamente en el nuevo rol social de la mujer, determinado por los cambios estructurales y las nuevas condiciones socio-culturales. Este cambio ha sido reiteradamente puesto de relieve en los últimos años.

3. Comportamiento electoral y edad

La estructura por edades del electorado de cada partido en las elecciones parlamentarias federales de los años 50 y 60 muestra diferencias menores, a excepción de la preferencia tradicional de los electores jóvenes en favor del SPD. Debe tenerse en cuenta que en ese tiempo dicho electorado era muy minoritario. Particularmente en la elección de 1972 se produjo un cambio muy evidente: el SPD y el FDP estuvieron sobre-representados en el electorado menor de 40 años y, particularmente, en el elector que vota por primera vez y en los jóvenes; la CDU/CSU, por su parte, muestra una sobrerrepresentación similar en el electorado mayor de 40 años. En general esta situación no ha cambiado en las elecciones de 1976. Aún más, las diferencias han disminuido, como lo muestran los datos de los censos especiales de la Oficina Federal de Estadística:

Tabla 2: Elecciones al Bundestag 1976: datos estadísticos extra-
poblados al conjunto de la República Federal.

		totales	18-24	25-34	35-44	45-59	60 y mayores
CDU/ CSU	Hombres y Mujeres	48.0	40.2	43.7	49.5	49.2	51.9
	Hombres	47.2	40.3	43.3	48.8	48.4	51.2
	Mujeres	48.8	40.2	44.2	50.0	49.9	52.5
SPD	Hombres y Mujeres	43.3	49.8	44.9	41.1	42.4	42.0
	Hombres	43.6	49.4	45.3	41.4	42.7	42.0
	Mujeres	43.1	50.2	44.5	40.9	42.1	42.0
FDP	Hombres y Mujeres	7.8	8.5	10.5	8.9	7.5	5.4
	Hombres	8.1	8.5	10.3	9.0	7.7	5.7
	Mujeres	7.6	8.6	10.7	8.7	7.4	5.2

Tabla 3: Elecciones al Bundestag 1976: datos estadísticos extrapolados al conjunto de la República Federal (tabla de diferencias 1972-76).

		totales	18-24	25-34	35-44	45-59	60 y mayores
CDU/ CSU	Hombres y Mujeres	+3.4	+4.9	+2.5	+6.9	+2.8	+1.3
	Hombres	-4.2	+5.3	+2.8	+7.3	+4.0	+1.9
	Mujeres	+2.8	+4.3	+2.3	+6.2	+2.0	+0.8
SDP	Hombres y Mujeres	-3.0	-4.8	-2.9	-6.8	-1.8	-0.8
	Hombres	-3.3	-4.9	-2.8	-7.0	-2.3	-0.5
	Mujeres	-2.6	-4.8	-3.0	-6.4	-1.5	0.0
FDP	Hombres y Mujeres	-0.4	-0.6	+0.2	+0.3	-0.7	-0.7
	Hombres	-0.7	-1.1	-0.2	+0.1	+1.2	-1.0
	Mujeres	-0.1	+0.1	+0.6	+0.4	-0.3	-0.5

Fuente: Estadísticas extrapoladas de la Oficina Federal de Estadísticas en: Economía y estadística, año 1977, Heft 1. pág. 4 y ss.; cuadros tomados de Kaltefleiter (1977).

Es extraordinariamente difícil emitir un juicio sobre estas tendencias en el electorado juvenil. Depende de una amplia gama de interpretaciones, entre otras:

- 1.- Estimaciones basadas en consideraciones teóricas de la socialización.

Al respecto existen varios puntos por aclarar, por ejemplo los siguientes: a) A qué edad y de qué forma se produce la socialización política; b) Si se toman en cuenta tan sólo características generales del comportamiento de los jóvenes y de sus ideologías, aquellas, en que la mayoría de los casos, se plantean simplemente en forma dicotómica por ejemplo: conserva-

dora-progresista, autoritaria-liberal, etc.; c) Si para tales estimaciones se toman acontecimientos históricos muy de detalle o preferencias normativas dentro de un contexto histórico-social determinado; d) Si la definición política y su preferencia partidaria tienen o no un componente a largo plazo, en términos tales que la estabilidad de las preferencias políticas aumenta con la edad.

A partir de la hipótesis sobre la permanencia a largo plazo de las preferencias partidarias ya adoptadas con la consecuencia de que cambios importantes en el electorado, y en el sistema de partidos sólo se podrían producir a largo plazo, a través de cambios generacionales -surgida especialmente en Gran Bretaña y Estados Unidos- llevó a Max Kaase en 1973, a partir de la evidente sobrerrepresentación del electorado juvenil en el SPD/FDP, a afirmar que la menor atracción de la CDU/CSU en las elecciones de 1972 podría conducirla a una *quantité négligeable* política. Precisamente el diferente comportamiento del electorado juvenil en la República Federal desde 1969 pone en duda la hipótesis sobre la permanencia a largo plazo de las preferencias partidarias. Tal observación ha sido planteada, entre otros, y con entera justificación, por Rainer Lepsius (1973).

2.- Estimaciones sobre el peso relativo de las variables estructurales y coyunturales.

Éstas se influirían entre sí, toda vez que la premisa acerca de las tendencias a largo plazo del comportamiento electoral estaría, al menos tendencia puente, en contradicción con la importancia de las cuestiones cotidianas en el voto. Infas parte de aceptar la premisa de la disminución de las determinantes estructurales, para afirmar que "...los electores jóvenes, a diferencia de los mayores, no se concentran en los sectores tradicionales de los partidos políticos, sino en el campo sociológico del centro, donde confluyen muchos canales de influencia. Esta tendencia hacia una comunicación pluralista proseguirá... El comportamiento político que se espera de las generaciones jóvenes en el futuro.... apuntará hacia una tendencia ampliamente conocida de electorado de centro, juzgando mañana las confrontaciones entre los partidos políticos de modo diferente al de hoy..." (Transfer 2, pág. 184 y ss.)

Esta interpretación basada en importantes investigaciones ha planteado la pregunta si -y en qué medida- las diferentes experiencias, valores y escalas de necesidades, surgidas desde un cambio social importante, han podido conducir a divisiones y conflictos todavía más serios no sólo entre, sino también en el seno de las generaciones. Este planteamiento es difícilmente compatible con la teoría del grupo de referencia y de su derivado en cuanto al comportamiento familiar homogéneo, con

excepción de la evidencia empírica de los censos especiales que por lo demás, han sido con frecuencia inadecuadamente ponderados por Infas.

3.- Consideraciones sobre el significado del cambio social y de la posibilidad de configuración de nuevos tipos de *cleavages*, que se acaban de mencionar brevemente.

Tales consideraciones han entrado en polémica especialmente con los intentos de explicación de Ronald Inglehart (1971-1977) y, acto seguido, con los análisis e hipótesis del problema de la alienación.

En general, precisamente el tema del comportamiento del electorado juvenil muestra que no existen respuestas simples y explicaciones claras, sino que los análisis empíricos dan siempre pábulo para interpretaciones y, precisamente por eso, requieren ser cuidadosamente comentados.

Problemático es siempre el tema de la creciente interrelación entre política y sociedad y la evaluación de las constelaciones a largo plazo, o estructurales, y a corto plazo, o coyunturales. Para el enfoque que se basa en las hipótesis de que la estructura social juega un rol dominante, es muy difícil precisar y resolver los problemas de las influencias, a corto y medio plazo, del impacto del desarrollo económico y político de tipo coyuntural, de las soluciones políticas, o bien, juzgar sobre las recomendaciones del gobierno y de la oposición, la importancia de las personalidades e imagen de los candidatos etc.

La consideración de tales factores políticos de tipo coyuntural es mejor resuelta en el enfoque social-psicológico, que basa el comportamiento electoral, en primer lugar, en factores de las personalidades, en toda clase de características y orientaciones individuales, o bien en identificación con un partido político (*party identification*), en la valoración de las controversias políticas, en la postura de los candidatos frente a la elección. En síntesis: la percepción y las actitudes individuales constituyen los factores-claves para explicar las decisiones electorales individuales.

Esta interpretación ha llevado a algunos de sus convencidos partidarios (así, Jürgen Falter) a sugerir, que la disciplina debería llamarse "investigación de los votantes" *Wählerforschung*, más que "investigación electoral" *Wahlforschung*. Este hecho es un nuevo indicio del contenido behaviorista de este enfoque, a la vez que un ejemplo de la ramificación y sofistificación de la disciplina. Vale preguntarse si, a raíz de ello, se pierde de vista, por ejemplo, la importancia funcional de las elecciones en un sistema político determinado.

Party identification, issues, candidatures son seguramente factores fundamentales que confluyen en el voto. Sin embargo en un enfoque -social- psicológico se aparta de las condiciones estructurales de carácter social y económico, del medio ambiente social y de la socialización, etc ., cuando se trata de explicar las preferencias políticas. De esta forma el enfoque es completamente ahistórico.

En todo caso, dado el carácter muy simbólico y marcado por una lucha de tipo democrático-plebiscitario que tienen las elecciones al Bundestag, la alternativa entre los candidatos a canciller reviste una importancia decisiva.

En 1972 la alternativa Brandt-Barzel fue desproporcionada, pues Barzel fue incluso negativamente juzgado por los partidarios de la CDU/CSU. En cuanto a la ponderación de Brandt, fue notoriamente mejorada durante su cancillería, pues en 1969 como persona, fue juzgado negativamente y fue elegido más bien por su capacidad. Éste es un indicio de la mayor importancia del *Amtsbonus*, que las características personales, aunque no es posible determinar en qué medida el cargo de Canciller y el *Amtsbonus* han beneficiado en votos al Canciller y a su partido político. En 1976 se produjo una situación interesante, pues las diferencias de valoración entre el Canciller Schmidt y el candidato Kohl no se dejaron ver con tanta claridad. Kohl fue altamente evaluado en cuanto a sus cualidades personales frente a Schmidt, altamente calificado por su competencia y que además gozaba del *Amtsbonus*. Los analistas electorales están de acuerdo en afirmar que ha sido precisamente el *Amtsbonus* el que ha permitido al SPD que su deterioro electoral pudiera haberse interrumpido en el límite necesario para conservar el poder.

Entre los *issues*, los problemas de la situación económica desempeñan un papel destacado, aunque se trata mucho más de las apreciaciones que sobre ella tiene el elector que de la real situación económica. Asimismo, la valoración que un elector puede tener de una situación económica concreta puede diferir de la valoración que aquél tiene del conjunto de la evolución económica. Por último, tampoco se puede determinar cuál de las percepciones mencionadas es la más importante para el voto. Lo más problemático está constituido por las apreciaciones del elector acerca de la competencia y la eficiencia de los gobiernos, porque admiten que, en gran medida, las elecciones representan juicios sobre los éxitos y fracasos de los gobiernos. Tal perspectiva da demasiada importancia a la influencia de los factores políticos coyunturales sobre el comportamiento electoral.

En la elección de 1976, la CDU/CSU fue evaluada favorablemente respecto al SPD en cuanto a su eficacia, incluso en temas propios de los socialdemócratas, como la política social y de pensiones, la política del mercado del trabajo, etc. La competencia sobre los "issues" y las preferencias sobre los partidos al respecto, así como las apreciaciones sobre los candidatos no determinan por sí solas la decisión electoral, y menos aún en el sentido de una decisión racional. La información necesaria para tal tipo de decisión presenta vacíos demasiado grandes. Además, lo más determinante es que no es posible una definición satisfactoria del concepto de racionalidad (ver Converse, 1975). Las apreciaciones de los electores sobre la competencia y aptitud de los candidatos, en el mejor de los casos, fortalecen o debilitan las estructuras de comportamiento existentes. Ellas serán, a su vez, decantadas a través de los diferentes ambientes sociales. Por último, aparece el intento de eludir las disenancias cognoscitivas. Esto vale también para el electorado flotante.

4. El electorado flotante

La pregunta acerca de la permanencia y cambio en el comportamiento electoral, así como de sus condicionantes, es de central importancia y constituye propiamente el centro de la problemática electoral. De ahí que el electorado flotante constituya una categoría central en ambos enfoques. Sin embargo, muchos aspectos son poco claros. Por una parte, las hipótesis explicativas acerca de quién, cuando y bajo qué condiciones y fundamentos se produce el cambio, son extremadamente dudosas. Por otro lado, se diferencian insuficientemente los cambios tajantes en el comportamiento electoral con efectos a largo plazo (critical elections) y los cambios a corto plazo, motivados primeramente por explicaciones actuales. Esto es muy difícil de determinar, especialmente pensando en cuantificaciones. Por último, los enfoques sociológicos y social-psicológicos se formulan a partir de diferentes modelos analíticos.

El enfoque sociológico, como ya hemos dicho, plantea sus explicaciones a partir de un contexto social homogéneo, en el sentido de que cuanto más uniformes sean las condiciones e influencias del medio ambiente social, tanto mayor será la probabilidad de que la decisión electoral se exprese en la misma dirección. Frente a esto, el cambio será visto como resultado del así llamado "cross-pressure influences" (influencias heterogéneas del medio ambiente) o como consecuencia de las variadas influencias que ejerce al grupo.

Este análisis sigue a Lazarfeld, que apeló a la teoría de Simmel sobre los "kreuzende Kreise". De ello se deduce que,

a mayor heterogeneidad del medio ambiente social, mayor probabilidad de cambio en el individuo y, por lo tanto referido al electorado en su conjunto, mayor el potencial del electorado flotante. El cambio del comportamiento electoral presupone la movilidad social horizontal y vertical que, a su vez, depende del nivel educacional profesional.

El modelo sociológico tiende con ello a ubicar el cambio de voto en una perspectiva a más largo plazo, dado que las lealtades a los grupos y las condiciones del medio ambiente social no se crean, ni desaparecen con frecuencia y menos en situaciones actuales, sino por razones motivadas y/o fundamentadas.

A pesar de cierta plausibilidad del enfoque sociológico de grupo, éste sólo llega, en el mejor de los casos, a explicaciones parciales sobre el cambio y la permanencia. La objeción de que las influencias de los medios de comunicación de masas son apenas consideradas, es de importancia secundaria. Ello se debe probablemente a que se parte de la base de que dichas informaciones son filtradas en gran medida por los "opinion leaders" y el clima de opinión existente en el contexto primario y secundario. De mayor relevancia son, precisamente, los reparos formulados en los últimos tiempos sobre ciertas premisas básicas en las investigaciones sobre la socialización. Vale especialmente lo que se ha dicho ya en torno al comportamiento electoral de hombres y mujeres. Contrariamente a lo sostenido por el enfoque sociológico, la formación de las preferencias políticas no se puede explicar sólo como un proceso de acomodación a las posturas dominantes abrumadoramente mayoritarias en el medio ambiente social. Es también plausible sostener, como ya lo han señalado algunas investigaciones en USA con verificaciones empíricas, que las influencias del medio ambiente social producen un fortalecimiento de la propia conciencia minoritaria y una reafirmación de la conducta discrepante de la mayoría. En segundo lugar, todavía no se ha explicado cómo surgen las vinculaciones grupales o las conductas de acuerdo con el grupo. Por ejemplo, K. Simon (1976) en su importante artículo sobre el problema de la socialización, señaló que de todas las hipótesis, aquélla que debiera corregirse, es la que parte de la base de que "las asociaciones influyen en sus miembros, no sólo respecto a los fines y campo de acción de aquellas, sino también -en forma difusa- y/o en el comportamiento político..." (pág. 107).

Para Simon, queda también abierta la pregunta sobre si las conductas en conformidad al grupo surgen a través de la selección, en cuanto que uno se incorporaría al grupo u organización que tuviese las mismas pautas de comportamiento que las propias. La probabilidad habla en favor de la existencia de ambos tipos de procesos sociales. Si la selección representa

de hecho el curso más frecuente o claramente mayoritario, ello tendría consecuencias muy profundas incluso para las hipótesis de la "multiple memberships" y "cross-pressure-influences". El enfoque sociológico podría explicar primeramente la permanencia del comportamiento electoral, pero no podría explicar plausiblemente el cambio electoral. O dicho de otra forma: las condiciones del medio ambiente social garantizan la permanencia del comportamiento electoral, porque contrarrestan las amplias y heterogéneas corrientes de información difundidas por los medios de comunicación.

Los intentos de explicación del voto flotante formulados por el enfoque socialpsicológico se apoyan, en el fondo, en idénticas premisas que las reflexiones de la investigación electoral orientada principalmente según la perspectiva sociológica. Para ésta, los cambios de opinión resultan principalmente de las múltiples influencias de los grupos, mientras que para la corriente socialpsicológica una conducta de adaptación al grupo juega un rol subordinado. Para esta escuela el cambio se produce también por el flujo múltiple de informaciones, pero no se concibe como proveniente de los grupos primarios, sino de los medios de información. En un caso, se transmite a través del contexto social; en el otro, llega directamente al individuo. Cuanto más frecuente y variada sea la información que se canalice sobre el elector individualmente considerado, mayor es la probabilidad de que cambie su conducta. En esta perspectiva, el cambio de la preferencia política puede interpretarse como el resultado de la modificación de la opinión política individual, sobre la base de informaciones que contradicen sus preferencias políticas y su correspondiente opción partidaria. Las similitudes entre ambos esquemas de interpretación son evidentes; no sólo se diferencian, en el fondo, en que la alteración de la decisión del elector individual respecto de los partidos o de la elección se produciría por la influencia de la información transmitida por los grupos primarios y el medio ambiente social, o bien por los medios de comunicación. En relación al proceso de cambio de opiniones, el enfoque socialpsicológico argumenta, a través de León Festingers (1956) y su teoría de la disonancia cognoscitiva, que el individuo busca evitar la información disociadora a través de eliminaciones, justificaciones o disculpas, y después de cierto tiempo, cuando se produce un flujo constante de nuevas informaciones, el elector está dispuesto a cambiar su voto a fin de compatibilizar su opinión con la nueva información o con el clima de opinión prevaleciente, lo que implica que la disociación desaparece.

Aproximándose a este modelo de la teoría de las comunicaciones, las investigaciones electorales basadas en los enfoques sociológicos y socialpsicológicos coinciden ampliamente en que el cambio en la preferencia política no puede concebirse como una

reacción a corto plazo, sobre la base de un acontecimiento singular, sino que normalmente constituye un proceso largo, en el cual las simpatías hacia un partido van deteriorándose paulatinamente, a través de sucesivas etapas, de manera que el cambio en la preferencia política no se produce durante la campaña electoral, sino previamente a ella, en el período transcurrido entre dos elecciones. Para las campañas electorales, esta interpretación significaría por ejemplo, que la contienda electoral no se caracterizaría por buscar alteraciones en las preferencias políticas, sino precisamente lo contrario: el fortalecimiento de las opciones ya existentes, junto con la movilización del propio potencial electoral (ver Berger et al. 1977, p. 230). En el caso de que en las campañas electorales se buscara un cambio en las preferencias políticas, el esfuerzo se dirigiría exclusivamente hacia el tan manoseado "electorado flotante de centro". Ambos enfoques de la sociología electoral promueven respecto a las estrategias electorales, la tendencia de por sí muy marcada a una "despolitización" de las campañas electorales.

El *potencial* del electorado flotante -y sobre esto también están de acuerdo ambas corrientes de investigación- alcanza a lo sumo a un tercio del total del electorado. Sin embargo, la cifra real de electores que se plantea la posibilidad de cambiar su preferencia política o de abstenerse (aunque en sentido estricto, esto no corresponde al electorado flotante) y/o manifiestan carecer de una orientación electoral determinada.

Considerando las alteraciones del electorado entre 1969 y 1972 (el nuevo electorado juvenil que podía votar por primera vez en 1972 debido a la declaración de la edad electoral a los 18 años -que constituía una suma importante- más los fallecidos después de 1969), en 1972 más de dos tercios del total del electorado votó por el mismo partido. De aquéllos que votaron en 1969 y 1972, más del 82% se mantuvo fiel a un mismo voto. Incluso aceptando que un 18% del electorado es una cifra relativamente alta de electorado flotante -medida en relación a los porcentajes de la elección precedente- ello no altera el hecho de que, frente a los cuatro sectores de electorado no flotante, constituye proporcionalmente una pequeña minoría.

El porcentaje de electores que cambió su voto en 1976 no ha aumentado. Debe haber oscilado, a lo sumo, entre un margen de 10% a 15%, en relación a la elección de 1972.

IV. NOTA FINAL

La discusión de los diferentes enfoques de la sociología electoral en Alemania y la valoración de sus resultados per-

miten concluir que todavía no existe un cuerpo teórico-sistemático de conocimientos en el campo de la sociología electoral que reúna las condiciones de una teoría científica (capacidad de generalizaciones y pronósticos).

A pesar de esto, la sociología electoral empírica llega a promover una multitud de informaciones que contribuyen a aclarar el proceso político, la estructura de las preferencias políticas y del comportamiento electoral, las conductas ideológicas básicas de los electores y sus apreciaciones sobre problemas concretos. La investigación electoral empírica abre mejores posibilidades para los mandatarios de atender en su política a las necesidades y a los deseos de los electores.

BIBLIOGRAFIA SELECTA

- Berger, Manfred 1977: Stabilität und Intensität von Parteineigung, in: Kaase, Max (Hrsg.) 1977, pág. 501 y ss.
- Berger, Manfred et al. 1977: Bundestagswahl 1976: Politik und Sozialstruktur oder: Wider die falsche Einheit der Wahlforschung, in: ZParl 2/1977, pág. 197 y ss.
- Bertram, Jürgen 1964: Die Wahlen zum Deutschen Reichstag vom Jahre 1912, Düsseldorf?
- Berelson, Bernard R. et al. 1954: Voting. A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign, University Chicago Press.
- Budge, I. et al. 1976: Party Identification and Beyond, London.
- Büsch, Otto 1974: Parteien und Wahlen in Deutschland bis zum Ersten Weltkriege: Abhandlungen aus der Pädagogischen Hochschule Berlin, Bd. I: Aus Erziehungs -Sozial- und Geisteswissenschaften, Berlin, pág. 178 y sgtes; zit. nach Sonderdruck, o. J.
- Büsch, Otto et al. (Hrsg.) 1978: Wählerbewegung in der deutschen Geschichte. Analysen und Berichte zu den Reichstagswahlen 1871-1933, Berlin.
- Burnham, Walter D. 1970: Critical Elections and the Mainsprings of American Politics, New York.
- Burnham, Walter D. 1974: The United States: The Politics of Heterogeneity, in: Rose, Richard (Ed.) 1974, pág. 653 y ss.
- Burnham, Walter D. 1975: American Politics in the 1970s. Beyond Party? in: Maisel, L./Sacks, P. M. (Eds.), The Future of Political Parties, Beverley Hills, pág. 238 y ss.
- Butler, David / Stokes, Donald 1971: Political Change in Britain, London.
- Butler, David / Kavanagh, Dennis 1975: The British General Election of October 1974, London. (Contiene la información sobre los anteriores estudios del Nuffield College, dirigido por David Butler.

- Campbell, Angus et al. 1969: The American Voter, New York.
- Campbell, Angus et al. 1966: Elections and Political Order, New York.
- Cerny, Karl H. (Ed.) 1977: Scandinavia at the Polls. Recent political Trends in Denmark, Norway and Sweden, American Enterprise Institute Washington.
- Chambers, William N. / Burnham, Walter D. (Ed.) 1975: The American Political Party System. Stages of Development, Oxford, 2 ed.
- Converse, Philip E. 1975: Public Opinion and Voting Behavior, Handbook of Political Science, Volume 4, Reading/Mass., pag. 75 y ss.
- Diederich, Nils 1965: Empirische Wahlforschung. Konzeptionen und Methoden im internationalen Vergleich, Köln/Opladen.
- Diederich, Nils et al. 1976: Wahlstatistik in Deutschland. Bibliographie der deutschen Wahlstatistik 1848-1975. Berichte and Materialien des Zentralinstituts für sozialwissenschaftliche Forschung der Freien Universität Berlin, Bd. 4.
- Falter, Jürgen W. 1973: Die Faktoren der Wahlentscheidung. Eine wahlsoziologische Analyse am Beispiel der saarländischen Landtagswahl 1973, München.
- Falter, Jürgen W. 1977 Wahlforschung und Wählerverhalten, in: Sontheimer, Kurt / Röhring, Hans H. (Hrsg.) 1977 pag 638 y ss.
- Falter, Jürgen W. 1973a: Die Bundestagswahl vom. 19. November 1972, in: ZParl 1973, pag. 115 y ss.
- Faul, Erwin (Hrsg.) 1960: Wahlen und Wähler in Westdeutschland, Villingen.
- Feist, U./ Liepelt., K. 1977: Machtwechsel in Raten: Das Parteiensystem auf dem Weg zur Mitte, in Trabsfer 2, pag. 26 y ss.
- Furmanial Karl / Hoschka, Peter / Schunck Hermann 1975: Wahlforschung, Demoskopie und Politikberatung: Erwartungen, in: ZParl 4/1975, pag. 556 y ss.
- Herberle, Rudolf 1963: Landbevölkerung und Nationalsozialismus. Eine soziologische Untersuchung der politischen Willensbildung in Schleswig-Holstein 1918-1932, Stuttgart.
- Hildebrandt, Kai / Salton, Russel J. 1977: Die neue Politik, in: Kaase, Max (Hrsg.) 1977, pag, 230 y ss.
- Inglehart, Ronald 1971: The Silent Revolution in Europe: Inter-generational Change in Post-Industrial Societies, in AmPSR 4/1971, pag. 991 y ss.
- Inglehart, Ronald 1977: The Silent Revolution Changing Values and Political Styles Among Western Politics, Princeton.
- Iwand, Wolf Michael 1972: Wählerfluktuation in der Bundesrepublik Eine Analyse zur Interdependenz von Wählerverhalten und Parteiensystem in der BRD, Wiesbaden/Frankfurt/M.
- Jesse, Eckhard 1975: Die Bundestagswahlen von 1953 bis 1973 im Spiegel der repräsentativen Wahlstatistik. Zur Bedeutung eines Schlüsselinstrumentes der Wahlforschung, in: ZParl 1975, pag. 310 y ss.

- Just, D. / Romain, L. (Hrsg.) 1974: Auf der Suche nach dem mündigen Wähler, Bonn.
- Kaack, Heino 1971: Geschichte und Struktur des deutschen Parteiensystems, Opladen.
- Kasse, Max 1967: Wechsel von Parteipräferenzen. Eine Analyse am Beispiel der Bundestagswahl 1961, Meisenheim/Glan.
- Kaase, Max 1973: Die Bundestagswahl 1972: Probleme und Analysen, in: PVS 14/ 1973, pag. 145 y ss.
- Kaase, Max (Hrsg.) 1977: Wahlsoziologie heute. Analysen aus Anlaß der Bundestagswahl 1976, in: PVS 18/1977
- Kalterfleiter, Werner 1966: Wirtschaft und Politik in Deutschland. Konjunktur als Bestimmungsfaktor des Parteiensystems, Köln/Opladen.
- Kalterfleiter, Werner 1977: Vorspiel zum Wechsel. Eine Analyse der Bundestagswahl 1976, Berlin.
- Kitzinger, Uwe 1960: German Electoral Politics. A Study of the 1957 Campaign, Oxford.
- Kommunales Wahlverhalten. Studien zur Kommunalpolitik, Bd, 4. Schriftenreihe des Instituts für Kommunalwissenschaften der Konrad Adenauer Stiftung, Bonn (mit guter Bibliographie zur empirischen Wahlforschung).
- Kuhn, Thomas 1962: The Structure of Scientific Revolutions, University of Chicago Press.
- Lavies, Ralf-Rainer 1973: Nichtwählen als Kategorie des Wahlverhaltens. Empirische Untersuchung zur Wahlenthaltung in historischer, politischer und statischer Sicht, Düsseldorf.
- Lazarsfeld, Paul (Ed.) 1968: The Peoples Choice. How the Voter makes up his Mind in a Presidential Campaign, 1944, Columbia University Press.
- Lepsius, M. R. 1973: Wahlverhalten, Parteien und politische Spannungen, in: PVS 14/1973, pag. 295 y ss.
- Liepelt, Klaus / Mitscherlich, Alexander 1968: Thesen zur Wählerfluktuation, Frankfurt/M.
- Liepelt, K./ Riemenschnitter, 1973: Wider die These vom besonderen Wahlverhalten der Frau, in: PVS 14/1973, pag. 567 y ss.
- Liepelt, Klaus (Hrsg.) 1977: Transfer 2: Wahlforschung. Sonden im politischen Markt, 2. Aufl., Opladen.
- Linz, Juan 1967: Cleavage and Consensus in West German Politics The Early Fifties, in Lipset/Rokkan (Eds.) 1967, pag. 283 y ss.
- Lipset, Seymour M./ Rokkan, Stein 1967: Cleavage Structures. Party Systems and Voter Alignments: An Introduction, in: Dieselben (Hrsg.) 1967: Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives, New York, pag, 1 y ss.
- Meyer, Gerd 1977: Thesen zur Kritik der empirischen Wahlforschung in der Bundesrepublik Deutschland, in: Kaase, Max, (Hrsg.) 1977, pag. 169 y ss.
- Naschold, Frieder 1971: Wahlprognosen und Wählerverhalten in der BRD, Stuttgart.
- Nie, Norman/ Verba, Sidney, Petrocik, John R. 1976: The Changing American Voter, Cambridge/Mass.

- Noelle-Neumann, E. 1974: Wahlentscheidung in der Fernsehdemokratie, in: Just/ Romain 1974, pag. 161 y ss.
- Nohlen, Dieter 1978: Wahlsysteme der Elt. Daten und Analysen. Ein Handbuch. Unter Mitarbeit von Rainer-Olaf Schultze, Munchen/Zürich (mit weiterführender Literatur).
- Nohlen, Dieter und Schultze, Rainer-Olaf: Wahlen und Wahlforschung in Deutschland (en preparación).
- Pappi, Franz Urban 1973: Parteiensystem und Sozialstruktur in der Bundesrepublik, in: PVS 14/1973, pag. 181 y ss.
- Pappi, Franz Urban 1976: Sozialstruktur und politische Konflikte in der Bundesrepublik. Individual- und Kontextanalysen der Wahlentscheidung, Köln, bisher unveröff. Habil.-Schrift.
- Pappi, Franz Urban 1976: Sozialstruktur und Wahlentscheidung bei Bundestagswahlen aus kommunalpolitischer Perspektive, in: Kommunales Wahlverhalten, 1976, pag 1 y ss.
- Pappi, Franz Urban 1977: Sozialstruktur, gesellschaftliche Wertorientierungen und Wahlabsicht, in: Kaase, Max (Hrsg.) 1977, pag. 195 y ss.
- Ranney, Austin 1976: Review Article: Thirty Years of Psephology in: B.J. Pol. S. Volume 6/ 1976, pag 217 y ss.
- Reuband, Karl-Heinz 1971: Die Bedeutung der Primärumwelten für das Wahlverhalten, in: Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie 23/1971, pag.544 y ss.
- Rose, Richard 1974: Britain: Simple Abstractions and Complex Realities, in: Rose, Richard (Ed.) 1974: Electoral Behaviour A Comparative Handbook, New York/London.
- Sartori, Giovanni 1966: European Political Parties: The Case of Polarized Pluralism, in: LaPalombara/Weiner (Eds.): Political Parties and Political Development, Princeton, págs. 177-200.
- Schultze, Rainer-Olaf 1975: Die Bundestagswahl 1976. Prämissen und Perspektiven, in: ZParl 4/1975, pag. 530 y ss.
- Schultze, Rainer-Olaf 1977: Neuere Literatur zur Wahl im Überblick, in: Kaase, Max (Hrsg,) 1977, pag 688 y ss.
- Siegfried, André 1913: Tableau politique de la France de l'Ouest. Paris.
- Simon, Klaus 1976: Der Einfluß von Gruppenzugehörigkeiten auf politisches Verhalten, in: Kommunales Wahlverhalten, 1976, pag. 59 y ss.
- Steinbach, Peter 1978: Stand und Methode der historischen Wahlforschung. Bemerkungen zur interdisziplinären Kooperation von moderner Sozialgeschichte und den politisch-historischen Sozialwissenschaften am Beispiel der Reichstagswahlen im deutschen Kaiserreich, in: Kaelble, Hartmut et al. 1978: Probleme der Modernisierung in Deutschland. Sozialhistorische Studien zum. 19 und 20. Jahrhundert, Opladen, pag. 171 y ss.
- Sontheimer, Kurt / Röhring, Hans H. 1977: Handbuch des politischen Systems der Bundesrepublik, München.

Vogel, Bernhard / Haungs, Peter 1965: Wahlkampf und Wählertradition. Eine Studie zur Bundestagswahl von 1961, Köln/Opladen.

Vogel, Bernhard / Nohlen, Dieter / Schultze, Rainer-Olaf. 1971 Wahlen in Deutschland. Theorie, Geschichte, Dokumente, 1848-1970, Berlin/New York (mit ausführlicher Bibliographie).

Die Wahl der Parlamente, und anderer Staatsorgane.

Ein Handbuch, Bd. I Europa, hrsg. von D. Sternberger/
B. Vogel, Red. von D. Nohlen, Berlin 1969.

CORRIENTES ACTUALES EN LA SOCIOLOGÍA ELECTORAL FRANCESA

Prof. Jean Ranger

Fondation Nationale des Sciences Politiques (Paris)

No pretendo hacer una exposición detallada, completa y exhaustiva de la investigación en la sociología electoral francesa en el curso de los últimos años, que no sería fácil por razones que derivan del hecho de que la organización de tales estudios no se concentra en unas pocas instituciones bien dotadas en recursos e investigadores dedicados permanentemente al estudio de los fenómenos electorales, tal como sucede en Alemania, Gran Bretaña o en los Estados Unidos.

Sin embargo y paradójicamente, fue en Francia donde se dio inicialmente una importante innovación en materia de estudios de sociología electoral, con los estudios de André Siegfried publicados antes de la primera guerra mundial. En la misma línea, ha continuado en Francia la investigación electoral a partir de la segunda guerra mundial, combinando con mayor o menor éxito la tradición del análisis ecológico, cuantitativo y agregativo del comportamiento, y la importación de técnicas norteamericanas que han sido también acogidas pero menos practicadas en nuestro país.

Desde hace unos años, especialmente a partir de la crisis sociopolítica de 1968, que también ha sido significativa desde el punto de vista científico, los estudios electorales han experimentado una sensible disminución. La desaparición de los

Cahiers de la FNSP, -colección de trabajos dedicados a cada consulta electoral a partir de la IV República- es el signo de un cierto debilitamiento de la sociología electoral y probablemente de una cierta disminución del interés por tales materias.

En el momento actual, asistimos a una redefinición de centros de interés, de objetos de estudios y de modos de aproximación al fenómeno electoral en Francia. Sobre todo ello, desearía tratar ahora brevemente.

En primer lugar, debe tenerse en cuenta que la extraordinaria densidad de hechos electorales en la Francia de los últimos diez años hace casi imposible el estudio continuo y regular del conjunto de las consultas. Ha sido necesario realizar una selección, interesándose por determinadas dimensiones del fenómeno electoral y renunciando a cubrir sistemáticamente el conjunto de los hechos y de los comportamientos.

Probablemente por esta razón, los estudios tienden a orientarse hacia dos tipos de investigación. La primera, intenta analizar las relaciones entre la evolución del sistema de partidos y el comportamiento electoral, entre las instituciones electorales, los partidos, las fuerzas políticas que actúan en ellas, y el comportamiento de los ciudadanos. En este terreno, hemos asistido a la reflexión sobre el nacimiento de un comportamiento "mayoritario" en la Francia de la V República, en la medida en que Francia, cuya tradición de fragmentación política, de dispersión del sistema de partidos alimentada por el sistema proporcional de la IV es conocida, ha iniciado un camino electoral decididamente mayoritario a partir de finales de los años cincuenta y, más decididamente en los sesenta. Basta referirse a la implantación del sufragio mayoritario uninominal a dos vueltas en 1958 para las elecciones parlamentarias, a la que siguió en 1959 una extensión muy significativa del sistema mayoritario a las elecciones municipales, reforzada nuevamente años más tarde (1965) con la implantación del sistema de voto mayoritario por lista bloqueada en todos los municipios con más de 30,000 habitantes. En el mismo año (1965), se aplica también para la elección presidencial el sistema mayoritario a dos vueltas, cuya dinámica queda reforzada con la limitación de presencia en la segunda vuelta a los dos candidatos mejor situados en la primera.

Se ha producido, pues, en el curso de los últimos años la puesta en marcha de un sistema electoral, bastante nuevo en este país, condicionando fuertemente el sistema de partidos políticos, obligados a adoptar un mismo tipo de reacción ante cualquier consulta electoral, sea a nivel local, a nivel parlamentario o en las elecciones presidenciales.

Y así, el estudio de estas relaciones entre tales condicionantes institucionales y el comportamiento de los electores ha sido evidentemente un aspecto de interés para el análisis electoral. Para resumir muy brevemente este tipo de problemática, diré que el análisis se ha centrado en la significación de la decisión electoral y sobre la transición del llamado "voto de opinión" al llamado "voto de gobierno", el paso del voto como expresión de una elección o preferencia -que comporta una identificación o adhesión con una familia política determinada- al voto de decisión ejecutiva, de un voto que tiene por objeto principal -no tanto la identificación con un candidato o con un partido- cuanto la designación de un equipo de gobierno, sea de un alcalde a nivel municipal, de un Presidente de la República o de una mayoría parlamentaria.

Es evidente que este tipo de estudios se apoyan fundamentalmente sobre los datos obtenidos a partir de encuestas por sondeo y reciben un tratamiento que depende de la aproximación psicológica o sociopsicológica, a la que se ha aludido hace un instante al tratar de determinados estudios realizados en Alemania Federal.

En cambio, otro tipo de análisis -sobre los cuales intentaré extenderme algo más- conserva la tradición francesa de los estudios de ecología electoral a partir de datos reales, de estadísticas electorales agregativas, consideradas en relación con otros datos estadísticos agregados a niveles territoriales más o menos limitados. Personalmente, he tenido oportunidad de trabajar desde esta perspectiva en los últimos años, a partir de la problemática siguiente: el estudio de las consecuencias políticas (no únicamente electorales) de los cambios de la estructura social francesa y, particularmente, de las transformaciones demográficas, del modo de vida y de la distribución de la población sobre el territorio.

A corto plazo, el aspecto esencial de tales trabajos se dirige, sobre todo, a estudiar las consecuencias de las transformaciones en el medio urbano francés, las consecuencias de la urbanización o de la mutación urbana en Francia. Son ya bastante numerosos -como lo han sido en otros países desarrollados- los estudios sobre la ciudad y sobre la vida urbana. Es innecesario citar nombres como el de Castells, por ejemplo, y de su equipo, pero sus trabajos han prestado mayor atención a los modos de producción de política urbana, y a los mecanismos de decisión en tal campo, centrándose en lo que, en términos anglosajones, podríamos denominar "urban policy" más que en "urban politics".

En cambio, nuestra intención es estudiar la vida política urbana y los mecanismos de expresión y participación política en el marco de la ciudad.

Desde este punto de vista, tengo la impresión de que se trata de una dimensión o fenómeno que comparten diversos países -entre ellos Francia y España-, donde se ha producido una situación de cambio social rápido, que se manifiesta particularmente en una mutación profunda del medio urbano. Alemania, Gran Bretaña o los países del Benelux, desde hace varios decenios, han completado casi totalmente su revolución socioeconómica, con el paso de una sociedad rural, de tipo más o menos tradicional, a una sociedad industrial, urbana, desarrollada. Es un fenómeno que en tales países tuvo lugar con anterioridad a la construcción de sistemas democráticos representativos.

Por el contrario, Francia -al igual que Italia, España y tal vez otros países de la zona mediterránea- han experimentado sólo recientemente y todavía experimentan en muchos aspectos los fenómenos de transformación social profunda.

En 1945, al término de la segunda guerra mundial, sólo la mitad de la población francesa vivía en zonas urbanas. En la actualidad -en 1975- tres cuartas partes de la población viven en las llamadas zonas urbanas, es decir, en las aglomeraciones urbanas. Para expresarlo exactamente, según el censo de 1975, el 73 por ciento de la población.

Pero si a tales áreas propiamente urbanas se añaden aquellas zonas rurales atraídas por las zonas industriales, por razón de desplazamientos cotidianos de población, de lugar de trabajo o de diversas actividades sociales, nos encontramos que los habitantes en zonas urbanas o "satelizadas" representan ya el 83 por ciento de la población francesa. Por consiguiente, la población rural ha quedado reducida al 17 por ciento de los franceses, cuando en 1945 era todavía la mitad de la población total.

Es evidente que tal transformación, que en Francia se inició al principio de los años cincuenta -y en épocas próximas en Italia y España- no puede dejar de tener consecuencias importantes y directas sobre la vida política, sobre el comportamiento político y, especialmente, sobre el comportamiento electoral.

Y aún más observamos una segunda etapa del desarrollo urbano e industrial, caracterizada particularmente por el hecho de que concluye ya el crecimiento de los grandes centros de aglomeración, que empiezan a perder población y a modificar profundamente su composición social. Por ejemplo, París pierde población a un ritmo creciente y experimenta modificaciones en la estructura social de la población, el igual que otras grandes aglomeraciones de la provincia francesa.

Asimismo, empieza a disminuir el crecimiento en la periferia de París, mientras que todavía crece en las otras ciudades

importantes. En cambio, el crecimiento de las ciudades medias o pequeñas constituye el punto esencial de las transformaciones urbanas sociales francesas actuales.

Esta nueva fase del desarrollo urbano constituye el centro de atención de nuestros trabajos por lo que pueda influir sobre los modos de vida política y, especialmente, sobre los sistemas de vida política local, averiguando de qué modo la vida política local, organizada en sistema de fuerzas políticas e instituciones y expresada en comportamientos individuales, se transforma por razón de la evolución social. Aquí interviene el segundo aspecto de esta orientación actual de los estudios electorales, apoyada en una nueva utilización de la aproximación ecológica cuantitativa.

Tradicionalmente, la aproximación ecológica cuantitativa utilizaba lo que -según Boudon- llamaría las variables analíticas, es decir, variables que son deducidas de la observación de hechos individuales agregados.

El voto es aquí considerado como la elección del individuo, y la utilización de los datos agregativos no es nada más que un sustituto a la investigación individual. Sin embargo, estos mismos datos agregativos pueden ser utilizados para caracterizar colectividades territoriales. Aquí quería referirme a un artículo publicado en 1975, en la RFSP, dedicado al voto de izquierda en Francia en los distritos electorales durante el período 1965-1974. El objeto de este estudio no era tanto, en términos de geografía electoral clásica, describir e interpretar la distribución del voto electoral de izquierda sobre el mapa de los distritos franceses, como intentar desprender estructuras estadísticas permanentes, a través de diferentes elecciones -legislativas y presidenciales celebradas entre 1965 y 1974. Se trataba de señalar una serie de relaciones estructurales entre diversos elementos de las unidades electorales o circunscripciones legislativas. Dejando a un lado un análisis geográfico, se trataba de recomponer la red de semejanzas y desemejanzas entre la estructura político-electoral de los distritos a lo largo de una serie de elecciones. El método utilizado consiste en una descripción tipológica, estableciendo una nomenclatura o clasificación que sólo puede ser elaborada con medios relativamente complejos, ya que intervienen en la misma una cantidad de variables elevada.

De manera sumaria, puede decirse que se trata de situar cada unidad estadística o circunscripción electoral en un espacio matemático de tantas dimensiones como variables utilizadas. Por ejemplo: abstención, votos en blanco y nulos, partido comunista, izquierda no comunista, derecha de oposición (o centrista), la mayoría y la extrema derecha constituyen siete valores que definen la posición de cada circunscripción en un sistema de coorde-

nadas, lo cual permite confeccionar -según su posición- una serie de grupos y subgrupos o familias de circunscripciones, cuya semejanza entre sí sea elevada, a la vez que se destaque por su diferencia con respecto a otras, buscando la maximización de la varianza interna de cada grupo y la minimización de su varianza exterior.

El problema es relativamente sencillo e incluso clásico en el tratamiento de toda transcripción taxonómica. Esta aproximación apuntaba a dibujar para el período 1965-1974 la estructura del total de los 473 distritos electorales franceses y, especialmente, a probar la hipótesis de una semejanza o diferencia significativa entre la distribución de las opiniones de izquierda en las elecciones legislativas de 1967-73 y las presidenciales de 1965 y 1974.

La conclusión -que se expone en el artículo citado- revelaba la existencia de dos series paralelas, muy débilmente convergentes, de estructuras electorales, con poca influencia del comportamiento en las elecciones legislativas sobre el comportamiento en las presidenciales. En definitiva, se hacía manifiesta la sucesión de dos modelos de evolución, que -a grandes rasgos- seguía una misma dirección de la nacionalización de los comportamientos electorales, pero sin aproximarse de manera significativa y conservando casi siempre la misma diferencia.

Quiero terminar con otro ejemplo de tratamiento de datos cuantitativos, estadísticas localizadas por distritos, consistente en los actuales estudios sobre el comportamiento en ciudades medias francesas. A partir de datos propiamente electorales y de datos sobre la evolución de la población y de la cantidad de viviendas antiguas y nuevas y de la evolución de la construcción en tales ciudades, se intenta poner en relación las hipótesis de cambio político con las transformaciones de modo de vida y de la misma estructura urbana.

Hasta el momento, este estudio se ha centrado en un número limitado -62 ciudades- por razones de la escasez de datos económicos sobre la producción de viviendas. Tales datos han sido tratados de forma altamente simplificada, con el fin de reducir una información *cuantitativa* localizada en una información *cualitativa* que identifica determinada unidad territorial.

Para ello, tales datos han sido sistemáticamente dicotomizados. Así por ejemplo, la variable electoral ha sido esquematizada en la dicotomía "cambio-estabilidad", la variable demográfica en la dicotomía "estabilidad-crecimiento", la variable urbana en la dicotomía "débil nivel de construcción-alto nivel de construcción", la variable de estructura social en la dicotomía "cambio-estabilidad", combinada con diversos tipos de unidades

urbanas -"administrativas", "obreras", "burguesas"-, la variable tipo de construcción en la dicotomía "construcción de grandes polígonos-otro tipo de construcción".

Con tales datos se ha procedido a establecer cuadros cruzados ordinarios, en los que entra el conjunto de la información sistematizada. De la confrontación en tales cuadros, se deduce, por ejemplo, que una elevada tasa de construcción de polígonos urbanísticos es compatible con la estabilidad en la orientación política de las ciudades. Pero, con la introducción de la variable referida a la modificación de la estructura social urbana -proceso de "aburguesamiento", de "terciarización" o de "proletarización"-, se han podido establecer "predicciones" en el cambio de estructura política o de orientación de voto, que en buena parte se confirmaron en las elecciones municipales de 1977, y, dando lugar con ello a modificaciones en la estructura del poder local.

En conclusión, puede decirse que con este tratamiento se pasa progresivamente de un tipo de análisis de los datos electorales individuales agregados por necesidad, pero que siguen siendo considerados como individuales, a otro tipo de análisis, que considera los datos agregativos tal como les corresponde, es decir, como significativos de colectividades y de grupos humanos, a los cuales permite identificar sobre tal base.

Ambos fenómenos -modificación de las aproximaciones y especialización de la investigación, y tendencia a una cierta evolución de los procedimientos de tratamiento- son, a mi parecer, importantes en el actual panorama de la investigación francesa en materia de sociología electoral, que he tratado de describir en este breve y poco ordenado resumen. Para acabar, quiero manifestar mi disposición a colaborar con cualquier estudio de este tipo que permitiera la cooperación entre investigadores de diferentes países, con el fin de contrastar los métodos y los resultados.

LA INVESTIGACIÓN ELECTORAL EN GRAN BRETAÑA, HOY

Prof. Bo Särilvik

Universitat d'Essex

A la vista de la discusión precedente, puede justificarse que inicie esta intervención con una "declaración de independencia" y con una contundente reivindicación. La "declaración de independencia" consistiría en afirmar que la investigación electoral en Europa no debe ser ya considerada como un mero intento de aplicación de nuevas técnicas de análisis desarrolladas en los Estados Unidos. En toda Europa, los especialistas en la ciencia política utilizan y, al mismo tiempo, desarrollan una amplia gama de técnicas -incluyendo análisis de datos obtenidos por encuesta- en el estudio del comportamiento electoral, aplicándose a la resolución de cuestiones definidas por el específico contexto de la política europea. Este campo es ya, desde hace años, un terreno de investigación adquirido por la ciencia política europea.

La reivindicación que quiero hacer afecta al hecho de que la investigación electoral no es ya un apéndice sociopsicológico o simplemente sociológico de la ciencia política. La investigación en materia electoral se sitúa en el mismo centro del área de la ciencia política: afecta a un aspecto central del proceso político democrático e intenta hallar respuestas a las preguntas básicas que nos permiten la comprensión de dicho proceso. Quisiera apoyar esta reivindicación exponiendo algunos ejemplos de la actual investi-

gación británica, en la que las encuestas, los datos agregados y los análisis de contenido suministran datos analizados con técnicas sofisticadas. Pienso en estudios como los de David Robertson, *A Theory of Party Competition*. En este trabajo, Robertson presenta análisis de datos obtenidos del análisis de contenido de los manifiestos de partido. Desarrolla conocimientos derivados de la investigación electoral, pero al mismo tiempo demuestra de qué modo puede conducirse la investigación empírica hasta el tema central de su libro, que se ocupa de diseñar un modelo formal para las estrategias de partido en competición electoral. Pienso también en el estudio de William MILLER, *Electoral Dynamics in Britain since 1918*, que constituye un buen ejemplo de cómo el análisis de datos agregados puede enriquecer significativamente nuestra comprensión de las tendencias electorales y su relación con acontecimientos políticos importantes, a lo largo de varias décadas. Como ejemplo final, he escogido la obra de I. BUDGE y D. FAIRLIE, *Voting and Party Competition. A theoretical Critique and Synthesis Applied to Surveys from Ten Democracies*. Se trata de un estudio metodológicamente innovador, pero en el contexto de esta intervención quisiera citarlo, ante todo, como un ejemplo de la importante contribución que la investigación electoral está haciendo en el terreno de la política comparada.

Hechas las observaciones anteriores sobre el papel de los estudios electorales en la ciencia política europea, quisiera entrar en el objeto de mi intervención, ofreciendo un breve informe sobre la investigación electoral del momento en Gran Bretaña. Desde los primeros años sesenta, el comportamiento electoral en elecciones parlamentarias ha sido estudiado en proyectos basados en encuestas por entrevista de ámbito nacional. Los pioneros fueron David Butler, "fellow" del Nuffield College, en la Universidad de Oxford, y el profesor Donald Stokes, del "Institute for Social Research" de la Universidad de Michigan. El producto fundamental de su trabajo se encuentra básicamente, en la importante obra de Butler y Stokes, *Political Change in Britain*. Pero los datos generados por el proyecto del Nuffield College también son utilizados en la actualidad para ulteriores trabajos de análisis secundarios, tal como se refleja en numerosos artículos publicados en revistas científicas. La investigación de Butler y Stokes se basaba en una serie de encuestas de ámbito nacional, la primera de las cuales se realizó en 1963 y la última después de las elecciones de 1970.

Cuando Butler y Stokes decidieron dejar este proyecto, el "Social Science Research Council in Britain" -que había suministrado la subvención financiera para desarrollar el programa- invitó a otras universidades e investigadores a que propusieran

estudios similares para futuras elecciones. Como resultado, el SSRC concedió una subvención al proyecto elaborado en el Departamento de Gobierno, de la Universidad de Essex, por mí mismo y por Mr. I. Crewe. En 1974, Mr. J. Alt se sumaba al proyecto como jefe de investigación para el "survey" de 1974, y más tarde se adhirió el mismo Mr. D. Robertson como co-director. Estos son los nombres que aparecen en los numerosos artículos e informes generados por el proyecto de la Universidad de Essex.

Como consecuencia de un elemento fundamental del sistema político británico, en el momento en que la subvención fue concedida, nadie conocía a ciencia cierta en qué momento debería desarrollarse el proyecto. En efecto, estaba previsto que la investigación debería consistir en un estudio postelectoral y por consiguiente, teníamos que aguardar a la convocatoria de las elecciones parlamentarias. Como ustedes saben, las elecciones fueron convocadas en febrero de 1974, en medio de la que puede ser descrito como una crisis política y económica nacional. Naturalmente, quisimos centrar el contenido de nuestras encuestas sobre temas particularmente candentes en el estudio de la política electoral. Por otra parte, también era importante mantener la continuidad con los estudios electorales anteriores, con el fin de obtener datos para análisis duraderos de carácter longitudinal. La solución consistió en diseñar un "survey" basado en dos muestras. Una de ellas se basaba en la muestra entrevistada por Butler y Stokes en el estudio de la elección de 1970, reforzando aquí la continuidad en la elaboración del cuestionario. La otra encuesta se basaba en una nueva muestra nacional, representativa del electorado de 1974.

Como es sabido, los resultados de la elección de febrero de 1974 no resolvieron la situación política. De las elecciones resultó un gobierno laborista minoritario, pero estaba claro que se imponía la celebración de nuevas elecciones en un plazo relativamente próximo. Por consiguiente, solicitamos una nueva subvención -que nos fue concedida- para llevar a cabo una nueva encuesta. Las elecciones tuvieron lugar en octubre del mismo año (1974) y la encuesta se desarrolló en otoño. En esta segunda encuesta, reentrevistamos a la nueva muestra preparada para el estudio de la elección de febrero. La fase siguiente de esta serie de trabajos se precipitó nuevamente a causa de una situación política harto excepcional, a saber, la celebración en junio de 1975 del referéndum sobre la continuación de la Gran Bretaña como miembro de la CEE. En esta ocasión, utilizamos la técnica alternativa de enviar por correo un breve cuestionario, con destino a todos los miembros de la muestra que se había elaborado a partir del electorado de 1974.

En la actualidad, estamos preparando una cuarta ola en este "panel survey" sobre el comportamiento electoral británico de

los años setenta. Obviamente, no sabemos cuando se realizará el estudio, aunque en todo caso el trabajo de campo se desarrollará inmediatamente después de la próxima elección. Como ustedes saben, el mandato electoral es de cinco años, aunque es poco frecuente que un Primer Ministro agote la totalidad del período. Ordinariamente el Primer Ministro elegirá el momento de la convocatoria antes de la expiración del mandato, cuando le parezca más necesario o deseable. Mientras tanto, nuestro equipo tiene que hallarse en permanente estado de preparación. No sólo está ya contratada la correspondiente organización para el trabajo de campo, sino que el cuestionario dispuesto tiene que ser periódicamente revisado con el fin de modificarlo de acuerdo con la variación de circunstancias políticas.

El próximo "survey" constituirá la cuarta ola del "panel study" iniciado con ocasión de las elecciones de febrero de 1974. El proyecto de panel significa que nuestras entrevistas se realizarán, en lo posible, con personas que fueron ya entrevistadas en las tres anteriores ocasiones. Por multitud de razones, se da siempre una cierta erosión en la muestra del papel, porque parte de la muestra cambia de domicilio, otros rechazan ser entrevistados de nuevo e, incluso, porque la muestra es afectada por el natural impacto de la mortalidad. De ahí que, aunque cada "survey" de ámbito nacional comprende alrededor de 2,500 sujetos entrevistados, esperamos que los componentes efectivos del próximo "survey" se situarán en torno al millar. Además, la nueva muestra incluirá electores que han alcanzado su edad electoral después de la última elección. Asimismo, la muestra será desarrollada hasta el tamaño necesario mediante muestreo suplementario, de tal forma que se asegure que la muestra total será representativa del electorado en el momento de la elección correspondiente.

Aunque el curso de los acontecimientos políticos ha obligado a una permanente recogida de datos desde el principio del proyecto de la Universidad de Essex, también hemos dedicado esfuerzo al análisis, y buena parte de los resultados de la investigación han sido publicados en artículos de revistas tales como *British Journal of Politics*, *Political Studies*, *European Journal of Political Research* y *Quantity and Quality*. Al terminar el próximo estudio, los datos básicos para un estudio general y comprensivo del comportamiento y tendencias electorales en Gran Bretaña se hallarán disponibles. Además de nuestros propios análisis, sin embargo, los materiales en cuestión son utilizados también por otros investigadores que tienen acceso a los mismos, a través del *SSRC Survey Archive* de la Universidad de Essex.

Los datos recogidos mediante la investigación por "survey" se relacionan, en sentido inmediato, con situaciones individuales, reflejando los puntos de vista de los individuos entrevistados, sus expectativas, sus conductas y experiencias sociales. En este orden, los materiales son enormemente ricos, puesto que derivan de las entrevistas realizadas con millares de sujetos, con una duración no inferior a una hora y, en algunos casos, incluso de duración bastante superior.

Sin embargo, los temas básicos de nuestra investigación no son de alcance individual, sino que afectan al funcionamiento del sistema político como un todo. Para decirlo contundentemente queremos explorar las relaciones entre electores y elegidos, entre ciudadanos y productores de decisiones, en el seno del proceso político. Uno de estos vínculos puede ser descrito como la relación entre los puntos de vista, las expectativas y las demandas de los electores individuales de diferentes sectores de la sociedad, por un lado, y las consecuencias políticas de los resultados electorales, por otro. El impacto de la política -"policy"- gubernamental sobre las opiniones y expectativas de los ciudadanos constituye otra forma de relación.

El estudio de tales vínculos adquiere un significado especial en un país como la Gran Bretaña, que atraviesa un período de cambio extremadamente intenso en el orden político, económico y social, hasta el punto de que podría decirse que el estudio de *la estabilidad y el cambio del sistema político* constituye el tema central de nuestra investigación.

Un aspecto del cambio político podría ser descrito como el impacto inmediato de hechos y circunstancias en curso que poseen un significado político, al menos a corto plazo, al afectar a la estimación que los electores hacen de la política del Gobierno o al generar nuevas demandas al sistema político. En nuestros estudios sobre las recientes elecciones británicas hemos intentado registrar -de modo sistemático y en profundidad- aquellas reacciones de los electores hacia los hechos y procesos que se convirtieron en puntos centrales de las campañas, intentando seguir la detección de factores a corto plazo en el próximo estudio.

Tenemos que recordar que nuestro primer estudio -la elección de 1974- se llevó a cabo en un momento en que la Gran Bretaña atravesaba una grave crisis política y económica, resultado de la crisis del petróleo y de la subsiguiente inflación a nivel mundial, unida a la confrontación entre el Gobierno conservador del momento y el movimiento huelguístico de los sindicatos mineros que desafiaron la política económica gubernamental.

Fácilmente podría alargarse la lista de acontecimientos políticos de peso que el pueblo británico ha tenido que afrontar en los últimos años, tanto a través de los *mass media* como en su propia experiencia cotidiana. Pero bastará mencionar unos pocos ejemplos: el incremento del paro hasta adquirir una intensidad desconocida desde los años 30, la creciente tensión en las relaciones interraciales y la preocupación por el tema de la inmigración.

Ante tales hechos, tratamos de explorar sus consecuencias inmediatamente a partir de un cuadro de pautas previamente establecidas de actitudes y comportamientos. Pero existe otro tipo de cambio que debe tenerse en cuenta, a saber, los cambios que se producen en la misma pauta subyacente. Podríamos describir este tipo de cambio como cambio social a largo plazo. Puede ser producido por tendencias económicas, tales como el declive de la industria británica, que todavía hoy constituye la columna vertebral de la economía del país. Utilizando un ejemplo menos deprimente, podríamos mencionar también el futuro aprovechamiento del petróleo del Mar del Norte como nueva fuente de riqueza. El cambio a largo plazo -o el cambio con consecuencias a largo plazo- puede ser también el resultado de modificaciones en el marco constitucional o institucional. La nueva forma de relaciones entre el Estado y los sindicatos a la que asistimos puede ser también considerado como un ejemplo de ello, al igual que la "devolution" de competencias representativas de Escocia y Gales. Si la Gran Bretaña modificara su sistema electoral, el hecho tendría a la vez consecuencias profundas y duraderas para el modo de funcionamiento del sistema parlamentario de gobierno.

La evolución británica en los años setenta puede ilustrar de qué modo se compenetrán los efectos de las tendencias a largo plazo con las modificaciones a corto plazo que se producen en el electorado, reforzándose en algunas ocasiones y contraponiéndose en otras. Butler y Stokes, en su *Political Change in Britain*, probaron la existencia de algunas tendencias a largo plazo -democráticas y de otra clase- que iban a aumentar previsiblemente el apoyo electoral para el Partido Laborista. La existencia de tales corrientes no impidió, naturalmente, que los conservadores ganaran las elecciones de 1970, en un momento desfavorable para los laboristas. Debe notarse, además, que cuando el Partido Laborista volvió al poder en 1974 tal hecho no significó una recuperación de lo perdido en 1970. Significó únicamente que el Partido Laborista había perdido menos votos que los conservadores, sólo gracias al hecho de la subrepresentación parlamentaria de los pequeños partidos, el Partido Laborista consiguió formar un gobierno minoritario, después de la elección de febrero, y un gobierno con débil mayoría, tras la elección de octubre.

Aunque las fuerzas de base que Butler y Stokes pusieron de manifiesto pueden operar todavía, la suerte electoral de los partidos se ha modificado de modo espectacular. Lo que ha sucedido de hecho es que los dos grandes partidos han experimentado pérdida de prestigio y credibilidad por sus intentos infructuosos de arrancar a la Gran Bretaña de sus dificultades económicas. Le ocurrió al laborismo en 1970, le ocurrió al partido conservador en 1974 y puede o no puede ocurrirle de nuevo al partido laborista en la próxima elección. A partir de los resultados de las elecciones de 1974, no es sorprendente que muchos observadores de la política británica se pregunten si el predominio de los dos grandes partidos no está llegando a su fin.

Pero, de mantenerse sin modificación el actual sistema electoral, no parece muy probable que el sistema bipartidista a nivel nacional vaya a derrumbarse. El movimiento de 1974 en favor del Partido Liberal se produjo a causa de la amplia insatisfacción provocada por los dos grandes partidos. Pero el fracaso de los liberales para superar el umbral mínimo necesario para conseguir una fuerza parlamentaria significativa ha producido una nueva polarización del voto entre conservadores y laboristas. A lo largo de los últimos años, los sondeos de opinión han indicado de forma consistente que el Partido Liberal retrocederá en la próxima elección a la posición que ocupaba en los años sesenta. Lo que puede subsistir, sin embargo, es una creciente fluidez del electorado y un descenso general en la proporción de electores que conservan un fuerte sentido de lealtad -o de identificación- con uno u otro de los grandes partidos.

Siendo probable la continuidad del sistema bipartidista en el escenario de la política británica a escala general, no lo es tanto en el caso de las periferias: Escocia, Gales e Irlanda del Norte. Para el caso de Escocia, es de particular importancia la comparación entre los Nacionalistas Escoceses y los Liberales. Mientras que el auge liberal de 1974 puede ser calificado como la expresión temporal de insatisfacción con los dos grandes partidos, el Partido Nacionalista Escocés (SNP) se presenta como un "animal" enteramente diferente. El voto liberal de 1974 fue notablemente inconstante, incluso en las dos elecciones que se celebraron en el mismo año. Los datos que hemos recogido en nuestro "survey" indican que, aunque la proporción de voto liberal fue aproximadamente la misma en febrero que en octubre (19 y 18 por ciento, respectivamente), la mitad del apoyo electoral obtenido en febrero se desplazó a otros partidos en la elección de octubre. Únicamente gracias a una nueva "transfusión" temporal de votos, pudieron los liberales conservar la misma proporción de votos, ocho meses después de la elección de febrero de 1974. Los datos del "survey" señalaron además que la proporción de electores con fuer-

te sentido de adhesión al partido al cual confiaron su voto era particularmente reducida en el seno del electorado que se pronunció por el partido liberal.

El Partido Nacionalista Escocés presenta, como he dicho, otra imagen. No quiero decir que los Nacionalistas no se hayan aprovechado hasta cierto punto de las mismas circunstancias políticas que beneficiaron a los liberales, consiguiendo más del 20 por ciento en febrero de 1974 y 30 por ciento en la elección de octubre del mismo año. No sería sorprendente que los Nacionalistas experimentaran cierto retroceso en la próxima elección. Con todo, es más importante señalar que el SNP ha establecido ya una fuerte red de organizaciones locales, apoyándose sobre un núcleo relativamente fuerte de electores para quienes la cuestión nacional es más importante que las antiguas divisiones políticas. Parece como si estuviera emergiendo en Escocia un auténtico sistema multipartidista.

Es difícil predecir cuanto van a durar las variaciones expresadas por el cuerpo electoral en 1974 y hasta qué punto influirán sobre los resultados de las próximas elecciones. Sin embargo, existen muchos indicios de que ha comenzado una nueva era electoral, caracterizada por una variación en el comportamiento de los electores, muy superior a la hasta ahora tradicional en el caso británico. Las fidelidades partidarias parecen encontrarse en descenso y, al mismo tiempo, las alineaciones políticas de los grupos sociales no son ya tan claras como solían ser. Ello puede haber transformado las precondiciones para la competencia entre los partidos. Por nuestra parte, confiamos en nuestro estudio sobre las próximas elecciones.

Dada la tradicional importancia del fundamento de clase de los partidos británicos, merece destacarse que la clase clasista de dichos partidos parece ahora alterada por dos procesos diferentes, uno de ellos favorable al partido Laborista como partido de la clase obrera, y otro, en cambio, con efecto contrario. El proceso favorable al laborismo contiene de hecho dos elementos. Tal como han demostrado Butler y Stokes, el crecimiento del partido Laborista estaba limitado, en épocas anteriores, por la capacidad del partido conservador para ganarse a la tradición de un cierto "conservadurismo diferencial" de algunos sectores de la clase obrera. Butler y Stokes han probado que el conservadurismo de este sector de una clase obrera tradicionalista se está extinguiendo, incluso de forma material debe notarse que, incluso en su declive de 1970 y 1974, el partido Laborista consiguió conservar un apoyo notablemente estable por parte de los votantes de clase media, aunque obviamente constituye todavía un partido minoritario en el seno de dicha clase.

La otra cara de la moneda muestra que el Partido Laborista experimentó sus más graves pérdidas precisamente allí donde solía gozar de apoyo más estable, es decir, en el seno de la clase obrera. Ello guarda relación con la segunda de las dos grandes tendencias de evolución que he señalado anteriormente.

Tal tendencia muestra un cierto descenso en la correlación entre clase social y opción electoral. Los electores, en general tanto de la clase media como de la clase obrera, parecen cada vez menos iniciados a votar según las divisiones de clase, siguiendo una inclinación a lo que hemos llamado "desalineación política", de los grupos sociales ("political de-alignment"). Si tal tendencia se confirma, puede presentar significativas consecuencias para las estrategias de los partidos. Puede representar que los dos grandes partidos tendrán necesidad de dirigirse a un sector del electorado, más extenso que aquel al que solían dirigirse. En el caso del partido Laborista, se ha entendido tradicionalmente que, para obtener la mayoría electoral, debía preocuparse de su ala más derechista y del apoyo marginal. En este momento, ya no es así. Lo que debe preocupar al laborismo, cara a las próximas elecciones, es el hallar una estrategia que le permita recuperar la perdida adhesión de la clase obrera. Es más, nuestros datos parecen sugerir que la clase media que apoya al laborismo puede hallarse decididamente a la izquierda, y no a la derecha, de sus votantes de clase obrera, cuando se examinan sus respectivas políticas.

Confío en que estos ejemplos de problemas y resultados de nuestra investigación en materia electoral habrán servido para fundamentar la reivindicación que formulé al principio, con respecto a esta aproximación al estudio de la política. El estudio del papel de las elecciones en el proceso político es ciertamente un cometido central de la ciencia política como disciplina.

En conclusión, quisiera añadir algo sobre el papel de los datos del "survey" como fuente para la moderna historia política. Estamos formando un nuevo tipo de fuente, al registrar las opiniones y actitudes de los ciudadanos. Este material cubre ya algunas décadas de la reciente historia política. En grado cada vez mayor, los investigadores de esta materia se dan cuenta de su responsabilidad a la hora de garantizar que estos materiales son debidamente documentados y archivados, con el fin de que estén disponibles para ulteriores análisis y para estudios sobre el cambio social a largo plazo. He dicho también que los datos generados por los estudios británicos en materia electoral se hallan depositados, a este fin, en el "Survey Archive" de la Universidad de Essex. Puedo añadir que archivos similares se han creado ya en otros países, por ejemplo en los EEUU y en Alemania Federal. Mediante el intercambio de

sus contenidos y la colaboración entre tales archivos, es hoy posible para los científicos de la política tener acceso directo a una base de datos cada día creciente, con el fin de aplicarla a los estudios comparativos. Y, más importante todavía, esta base documental tan rica queda también disponible para la investigación futura, cuando los estudiosos de la realidad política de los años 80 y 90 tengan que acudir al momento actual para encontrar sus raíces.

ALGUNAS OBSERVACIONES SOBRE LOS ESTUDIOS ELECTORALES EN ITALIA

Prof. Alberto Spreafico

Universidad de Catania (Italia)

Me ha interesado mucho la exposición del profesor Nohlen porque creo que existen notables semejanzas entre la situación italiana y la situación alemana, en determinados aspectos. Tal semejanza no es algo frecuente y, por consiguiente, es interesante que, al menos en este caso, se den situaciones comparables.

En primer lugar, en lo que se refiere a la participación electoral, el profesor Nohlen nos decía que la participación electoral en Alemania era particularmente alta. Por lo que respecta a Italia, la participación ha oscilado, después de la guerra, entre el 92 y el 94 por ciento, teniendo en cuenta todas las elecciones políticas y administrativas. Creo, desde este punto de vista, que Italia presenta el más elevado índice de participación del mundo. Pero quisiera volver luego sobre este asunto para entender qué significa esta participación electoral. Mi tesis es que, en materia electoral, solemos disponer de una gran cantidad de datos que desafía nuestra capacidad de interpretarlos correctamente.

Por lo que respecta a la situación política, puede ser brevemente resumida del modo siguiente. La izquierda -adoptando la discutible definición de que la izquierda comprende a los partidos marxistas-, obtuvo en 1946 el 41.6 por ciento, mientras que en 1975 obtuvo el 46.7. El Centro ha pasado del 47 al 47.1. La derecha, del 8 por ciento al 6.1. Mientras que los grupos restantes, de difícil clasificación, han pasado del 3.4 por ciento al 0.1 por ciento.

La verdadera línea de separación, más allá de la cual puede hablarse, al menos hasta el momento, de votos sin retorno, se sitúa entre 'centro-derecha e izquierda: una vez han pasado a la izquierda, no se da ya el retorno de votos. En cambio, entre la derecha y el centro se da un permanente intercambio de votos. De modo regular, el intercambio es favorable cada dos elecciones, de forma alternativa, al centro -la Democracia Cristiana- o a la derecha -liberales, monárquicos o neofascistas-.

En cuanto a las diferencias entre las tres grandes tendencias, no son importantes. Pero, en el seno de cada una de ellas, las modificaciones son muy fuertes. En 1946, el PCI recibe el 18.9 y el PSI el 20.2. En 1976, el PCI obtiene el 34.1 y el PSI el 9.6. Como ven, en un período de 30 años, se asiste a un cambio: el PSI pierde su posición mayoritaria, hasta el punto de que en 1976 por cada votante socialista existen casi cuatro electores comunistas. Así pues, la transformación en el interior de la izquierda es profunda.

La DC pasa del 35.2 al 38.7. Y aquí quisiera hacer una primera reflexión. Una de las aproximaciones empleadas en Italia para los estudios electorales derivaba de la concepción de Duverger. Se afirmaba que el sistema electoral proporcional favorecía la multiplicación de partidos, a su pluralismo polarizado. Vemos hoy que sigue vigente la representación proporcional en la Cámara de Diputados, puesto que la previsión legal de una posible elección mayoritaria para el Senado -que exige reunir el 65 por ciento de los votos de un colegio electoral- se da en realidad en escasísimas ocasiones.

Aquí tenemos, a mi juicio, un fenómeno que también se produce en Alemania y en Francia, y que tal vez pueda producirse en España dentro de unos años. Se trata de la reducción del número de partidos que no depende tanto del sistema electoral, como de otros factores que puedo clasificar en tres órdenes.

Ante todo, cito algunas cifras que me parecen significativas. Si tomamos los dos mayores partidos italianos -la DC y el PCI-, comprobamos que, entre ambos, reúnen el 73.1 por ciento de los votos. En Inglaterra, cuna del bipartidismo, la situación no es muy diferente: en 1974, los laboristas obtienen el 39.3 y los conservadores el 35.8 que dan un total de 75.1. Queda de manifiesto que, entre dos países sujetos, respectivamente, al sistema proporcional y al sistema mayoritario, la diferencia no es significativa.

Incluso atendiendo a los tres primeros partidos, tenemos que reúnen en Italia el 82.7, en Inglaterra el 93.7 y en Alemania Federal el 99 por ciento de los votos. Me parece una demostración evidente de que existe en Europa una fuerte tendencia -en

cierto modo, independientemente del sistema electoral- hacia una simplificación del espectro político con la concentración de votos en tres partidos mayores.

Pero, al mismo tiempo, se produce un fenómeno que también nos era ayer apuntado en lo que se refiere a Inglaterra: mientras que, por un lado, se da una concentración de votos en favor de los tres primeros partidos, por otra parte, tal tendencia suele operar básicamente sólo sobre dos partidos, con un tercer partido de carácter residual. Intentaremos ver por qué se produce tal fenómeno.

Del análisis de la situación italiana, resultan las constataciones siguientes:

a) Una fuerte tendencia del electorado hacia la simplificación. Cuando se pregunta a los electores qué número de partidos considera ideal, suelen responder dos, tres, cuatro e, incluso una pequeña parte, afirma que uno solo.

b) El elevado coste económico de mantener en pie el sistema de partidos. Para mí, éste es un gran capítulo de los estudios electorales que todavía no se ha escrito. A veces, leyendo estudios electorales, podría pensarse que los partidos viven del aire y que se sitúan "en el cielo, entre tronos y dominaciones", cuando de hecho los partidos requieren para su funcionamiento una elevadísima cantidad de dinero. Yo me pregunto, por qué, entre tantos estudios que se inician aquí en España, no deberían incluirse los referentes al financiamiento de los partidos, con todas sus consecuencias.

c) Los partidos -y he encontrado aquí analogías extraordinarias con lo que ayer afirmó el profesor Nohlen-, a medida que se amplían tienden a semejarse.

No digo que DC y PCI sean idénticos. Pero su articulación en términos de estructura social y, especialmente, en términos de estratificación social tiende, con los años, a asemejarse. Los partidos se hacen cada vez más homogéneos con respecto a la global estructura del país. Mientras que, en otro tiempo, el PCI se caracterizaba por una implantación privilegiada en regiones de carácter industrial, actualmente su distribución tiende a ser bastante parecida a la de la DC, que, como todos los partidos de centro, tiende a una distribución extremadamente difusa por todo el país. Así ocurre en España con UCD, en Francia con los "centristas" y en Italia con la DC.

Existen, por tanto, una serie de demandas que los dos partidos mayores no aciertan a satisfacer. Esto explica a mi juicio el éxito progresivo del tercer partido, tal como se nos decía

ayer en el caso británico, por la creciente insatisfacción experimentada con respecto a los dos partidos más importantes.

Intentaré abreviar mi intervención para cumplir con mi compromiso, aportando algunas explicaciones sobre aspectos metodológicos. En primer lugar, considero que corremos el riesgo de hacer un discurso abstracto cuando, ante los diversos modos de aproximación al fenómeno electoral, nos preguntamos si son más adecuados los estudios ecológicos o los sondeos de opinión, las aproximaciones de tipo histórico o las de tipo estadístico. Incluso en este campo, nuestra elección no es tan libre como podría parecer.

Llevar a cabo amplias encuestas de opinión que son extraordinariamente costosas es sencillamente imposible en bastantes países, en los que -salvo en Inglaterra donde el Consejo para la Investigación Social financia este tipo de trabajos- tal operación es prácticamente inabordable, cuando se trata de ocho o diez mil encuestas.

De aquí que frecuentemente se acuda al único tratamiento posible: el análisis estadístico, el análisis ecológico o la aproximación histórica, que se basan sobre datos existentes.

Desde este punto de vista, permítaseme expresar una preocupación por lo que se refiere a los estudios españoles. Tengo la impresión de que, por un lado, existe una tendencia a realizar análisis muy sofisticados sobre datos que, por definición, son inciertos desde su origen.

Tengo entendido que los votos flotantes -flotantes en la mente del Ministerio del Interior- se sitúan entre ochocientos mil y un millón. Es inútil hacer análisis puntuales con esta masa de votos "fluctuantes". Existe ya el precedente de 1936. Me pregunto si, en este Coloquio y aprovechando la presencia de algún extranjero dispuesto, como yo mismo, a firmar cualquier posible protesta, no se podría remitir una declaración al Ministerio del Interior afirmando: "ha pasado ya un tiempo razonablemente largo y tenemos la curiosidad de conocer cuáles son los datos definitivos de las elecciones de junio de 1977". Yo creo que, frente a un llamamiento de los estudiosos españoles y extranjeros aquí presentes, el Ministerio del Interior se decidiría a definir la situación de los datos. De otro modo, las próximas elecciones presentarán dificultades monstruosas para su análisis. Incluso en Italia, cuando se celebró en 1948 el referéndum sobre el régimen republicano, se hizo algo de geografía electoral. Hoy, al menos, podemos arrancar de ahí, mientras que aquí en España, en los años venideros, existirá siempre un arranque incierto y todas las comparaciones serán extraordinariamente difíciles.

Dicho ésto, puedo añadir que algunas de las explicaciones que apuntamos en Italia con el tiempo se han revelado frágiles. En primer lugar, la "tradición histórica" o la "memoria histórica". En un primer momento parecían explicar en Italia muchas cosas: después de veinte años de fascismo, la distribución del espectro político del país era muy semejante a la de la época anterior al fascismo. Pero, en el transcurso del tiempo, se han producido profundas transformaciones y esta explicación ya no es valiosa.

Lo que parece permanecer más a largo plazo es una cierta "cultura política", que nosotros definimos como "subcultura política". En el seno de la "cultura política" general de un país, existen zonas en que persiste un conflicto de clases, pero en esta contradicción social se reconoce igualmente por ambas partes un cierto clima, se vive un cierto ambiente. En determinadas regiones de la Toscana, el presidente de la "Asociación industrial" puede ser un comunista en una determinada situación política. Y, sin embargo, el clima que le acompaña, del nacimiento a la muerte, depende de un cierto ambiente: existen universidades populares, consorcios, cooperativas, asociaciones, círculos recreativos, toda su vida se desarrolla en un determinado ambiente.

Y en este punto quisiera suscribir lo que se afirmaba ayer. Si tuviera que decir, en conjunto, de qué modo decide su voto el elector, diría que lo hace de acuerdo con su inmediato grupo de referencia: la gente con la que trabaja en la fábrica, su familia, sus amigos, donde se dan sus "interpretaciones del mundo". Si la propaganda no se filtra a través de estos círculos, tiene poca incidencia, porque son las experiencias vividas las que determinan finalmente una opinión.

Y aquí desearía subrayar algunas precisiones. Los estudios electorales pueden ser de tipo histórico, porque en principio han sido realizados por historiadores, o son de tipo jurídico, donde se dice que los sistemas electorales son extraordinariamente importantes, o son de tipo "racional-optimista", afirmando que los electores deciden su voto tras estudiar detenidamente los programas y escritos de los partidos, los problemas, la propaganda electoral, etc.

En realidad, los electores ciertamente deciden de manera racional, pero con una racionalidad que no es la de los profesores que estudian el sistema electoral. Es una racionalidad menor, pero muy persuasiva. El elector, en definitiva, escoge un partido porque -se dice a sí mismo- "es el que mejor representa mis intereses inmediatos y el que se hace intérprete más directo de mis aspiraciones inmediatas, buscando resolver los problemas más acuciantes para mi propia vida y la de los míos".

De aquí que cuando la comunicación acierta a conectar con estos niveles de conciencia, el votante elige con mucha mayor racionalidad que la que habitualmente nosotros le atribuimos.

Diría finalmente que las explicaciones de carácter ecológico resultan insuficientes cuando se plantean a escala nacional o muy amplia, pero que parecen funcionar de modo eficaz cuando se aplican a áreas limitadas. También puede decirse que las explicaciones deben diferenciarse considerablemente, según se apliquen a zonas desarrolladas o no desarrolladas del país. Por ejemplo, la organización del partido, su implantación, es una explicación válida en las zonas del Norte italiano, pero es totalmente insuficiente en las regiones del Sur, donde el papel de las personalidades, del caciquismo, o del clientelismo es dominante.

Termino, dando un dato sobre esto, que no me parece una mala demostración de cómo, incluso en un país con contraposiciones políticas fuertes, dos partidos pueden poseer características similares. En Italia, en las elecciones legislativas, puede expresarse un voto de preferencia, con la intención teórica de que el elector pueda proceder a una elección de personas en el seno de una misma lista.

Si examinamos cómo funciona realmente este mecanismo en dos distritos -el de Milán y el de Nápoles- pertenecientes, respectivamente al Norte clásico y al Sur clásico del país, comprobamos que las preferencias expresadas efectivamente en relación con las preferencias eventualmente expresables por los votantes es del orden siguiente, en Milán:

para el PCI,	el	8.6%	de los electores expresan preferencias.
PSI		16.9	
DCI		22.9	

Tales datos son aparentemente lógicos. Se afirma que el PCI es un partido donde prevalece la adhesión al partido como tal, más que la devoción hacia determinadas personalidades. Pero, examinemos ahora los datos correspondientes a Nápoles:

para el PCI,	el	41.6%	de los electores expresan preferencias.
PSI		58.4	
DCI		61.8	

Como puede comprobarse en la comparación entre los dos distritos, es la diferencia entre Norte y Sur la que incide sobre todos los partidos de modo mucho más eficaz que la misma cualidad específica de cada uno de ellos y así, el PCI que, en el Norte recibe la adhesión mayoritaria a su lista en cuanto partido, en el Sur recibe en proporción muy elevada una adhesión a

sus personalidades, a sus notables. Naturalmente, pueden hacerse otras interpretaciones. Por ejemplo, podría decirse que la expresión del voto de preferencia es una manifestación de la inteligencia del elector, que no sólo escoge un partido, sino incluso al candidato o candidatos más adecuados del mismo. En tal caso, sería necesario concluir que en la parte meridional italiana los electores son particularmente inteligentes, mientras que en las zonas del norte son extraordinariamente obtusos.

